

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ - ΤΜΗΜΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΣΠΙΤΙΟΥ: ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ



ΑΥΡΑ ΒΑΖΑΙΟΥ

ΑΘΗΝΑ 2015

Οικίας περιβάλλον, κέντρων, συνοικίας
που βλέπω κι όπου περπατώ χρόνια και χρόνια.
Σε δημιούργησα μες σε χαρά και μες σε λύπες:
με τόσα περιστατικά, με τόσα πράγματα.
Κ' αισθηματοποιήθηκες ολόκληρο, για μένα.

«Στον ίδιο χώρο», Κ.Π. Καβάφης, 1929

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή.....	4
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ	
1.ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: Η εξέλιξη της έννοιας του σπιτιού.....	16
1.1 Ετυμολογία –εννοιολόγηση.....	16
1.2 Η ιστορική και κοινωνική εξέλιξη της μορφής του σπιτιού.....	18
1.3 «Γεωγραφία» του σύγχρονου σπιτιού	24
2. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: Θεωρητικές προσεγγίσεις του σπιτιού.....	28
2.1 Το σπίτι ως υπαρξιακός χώρος: η φαινομενολογική προσέγγιση.....	29
2.2 Το σπίτι ως κοινωνική κατασκευή.....	34
2.2.1 Ο έμφυλος χώρος της κατοικίας.....	37
2.3 Το σπίτι ως ανθρωπομορφική μεταφορά: σώμα και μνήμη.....	41
2.3.1 Σπίτι και ανθρώπινο σώμα	43
2.3.2 Σπίτι και μνήμη.....	45
3. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: Ο χωρικός δεσμός με το σπίτι.....	48
3.1 Τοποφιλία.....	48
3.2 Η ψυχολογική προσέγγιση της σχέσης ανθρώπου – σπιτιού.....	52
3.2.1 Η θεωρία της πρόσδεσης και η διαμόρφωση του χωρικού δεσμού	54
3.2.2 Ψυχολογικές θεωρίες του χωρικού δεσμού.....	59
3.2.3 Ο συναισθηματικός δεσμός με το σπίτι.....	63
3.3 Κοινωνικές αναπαραστάσεις του σπιτιού.....	66
3.3.1 Η θεωρία των κοινωνικών αναπαραστάσεων.....	67
3.3.2 Κοινωνικές αναπαραστάσεις και περιβάλλον.....	69
4. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: Υποθέσεις και μεθοδολογία της έρευνας.....	71
4.1 Οι υποθέσεις της έρευνας.....	71
4.2 Μεθοδολογία της έρευνας.....	73
4.2.1 Δείγμα.....	76
4.2.2 Ερωτηματολόγιο.....	82
4.3. Συμπληρωματικές ποιοτικές μέθοδοι.....	87
4.3.1 Ανάλυση διαφημιστικού υλικού.....	87
4.3.2 Συνεντεύξεις.....	89

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

5. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: Αναπαραστάσεις του Σπιτιού.....	93
5.1 Κοινωνικές αναπαραστάσεις του σπιτιού.....	96
5.2 Η εικόνα του ιδανικού σπιτιού.....	105
5.3 Το μη επιθυμητό σπίτι.....	108
5.4 Αναπαραστάσεις του σπιτιού στη διαφήμιση.....	109
6.ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ: Λειτουργικός Δεσμός με το σπίτι και αξιολογήσεις.....	112
6.1 Αξιολογήσεις της κατοικίας.....	112
6.1.1 Αξιολογήσεις και χαρακτηριστικά κατοίκησης.....	113
6.1.2 Αξιολογήσεις και δημογραφικά χαρακτηριστικά.....	116
6.1.3 Αξιολογήσεις και ιδιότητες του χώρου.....	120
6.2 Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της σημερινής κατοικίας.....	124
6.2.1 Πλεονεκτήματα - μειονεκτήματα και χαρακτηριστικά κατοίκησης.....	125
6.2.2 Πλεονεκτήματα - μειονεκτήματα και δημογραφικά χαρακτηριστικά.....	127
6.2.3 Πλεονεκτήματα - μειονεκτήματα και ιδιότητες του χώρου.....	129
6.3 Λόγοι επιλογής σημερινής κατοικίας.....	131
6.3.1 Λόγοι επιλογής και χαρακτηριστικά κατοίκησης.....	132
6.3.2 Λόγοι επιλογής και δημογραφικά χαρακτηριστικά.....	134
7. ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ: Συναισθηματικός δεσμός με το σπίτι.....	136
7.1 Η Κλίμακα του Χωρικού Δεσμού.....	136
7.1.1 Χωρικός δεσμός και χαρακτηριστικά κατοίκησης.....	138
7.1.2 Χωρικός δεσμός και κοινωνιο-δημογραφικά χαρακτηριστικά... ..	139
7.1.3 Χωρικός δεσμός και χαρακτηριστικά κατοικίας.....	143
7.1.4 Χωρικός δεσμός και κινητικότητα.....	145
7.2 Πρακτικές κατοίκησης και οικειοποίηση του σπιτιού.....	150
7.2.1 Καθημερινές πρακτικές κατοίκησης.....	151
7.2.2 Πρακτικές διακόσμησης και επίπλωσης.....	154
7.2.3 Διακόσμηση σύμφωνα με το προσωπικό γούστο.....	157
7.3 Λειτουργικός και συναισθηματικός δεσμός με το σπίτι.....	159
7.4 Κριτήρια συναισθηματικού δεσμού με το σπίτι και πρακτικές οικειοποίησης – ανάλυση περιεχομένου συνεντεύξεων.....	160
7.4.1 Κριτήρια χωρικού δεσμού.....	162
7.4.2 Σπίτι, χωρική ταυτότητα και πρακτικές κατοίκησης: η γυναικεία αφήγηση.....	165
Συζήτηση.....	169
Επίλογος.....	186

Εισαγωγή

Η λέξη «Σπίτι» εμπεριέχει πολλές σημασίες. Περιλαμβάνει την έννοια του οικήματος και του νοικοκυριού, του καταλύματος και του καταφυγίου, της ιδιοκτησίας και της συναισθηματικής χωρικής επένδυσης. Αυτή η πολυσημία συνδέεται με τις διαφορετικές λειτουργίες που επιτελεί τόσο στο προσωπικό όσο και στο κοινωνικο-πολιτισμικό πεδίο. Στο ψυχολογικό επίπεδο, το *Σπίτι* προσεγγίζεται ως μια έκφραση του εαυτού και της ψυχοκοινωνικής χωρικής ταυτότητας του ανθρώπου που το κατοικεί (Cooper-Marcus, 1996; Taylor, 2010; Twigger-Ross et al., 2003). Στο κοινωνικό, αντανακλά τις αξίες, τις αναπαραστάσεις και τα κοινωνικά χαρακτηριστικά (πραγματικά ή επιθυμητά) των ενοίκων του (Moser & Weiss, 2003; Bourdieu, 1980; Bonnes & Secchiaroli, 1995).

Ως ο κατέξοχην προσωπικός χώρος (απ') όπου ο άνθρωπος βιώνει τις καθημερινές εμπειρίες του, το *Σπίτι* αποτελεί ένα ιδιαίτερα προνομιούχο πεδίο διερεύνησης της σχέσης ανθρώπου-περιβάλλοντος, καθώς συνιστά το πρωταρχικό πεδίο διαμόρφωσης του συναισθηματικού δεσμού με τον χώρο (Χωρικός Δεσμός ή αλλιώς Χωρική Πρόσδεση). Την τελευταία 20ετία ιδιαίτερα, η έρευνα στο πεδίο της περιβαλλοντικής κοινωνικής ψυχολογίας έδωσε έμφαση σε αυτή ακριβώς την υποκειμενική εμπειρία του οικείου χώρου και της συγκρότησης του χωρικού δεσμού χωρίς να προσεγγίζει παράλληλα το ευρύτερο πλαίσιο διαμόρφωσής του (Moore, 2000). Η επικέντρωση της σύγχρονης ψυχοκοινωνικής έρευνας στο κοινωνικό, οικονομικό και ιστορικό-πολιτισμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο διαμορφώνονται οι αναπαραστάσεις και οι λειτουργίες του *Σπιτιού* καθίσταται λοιπόν ιδιαίτερα σημαντική, προκειμένου να επιτευχθεί καλύτερη κατανόηση των πολυεπίπεδων σημασιών του. Η παρούσα μελέτη επιχειρεί να εστιάσει στις αναπαραστάσεις του *Σπιτιού*, όπως αυτές αναδύονται από τις πολλαπλές ατομικές και συλλογικές νοηματοδοτήσεις του. Σε αυτό το πλαίσιο, κύριο στόχο της αποτελεί η διερεύνηση της σχέσης ανάμεσα στον Χωρικό Δεσμό με την κατοικία, εκφράζοντας την υποκειμενική εμπειρία της κατοίκησης και των Κοινωνικών Αναπαραστάσεων του *Σπιτιού*, αντανακλώντας το συλλογικό βίωμα της κατοίκησης.

Το κύριο θεωρητικό πλαίσιο της εργασίας αυτής εδράζεται στο φαινομενολογικό επιστημονικό παράδειγμα του βιωμένου χώρου όσον αφορά στην υποκειμενική εμπειρία του Σπιτιού (Bachelard, 1982; Tuan, 1977). Ειδικότερα, η έννοια του *βιωμένου χώρου*, η άμεση δηλαδή χωρική εμπειρία των ατόμων για τον κόσμο που τα περιβάλλει, διαμορφώνεται στη βάση της σχέσης αλληλεπίδρασης ανθρώπου-περιβάλλοντος (Bateson, 1972). Σε αυτό το πλαίσιο, ο *χώρος* (space) που επενδύεται συναισθηματικά μετατρέπεται σε *τόπο*¹ (place), καθώς η σχέση με το αντικείμενο-χώρο διαμεσολαβείται τόσο από την άμεση εμπειρία όσο και από τις αναπαραστάσεις του ενσώματου υποκειμένου που δρα και λειτουργεί μέσα - και σε σχέση με - αυτό.

Η σύγχρονη προσέγγιση του χώρου από τις κοινωνικές επιστήμες επικεντρώνεται πλέον ακριβώς σε αυτή τη διάσταση της νοηματοδότησης του χώρου μέσα από τη βιωμένη υποκειμενική εμπειρία. Πρόκειται για «μια επαναφορά του ατόμου στο ερευνητικό επίκεντρο των σημερινών κοινωνικών επιστημών...όπου ο άνθρωπος, ως σωματική ενότητα καταλαμβάνει χώρο, μα ως νοητικό ον, μεταμορφώνει αυτόν τον άμορφο χώρο σε τόπο με νόημα και συμβολική αξία· έχοντας τη συνήθεια δεύτερη φύση του, προσεταιρίζεται τον τόπο και το περιβάλλον, τα μετατρέπει σε 'τόπο' του²». Πρόκειται ουσιαστικά για την επιστημολογική εξέλιξη από την θετικιστική οπτική, όπου ο χώρος αντιμετωπιζόταν ως μια αφηρημένη διάσταση (γεωμετρικός, μετρήσιμος, ουδέτερος και οικουμενικά ομοιόμορφος) στη σύγχρονη ουμανιστική γεωγραφία, όπου ο χώρος θεμελιώνεται οντολογικά στην βιωμένη εμπειρία (Καυταντζόγλου, 2001). Σύμφωνα με την τελευταία, το τι είναι ο χώρος αποτελεί στην πραγματικότητα συνάρτηση του «ποιος τον βιώνει».

Σε αυτό το φαινομενολογικό πλαίσιο, το υποκειμενικό βίωμα αποτελεί το κλειδί στη νοηματοδότηση της εμπειρίας του χώρου. Άμεσα επηρεασμένες από την φαινομενολογική προσέγγιση, οι Θεωρίες του Χώρου (Guiliani, 1991; Seamon, 1982;

¹ Ο *τόπος* προσεγγίζεται ως μια πολύσημη έννοια που εκτείνεται από το μικρο-επίπεδο της κατοικίας στο μεσο-επίπεδο της γειτονιάς για να καταλήξει στο μακρο-επίπεδο της πατρίδας ή της γενέθλιας χώρας. Ακολουθώς, οι λέξεις «τοπίο» (landscape), «διάστημα» (space) και «χώρος» (place) χρησιμοποιούνται πολλές φορές τόσο στην ξένη όσο και στην ελληνική βιβλιογραφία εναλλακτικά, ως συνώνυμες, ενώ συμπαραδηλώνουν ανάλογα με το πλαίσιο χρήσης τους, διαφορετικά επίπεδα ποιότητας στη σχέση του ανθρώπου με το ευρύτερο περιβάλλον του.

² Διαδικτυακή πηγή: Ανθρωπολογία του χώρου

Canter, 1999), προσεγγίζουν κυρίως την συναισθηματική σχέση μεταξύ ανθρώπου και τόπου (Low & Altman, 1992; Manzo, 2003; Moore, 2000). Κεντρική ιδέα των θεωριών αυτών είναι ότι οι άνθρωποι τείνουν να αναπτύσσουν συναισθηματικούς δεσμούς με τους χώρους που κατοικούν, οι οποίοι διαμεσολαβούνται από παράγοντες όπως η ικανοποίηση και η αξιολόγηση των χαρακτηριστικών τους καθώς και από στοιχεία που σχετίζονται με την ψυχοκοινωνική τους ταυτότητα. Ειδικότερα, πρόκειται για τη θεωρία του Δεσμού με τον Χώρο (Theory of Place Attachment), η οποία περιλαμβάνει τα θυμικά αλλά και τα λειτουργικά στοιχεία της συναισθηματικής επένδυσης στον χώρο όσο και για τη θεωρία της Χωρικής Ταυτότητας (Theory of Place Identity), η οποία περιλαμβάνει τη μελέτη των τρόπων εκείνων μέσα από τους οποίους οι χώροι αποτελούν μέρος της ψυχοκοινωνικής ταυτότητας.

Η κύρια ερευνητική προβληματική της μελέτης αυτής βασίζεται στις παραπάνω συναδιαλεκτικές θεωρίες του Χωρικού Δεσμού. Σε αυτό το πλαίσιο, η έννοια της πρόσδεσης ή δεσμού με τη μητέρα ή τον σημαντικό Άλλον, όπως συστήθηκε από τον J. Bowlby (1995, 1998), προσαρμόστηκε ανάλογα σε σχέση με το χωρικό αντικείμενο προτείνοντας τη διαμόρφωση του Χωρικού Δεσμού με σημαντικά μέρη ή τόπους (Giuliani, 2003). Ειδικότερα, ο συναισθηματικός δεσμός με το Σπίτι αναπτύσσεται στη βάση της καθημερινής διάδρασης του ανθρώπου με τα αντικείμενα του περιβάλλοντός του. Στηρίζεται δε στις οικείες αισθητηριακές εμπειρίες (μυρωδιές, ήχοι, χρώματα, υφές) που επαναλαμβάνονται στο χρόνο καθώς και στα συναισθήματα μεταξύ των προσώπων εκείνων που μοιράζονται τον ίδιο χώρο. Σε αυτό το πλαίσιο, ο δεσμός με τον οικείο χώρο συγκροτείται σε συνάρτηση με την προσωπική βιογραφία του κάθε ατόμου, τις μνήμες του, τη σχέση του με τους άλλους και τις εμπειρίες κατοίκησης.

Το ίδιο το Σπίτι θα μπορούσε δυνητικά να αποτελέσει ένα είδος μεταβατικού αντικειμένου, αντανακλώντας τον πρωταρχικό δεσμό με το μητρικό αντικείμενο. Η Σακαλάκη (1996, σελ. 35-36), αναφερόμενη στην έννοια της σχέσης αντικειμένου, ως σχέσης συννοικοδόμησης υποκειμένου και αντικειμένου, αναφέρει χαρακτηριστικά «Οι σχέσεις ατόμου και περιβάλλοντος, Υποκειμένου και Αντικειμένου, αντιπροσωπεύουν τον κεντρικό πυρήνα της ανθρώπινης ύπαρξης». Σε αυτό το πλαίσιο, ο δυποκειμενικός σύνδεσμος, δηλαδή οι σχέσεις αγάπης ή μίσους που έχει

το υποκείμενο με σημαντικά αντικείμενα του περιβάλλοντός του, ορίζει στην ουσία τον τρόπο σχέσης του υποκειμένου με τον κόσμο που το περιβάλλει.

Θα ήταν βέβαια χρήσιμο σε αυτό το σημείο να αναλογιστεί κανείς τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στην έννοια του διαπροσωπικού δεσμού και σε αυτή του δεσμού με το χώρο. Ειδικότερα, ο συναισθηματικός δεσμός με τον χώρο κατοικίας ορίζεται στην παρούσα εργασία, σε αναλογία με τα κριτήρια που καθορίζουν την πρόσδεση με τον σημαντικό Άλλο (δηλαδή το κύριο πρόσωπο φροντίδας του βρέφους) και συγκεκριμένα τα κριτήρια της μοναδικότητας του αντικειμένου, της χρονικότητάς του, της σταθερότητάς του στο χρόνο και του αισθήματος προστασίας και ασφάλειας που αντλεί ο ένοικός του από αυτό. Θα πρέπει βέβαια εδώ να σημειωθεί ότι το πλαίσιο της θεωρίας της διαπροσωπικής πρόσδεσης είναι αναπτυξιακό ενώ αυτό που αφορά στο χωρικό δεσμό είναι κοινωνικο-πολιτισμικό (Giuliani, 2003), καθιστώντας τη σχέση ανάμεσά τους περισσότερο συμπληρωματική παρά σε πλήρη αντιστοίχιση.

Η συναισθηματική πρόσδεση στο *Σπίτι*, είναι λοιπόν αποτέλεσμα διαρκούς διαδικασίας αλληλεπίδρασης ανάμεσα στον οικειοποιημένο χώρο και στον ένοικό του. Η οικειοποίηση αυτή πραγματοποιείται τόσο μέσα από την καθημερινές πρακτικές και χρήσεις του χώρου όσο και από την επένδυσή του με υποκειμενικά νοήματα, αναπαραστάσεις, προσωπικές αναμνήσεις και συναισθήματα. Η Λυδάκη (2001, σελ.185 – 186) αναφέρει χαρακτηριστικά: «Η ζωή του ανθρώπου διαχέεται στο σπίτι του, παίρνει το σχήμα του, όπως το νερό στο άδειο δοχείο, αλλά με μια αμφίδρομη σχέση, καθώς το σχήμα αυτό δημιουργείται από τον άνθρωπο σύμφωνα με τις ανάγκες που θέλει να στεγάσει και σύμφωνα με τη ζωή που ζει ή επιθυμεί να ζήσει... Πρόκειται για μια σχέση αλληλεξάρτησης. Όπου υπάρχει ασυμφωνία, όπου ο χώρος του σπιτιού δεν συμφωνεί, δεν συνάδει με όσα θα ήθελε να ζήσει και να κάνει ο άνθρωπος εντός του, αυτή δηλώνεται μέσα από τα χρήσεις του και μέσα από τις λεπτομέρειες που ένας παρατηρητής μπορεί να διακρίνει: μικρές προσπάθειες που δηλώνουν άρνηση του παρόντος και ελπίδες για μεγάλες προσδοκώμενες αλλαγές, όπως η απομίμηση ενός πολυτελούς αντικειμένου, ψεύτικου αλλά και ψευδαισθητικού για τον κτήτορα, αδιαφορία για έναν χώρο που στεγάζει μεν, αλλά δεν φιλοξενεί και παραμένει ξένος».

Βασικός στόχος αυτής της εργασίας είναι η διερεύνηση των σημασιών του *Σπιτιού*, τόσο σε σχέση με τις ατομικές όσο και τις κοινωνικές διαστάσεις του σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο, αυτό του σύγχρονου αστικού τοπίου. Σημαντική παράμετρο αποτελεί η προσωπική, συναισθηματική σύνδεση με το σπίτι, δηλαδή ο δεσμός με τον χώρο κατοίκησης όπως διαμορφώνεται κυρίως μέσα από την έννοια της χωρικής ταυτότητας (Fried, 2000) αλλά και της συναισθηματικής επένδυσης σε αυτόν, τόσο σε φυσικό (χωρικό) όσο και σε κοινωνικό επίπεδο (Altman & Low, 1992; McAndrew, 1998). Η παρούσα μελέτη ανατρέχει στις Κοινωνικές Αναπαραστάσεις (Farr & Moscovici, 1984), ως θεωρητικό και μεθοδολογικό εργαλείο της κοινωνικής ψυχολογίας, προκειμένου να εξεταστεί η αλληλεπίδραση ανάμεσα στην υποκειμενική και στην συλλογική εμπειρία του *Σπιτιού*. Άλλωστε, σύμφωνα με τον Παπαστάμου (1995, σελ.8), οι κοινωνικές αναπαραστάσεις οδηγούν την Κοινωνική Ψυχολογία στην περιοχή του συναισθήματος, καθώς στην ουσία στηρίζονται στην ερμηνεία και προσαρμογή της πραγματικότητας στην υποκειμενική, βιωματική εμπειρία του ατόμου.

Η σχέση του ανθρώπου με τον οικείο χώρο του έχει λοιπόν πέρα από προσωπικό και έντονα κοινωνικό-οικονομικό περιεχόμενο. Τα κοινωνικά και οικονομικά στοιχεία που χαρακτηρίζουν το *Σπίτι* διαμορφώνουν την επιλογή του τύπου κατοικίας, την εσωτερική της διακόσμηση και επίπλωση καθώς και τις πρακτικές που εφαρμόζονται σε αυτή. Στο πλαίσιο αυτό, οι *έξεις (habitus)* κατά τον Bourdieu (2002) αποτελούν έννοια κεντρικής σημασίας, καθώς συνιστούν μια ερμηνευτική θεώρηση της ταξικής διαφοροποίησης μεταξύ της μορφής και της λειτουργικότητας στην προσέγγιση των πολιτισμικών προϊόντων, όπως αυτό της κατοικίας. Τα αντικείμενα τα οποία μας περιβάλλουν έχουν άλλωστε το καθένα τη σημασία τους και σε σύνολο είναι διαρθρωμένα να συγκροτήσουν έναν προσωπικό λόγο, ο οποίος παράλληλα είναι και συλλογικός, καθώς ο τελευταίος γίνεται κατανοητός από τα μέλη της ομάδας μέσα στην οποία ζουν τα δρώντα υποκείμενα.

Κεντρικής σημασίας για την προσέγγιση του *Σπιτιού* αποτελούν ακόμα και οι πρακτικές κατοίκησης, όπως τα υψηλά επίπεδα ιδιοκτησίας και ιδιοκατοίκησης³, οι

³ Ειδικότερα για τις χώρες του νότου (Ελλάδα Ιταλία, Πορτογαλία, Ισπανία), παρατηρούνται υψηλά ποσοστά ιδιοκατοίκησης. Κοινό χαρακτηριστικό των στεγαστικών τους συστημάτων είναι ο έμμεσος ρόλος του κράτους, το οποίο εστιάζει την στεγαστική του πολιτική στη διευκόλυνση της πρόσβασης

οποίες κυριαρχούν στη σύγχρονη ελληνική πολιτισμική και κοινωνική πραγματικότητα. Τα στοιχεία αυτά αντανακλώνται ιδιαίτερα στον τρόπο με τον οποίο επενδύεται ο χώρος της κατοικίας και ειδικότερα στην οργάνωση, κατανομή και επίπλωσή της. Σε αυτό το πλαίσιο, τα άτομα τείνουν να επιδείξουν τη θέση τους ή τις κοινωνικές τους φιλοδοξίες στην ομάδα ή πέραν αυτής, μέσω της μόδας τόσο σε μικρο (επίπλωση) όσο και σε μακρο-επίπεδο (αρχιτεκτονική). Τα παραπάνω, εντάσσονται στην ευρύτερη προβληματική της πολιτικής των ταυτοτήτων όπου η νοηματοδότηση του χώρου (όπως αυτός του σπιτιού) διαμορφώνεται στο πλαίσιο των σχέσεων εξουσίας και της ιδεολογίας (Manzo, 2003). Σε αυτή τη γραμμή σκέψης, είναι τα κοινωνικο-οικονομικά κριτήρια που προσδιορίζουν σε ένα μεγάλο βαθμό τις ανάγκες, τα γούστα και τις αισθητικές επιλογές, τις καθημερινές δραστηριότητες και τους ρόλους μέσα στο σπίτι, αλλά και την εξιδανικευμένη (φανταστική ή συμβολική) μορφή του. Σε αυτό το επίπεδο, το *Σπίτι* φαίνεται να αποτελεί το πρωταρχικό πλαίσιο, όπου μέσα από τις καθημερινές συνήθειες και την ρουτίνα της κατοίκησης, κάθε άτομο διαμορφώνει τα βασικά σχήματα της κρατούσας κουλτούρας.

Αναφορικά με τη χωρική του διάσταση, ο συναισθηματικός δεσμός με το *Σπίτι* διαμορφώνεται σε σχέση με τη βιωμένη εμπειρία κατοίκησης στο ίδιο το κτίριο, στη γειτονιά αλλά και στο ευρύτερο πλαίσιο της πόλης. Η μεταβιομηχανική περιοχή της Αττικής, προσφέρει αναμφίβολα ένα δυναμικό πεδίο μέσα στο οποίο βιώνεται και σημασιοδοτείται η κατοικία.⁴ Το αττικό αστικό τοπίο παρουσιάζει στην εξέλιξή του μια σημαντική ιδιαιτερότητα, που απορρέει από την μακρόχρονη εφαρμογή μιας κρατικής στεγαστικής πολιτικής που στηρίχτηκε στην πρακτική της αντιπαροχής, προκειμένου να καλύψει τις αυξημένες ανάγκες της εποχής της αστυφιλίας (κυρίως τις δεκαετίες 1950-1970) για εξοικονόμηση χώρου και φτηνή, μαζική κατοικία. Τις τελευταίες δεκαετίες, η τοπογραφία της περιοχής έχει διαφοροποιηθεί σημαντικά,

των νοικοκυριών στην ιδιοκατοίκηση, η οποία ξεπερνά σε όλες τις χώρες το 60% επί του συνόλου των κατοικιών, η περιορισμένη ανάπτυξη της κοινωνικής κατοικίας και το ελαστικό σύστημα χωρικού σχεδιασμού το οποίο στηρίζει την αυτοστέγαση. Τα ποσοστά ιδιοκατοίκησης αγγίζουν το 78% στην Ελλάδα, το 82% στην Ισπανία, το 69% στην Ιταλία και το 64% στην Πορτογαλία επί του συνόλου των κατοίκων τους (Allen, J. et al., 2004).

⁴ Στην Ελλάδα γενικότερα το *Σπίτι* φαίνεται να επενδύεται με ιδιαίτερα νοήματα, τόσο συμβολικά όσο και κοινωνικά σε σχέση πάντα με την πολιτισμική, ιστορική αλλά και οικονομικο-πολιτική πραγματικότητα. Η σημασία του διαγράφεται ανάγλυφα μέσα από την ιστορία της παραδοσιακής αλλά και της σύγχρονης ελληνικής αρχιτεκτονικής, καθώς και των παραδοσιακών αντιλήψεων, των λαογραφικών στοιχείων αλλά και σύγχρονων πρακτικών (στεγαστικά δάνεια, “πράσινη” κατοικία, αναπαλαίωση κλπ), όπως αποδεικνύει άλλωστε και η εκτεταμένη σχετική βιβλιογραφία.

καθώς η κύρια κατοικία στην Αττική επεκτείνεται πλέον προς τα προάστια, σε περιοχές που αποτελούσαν παλαιότερα θέρετρα, ενώ το κέντρο της πόλης έχει υποστεί σημαντικές αλλαγές χρήσεων και πληθυσμών. Αξίζει ίσως εδώ να σημειωθεί ότι αφορμή για τη διατριβή αυτή, αποτέλεσε η ενασχόληση της γράφουσας με άτομα που στερούνταν κατοικίας και ειδικότερα αστέγους στην περιοχή της Καλλιθέας και του κέντρου της Αθήνας. Σταδιακά, μέσα από την άμεση επαφή με αυτούς τους «αστεακούς νομάδες», διαμορφώθηκαν ερωτήματα που σχετίζονταν με το τι είναι τελικά το *Σπίτι* και ποιες οι σημασίες του, που οδήγησαν και στην παρούσα ερευνητική απόπειρα συστηματικής ψυχοκοινωνικής διερεύνησης του αντικειμένου.

Στη μελέτη αυτή, το *Σπίτι* εξετάζεται λοιπόν σε σχέση με τα φυσικά, κοινωνικά και ψυχολογικά χαρακτηριστικά του μέσα στο πλαίσιο του οικήματος καθώς και σε αυτό της γειτονιάς και της ευρύτερης περιοχής κατοίκησης. Κύρια υπόθεση εργασίας αποτελεί ότι τόσο οι κοινωνικές αναπαραστάσεις του *Σπιτιού* όσο και και χωρικός οικιακός δεσμός, διαφοροποιούνται ανάλογα με τα δημογραφικά και τα κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά των ενοίκων τους καθώς και σε σχέση με το καθεστώς ενοίκησης (ιδιοκτήτες, ενοικιαστές ή φιλοξενούμενους), τα χωρικά χαρακτηριστικά κατοίκησης (τύπος κατοικίας, μέγεθος, δείκτης πυκνοκατοίκησης) και τις πρακτικές μετακίνησης. Αναμένεται ακόμα ότι ο τύπος του χωρικού δεσμού θα συνδέεται με διαφοροποιημένες αναπαραστάσεις και στρατηγικές κατοίκησης καθώς και οικειοποίησης του χώρου της κατοικίας.

Σε αυτό το πλαίσιο, τα κύρια ερωτήματα που ανακύπτουν για την παρούσα έρευνα περιλαμβάνουν τα παρακάτω:

- Τη διερεύνηση των κοινωνικών αναπαραστάσεων του *Σπιτιού* – πώς δηλαδή το προσωπικό και το συλλογικό νόημά του διασταυρώνονται.
- Σε ποιο βαθμό οι κοινωνικές αναπαραστάσεις του *Σπιτιού* περιλαμβάνουν τα συναισθήματα των ενοίκων του και πώς συνδέονται με την έννοια του χωρικού δεσμού.
- Σε ποιο βαθμό οι συναισθηματικές διαστάσεις του χωρικού δεσμού με το *Σπίτι* συνδέονται με τις λειτουργικές διαστάσεις του (αξιολόγηση των χαρακτηριστικών του, βαθμός ικανοποίησης από τη σημερινή κατοικία)
- Πώς η οικειοποίηση του οικιακού χώρου και οι πρακτικές κατοίκησης συνδέονται με τον χωρικό δεσμό.

Προκειμένου να διερευνηθεί η πολυεπίπεδη έννοια του σπιτιού υιοθετήθηκε η διεπιστημονική προσέγγιση, με βασικό άξονα το θεωρητικό πλαίσιο της Περιβαλλοντικής Ψυχολογίας (διάκριση ανάμεσα στο υποκειμενικό/ψυχολογικό, λειτουργικό/κοινωνικό και χωρικό/υλικό πλαίσιο, η έννοια του χωρικού δεσμού) και της Κοινωνικής Ψυχολογίας (ειδικότερα αυτού των κοινωνικών αναπαραστάσεων), ενώ αντλήθηκαν στοιχεία από την Αρχιτεκτονική, την Αστεακή κοινωνιολογία και την Ανθρωπολογία του χώρου. Σε αυτή τη γραμμή σκέψης, χρησιμοποιήθηκαν πολλαπλές (ποσοτικές και ποιοτικές) μέθοδοι έρευνας όπως ημι-δομημένες επιτόπιες συνεντεύξεις (για την πιλοτική έρευνα), χρήση δομημένου ερωτηματολογίου και συμπληρωματικά, ανάλυση περιεχομένου πολιτισμικού υλικού (διαφημιστικά έντυπα τραπεζών για στεγαστικά δάνεια).

Ειδικότερα το ερωτηματολόγιο περιλάμβανε ποσοτικές και ποιοτικές ερωτήσεις προκειμένου να διερευνηθεί περαιτέρω η σχέση ανάμεσα στον χωρικό δεσμό και στις κοινωνικές αναπαραστάσεις του Σπιτιού.

1. Αναφορικά με τον Χωρικό Δεσμό με το Σπίτι, διερευνήθηκαν:

α). Οι λειτουργικές/αξιολογικές διαστάσεις του (βαθμός ικανοποίησης από τη σημερινή κατοικία σε 5θμια κλίμακα Likert, πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα, λόγοι επιλογής κατοικίας).

β) Οι συναισθηματικές διαστάσεις του, με την προσαρμογή της κλίμακας του χωρικού δεσμού και των υπο-κλιμάκων της χωρικής εξάρτησης και της χωρικής ταυτότητας (Williams & Vaske, 2003).

γ) Η κινητικότητα και οι μετακινήσεις κατά τη διάρκεια της ζωής.

δ) Καθημερινές συμπεριφορές και πρακτικές κατοίκησης (γούστο και διακόσμηση, κοινωνική και οικογενειακή ζωή, καθημερινές πρακτικές).

2. Αναφορικά με τις Κοινωνικές Αναπαραστάσεις του Σπιτιού, χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος των ελεύθερων συνερμών στο πλαίσιο της οποίων ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να γράψουν τις 3 πρώτες λέξεις που τους έρχονταν στο μυαλό ακούγοντας τη λέξη «σπίτι». Για την περαιτέρω επεξεργασία τους, χρησιμοποιήθηκε η κατηγοριακή ανάλυση (Καραμανώλη, Σακαλάκη & Μπεχράκης, 2006; Sakalaki et al., 2005) και στη συνέχεια η δομική μέθοδος προσέγγισης του Vergès (1996). Συμπεριλήφθησαν ακόμα ανοιχτές ερωτήσεις που αφορούσαν στο «δανικό σπίτι»

καθώς και στο «αποκλειόμενο σπίτι», δηλαδή το σπίτι στο οποίο δεν θα μπορούσαν σήμερα να κατοικήσουν.

Τα ερωτήματα του ερευνητικού εργαλείου οργανώθηκαν σε σχέση με τις Ψυχολογικές, Κοινωνικο-λειτουργικές και Χωρικές διαστάσεις του Σπιτιού. Η διάκριση αυτή βασίστηκε την προσέγγιση του Canter (1999) για τον βιωμένο χώρο ως «εντοπισμένης πράξης», ο οποίος προτείνει ως άξονες χωρικής ανάλυσης:

- α) τις φυσικές ιδιότητες του χώρου
- β) τις χρήσεις, δραστηριότητες και πρακτικές κατοίκησης
- γ) τις υποκειμενικές αξιολογήσεις, αντιλήψεις και συναισθήματα.

Ειδικότερα, το Λειτουργικό – Κοινωνικό Πλαίσιο περιλαμβάνει τις δραστηριότητες εκείνες τις οποίες συμπεραίνεται πως εμφανίζονται σε ένα χώρο καθώς και τους λόγους για αυτή τους την εμφάνιση, το Ψυχολογικό πλαίσιο περιλαμβάνει τις υποκειμενικές αντιλήψεις που σχετίζονται με την ύπαρξη αυτών των δραστηριοτήτων (συναισθήματα, ιδέες σε σχέση με τον περιβάλλοντα χώρο) και τέλος, το Χωρικό Πλαίσιο, το οποίο περιλαμβάνει τις φυσικές ιδιότητες του χώρου που συνεκτιμώνται σε σχέση με τις δραστηριότητες αυτές. Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται συνοπτικά τα τρία πλαίσια ψυχοκοινωνικής ανάλυσης του Σπιτιού ως βιωμένου χώρου.

Πίνακας 1: Ψυχοκοινωνικές διαστάσεις του σπιτιού

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΠΙΤΙΟΥ		
Ψυχολογικό πλαίσιο	Κοινωνικό-λειτουργικό πλαίσιο	Χωρικό πλαίσιο
Ψυχολογικές λειτουργίες του σπιτιού, συναισθήματα, συμβολικές εικόνες	Δραστηριότητες, πρακτικές κατοίκησης, λειτουργικότητα	Φυσικό και δομημένο περιβάλλον – ποιότητες και ιδιότητες του χώρου

Στο κείμενο που ακολουθεί, το πρώτο μέρος περιλαμβάνει το θεωρητικό μέρος της παρούσας διατριβής, το οποίο περιλαμβάνει 4 κεφάλαια. Αρχικά, στο Πρώτο Κεφάλαιο, επιχειρείται μια συνοπτική κοινωνικοιστορική αναφορά στην εξέλιξη της έννοιας και της μορφής του Σπιτιού, η οποία καταλήγει στη «γεωγραφία» της σύγχρονης μετανεωτερικής κατοικίας. Στο Δεύτερο Κεφάλαιο, παρουσιάζεται το

θεωρητικό πλαίσιο μέσα στο οποίο εννοιολογείται το *Σπίτι*, σε σχέση με τις ιδεαλιστικές-φαινομενολογικές (Heidegger, 1951; Bachelard, 1982), κοινωνικές (Harvey, 2007; Lefebvre, 1974) με ιδιαίτερη έμφαση στον έμφυλο χώρο (McDowel, 2003; Τροβά, 2008) και ανθρωπομορφικές (Carsten & Hugh-Jones, 1995) διαστάσεις του. Στο Τρίτο Κεφάλαιο, γίνεται αναφορά:

α) στη θεωρία του χωρικού δεσμού με ιδιαίτερη έμφαση στις ψυχολογικές διαστάσεις της σχέσης ανθρώπου – σπιτιού, με αφετηρία την έννοια της τοποφιλίας (Tuan, 1977) και τη θεωρία της πρόσδεσης (Bowlby, 1979) και συνέχεια στις σύγχρονες θεωρίες του χώρου από το πεδίο της περιβαλλοντικής κοινωνικής ψυχολογίας (Bonnes et al., 2003; Altman & Low, 1992; Συγκολλίτου, 1997).

β) Στη θεωρία των κοινωνικών αναπαραστάσεων (Moscocini, 1961/1999; Jodelet, 1995; Παπαστάμου & Μαντόγλου, 1995) με έμφαση στις κοινωνικές αναπαραστάσεις του περιβάλλοντος (Moser & Weiss, 2003; Rouquette et al., 2005).

Στο Τέταρτο Κεφάλαιο, ακολουθεί η μεθοδολογία και οι υποθέσεις της έρευνας που εφαρμόστηκε στο πλαίσιο αυτής της διατριβής. Επιχειρήθηκε η χρήση ποσοτικών και ποιοτικών ερευνητικών μεθόδων (ερωτηματολόγιο, συνεντεύξεις, ανάλυση πολιτισμικού/διαφημιστικού υλικού), ούτως ώστε να διερευνηθούν διαφορετικές οπτικές της σχέσης του ανθρώπου με το *Σπίτι*.

Ακολουθεί το δεύτερο μέρος, το οποίο περιλαμβάνει 3 κεφάλαια με τα αποτελέσματα, το καθένα ορισμένο σε σχέση με τους ερευνητικούς άξονες σχεδιασμού και υλοποίησης της έρευνας: το Πέμπτο Κεφάλαιο, αφορά στη διερεύνηση των (κοινωνικών) αναπαραστάσεων του Σπιτιού, το Έκτο Κεφάλαιο στην υποκειμενική αξιολόγηση της σημερινής κατοικίας και στον βαθμό ικανοποίησης από το σημερινό σπίτι (λειτουργικός δεσμός) και το Έβδομο Κεφάλαιο στον χωρικό συναισθηματικό δεσμό με το *Σπίτι* καθώς και στις πρακτικές κατοίκησης και οικειοποίησης του οικιακού χώρου. Τέλος, στη συζήτηση, παρατίθενται τα βασικά συμπεράσματα της έρευνας ενώ στον επίλογο, προτάσεις για περαιτέρω μελέτη.

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους όσους με βοήθησαν στην έως σήμερα πορεία μου στο «χώρο» της διατριβής μου. Ένα «χώρο» εμβαπτισμένο σε έντονα συναισθήματα, «κρίσεις» και εσωτερικές «παρακάμψεις», που συν-λειτουργήσε παράλληλα με πολλούς άλλους «τόπους» (προσωπικούς,

επαγγελματικούς, οικογενειακούς), αποτελώντας εν τέλει, ένα φαντασιακά «βιωμένο χώρο» γνωστικής, κοινωνικής και κυρίως συναισθηματικής, επένδυσης. Οφείλω λοιπόν αρχικά να ευχαριστήσω:

- Την οικογένειά μου, τους γονείς μου, τους φίλους μου και τους συνεργάτες μου που στάθηκαν συνοδοιπόροι σε αυτή την μακροχρόνια διαδρομή και ιδιαίτερα τον γιό μου, που με ώθησε να συνδέσω βιωματικά τον χωρικό με τον διαπροσωπικό δεσμό στην καθημερινή πράξη.
- Τις συναντήσεις εποπτείας, υποστήριξης και επικοινωνίας με τους άλλους συνυποψηφίους διδάκτορες που διοργάνωσαν αδιάλειπτα όλα αυτά τα χρόνια η κα Μαρία Σακαλάκη με τη συνεργασία της κας Σμαράγδας Καζή και οι οποίες αποτέλεσαν για μένα πάντα αναφορές έμπνευσης, αυτοβελτίωσης και ουσιαστικής ενδυνάμωσης, καθώς και αλληλεπίδρασης με σημαντικούς νέους ερευνητές (όπως η Γκέλη Αρώνη, ο Γιώργος Κυριακόπουλος, η Πηνελόπη Σωτηρίου και ο Κώστας Παπαχριστόπουλος) αλλά και γνωριμίας με νέες ιδέες και μεθοδολογικές προσεγγίσεις.
- Την κα Μαριάννα Ψύλλα, για την ουσιαστική υποστήριξη, την ενδυνάμωση και την πίστη σε μένα, ακόμα και στις πιο δύσκολες περιόδους αυτής της διαδρομής.
- Τον κο Νίκο Μπελαβίλα για την καθοριστική συνδρομή του.
- Την κα Σμαράγδα Καζή, για τα σχόλια και την αμέριστη βοήθειά της σε όλη τη διάρκεια της πορείας αυτής.
- Την κα Μαρία Σακαλάκη για ...όλα - είναι πολύ δύσκολο να εκφράσω την εκτίμηση και το σεβασμό μου για έναν άνθρωπο που στάθηκε ακαδημαϊκά και προσωπικά αρωγός όλα αυτά τα χρόνια της «δοκιμασίας» μου.

Τους ευχαριστώ όλους θερμά!

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ –
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

1. Κεφάλαιο Πρώτο: Η εξέλιξη της «γεωγραφίας» του σπιτιού.

Το σπίτι είναι μια πολυσήμαντη έννοια που συστήνεται από διαφορετικά επίπεδα νοημάτων, τόσο προσωπικών-ψυχολογικών όσο και κοινωνικο-οικονομικών αλλά και πολιτισμικών-συμβολικών. Ο Bourdieu (2000) μάλιστα εισηγείται τον όρο «μυθολογία του σπιτιού» για να αναδείξει αυτή ακριβώς την πολυπλοκότητα των σημασιών του. Και αυτό γιατί το σπίτι είναι περισσότερο από ένας απλός χώρος διαμονής και διασφάλισης των βασικών ανθρώπινων αναγκών επιβίωσης, καθώς αποκτά διαφορετικές συμβολικές, κοινωνικές και ψυχολογικές σημασίες, ξεχωριστά για το κάθε άτομο που το κατοικεί. Σε αυτό το πλαίσιο, ο ορισμός του σπιτιού περιλαμβάνει το οίκημα καθώς και όλα όσα βρίσκονται μέσα αλλά και γύρω του, τους ενοίκους του αλλά και τα συναισθήματα ικανοποίησης και ευχαρίστησης που προσφέρουν όλα τα παραπάνω, στον άνθρωπο που το κατοικεί (Rybczynski, 1987, σελ.62).

1.1. Ετυμολογία -εννοιολόγηση

Ετυμολογικά, η λέξη «σπίτι» προέρχεται από την ελληνιστική «οσπίτιον», πηγή της οποίας είναι η λατινική λέξη «hospitium», που σημαίνει τον ξενώνα ή τον χώρο φιλοξενίας (hospes – itis). Η λέξη «οσπίτιον» χρησιμοποιήθηκε και στο Βυζάντιο αλλά και μετέπειτα στη λόγια γλώσσα των Ελλήνων του υπερόριου ελληνισμού.

Στα αρχαία ελληνικά, η λέξη «εστία» δήλωνε την κεντρική φωτιά του σπιτιού, το τζάκι, που συμβολοποιούσε με τη σειρά του τον οίκο⁵. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε ότι οι αρχαίοι έλληνες όριζαν τη θεά Εστία, κόρη του Κρόνου και της Ρέας, ως προστάτιδα του σπιτιού και της οικογενειακής στέγης. Μάλιστα, διέκριναν το χώρο του σπιτιού σε δύο ζώνες θεϊκής προστασίας: η πρώτη, ήταν αυτή της θεάς Εστίας, που είχε ως βάση της το τζάκι και το βωμό της θεάς στο κέντρο του σπιτιού και η άλλη, ήταν η ζώνη του Ερμή, ο οποίος προτάτευε το κατώφλι του σπιτιού και όλα τα μονοπάτια που ξεκινούσαν από αυτό (Middleton, 2003, σελ. 26).

Ακόμα, μέσα από τη λόγια παράδοση επιβίωσε και χρησιμοποιείται μέχρι και σήμερα η αρχαία λέξη «κατοικία» που προέρχεται από το ρήμα «κατοικώ». Η κατοικία

⁵ Στην αρχαιότητα, το σπίτι ονομαζόταν οίκος. Η ονομασία αυτή περιλάμβανε, εκτός από το κτίσμα και τα υλικά από τα οποία ήταν φτιαγμένο και την οικογένεια που ζούσε μέσα στο σπίτι. Μπορούσε ακόμα να σημαίνει και την περιουσία μιας πλούσιας οικογένειας (Middleton, 2003, σελ. 8)

δηλώνει κυρίως το οίκημα, τον στεγασμένο χώρο που χρησιμοποιεί κανείς για διαμονή, ενώ το σπίτι δηλώνει τόσο το κτίσμα όσο και το περιεχόμενό του, την οικογένεια, τους ανθρώπους που κατοικούν σ' αυτό. Παρόμοια διαφορά συναντά κανείς και στην αρχαία λόγια παράδοση ανάμεσα στην «οικία» (συνων. οίκημα - αντίστοιχο της κατοικίας) και στον «οίκο» (συνων. κτίσμα, οικογένεια, γένος - αντίστοιχο του σπιτιού). Σήμερα, το εσωτερικό περιεχόμενο που δηλώνει το «Σπίτι» αντιστοιχεί στη νεοελληνική λέξη «σπιτικό» που χρησιμοποιείται σε οικείο λόγο. Επίσης, στην ορολογία των σύγχρονων κοινωνικών επιστημών, χρησιμοποιείται αντί της λέξης «σπιτικό», η νεότερη λέξη «νοικοκυριό», σηματοδοτώντας κυρίως τη συγγενική έννοια της στεγασμένης οικογένειας. Σε λόγιες μεταφορικές χρήσεις απαντάται και η αρχαία λέξη «ενδιαίτημα, που δηλώνει το χώρο διαμονής. Τελευταία, ιδιαίτερα στο χώρο της αρχιτεκτονικής, συναντάται το απαρέμφατο «κατοικείν», σημαίνοντας τόσο την κατοικία όσο και την κατοίκηση.

Η παραπάνω διάκριση ανάμεσα στο *σπίτι-οίκο* και την *οικία-κατοικία* συναντάται και σε άλλες γλώσσες όπως για παράδειγμα στην αγγλική, η διαφοροποίηση ανάμεσα στις λέξεις «house» και «home». Ειδικότερα, η λέξη *home*, προέρχεται από την παλιά νορβηγική λέξη *heima*, η οποία αποτελεί κοινή γλωσσική ρίζα για τους λαούς της Β. Ευρώπης (Γερμανούς, Δανούς, Σουηδούς, Ολλανδούς, Νορβηγούς και Άγγλους). Καθώς προσδιορίζει δε ένα φυσικό χώρο αλλά έχει ταυτόχρονα και μια υπαρξιακή διάσταση (state of being), δεν έχει ανάλογο στις Λατινογενείς ή Σλαβο-ευρωπαϊκές γλώσσες (Rybczynski, 1987, σελ.62). Η γλωσσολογική ανάλυση αναδεικνύει περαιτέρω την πολυπλοκότητα αυτής της έννοιας. Στην γερμανική γλώσσα, για παράδειγμα οι όροι *Heim* και *Heimat*, προσδιορίζουν δύο διαφορετικούς ορισμούς του σπιτιού: ο πρώτος, έχοντας μια περισσότερο ιδιωτική σημασία, είναι πιο κοντά στην υποκειμενικά επενδυμένη ατομική εμπειρία κατοίκησης ενώ ο δεύτερος, έχοντας εκ των πραγμάτων μια δημόσια διάσταση, αφορά σε μια συλλογική κατασκευή (η οποία προσεγγίζει περισσότερο την έννοια της πατρίδας). Χαρακτηριστική είναι επίσης η χρήση της έννοιας του σπιτιού (home) στην Αγγλοσαξωνική λόγια παράδοση, όπου περιλαμβάνεται ένα μεγάλο εύρος σημασιών πέρα από το κτίσμα και την κατοικία, όπως ο τόπος γέννησης αλλά και ευρύτερα ο τόπος καταγωγής.

Ως έννοια λοιπόν το σπίτι περιλαμβάνει πέρα από το κτήριο που προορίζεται για ιδιωτική κατοίκηση, το εσωτερικό του μαζί με την επίπλωση καθώς και τις σχέσεις των ανθρώπων που το κατοικούν, αποτελώντας για τον καθένα ένα διαφορετικό τ(ρ)όπο διαμονής ή κατοικείν.

1.2. Η ιστορική και κοινωνική εξέλιξη της μορφής του σπιτιού

Η έννοια του σπιτιού ορίζεται κάθε φορά σε σχέση με το ιστορικό, πολιτισμικό και κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο διαμορφώνεται, τόσο λειτουργικά όσο και αισθητικά. Και αυτό γιατί αντανακλά τον τρόπο ζωής της κάθε εποχής, τις υποκειμενικές ανάγκες των ανθρώπων, τις κοινωνικές αξίες καθώς και τα επιτεύγματα και την εξέλιξη της τεχνολογίας. Οι σημασίες του διαμορφώνονται σε σχέση με τον τρόπο που διαχωρίζεται η ιδιωτική από τη δημόσια σφαίρα σε κάθε εποχή, καθώς και με τον τρόπο που ορίζονται κάθε φορά συναφείς έννοιες όπως αυτή της «οικογένειας», της «οικιακής ευημερίας» (domestic well-being), της «οικογενειακής ζωής» (domesticity) και της «άνεσης⁶» (comfort).

Στο πλαίσιο μιας σύντομης ιστορικής ανασκόπησης της εξέλιξης της έννοιας του σπιτιού, κρίνεται σκόπιμη η αναφορά στους χώρους που απαρτίζουν το σπίτι και στη σπουδαιότητα της μορφής και της λειτουργίας των δωματίων του. Με αυτόν τον τρόπο, η προσέγγιση του σπιτιού πραγματοποιείται μέσα από την οπτική της «γεωγραφίας του σπιτιού» (Busch, 1999).

⁶ Μπορεί κάποιος για παράδειγμα να δει την εξέλιξη της έννοιας της «άνεσης» στην αγγλική γλώσσα (comfort). Η αρχική της σημασία προερχόταν από το λατινογενές «confortare» και σήμαινε «παρηγοριά» ή «υποστήριξη». Αυτή η ιδέα της υποστήριξης διευρύνθηκε και συμπεριέλαβε ανθρώπους και αντικείμενα που προσέδιδαν ένα μέτρο ικανοποίησης ανεκτό ή αρκετό (για παράδειγμα ένα ανεκτό αλλά χωρίς να δίνει δυνατότητα για πολυτέλεια εισόδημα -a comfortable income). Αργότερα συμπεριέλαβε την έννοια της «βολής» ή της «ευκολίας» και μόνο στον 18^ο αιώνα πλέον απέκτησε την έννοια της «οικιακής ευημερίας» και της «ευχαρίστησης». Οι όψιμες σημασίες του περιλαμβάνουν την έννοια της «ευχαρίστησης» με κυρίως θερμική ποιότητα καθώς η αγγλική λέξη «comforter» περιγράφει ένα ζεστό κάλυμμα κρεβατιού, ενώ τελευταία, η λέξη έγινε συνώνυμη με την έννοια της «ζεστασιάς» (cosiness). (Rybczynski, 1987, σελ.21).

Αρχικά, το πρωτόγονο σπίτι, ήταν μια μικρή καλύβα σε σχήμα ομπρέλλας και είχε ένα μόνο δωμάτιο. Ήταν φτιαγμένη από κλαδιά, φύλλα, δέρμα και λάσπη και τοποθετούνταν σε μικρές συστοιχίες, για αμυντικούς κυρίως λόγους. Αργότερα, στη Μέση Ανατολή (πριν περίπου 100.000 χρόνια) πιο σύνθετες μορφές και υλικά αναδύθηκαν. Για παράδειγμα, φτιάχτηκαν τούβλα για να χτιστούν μεγαλύτεροι χώροι καθώς και εξωτερικά τείχη, δίνοντας έτσι τη δυνατότητα για μεγαλύτερες κατασκευές με περισσότερο χώρο σε πιο τετραγωνισμένη γεωμετρική μορφή, με λείους τοίχους και πάτωμα. Για πρώτη φορά, ο χώρος διαχωρίστηκε σε μικρότερους, στεγάζοντας διαφορετικά δωμάτια με διαφορετικές λειτουργίες/χρήσεις μέσα στο ίδιο κτήριο. Άλλα δωμάτια για ύπνο, άλλα για κατανάλωση φαγητού και διασκέδασης, άλλα για παρασκευή γευμάτων. Καθώς τα κτήρια επεκτείνονταν, διαφοροποιούνταν και οι χώροι των δωματίων, με αποκορύφωμα τη διάκριση του πάνω και κάτω πατώματος, όπου το πάνω, ήταν για πιο ιδιωτικές λειτουργίες όπως ο ύπνος και το κάτω, για πιο δημόσιες.

Οι ανασκαφές έδειξαν ότι τα σπίτια στην Μ. Ανατολή δεν είχαν πόρτες στους τοίχους οι οποίοι ήταν αρραγείς. Η είσοδος γινόταν από μια τρύπα στο ταβάνι χρησιμοποιώντας μια μεταφερόμενη σκάλα, κυρίως για λόγους προστασίας και ασφάλειας από επίδοξους εισβολείς. Τα αρχαία αυτά σπίτια ήταν χτισμένα σε συστοιχίες γύρω από μια κοινή αυλή όπου διαφορετικές κοινωνικές δραστηριότητες λάμβαναν χώρα. Στην πορεία, προστέθηκαν πόρτες για να επικοινωνούν οι γείτονες μεταξύ τους στην εσωτερική αυλή ενώ σταδιακά και με την εξέλιξη της τεχνολογίας και των υλικών, προστέθηκαν πόρτες και στους εξωτερικούς τοίχους καθώς και παράθυρα, που επέτρεψαν στον αέρα και στο φως να εισέλθουν στο δωμάτιο (Μακντόναλντ, 1996). Στην αρχαία Ελλάδα κατά την Κλασσική εποχή αλλά και αργότερα, τα σπίτια χτίζονταν γύρω από μια εσωτερική αυλή με ένα πρόπυλο σε μια τουλάχιστον πλευρά της (Middleton, 2003). Διέθεταν μόνωση για το θόρυβο που εξασφαλιζόταν με περίφραξη από ψηλούς τοίχους ενώ η ανοιχτή αυλή επέτρεπε τη διέλευση του ηλιακού φωτός και την ανανέωση του αέρα.

Καθώς η κατοικία εξελίχθηκε στους αιώνες, επήλθε σταδιακά και ο διαχωρισμός ανάμεσα στους ιδιωτικούς και στους δημόσιους χώρους του σπιτιού. Οι δημόσιοι χώροι ήταν τα δωμάτια εκείνα που δέχονταν τους επισκέπτες και η κύρια χρήση τους αφορούσε στη διασκέδαση και κοινωνική συναναστροφή με τους φίλους, τους

γείτονες ή τους συνεργάτες. Οι ιδιωτικοί χώροι πάλι, προορίζονταν για τις ανάγκες των ενοίκων τους. Η διάκριση ανάμεσα στους χώρους παρασκευής φαγητού και κατανάλωσης του γεύματος και σε αυτούς όπου γινόταν η υποδοχή των επισκεπτών, ήταν εφικτή μόνο στις μεγαλύτερες κατοικίες, ενώ στα μικρότερα σπίτια, υπήρχε ένας μοναδικός εσωτερικός χώρος με πολλαπλές λειτουργίες (Gunter,).

Η ιστορία της έννοιας του σπιτιού όπως την ορίζουμε σήμερα ταυτίζεται με την ανάδυση της αστικής τάξης. Κατά τη διάρκεια του μεσαίωνα, οι φτωχοί και οι δουλοπάροικοι έμεναν σε καλύβες, χωρίς αποχέτευση ή νερό, σχεδόν με κανένα έπιπλο και λίγα πράγματα στην κατοχή τους, μια κατάσταση που συνεχίστηκε στην Ευρώπη εως και στις αρχές του 20ου αιώνα. Στις πόλεις, τα σπίτια των φτωχών ήταν μικρά, καθώς αποτελούνταν από ένα μοναδικό δωμάτιο που χρησίμευε κυρίως σαν υπνωτήριο ή κατάλυμα. Μόνο τα βρέφη παρέμεναν στο σπίτι, ενώ τα μεγαλύτερα παιδιά στέλνονταν να δουλέψουν ως υπηρέτες ή μαθητευόμενοι τεχνίτες. Καθώς η κατοικία κάλυπτε μόνο τις βασικές ανάγκες επιβίωσης, δεν μιλάμε ακόμα για οικιακή ζωή ή οικογενειακή ζωή. Την ίδια στιγμή, οι αριστοκράτες έμεναν σε κάστρα-φρούρια και ο κλήρος στα μοναστήρια.

Ήταν η τάξη των αστών εμπόρων και τεχνιτών που αναδύθηκε κατά τη διάρκεια του μεσαίωνα στις πόλεις που κατοικούσε σε αυτό που ορίζουμε σήμερα ως σπίτια. Το τυπικό αστικό σπίτι του 14^{ου} αιώνα συνδύαζε την οικογενειακή και την εργασιακή ζωή. Πρόκειται για διάφορα οικήματα χτισμένα πάνω από ένα υπόγειο που χρησίμευε ως αποθήκη. Το ισόγειο του σπιτιού, αυτό που είχε πρόσβαση στον δρόμο, λειτουργούσε ως κατάστημα ή εργαστήριο. Ο χώρος διαμονής αποτελείτο από ένα μοναδικό, μεγάλο δωμάτιο (χωλ) όπου εκεί οι άνθρωποι μαγείρευαν, έτρωγαν, διασκεδάζαν και κοιμόντουσαν. Ήταν ανοιχτό επίσης στους επισκέπτες και ήταν εκεί που κλείνονταν και οι επαγγελματικές συμφωνίες. Υπήρχαν λίγα και βασικά έπιπλα, με πολλές λειτουργίες και εύκολα μετακινούμενα, για να καλυφθούν αυτές οι διαφορετικές ανάγκες. Αν και οι αστοί δεν ταξίδευαν πολύ και δεν άλλαζαν κατοικία όπως οι αριστοκράτες, τα έπιπλα ήταν καθώς το σπίτι ήταν δημόσιος και όχι ιδιωτικός χώρος. Ανάλογα, τα έπιπλα ήταν περισσότερο ένα είδος εξοπλισμού παρά αξιόλογα αποκτήματα. Ένα τραπέζι για παράδειγμα είχε πολλές χρήσεις: για να παρασκευάσουν φαγητό, να φάνε, να μετρήσουν χρήματα, να κάνουν συμφωνίες αλλά και να ξαπλώσουν για ύπνο.

Το μεσαιωνικό σπίτι αντανακλά τη μεσαιωνική σκέψη, η οποία ήταν στραμμένη προς τη δημόσια σφαίρα. Δεν υπήρχε αναπτυγμένη η έννοια της συνείδησης οπότε και δεν υπήρχε ανάγκη για ιδιωτικό χώρο στο σπίτι, για ένα ξεχωριστό δωμάτιο για τον καθένα. Όπως αναφέρει ο Lukacs (1970), λέξεις που προσδιόριζαν την εσωτερική ζωή του υποκειμένου, όπως «αυτοεπίγνωση», «αυτοεκτίμηση», «μελαγχολία» ή «συναισθηματικός», συναντώνται για πρώτη φορά τον 10^ο αιώνα και συνδέονται με την ανάδυση εννοιών όπως ο «εαυτός» και η «οικογένεια». Μόνο τότε αρχίζει να προσεγγίζεται το σπίτι ως ο ιδιωτικός χώρος που ξεδιπλώνεται η εσωτερική ζωή του άτομου. Σταδιακά από τον μεσαίωνα έως και τον 17^ο αιώνα βελτιώθηκαν οι συνθήκες διαβίωσης στο σπίτι. Η πέτρα αντικατέστησε το ξύλο με αποτέλεσμα πιο γερές και μεγαλύτερες κατασκευές, πιο εκτεταμένη χρήση του γυαλιού (τζάμια στα παράθυρα), οπότε υπήρχε καλύτερος αερισμός και φως, ζέστη (εκτεταμένη χρήση ξυλόσομπας με φουγάρο). Βασικά προβλήματα εκείνης της περιόδου στις μεγάλες πόλεις ήταν το μπάνιο και αποχέτευση.

Τον 17^ο αιώνα, το καλύτερο παράδειγμα ευρωπαϊκής πόλης ήταν το Παρίσι, όπου σημειώθηκε όχι τόσο μεγάλη διαφοροποίηση στην τεχνολογία και στις οικιακές ανέσεις όσο αλλαγή σε αυτή κάθε αυτή στη στάση και στον τρόπο φέρεσθαι. Ένα τυπικό αστικό σπίτι, εκτεινόταν σε 4-5 ορόφους, ένδειξη της σπανιότητας και της αξίας της γης στο κέντρο μιας ολοένα και περισσότερο αναπτυσσόμενης πόλης. Το οίκημα ήταν διαμορφωμένο γύρω από μια εσωτερική αυλή. Τα κάτω πατώματα, ήταν αφιερωμένα στην εμπορική – επαγγελματική δραστηριότητα, στους στάβλους και στην αποθήκη, καθώς και τον χώρο διαμονής της οικογένειας και των υπηρετών-εργαζομένων. Το κυρίως δωμάτιο ονομαζόταν σάλα (la salle) και ήταν ανάλογο του μεγάλου δωματίου του μεσαιωνικού σπιτιού (hall), που χρησίμευε για δείπνο, για διασκέδαση και για να δέχονται επισκέπτες. Το μαγείρεμα όμως γινόταν πλέον σε ξεχωριστό δωμάτιο, συνήθως στην άλλη πλευρά της αυλής, για να αποφεύγονται οι μυρωδιές. Υπήρχε επίσης ξεχωριστό δωμάτιο για τον ύπνο (chambre), αλλά και δευτερεύοντα δωμάτια που συνδέονταν με την κρεβατοκάμαρα, η αποθήκη (cabinet) και το βεστιάριο (garde-robe), τα οποία ήταν αρκετά μεγάλα δωμάτια που χρησίμευαν για διανυκτέρευση και είχαν και θέρμανση με τζάκι.

Το τυπικό παρισινό αστικό σπίτι περιλάμβανε παραπάνω από μια οικογένεια, καθώς ήταν περισσότερο σαν συγκρότημα κατοικιών. Τα πάνω πατώματα αποτελούνταν από

κρεβατοκάμαρες με προσαρτημένα βεστιαρία και αποθήκες και νοικιάζονταν σε ενοικιαστές. Οι ενοικιαστές νοίκιαζαν όσα δωμάτια χρειάζονταν ή μπορούσαν να πληρώσουν. Η ύπαρξη της ενοικιαζόμενης κατοικίας σηματοδοτεί μια ακόμα διαφοροποίηση από το μεσαιώνα, καθώς πλέον αρκετός κόσμος δεν έμενε και εργαζόταν στο ίδιο μέρος. Καθώς για μια σειρά επαγγελματιών όπως δικηγόροι, κατασκευαστές, δημόσιοι υπάλληλοι το σπίτι ήταν μόνο ο χώρος κατοικίας τους, άρχισε να γίνεται σταδιακά ένας περισσότερο προσωπικός χώρος, ο οποίος σηματοδοτούσε μια στροφή στην ιδιωτικότητα και της ταύτισης του σπιτιού αποκλειστικά με την οικογενειακή ζωή. Μέσα στο σπίτι πάντως η ατομική ιδιωτικότητα ήταν ακόμα άγνωστη έννοια. Τα δωμάτια ήταν γεμάτα με έπιπλα, τα οποία δεν προσεγγίζονταν πια ως εργαλεία αλλά ως αντικείμενα με αξία. Σε αυτό το πλαίσιο, το σπίτι λειτουργούσε ως θεατρικό σκηνικό για τους αστούς, στην προσπάθειά τους να διαφοροποιηθούν από τη μάζα των πληβείων και να προσεγγίσουν την τάξη των αριστοκρατών. Οι αριστοκράτες είχαν πολλές κατοικίες, έκαναν συχνά ταξίδια και γι' αυτό το λόγο είχαν λίγα και μεταφερόμενα έπιπλα (*mobilier* *mobilia*). Οι κατοικίες των τελευταίων στην πόλη ήταν μεγάλα σπίτια – επαύλεις, τα οποία ονομάζονταν *hotels*.

Δεν υπήρχε ακόμα διάκριση ανάμεσα στα δωμάτια και στη χρήση τους, όχι λόγω έλλειψης χώρου αλλά δεν υπήρχε σαν σκέψη. Σταδιακό όμως κάποιοι χώροι προσδιορίζονταν ως πιο προσωπικοί, για παράδειγμα στα *hotels*, το δωμάτιο *cabinet* οριζόταν πλέον και ως χώρος συγγραφής. Η ιστορία αναφέρει ότι η *Marquise de Rambouillet* είναι η πρώτη που μετέτρεψε την *garde-robe* σε μικρή, ιδιωτική κρεβατοκάμαρα μετακομίζοντας από την παγωμένη και τεράστια *chambre* της κατά τη διάρκεια ενός πολύ βαρύ χειμώνα. Η πρώτη φορά που χρησιμοποιήθηκε ο όρος *salle a manger* ήταν το 1634 αλλά η αντικατάσταση του μεγάλου δωματίου που είχε πολλές χρήσεις σε μια σειρά εξειδικευμένων δωματίων για φαγητό, ψυχαγωγία και συζήτηση πραγματοποιήθηκε το 18^ο αιώνα.

Το στοιχείο που έλειπε από τα σπίτια εκείνης της περιόδου ήταν αυτό της οικιακότητας (*hominess*). Παρά την πολυτέλεια και την διακόσμηση με έργα τέχνης, έλειπε η ατμόσφαιρα της οικιακής ζωής που είναι αποτέλεσμα της ανθρώπινης δραστηριότητας και της συναισθηματικής χωρικής επένδυσης. Το μεγάλο σπίτι, ήταν ακόμα χώρος επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής, παραδομένο στη δημόσια

σφαίρα. Σταδιακά, με την είσοδο νέων τεχνολογιών όπως οι σόμπες, η ζωή μπορούσε να επεκταθεί και σε άλλα πέρα από το κεντρικό δωμάτιο. Σε αυτό το πλαίσιο, το υπηρετικό προσωπικό κοιμόταν σε διαφορετικό χώρο από την κύρια οικογένεια, η οποία άρχισε να διαφοροποιείται από τους άλλους ενοίκους. Σημαντική εξέλιξη εδώ ήταν ότι τα παιδιά μεταφέρονταν σταδιακά σε ξεχωριστό δωμάτιο, αφήνοντας χώρο στον άντρα και στη γυναίκα να λειτουργήσουν ξεχωριστά για πρώτη φορά στην ιστορία ως ζευγάρι. Παράλληλα, τα παιδιά έμεναν πλέον στο σπίτι, αντί να τοποθετούνται από τα 7 τους χρόνια ως μαθητευόμενοι τεχνίτες ή υπηρέτες της αριστοκρατίας προκειμένου να λάβουν την κατάλληλη μόρφωση, μακριά από τη γονεϊκή εστία. Πρόκειται για την περίοδο όπου αναδύεται η έννοια της ιδιωτικότητας καθώς και της παιδικής ηλικίας. Παράλληλα, ο όρος οικογένεια αποκτά μια νέα σημασία και προσδιορίζει σταδιακά την έννοια του σπιτιού. Πρόκειται για την περίοδο εκείνη όπου συντελείται η μετάβαση από το δημόσιο, φεουδαρχικό νοικοκυριό στο ιδιωτικό, αστικό οικογενειακό σπίτι.

Από τον 18^ο αιώνα έως και τις αρχές του 20^{ου}, άλλαξαν πολλά πράγματα σε σχέση με το σπίτι. Οι εξελίξεις στην θέρμανση και στον φωτισμό και στην τεχνολογία γενικότερα είναι ραγδαίες. Άλλες αλλαγές είναι λιγότερο εμφανείς και συντελούνται στο επίπεδο της ιδεολογίας και της αναπαράστασης. Για παράδειγμα, τον 18^ο αιώνα οι άνθρωποι άρχισαν να αναρωτιούνται και να αποδίδουν στο εσωτερικό του σπιτιού τους την ιδιότητα της άνεσης, της οικογενειακής ζωής αλλά και της σπιτικής ζωής (domesticity), υιοθετώντας μια εντελώς διαφορετική στάση απέναντι στο σπίτι από τις προηγούμενες εποχές. Αυτό που ο Mario Praz ονόμαζε Stimmung, πρωτοεμφανίστηκε αρχικά στη Β. Ευρώπη (κυρίως στη Νορβηγία και στην Ολλανδία), τον τρόπο δηλαδή που το εσωτερικό του σπιτιού αντανακλά την προσωπικότητα του ενοίκου του, την οικειότητα που δημιουργεί ένας χώρος.

Μεγάλη επιρροή σε αυτή την αλλαγή άσκησαν οι Ολλανδοί. Εκεί, ήδη κατά τη διάρκεια του 17^{ου} αιώνα, η μετάβαση στην αστικοποίηση και στον αστικό τρόπο ζωής, εξελίχθηκε στην πρώτη δημοκρατία που λειτούργησε στην Ευρώπη, κυρίως λόγω της ιδιαιτερότητας της κοινωνικής διαστρωμάτωσης. Υπήρχε μια διευρυμένη αστική τάξη, κυρίως έμποροι και γαιοκτήμονες, ενώ δεν υπήρχαν ακτήμονες εργάτες ούτε δυνατή αριστοκρατία. Τα σπίτια διαμορφώθηκαν σύμφωνα με τις ανάγκες αυτής της νέας κοινωνικής κατάστασης. Πρόκειται για μικρά σπίτια με απλή φόρμα, ικανά

να στεγάσουν 5-6 άτομα. Τα κτήρια ήταν φτιαγμένα από τούβλα και εξωτερικά ήταν σχεδόν πανομοιότυπα. Δεν υπήρχαν ενοικιαστές, καθώς οι ίδιοι ήταν ιδιοκτήτες του σπιτιού που στέγαζε όλη τους την οικογένεια. Καθώς η αξία της αυτονομίας και της ανεξαρτησίας ήταν πολύ υψηλή συνδέθηκε άρρηκτα με την ανάδυση της ιδιωτικής, σπιτικής ζωής ως κεντρικού διακυβεύματος.

Οι μητέρες ανέτρεφαν μόνες τους τα παιδιά τους χωρίς βοηθούς, οδηγώντας σε μια σημαντική αλλαγή στη σχέση γονέων-παιδιών, η οποία ήταν πλέον βασισμένη στην στοργή και όχι στην πειθαρχία. Τα παιδιά έμεναν στο γονικό σπίτι έως ότου παντρευτούν. Για πρώτη φορά ίσως μπορεί κάποιος να μιλήσει για συναισθηματική επένδυση στο σπίτι. Ενδεικτικό παράδειγμα της συναισθηματικής εμπλοκής των Ολλανδών με το σπίτι τους ήταν η πρακτική της αναπαράστασης της κατοικίας τους σε μικρογραφία, με τη μορφή λεπτομερούς μοντελιστικής μινιατούρας, ένα είδος κουκλόσπιτου.

Η επίπλωση είχε αισθητική αλλά και χρηστική αξία, το εσωτερικό δεν ήταν τόσο φορτωμένο όσο το αντίστοιχο παρισινό αστικό σπίτι, εστιασμένο στην ψυχαγωγία και στην κοινωνικότητα, αλλά αντίθετα ήταν εστιασμένο στην ανάδειξη της ιδιωτικότητας και της προσωπικής ζωής. Αν και το κάτω πάτωμα του σπιτιού είχε ακόμα δημόσιο χαρακτήρα, οι πάνω όροφοι ήταν ιδιωτικοί, εκεί οι επισκέπτες έπρεπε να βγάλουν τα παπούτσια τους καθώς διέσχιζαν ένα νέο όριο, αυτό ανάμεσα στο δημόσιο και το ιδιωτικό. Υπήρχε απόλυτη διαφοροποίηση ανάμεσα στο χώρο εργασίας και κατοικίας. Χαρακτηριστική είναι η αναπαράσταση των εικόνων οικιακής ζωής από τους μεγάλους ολλανδούς ζωγράφους (όπως ο Vermeer) όπου το σπίτι αναδεικνύεται ως σκηνικό για ιδιωτικές πράξεις και τρυφερές οικογενειακές στιγμές.

1.3 «Γεωγραφία» του σύγχρονου σπιτιού

Είναι προφανές ότι ο τύπος του κάθε κτίσματος προσδιόριζε και ένα συγκεκριμένο τρόπο ζωής. Για τα σπίτια έως τις αρχές του 20^{ου} αιώνα για παράδειγμα υπάρχει σαφής χωρικός και λειτουργικός διαχωρισμός ανάμεσα στο ιδιωτικό και το δημόσιο.

Η διαλεκτική των εννοιών εσωτερικότητα/εξωτερικότητα είναι κεντρική στην ανάλυση της σημασίας της κατοικίας, καθώς το σπίτι φαίνεται να ταυτίζεται με τον «αυθεντικό», συναισθηματικό εαυτό. Η διάκριση ανάμεσα στη δημόσια σφαίρα, όπου

το άτομο συμπεριφέρεται τυπικά και στο ιδιωτικό περιβάλλον, όπου το άτομο λειτουργεί πιο κοντά στον πραγματικό του εαυτό, αντανakλάται στην αναπαράσταση του σπιτιού ως ασφαλούς καταφυγίου από την καθημερινότητα και τους κινδύνους του έξω κόσμου. Σύμφωνα με το μεγάλο γεωγράφο και στοχαστή Yi-Fu Tuan (1977), ο αρχιτεκτονικός χώρος οριοθετεί τις αισθήσεις και τις κάνει πιο ζωντανές. Επίσης ξεκαθαρίζει κοινωνικούς ρόλους και κοινωνικές σχέσεις καθώς οι άνθρωποι γνωρίζουν πολύ καλύτερα ποιοι είναι σε ένα τεχνητό παρά στο φυσικό περιβάλλον. Ο συγγραφέας προτείνει περαιτέρω μια αναλογία του χτιστού περιβάλλοντος με τη γλώσσα, καθώς το πρώτο «...έχει τη δύναμη να ορίσει και να εκλεπτύνει τις αισθήσεις. Μπορεί να οξύνει και να διευρύνει τη συνείδηση. Χωρίς την αρχιτεκτονική, τα συναισθήματα για το διάστημα θα παρέμεναν διάχυτα και έωλα, όπως ορίζονται οι έννοιες του μέσα-έξω, της έκθεσης και της οικειότητας, ή της δημόσιας σφαίρας και του ιδιωτικού βίου».

Ο Σένετ (1999) επισημαίνει παρ'όλα αυτά, ότι στη μετανεωτερική εποχή, τα όρια μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού βίου είναι πολλές φορές δυσδιάκριτα ως αποτέλεσμα της διάδοσης των ΜΜΕ και της αλλαγής των χρήσεων και των λειτουργιών των χώρων. Η Τερκενλή (1996) αναφέρει για παράδειγμα ότι τα ΜΜΕ και ιδιαίτερα η τηλεόραση, μεταφέρουν τη δημόσια ζωή συνεχώς μέσα στον ιδιωτικό μας χώρο, τα οικογενειακά γεύματα γίνονται συχνά έξω από το σπίτι, ενώ η φροντίδα των ηλικιωμένων γίνεται πλέον σε χώρος έξω από το σπίτι της οικογένειας. Σε αυτό το πλαίσιο, ενέχεται ο κίνδυνος της αλλοτρίωσης και της αποξένωσης από τον χώρο που παραδοσιακά θεωρείται προσωπικός χώρος, δηλ. το σπίτι, ενώ ο άκρατος ατομικισμός, ως σύμβολο της δυτικής ζωής, οδηγεί στην ανάδυση άλλων σημαντικών χώρων που ενισχύουν την αρχή της ευχαρίστησης, όπως για παράδειγμα το τουριστικό τοπίο (Δουκέλλης, 2005; Τερκενλή, 1996).

Σήμερα, στο μεταμοντέρνο τοπίο, τα σπίτια εκφράζουν μια λιγότερο ξεκάθαρη λογική. Δεν υπάρχει ένας μοναδικός ορισμός της άνεσης, καθώς είναι περισσότερο πλέον ζήτημα της προσωπικής επιλογής και των εξατομικευμένων αναγκών του ενοίκου που διαμορφώνει την κάθε κατοικία. Με αυτή την έννοια, ένα γυάλινο σπίτι με πανοραμική θέα αποτελεί το ιδανικό για έναν άνθρωπο που ορίζει την άνεση με όρους της ποιότητας του φωτός και της διαφάνειας, ενώ αντίθετα για κάποιον που αναζητά τη ζεστασιά και την απομόνωση, το ιδανικό σπίτι έχει περισσότερο τα

χαρακτηριστικά μιας σπηλιάς. Για την Busch, (1999), κάθε ορισμός του σπιτιού, πρέπει να περιλαμβάνει πως οι νέες στάσεις και αξίες προσδιορίζονται σε σχέση με τις οικείες, πως οι ανάγκες μας καλύπτονται από αυτό που ξέρουμε αλλά και από αυτό που θυμόμαστε. Σύγχρονες ανάγκες και ανέσεις αλλά και η αίσθηση του οικείου που συνδέεται με την νοσταλγία, την ανάγκη για ιστορική, συνέχεια από γενιά σε γενιά καθώς και οι μνήμες από την παιδική ηλικία. Σπίτια που αντανακλούν σύγχρονες ανάγκες (τεχνολογία, πολυμορφικότητα/ αίσθηση του οικείου και του συνεχούς). Παραθέτοντας μια σχετική μελέτη (Metropolis 1994), όταν οι άνθρωποι ρωτήθηκαν για το τι είδους δωμάτιο θα ήθελαν να προσθέσουν στο σπίτι τους οι απαντήσεις περιείχαν τόσο παραδοσιακούς χώρους όπως η βιβλιοθήκη αλλά και η δεύτερη δημοφιλέστερη απάντηση ήταν δωμάτιο γυμναστικής.

Το τοπίο της κατοικίας έχει περαιτέρω διαφοροποιηθεί καθώς αντανακλά και τις αλλαγές στη δομή της οικογένειας. Η τυπική οικογενειακή δομή έχει αντικατασταθεί από διαφορετικού τύπου νοικοκυριά όπως οι μονογονεϊκές οικογένειες, σπίτια που εμπεριέχουν γραφείο /χώρο εργασίας, σπίτια όπου συζούν άτομα που δεν σχετίζονται με άμεση συγγένεια κ.α. Πέρα από τις αλλαγές στη δομή της οικογένειας, ολοένα και περισσότεροι άνθρωποι εργάζονται από το σπίτι τους, νέες στάσεις απέναντι στην ιδιωτικότητα και την ασφάλεια αναδύονται, δημογραφικές εξελίξεις όπως η γήρανση του πληθυσμού, και η νέα υπεραξία που αποκτά το φυσικό περιβάλλον στο μετανεωτερικό αστικό τοπίο -τα σύγχρονα εσωτερικά των σπιτιών επαναπροσέγγισαν τον εννιαίο πολυμορφικό και πολυλειτουργικό χώρο με ένα μεγάλο χώρο υποδοχής, καθιστικού και κουζίνας. Οι λειτουργίες αυτές καθορίζονται από τη διάταξη των επίπλων και όχι από τοίχους (Gunter, 2000).

Η Busch (1999), επισημαίνει μια νέα στάση απέναντι στην ιδιωτικότητα, στη σύγχρονη κοινωνία. Δεν είναι πλέον κάτι που έχει να κάνει με τον χώρο, αλλά καθορίζεται με αλλαγή στην δραστηριότητα (διάβασμα, ενασχόληση με τον κήπο ή πηγαίνοντας μια βόλτα) ή με τον καθορισμό μιας συγκεκριμένης στιγμής μέσα στη μέρα (συνήθως αργά το βράδυ όταν τα άλλα μέλη της οικογένειας πάνε για ύπνο). Στις πολυάνθρωπες πόλεις, η ιδιωτικότητα δεν προσδιορίζεται από την φυσική απόσταση αλλά πολύ συχνά η διαπραγμάτευση γίνεται μέσα από την διαχείριση του ήχου. Σε αυτό το πλαίσιο, η μουσική μπορεί να αποτελέσει το μέσο για να βρει κάποιος την ησυχία του όσο παράδοξο και αν ακούγεται. Κατεβάζοντας το ακουστικό

του τηλεφώνου ανοίγοντας την μουσική, ανοίγοντας τον αυτόματο τηλεφωνητή και φορώντας ακουστικά είναι κάποιοι τρόποι για να περιορίσει κάποιος τους εισβολείς.

Επίσης, όλο και πιο συχνά σήμερα η ταύτιση της κατοίκησης με τη μόνιμη κατοικία τίθεται σε αμφισβήτηση. Το σπίτι, αφορά όλο και περισσότερο ένα σύνολο σχέσεων, δραστηριοτήτων και προσωπικών συνηθειών παρά μια συνέχεια κατοίκησης σε μια μόνιμη κατοικία. Έτσι, σήμερα μπορούμε να έχουμε ολοένα και περισσότερα πράγματα μαζί μας τα οποία ταυτίζαμε με το σπίτι και ήταν παλαιότερα τοποθετημένα στα σπίτια μας, όπως προσωπικά αρχεία, αγαπημένες μουσικές, βιβλία ή φωτογραφίες αγαπημένων μας προσώπων. Με αυτόν τον τρόπο, «οι αναφορές μας στο παρελθόν και τα όνειρά μας για το μέλλον, μπορούν να είναι συνεχώς μαζί μας» (Λέφας, 2008, σελ. 207), καθιστώντας τα όρια ανάμεσα στο ιδιωτικό και το δημόσιο ακόμα πιο δυσδιάκριτα.

2. Κεφάλαιο Δεύτερο : Θεωρητικές προσεγγίσεις του σπιτιού

Ο άνθρωπος δεν κατοικεί στο χώρο γενικά, αλλά σε «τόπους». Εκεί λοιπόν που συμβαίνει η κατοίκηση ονομάζεται τόπος, δηλαδή ένα φιλικό προς τον άνθρωπο περιβάλλον στο οποίο αισθάνεται «σαν να είναι στο σπίτι του». Σύμφωνα με τον Heidegger (2008, σελ. 53), «οι χώροι προσλαμβάνουν την ουσία τους από τόπους και όχι από «τον χώρο» . Και συνεχίζει «Πράγματα τα οποία ως τόποι διαθέτουν θέση τα ονομάζουμε προληπτικώς κτίσματα...Στην ουσία αυτών των πραγμάτων ως τόπων περικλείεται ο δεσμός τόπου και χώρου, περικλείεται όμως επίσης η σχέση του τόπου με τον άνθρωπο που διαμένει σε αυτόν». Ο δεσμός του ανθρώπου με τόπους στηρίζεται στο κατοικείν του. Σύμφωνα με τον Heidegger (2008, σελ. 63), η «σχέση ανθρώπου και χώρου δεν είναι τίποτε άλλον από το ουσιωδώς εννοούμενο κατοικείν».

Τι είναι αυτό όμως που διακρίνει το «σπίτι», ως τον κατ'εξοχήν χώρο του κατοικείν, από άλλες συγγενείς έννοιες, όπως η στέγη, η κατοικία ή το κατάλυμα⁷ ή ακόμα και από άλλους τύπους κτισμάτων (όπως για παράδειγμα τα δημόσια κτήρια); Η μακρά εξέλιξη της ιστορίας του ανθρώπινου κατοικείν, επιφυλάσσει πράγματι μια προνομιακή θέση για το σπίτι. Η κύρια ποιότητα που διακρίνει τον ορισμό του σπιτιού, είναι συναισθηματική και παραπέμπει στην διαμόρφωση του πρωταρχικού δεσμού με τον χώρο, ο οποίος αποτελεί άλλωστε και το θέμα του επόμενου κεφαλαίου. Οι υπόλοιπες συνιστώσες του, που συμβάλλουν στην περαιτέρω εννοιολόγησή του, αναφέρονται συνοπτικά στις παρακάτω ενότητες. Η πρώτη αφορά στην ιδεαλιστική διάστασή του, όπου κυριαρχεί η συμβολική εικόνα του «φανταστικού σπιτιού» ως μεταφορά της ανθρώπινης ύπαρξης. Η δεύτερη αφορά στην κοινωνική του διάσταση, στον τρόπο δηλαδή με τον οποίο ο χώρος αποτελεί ο ίδιος μια κοινωνική κατασκευή, και εξετάζεται ιδιαίτερα σε σχέση με το φύλο και την κοινωνική τάξη. Η τρίτη τέλος, αναφέρεται στην μεταφορική σχέση του σπιτιού με τον άνθρωπο, με έμφαση στην έννοια της χωρικής ταυτότητας, την ενσώματη υποκειμενικότητα και την χρονικότητα.

⁷ Πρόκειται για την διαφοροποίηση του όρου *σπίτι* από την *κατοικία* κατ'αναλογία του αγγλοσαξωνικού *house* versus *home*.

2.1. Το σπίτι ως υπαρξιακός χώρος: η φαινομενολογική προσέγγιση

Ο χώρος αποτελεί μια δυναμική έννοια, η οποία εξελίχθηκε στη δυτική σκέψη, από τη θετικιστική οπτική, όπου ο χώρος προσεγγιζόταν ως γεωμετρική, μετρήσιμη, ουδέτερη και οικουμενικά ομοιόμορφη έννοια, στη σύγχρονη, ουμανιστική γεωγραφία του βιωμένου χώρου ή τόπου. Η έννοια του βιωμένου χώρου, επηρεασμένη από τη φαινομενολογία και τον υπαρξισμό, θεμελιώνεται οντολογικά στην εμπειρία, στη σκέψη και τα συναισθήματα των ανθρώπων, δηλαδή στην εσωτερική, υποκειμενική αντίληψη του ατόμου για τον χώρο που το περιβάλλει (Καυταντζόγλου, 2001). Η σχέση λοιπόν του ανθρώπου με τον τόπο, δηλαδή τον συναισθηματικά επενδυμένο, βιωμένο περιβάλλοντα χώρο, διαμεσολαβείται από την προσωπική ιστορία, την εμπειρία και τις νοητικές αναπαραστάσεις του ενσώματου δρώντος υποκειμένου. Σε αυτό το πλαίσιο, η απάντηση στο ερώτημα «τι είναι χώρος» εξαρτάται από το «ποιος τον βιώνει».

Αυτή η αρχική αναφορά στην έννοια του χώρου είναι απαραίτητη προϋπόθεση ενός λόγου για το κατοικείν, καθώς αποτελεί τη βάση της θεωρητικής προσέγγισης του σπιτιού ως πρωταρχικού χώρου κατοίκησης. Ιδιαίτερα η έννοια του βιωμένου τόπου⁸ ή 'χώρου', παίζει κεντρικό ρόλο στην προσέγγιση της σημασίας του κατοικείν και κατ'επέκταση του νοήματος του σπιτιού. Και αυτό γιατί η κατοίκηση πραγματοποιείται, όχι σε ένα χώρο γεωμετρικών σχέσεων αλλά σε ένα χώρο που έχει συγκροτηθεί από τόπους, σημασιοδοτημένους μέσα από την υπαρξιακή ή βιωμένη συνειδητοποίησή τους από τους ανθρώπους που τον κατοικούν. Η προσέγγιση του 'χώρου' ως βιωμένου τόπου, έχει τις ρίζες της στην έννοια του *Dasein* (του 'Είναι Εκεί') του Heidegger⁹ (1998), μιας έννοιας που καθορίζει το ανθρώπινο ον ως 'Υπαρξης μέσα στον κόσμο' και όπου ο κόσμος γίνεται κατανοητός ως αποτέλεσμα της πολύπλοκης σχέσης ανάμεσα στο άτομο, στους άλλους και στα αντικείμενα.. Η κατοίκηση για τον Heidegger είναι ο τρόπος με τον οποίο οι άνθρωποι είναι πάνω στη γη. «Να είναι κανείς άνθρωπος σημαίνει να είναι πάνω στη γη ως θνητός: σημαίνει να κατοικεί (Heidegger, 2008, σελ. 29)». Γη, ουρανός, θεότητες και θνητοί, ανήκουν σε

⁸ Η έννοια του βιωμένου τόπου αποτελεί μετάφραση του αγγλοσαξωνικού "place" σε αντίστιξη με την έννοια του διαστήματος "space". Στην σχετική ελληνική βιβλιογραφία, ο πρώτος όρος αποδίδεται ως «τόπος» αλλά και ως «βιωμένος χώρος», σε αντιδιαστολή

⁹ Η αρχική έννοια του *Dasein* πρωτοεμφανίζεται στο έργο του "Being and Time" (1927). Το ανθρώπινο Είναι, το Sein, είναι πάντοτε ένα Είναι στο χώρο, ένα *Dasein*. Ο Heidegger δίνει ιδιαίτερη έμφαση στο πρώτο συνθετικό της λέξης, το da, που χρησιμοποιείται για να προσδιορίσει κάτι τοπικά, και σημαίνει κάτι σαν «να, εδώ» (Για περισσότερα, Λέφας, 2008, σελ.43).

ένα ενιαίο όλον, το οποίο ο Heidegger (2008, σελ.35) ονομάζει Τετραμερές. Η κατοίκηση συμβαίνει όταν διαφυλάσσεται η ενότητα των τεσσάρων συστατικών του Τεταμερούς, ενώ οι άνθρωποι είναι μέρος του κόσμου, εφόσον κατοικούν.

Σύμφωνα με τη θεώρηση αυτή, (Heidegger, 2008, σελ.39), οι άνθρωποι κατοικούν καθόσον *σώζουν τη γη*, δηλαδή τη φροντίζουν με σεβασμό για να δώσει τους καρπούς της χωρίς να την εκμεταλλεύονται, καθόσον *δεξιώνονται τον ουρανό*, δηλαδή αφήνονται στον ρυθμό της εναλλαγής της ημέρας και της νύχτας καθώς και των τεσσάρων εποχών χωρίς να παρεμβαίνουν σε αυτόν, καθόσον *προσδοκούν τις θεότητες ως θεότητες*, προκειμένου, αντιλαμβανόμενοι την αδυναμία τους και τη μοναξιά τους, να διατηρούν την ελπίδα και τέλος, καθόσον ζουν *πάντοτε με το θάνατο παρόντα*, κάτι που τους επιτρέπει να συλλαμβάνουν την ουσία της ύπαρξής τους. Είναι σαφές λοιπόν, ότι για τον Heidegger, η κατοίκηση αποτελεί μια ευρεία έννοια, που δεν περιορίζεται κατά κανένα τρόπο στο να ζει κανείς μέσα σε ένα σπίτι, αν και η ζωή μέσα σε ένα σπίτι οφείλει να εξασφαλίζει την κατοίκηση (Λέφας, 2008, σελ.33).

Στην περίφημη διάλεξη που έδωσε το 1951 με τίτλο *Bauen, Wohnen, Denken* (Κτίζειν, Κατοικείν, Σκέπτεσθαι), ο Heidegger διέκρινε το ζήτημα της κατοικίας από την κατοίκηση, την οποία θεώρησε ως θεμελιώδες γνώρισμα της ανθρώπινης ύπαρξης. Ορίζοντας δε το κτίζειν ως στόχο του κατοικείν, τοποθέτησε την αρχιτεκτονική στην υπηρεσία της ανθρώπινης κατοίκησης. Στο πλαίσιο αυτής της ανθρωποκεντρικής θεώρησης του κόσμου, έθεσε ως βασικό επιχείρημα ότι το χτίσιμο αφορά στον άνθρωπο και όχι στην εφαρμογή κάποιων αφηρημένων εννοιών και ότι η κατοίκηση είναι μια ανθρώπινη συνθήκη και όχι ένα τεχνικό ζήτημα (Λέφας, 2008, σελ.133). Το φιλοσοφικό σχήμα που προτείνει αποτελεί πλέον μείζον σημείο αναφοράς της αρχιτεκτονικής μετά τον μοντερνισμό, αλλά και συνολικότερα της φιλοσοφικής σκέψης που αφορά στον χώρο (M.Foucault, J.Derrida, G. Bachelard, Merleau-Ponty κ.α.). Ο Norbert-Schultz μάλιστα, ο οποίος διαμόρφωσε τη θεωρία του βασιζόμενος στην φαινομενολογία και στο έργο του Heidegger, υποστηρίζει ότι το ενδιαφέρον του ανθρώπου για τον χώρο έχει υπαρξιακές ρίζες. Σύμφωνα με την θεώρηση αυτή, ο άνθρωπος, υπαρξιακός χώρος είναι μια σύνθεση πολλών χώρων: ενός πραγματιστικού στον οποίο καλύπτει τις βιολογικές ανάγκες του, ενός αντιληπτικού χώρου, τον οποίο συλλαμβάνει με τις αισθήσεις του, ενός αφηρημένου, τον οποίο συλλαμβάνει με τη λογική του, ενός πολιτιστικού χώρου, ο οποίος διαμορφώνεται

από τη συλλογική δραστηριότητα της κοινότητας και ενός χώρου έκφρασης, προϊόν τέχνης και πεδίο εκδήλωσης των προθέσεων του να αλλάξει το περιβάλλον του (Λέφας, 2008, σελ. 155).

Στο περίφημο έργο του «Η ποιητική του χώρου», ο Bachelard (1982), τοποθετεί το σπίτι σε μια προνομιακή θέση για την φαινομενολογική μελέτη του εσωτερικού (υπαρξιακού) τοπίου καθώς «ο χώρος του σπιτιού δεν κατοικείται μόνο στην καθημερινή ζωή αλλά και στη φαντασία» (Bachelard (1982, σελ. 30). Με αυτόν τον τρόπο, οι λειτουργίες του *κατοικώ* συνδέονται με τις αξίες της οικειότητας του εσωτερικού χώρου, την ιδέα ότι το μη-εγώ προστατεύει το εγώ, καθώς μέσω της προστασίας που παρέχει το κατάλυμα, η ύπαρξη αποκτά αυτόματα αξία, γίνεται η ίδια αξία. Ειδικότερα, ο συγγραφέας εξετάζει τις εικόνες του *ευτυχισμένου χώρου* μέσα από κείμενα λογοτεχνίας και ποίησης, εφαρμόζοντας αυτό που ονομάζει *τοποανάλυση*. Με αυτόν τον τρόπο, επιχειρεί να προσδιορίσει «την αξία που έχουν για τον άνθρωπο οι χώροι που κατέχει, οι χώροι που υπερασπίζεται μπροστά σε εχθρικές δυνάμεις, οι αγαπημένοι χώροι». Σε αυτή τη γραμμή σκέψης τίθεται η προβληματική της *ποιητικής της οικίας*, όπου η εικόνα του σπιτιού γίνεται μια τοπογραφία του εσώτερου εαυτού, ενώ το σπίτι αποτελεί παράλληλα εργαλείο ανάλυσης για την ανθρώπινη ψυχή.

Ο συγγραφέας αναφέρει χαρακτηριστικά (σελ. 30-31): «...το ασυνείδητό μας έχει ένα κατάλυμα. Η ψυχή μας είναι μια κατοικία. Με το να θυμόμαστε σπίτια και κάμαρες μαθαίνουμε να κατοικούμε μέσα στον εαυτό μας». Και συνεχίζει «Το έργο ενός φαινομενολόγου, ενός ψυχαναλυτή, ενός ψυχολόγου... δεν συνίσταται στην περιγραφή των σπιτιών, στη λεπτομερειακή έκθεση των γραφικών τους πλευρών και στην ανάλυση των στόχων της άνεσής τους. Αντίθετα θα πρέπει να ξεπεράσουν τα προβλήματα της περιγραφής...για να φτάσουν στις πρωτογενείς αρετές, σ' αυτές όπου αποκαλύπτεται μια σχέση κατά κάποιον τρόπο έμφυτη με την πρωτογενή λειτουργία του «κατοικώ». Την ποικιλία των σπιτιών μπορούν να μας την περιγράψουν πολύ καλά ο γεωγράφος και ο εθνογράφος. Κάτω από αυτή την ποικιλία, ο φαινομενολόγος πασχίζει να συλλάβει το σπέρμα της κεντρικής, σίγουρης, άμεσης ευτυχίας. Να βρει, στο εσωτερικό του κάθε σπιτιού, ακόμα και μέσα σ' αυτόν τον πύργο, το αρχικό κέλυφος, αυτή είναι η πρωταρχική προσπάθεια του φαινομενολόγου».

Για τον Bachelard λοιπόν (1982, σελ. 31), «το σπίτι είναι η γωνιά μας μέσα στον κόσμο... το πρώτο μας σύμπαν». Αποτελεί μια τοπογραφία του πιο μύχιου είναι μας, ένας ευτυχισμένος χώρος που παραπέμπει σε προστατευτικούς και παρηγορητικούς συνειρμούς, μια πλούσια ποιητική εικόνα που έρχεται στην επιφάνεια της συνείδησης ως άμεσο αποτέλεσμα της καρδιάς, της ψυχής και της ουσίας της ανθρώπινης ύπαρξης. Το σπίτι, αποτελεί περαιτέρω ένα σώμα από εικόνες που δίνουν στον άνθρωπο ψευδαισθήσεις σταθερότητας. Συνεχίζοντας την ανάλυσή του, ο συγγραφέας προτείνει περαιτέρω την αναλογία του σπιτιού με αυτή του κοχυλιού και της φωλιάς, ενώ στην όλη θεώρησή του κεντρική θέση έχει αυτό που ονομάζει *διαλεκτική της καλύβας και του πύργου*. Σε αυτό το πλαίσιο, το σπίτι παρουσιάζεται να συσπειρώνεται και να απλώνεται στο χώρο μεταφορικά, καθ'ομοίωση της ανθρώπινης ανάγκης για επέκταση και απομόνωση. Με αυτόν τον τρόπο, το σπίτι αποτελεί αντικείμενο διάκρισης, διαχωρισμού αλλά και επέκτασης στον κόσμο (πρόσοψη, χώροι όπου γίνονται οι επισκέψεις), όπως ένας πύργος. Παράλληλα, μέσα σε αυτόν τον πύργο, υπάρχει μια μικρή, φωτεινή και ζεστή καλύβα, όπου εκεί βρίσκεται το ενδόμυχο καταφύγιο του ανθρώπου, η προσωπική, αυθεντική του γωνιά. Ο συγγραφέας παραθέτει χαρακτηριστικά: «...μέσα στο σώμα του φτερωτού πύργου που εξουσιάζει την πόλη και τον ωκεανό, και τους ανθρώπους και το σύμπαν εκράτησε μια χρυσαλίδα καλυβιού για να κουβαριάζεται μέσα σ' αυτό μονάχος στο πιο βαθύ ξαπόσταμα...»

Η παραπάνω αναλογία καλύβας-πύργου συνδέεται με την συμβολική εικόνα του σπιτιού, το οποίο έχει μια κατακόρυφη μορφή και παράλληλα αποτελεί μια συγκεντρωμένη (ή συμπυκνωμένη) οντότητα, η οποία ξεδιπλώνεται και συσπειρώνεται ανάμεσα στη στέγη και το υπόγειο. Φανταζόμαστε λοιπόν το σπίτι σαν μια κατακόρυφο που καθορίζεται από αυτή ακριβώς την πολικότητα υπογείου και σοφίτας και όπου αντιτάσσεται ο *ορθολογισμός της στέγης* (κάλυψη και προστασία του ανθρώπου) απέναντι στον *παραλογισμό του κατωγιού* (το σκοτεινό είναι του σπιτιού και ο οντολογικός τρόμος). Είναι λοιπόν σαφές ότι η αναφορά στο *σπίτι* (με την υπαρξιακή έννοια) έχει, για τη φαινομενολογική προσέγγιση, μια συγκεκριμένη μορφή – αυτή της μονοκατοικίας, που εκτείνεται κάθετα από το υπόγειο στη σοφίτα, με πολλά επίπεδα, χαρακτηριστικές στριφογυριστές σκάλες που τα ενώνουν και ιδιαίτερες γωνιές που σχηματίζονται, υποκειμενικά για τον καθένα.

Σε αυτή τη μορφή αντιστοιχεί η εικόνα της νεοκλασσικής ή παραδοσιακής κατοικίας στην Ελλάδα – αλλά ίσως και της σύγχρονης μονοκατοικίας στα αστικά προάστια. Αυτό είναι ιδιαίτερα προφανές όταν γίνεται η σύγκριση με άλλους τύπους κατοικιών και ιδιαίτερα αυτού του διαμερίσματος σε πολυκατοικία. Ο Bachelard (1982), αναφερόμενος στον αστικό τρόπο ζωής λέει χαρακτηριστικά: «Οι κάτοικοι της μεγαλούπολης ζουν σε κουτιά τοποθετημένα το ένα πάνω στο άλλο...μια συμβατική τρύπα, την οποία προσδιορίζει ο αριθμός του δρόμου και του διαμερίσματος...αλλά η κατοικία μας δεν έχει χώρο γύρω της ούτε κατακόρυφα μέσα της...στο χώμα τα σπίτια στερεώνονται στην ασφαλτο για να μην βυθιστούνε μέσα στη γη...το σπίτι δεν έχει ρίζα» και συνεχίζει λίγο αργότερα «...οι ουρανοξύστες δεν έχουν υπόγειο. Από το πεζοδρόμιο μέχρι τη στέγη τα διαμερίσματα στοιβάζονται και ένας επίπεδος ουρανός δίχως ορίζοντα πλακώνει ολόκληρη την πόλη. Τα οικοδομήματα στην πόλη δεν έχουν παρά εξωτερικό ύψος. Τα ασανσέρ ισοπεδώνουν τους ηρωισμούς στη σκάλα. Δεν έχει πια κανένα νόημα το να κατοικείς κοντά στον ουρανό. Και το σπίτι μου δεν είναι πια παρά μια απλή οριζοντιότητα. Από τα διάφορα δωμάτια που στριμώνχονται μέσα σε μια οριζόντιο λείπει μια από τις πιο θεμελιακές αρχές για τη διάκριση και την ταξινόμηση των αξιών οικειότητας».

Η *φαινομενολογική προσέγγιση* αποτελεί λοιπόν κεντρικό σημείο αναφοράς για την κατανόηση της συναισθηματικής σχέσης ανθρώπου-κατοικίας, η οποία βασίζεται σε αυτή ακριβώς την εμπειρία του *βιωμένου χώρου*. Σε αυτό το πλαίσιο, το *σπίτι*, αποτελεί το κεντρικό σημείο από όπου ο υπόλοιπος κόσμος βιώνεται και οριοθετείται. Η Λυδάκη μάλιστα (2001, σελ. 184), παραθέτει την αναλογία του σαλιγκαριού, το οποίο ο Ησίοδος επονόμαζε «φερέοικο» καθώς φέρει μαζί του το σπίτι του, με τον άνθρωπο, ο οποίος, φέρει εντός του ως *βίωμα*, την κατοικία του μέσα στην οποία διάγει τον βίο του. Έτσι, αναφέρει χαρακτηριστικά η συγγραφέας «σαν τον σαλίγκαρο κι εμείς οι άνθρωποι, κουβαλάμε τον δικό μας χώρο, τον τόπο που στέγασε τις ουτοπίες και τις ονειροπολήσεις των πρώτων μας χρόνων». Και συνεχίζει παρακάτω: «Το σπίτι, η κατοικία γενικότερα, μολονότι άψυχο περιβάλλον, είναι σαν να έχει ψυχή, καθώς εγκλείει τη ζωή που ανελίσσεται εντός της και συνιστά απαραίτητο όρο για τη διατήρηση του ανθρώπινου είδους» (σελ.185 – 186). Σε αυτό το φαινομενολογικό πλαίσιο προσέγγισης, το σπίτι αποτελεί πράγματι «...έναν τ(ρ)όπο ύπαρξης στον κόσμο...».

2.2. Το σπίτι ως κοινωνική κατασκευή

Το σπίτι συνιστά μια έννοια που διαμορφώθηκε στο χρόνο παράλληλα με την ιστορία και την εξέλιξη της ανθρώπινης κοινωνίας. Σύμφωνα με τον Lukacs (1970), οι έννοιες του σπιτιού και της οικογένειας μαζί με τις συγγενικές έννοιες της ιδιωτικότητας, της άνεσης και της οικιακότητας (domesticity), αποτελούν σημαντικά επιτεύγματα του 18^{ου} αιώνα και της ανάδυση της αστικής τάξης. Ακόμα η ιδέα του σπιτιού εξελίσσεται παράλληλα με την ανάπτυξη της πόλης, ως μιας νέας μορφής κοινωνικής οργάνωσης (Rybczynski, 1986).

Γενικότερα, ο χώρος αποτελεί προϊόν των σχέσεων και κοινωνικών ιεραρχιών, παράγεται μέσα από κοινωνικές πρακτικές και ταυτόχρονα είναι συνθήκη της κοινωνικής παραγωγής (Harvey, 2007). Σε αυτό το πλαίσιο, τόσο ο χώρος ευρύτερα όσο και το σπίτι ειδικότερα, αποτελούν κοινωνικά κατασκευασμένες έννοιες, που διαμορφώνονται στην βάση του δίπολου ιδιωτικό-δημόσιο, ενώ συμβάλλουν στον καθορισμό των ορίων, αποκλείοντας άτομα και κοινωνικές ομάδες. Με βάση τα παραπάνω, ο αρχιτεκτονικός σχεδιασμός κάθε άλλο παρά αθώος είναι καθώς οργανώνει την κοινωνική διάσταση της κατοίκησης (Τροβά, 2008). Η αρχιτεκτονική προσδιορίζει τις θέσεις για τις γενιές, τις κοινωνικές τάξεις και τα φύλα, οργανώνει τις σχέσεις αυτές μεταξύ τους καθώς και την επικοινωνία τους με τους Άλλους στον έξω κόσμο. Με αυτό τον τρόπο, η κατοικία αποκαλύπτεται ως ένα περιβάλλον κοινωνικής εκπαίδευσης, ως μια χωρική διάταξη ελέγχου, μια συγκεκριμένη διάταξη ορίων που επιτρέπει συγκεκριμένες μορφές κοινωνικής συνδιαλλαγής ανάμεσα στους ενοίκους της και ανάμεσα στους ενοίκους και τους επισκέπτες. Ο χώρος της κατοικίας προσεγγίζεται ως κοινωνική κατασκευή, δηλαδή ως εδαφοκυριαρχική πηγή κοινωνικής δύναμης.

Η εμπλοκή με έναν τόπο και κατ'επέκταση η συγκρότηση της χωρικής ταυτότητας ενέχει πέρα από την πραγματική (με την έννοια της γεωγραφικής οριοθέτησης) και μια φαντασιακή διάσταση στην αντίληψη του χώρου. Η Καυταντζόγλου (2001) αναφερόμενη χαρακτηριστικά στην «θεμελιώδη αμφισημία των τόπων», επισημαίνει την υλική αλλά και την φαντασιακή διάσταση των τόπων, όπου οι άνθρωποι, σύμφωνα με τη συγγραφέα, «ζώντας και δρώντας σε συγκεκριμένους τόπους, εμπλέκονται σε μια διαρκή διαδικασία ερμηνείας τους». Οι σημασίες που

αποδίδονται στους τόπους είναι λοιπόν αποτέλεσμα της διεργασίας της δυποκειμενικής προσέγγισης και γνώσης του κόσμου, η οποία δομείται στο πλαίσιο ενός συνεχούς από την καθημερινή ζωή (lifeworld) στην εμπειρία (experience) για να καταλήξει στο νόημα (meaning). Σύμφωνα με το φαινομενολογικό αυτό πλαίσιο, το ανθρώπινο περιβάλλον προσεγγίζεται ως νοητικό κατασκεύασμα, ως αποτέλεσμα δηλαδή σκόπιμων ανθρώπινων ενεργειών (Τερκενλή, 1996). Η Καντανζόγλου (2001) αναφέρει περαιτέρω ότι οι υποκειμενικές αυτές νοηματοδοτήσεις ή ερμηνείες παράγουν *πρακτικές του τόπου* «στους τρόπους δηλαδή με τους οποίους οι άνθρωποι δρουν στον τόπο και στις σημασίες με τις οποίες τον επενδύουν».

Ο Harvey (2007, σελ. 293-294) επιχειρώντας να κατανοήσει αυτή ακριβώς την πολυπλοκότητα του μετασχηματισμού των χωρικών και χρονικών αντιλήψεων στο κοινωνικό πεδίο, προτείνει ένα πλέγμα κοινωνικών πρακτικών. Στην αριστερή πλευρά τοποθέτησε τρεις διαστάσεις που ορίζονται στο έργο του Lefebvre (Η παραγωγή του χώρου), οι οποίες βρίσκονται σε διαλεκτική σχέση μεταξύ τους (σελ. 293-294). Ειδικότερα:

1. Η διάσταση της εμπειρίας: Οι υλικές χωρικές πρακτικές αναφέρονται στις φυσικές και υλικές αλληλεπιδράσεις που εξασφαλίζουν την παραγωγή καθώς και την κοινωνική αναπαραγωγή.
2. Η διάσταση της αντίληψης: Οι αναπαραστάσεις του χώρου, περιλαμβάνουν όλα τα σημεία και τους κώδικες εκείνους που μας επιτρέπουν να κατανοούμε αυτές τις πρακτικές είτε με όρους κοινής λογικής μέσα στις καθημερινές μας συνομιλίες είτε με την εξειδικευμένη γλώσσα των ακαδημαϊκών επιστημών που μελετούν αυτές τις χωρικές πρακτικές.
3. Η διάσταση της φαντασίας: Οι χώροι της αναπαράστασης είναι νοητικές επινοήσεις που φαντάζονται νέα νοήματα ή δυνατότητες για τις χωρικές πρακτικές.

Σύμφωνα με αυτή την κατηγοριοποίηση, η σημασία του σπιτιού τοποθετείται στη διατομή της διάστασης της φαντασίας (χώρος της αναπαράστασης) με τις πρακτικές ιδιοποίησης και χρήσης του χώρου. Η ιδιοποίηση του χώρου, εξετάζει τον τρόπο με τον οποίο χωρικά αντικείμενα (π.χ. σπίτια, δρόμοι), δραστηριότητες

(χρήσεις γης), άτομα, τάξεις, ή άλλες ομάδες καταλαμβάνουν τον χώρο (Harvey (2007, σελ. 298).

Πίνακας 2: Πλέγμα Χωρικών Πρακτικών

	Ιδιοποίηση και χρήση του χώρου
Υλικές χωρικές πρακτικές (εμπειρία)	Χρήσεις γης και δομημένα περιβάλλοντα, κοινωνικοί χώροι και άλλοι «διεκδικούμενοι» χώροι, κοινωνικά δίκτυα επικοινωνίας και αμοιβαίας βοήθειας
Αναπαραστάσεις του χώρου (αντίληψη)	Προσωπικός χώρος, νοητικοί χάρτες του κατεχομένου χώρου, χωρικές ιεραρχίες, συμβολική αναπαράσταση των χώρων, χωρικοί «λόγοι
Χώροι της αναπαράστασης (φαντασία)	Οικειότητα, εστία και σπίτι , ανοιχτοί τόποι, τόποι λαϊκού θεάματος, εικονογραφία και γκράφιτι, διαφήμιση

Πηγή: Προσαρμοσμένο μέρος από τον σχετικό πίνακα του Harvey (2007, σελ. 296-297), βασισμένο εν μέρει στον Lefebvre (1974).

Οι χωρικές αυτές πρακτικές αντλούν την αποτελεσματικότητά τους στην κοινωνική ζωή μόνο μέσα από τη δομή και τη δυναμική των κοινωνικών σχέσεων εντός των οποίων ασκούνται (Harvey, 2007). Για παράδειγμα, σύμφωνα με τον Lefebvre (2007, σελ.88), στο οικολογικό επίπεδο του κατοικείν, συγκροτούνται σημαίνοντα σύνολα και επί μέρους συστήματα σημάτων, ανάμεσα στα οποία ο κόσμος της μονοκατοικίας, αποτελεί ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα περίπτωση. Αν λοιπόν θέλουμε να καταλάβουμε πώς οι αξίες της μονοκατοικίας γίνονται σημείο αναφοράς της κοινωνικής συνείδησης και των αξιών των άλλων τύπων κατοικίας, μόνο η ανάλυση των σχέσεων εμπειροχομένου-αποκλειόμενου, εντεταγμένου-μη εντεταγμένου στο συγκεκριμένο σημείο της πόλης, μας επιτρέπει να κατανοήσουμε φαινόμενα τέτοιας σημασίας. Με αυτή την έννοια, οι κοινωνικές πρακτικές αποκτούν τα νοήματά τους μέσα από τις ειδικές κοινωνικές σχέσεις και αλληλεπιδράσεις των τάξεων, των φύλων, της κοινότητας, της εθνοτικής ομάδας ή της φυλής και διαμορφώνονται στην δυναμική πορεία της κοινωνικής δράσης (Harvey 2007, σελ. 299). Κάθε κατοικία αντανακλά λοιπόν την κοινωνική θέση του ενοίκου της.

Στην Ελλάδα, μια συστηματική και ολιστική ανάλυση της σχέσης κατοικία-κοινωνική τάξη είναι εξαιρετικά δύσκολη εξαιτίας της πολυμέρειας και της πολυπλοκότητάς της. Η σχετική έρευνα επικεντρώνεται κυρίως στον τρόπο παραγωγής της κατοικίας καθώς και στους τύπους της κατοικίας σε σχέση με τις κοινωνικές τάξεις (Βλάχος 1979). Καθώς η κοινωνική αξία της κατοικίας ταυτίζεται όλο και περισσότερο με την οικονομική της αξία, οδηγούμαστε ως προς την εννοιολόγηση του Σπιτιού περισσότερο στη σφαίρα της συμβολικής του λειτουργίας παρά της χρηστικής. Οι κοινωνικές τάξεις φαίνεται ακόμα ότι αγωνίζονται για διαφορετικά θέματα σε σχέση με την κατοικία τους: οι κατώτερες τάξεις για βελτίωση των ευρύτερων υποδομών στην περιοχή κατοικίας τους, τα μεσαία στρώματα προσπαθούν να βελτιώσουν τη θέση τους διατηρώντας παράλληλα τα πλεονεκτήματά τους, ενώ τα ανώτερα στρώματα επιδιώκουν τη διατήρηση των προνομίων τους, περιφρουρώντας τους θύλακες της ιδιωτικότητάς τους.

Ο Βλάχος (1979, σελ.80) αναφέρεται χαρακτηριστικά στο φαινόμενο της αλλοτρίωσης της κατοικίας, όπου «ο βαθμός αλλοτρίωσης εξαρτάται από την αντίθεση επιθυμία-δυνατότητα πραγματοποίησης της επιθυμίας. Η αντίδραση αυτή ωθεί τα άτομα να θυσιάσουν ένα βασικό χαρακτηριστικό της κατοικίας τους για ένα άλλο, π.χ. την άνεση χώρου για την καλή θέση». Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση, για τα κατώτερα στρώματα εκτός από αυτή τη δυνατότητα επιλογής, υπάρχει και η δυνατότητα επιβολής του επιθυμητού με διάφορα «τεχνάσματα». Η κατώτερη τάξη παρουσιάζεται σε αυτό το πλαίσιο ως λιγότερο αλλοτριωμένη, καθώς χρησιμοποιεί σε μικρότερο βαθμό την επίδειξη ενώ «οι χώροι και οι σχέσεις τους, τα αντικείμενα και η τοποθέτησή τους, βασίζονται κυρίως στις καλά εννοούμενες ανάγκες της οικογενειακής ζωής». Αντίθετα, για τα μικροαστικά στρώματα η υποβολή μιας ανώτερης θέσης στους άλλους και στον εαυτό τους αποτελεί τρόπο ζωής. Σε αυτό το πλαίσιο, «ο τονισμός της κατοχής ‘όχι χρήσιμων αντικειμένων’ και η διατήρηση ενός κατ’εξοχήν χώρου επίδειξης, όπως το μικροαστικό καθιστικό, είναι συνηθισμένες πρακτικές». Για τα ανώτερα μεσαία στρώματα τέλος, η αλλοτρίωση συνδέεται με τον προσανατολισμό τους στον τρόπο ζωής των μεγαλοαστών και την ανάδυση πρακτικών όπως ο εκκεντρισμός, η προτίμηση για ‘μοναδικά’ αντικείμενα που προέρχονται κυρίως από το σύγχρονο design ή και αντίκες καθώς και αυξημένη καθημερινή κατανάλωση.

2.2.1. Ο έμφυλος χώρος της κατοικίας

Η σχέση της γυναίκας με το χώρο, προσδιορίζεται παραδοσιακά στη Δυτική σκέψη από τη διχοτόμηση των εννοιών άνδρα-γυναίκας, έτσι όπως αυτή αντανακλάται στη διάκριση μεταξύ δημόσιου-ιδιωτικού. Σε αυτό το πλαίσιο, η γυναίκα φαίνεται να ταυτίζεται με τη ιδιωτική σφαίρα, καθώς το σπίτι αποτελεί τον κατ'έξοχήν «δικό της χώρο» δράσης. Σε ποιο βαθμό όμως το σπίτι σήμερα, αποτελεί το απαράβατο όριο της ιδιωτικής σφαίρας και τον χώρο ταύτισης με τον γυναικείο κοινωνικό ρόλο;

Η προσέγγιση του χώρου με βάση το φύλο εντάσσεται σε μια ευρύτερη επιστημολογική κριτική, που προέρχεται από την φαινομενολογία και την κονστρουκτιβιστική θεώρηση. Η τελευταία, επικεντρώνεται στη διαδικασία σύμφωνα με την οποία κατασκευάζεται ο κόσμος, μέσα από τη σκοπιά των ίδιων των υποκειμένων της δράσης και λαμβάνοντας υπόψη το κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο αυτή συντελείται. Σύμφωνα λοιπόν με τη θεωρία της κοινωνικής κατασκευής, τόσο το φύλο όσο και ο χώρος αποτελούν κοινωνικά κατασκευασμένες έννοιες, οι οποίες διαπλέκονται.

Η γυναικεία οπτική του χώρου έχει τις απαρχές της στο δεύτερο κύμα του φεμινιστικού κινήματος της δεκαετίας του 1960. Τότε αναδύεται η έννοια του φύλου ως κοινωνικής κατασκευής που αντιπαραβάλλεται με το βιολογικό φύλο ή τουλάχιστον διαφοροποιείται από αυτό. Όπως αναφέρει ο Παπαταξιάρχης (1992) ερχόμενη σε ρήξη με τη δυτική κοινοτοπία του φυσικού προορισμού της ανατομίας, η νέα αυτή οπτική ορίζει το κοινωνικό φύλο (gender) όχι ως ένα δεδομένο της φύσης, αλλά ως κοινωνική σχέση και πολιτισμικό σύμβολο. Το φύλο κατασκευάζεται λοιπόν κατά τη διάρκεια της κοινωνικοποίησης με την εσωτερίκευση των πολιτισμικών επιταγών και κανόνων.

Παράλληλη πορεία με αυτή του φύλου, ακολουθεί και η μελέτη του χώρου. Οι χώροι κατασκευάζονται μέσα από τις σχέσεις εξουσίας, οι οποίες και διαμορφώνουν τους κανόνες που καθορίζουν τα όρια, τα οποία είναι τόσο χωρικά όσο και κοινωνικά¹⁰. Προσδιορίζουν δηλαδή ποιος ανήκει σε ένα χώρο και ποιος αποκλείεται από αυτόν.

¹⁰ Για μια αναλυτική προσέγγιση της κατασκευής του κοινωνικού χώρου (Social space), μπορείτε να ανατρέξετε στο κλασικό βιβλίο του H. Lefebvre (2007) «The production of space»,

Σε αυτό το κοινωνιο-χωρικό πλαίσιο των αποκλεισμών, η διάκριση ανάμεσα στα γυναικεία και στα αντρικά χαρακτηριστικά παραμένει ακόμα και σήμερα κυρίαρχη, επηρεάζοντας τις καθημερινές κοινωνικές πρακτικές. Για παράδειγμα, διχοτομίες όπως πολιτισμός/φύση, αντικειμενικότητα/υποκειμενικότητα, λογικός νους /προλογικό συναίσθημα, δημόσιο/ιδιωτικό, μέσα/έξω, εργασία/σπίτι, παραγωγή/κατανάλωση, ανεξαρτησία/εξάρτηση, εξουσία/έλλειψη εξουσίας, παραπέμπουν στο δίπολο άνδρας/γυναίκα αντανακλώντας την ιεραρχική δομή των έμφυλων ρόλων. Σημειώνεται δε, ότι τα γυναικεία χαρακτηριστικά αξιολογούνται εκ των προτέρων ως κατώτερα από εκείνα των ανδρικών. Αν και η σύγχρονη φεμινιστική οπτική αμφισβητεί τα προαναφερόμενα δίπολα/διχοτομίες της Δυτικής σκέψης, προτείνοντας νέα πλαίσια προβληματισμού βασισμένα στις έννοιες της ταυτότητας αλλά και της διαφοράς (ΚΕΘΙ, 2001), αυτή η διάκριση παραμένει κυρίαρχη, επηρεάζοντας την διαμόρφωση της ταυτότητας, των κοινωνικών ρόλων αλλά και των καθημερινών πρακτικών των σημερινών γυναικών.

Σύμφωνα με την McDowel (1999), η διπολική προσέγγιση στη διάκριση των φύλων, αντανακλάται στην κοινωνική κατασκευή του χώρου. Ανάλογα, οι χωρικοί διαχωρισμοί του ιδιωτικού/δημόσιου ή του μέσα/έξω ενισχύουν με τη σειρά τους την κοινωνική κατασκευή αυτής της διαφοράς των φύλων. Ο Bourdieu (1977) μάλιστα, στη μελέτη του για το σπίτι των Kabyle, επισήμανε ότι η σχέση μεταξύ εξωτερικού – εσωτερικού κόσμου αντανακλάται στην ιεραρχική σχέση ανδρών-γυναικών. Σε αυτό το πλαίσιο, η κίνηση από το σπίτι προς τα έξω είναι ανδρική, ενώ η κίνηση από έξω προς τα μέσα γυναικεία. Ο χώρος λοιπόν αποκτά σημασίες μέσα από διάφορες πρακτικές και συμπεριφορές, ενώ δεν έχει καθορισμένες σημασίες πέρα από αυτές. Σε αυτό το πλαίσιο, το σπίτι αναδύεται ως κύριος παράγοντας κοινωνικοποίησης, καθώς μέσα από τις συνήθειες και την κατοίκηση, κάθε άτομο αποκτά τη γνώση για τα πρωταρχικά σχήματα της κουλτούρας στην οποία μετέχει. Θα μπορούσε κανείς για παράδειγμα να αναλογιστεί την υποτίμησης της οικιακής (μη αμοιβώμενης) εργασίας σε σχέση με την αμοιβώμενη εργασία. Ιδιαίτερα η μελέτη της πόλης¹¹, ως ένα

¹¹ Όπως αναφέρεται στην έκθεση του ΚΕΘΙ (2001), έρευνες δείχνουν ότι, οι γυναίκες πραγματοποιούν καθημερινά με επίκεντρο την κατοικία τους σύντομες διαδρομές για την εξυπηρέτηση που συνδέονται με τις ανάγκες των παιδιών ή των ηλικιωμένων μελών της οικογένειας (οι οποίες αγνοούνται από τον κεντρικό σχεδιασμό των συγκοινωνιών που συγκροτείται με πρότυπο τις ανάγκες μετακίνησης του εργαζόμενου άνδρα), ενώ η οικιακή εργασία με την οποία είναι κατά κύριο λόγο επιφορτισμένες, αλλά και οι χαμηλότερες οικονομικές αποδοχές από την αμοιβώμενη εργασία σε σχέση με τους άντρες,

σημαντικό πεδίο διεπιστημονικής έρευνας, καταδεικνύει επί μέρους θέματα διάκρισης σε σχέση με τους έμφυλους ρόλους και τη χρήση του αστιακού χώρου, θέτοντας ζητήματα όπως αυτά της μετακίνησης, της πρόσβασης στο δημόσιο χώρο (υπηρεσίες κ.α.), της ασφάλειας, της καθημερινής ζωής και του ελεύθερου χρόνου.

Η διερεύνηση της σχέσης της γυναίκας-σπιτιού είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την φεμινιστική κριτική στο κυρίαρχο ιδεολόγημα των αρχών της βιομηχανικής επανάστασης, ότι δηλαδή η θέση της γυναίκας είναι στο σπίτι. Όπως επισημαίνει η McDowel (1999), τότε το σπίτι αναδύεται ως το εξιδανικευμένο κέντρο της συναισθηματικής ζωής, ο παραδεισένιος τόπος της αγάπης και των συναισθημάτων, το όριο της ιδιωτικής σφαίρας μέσα στο οποίο, κυρίως οι άνδρες εργαζόμενοι, έβρισκαν στοργή και φροντίδα, έξω από τις συμβάσεις του σκληρού κόσμου της καπιταλιστικής εργασίας. Το σπίτι σε αυτή την περίπτωση, ταυτίζεται με την συγγενική έννοια της οικογένειας, αποτελώντας το ίδιο μια κοινωνική κατασκευή στον αντίποδα της αναπτυσσόμενης καπιταλιστικής οικονομίας. Σε αυτό το πλαίσιο, οι γυναίκες ως άλλοι επίγειοι «άγγελοι» ήταν επιφορτισμένες με την ιερή υποχρέωση να διατηρήσουν ανέπαφο από τις επιδράσεις του έξω κόσμου αυτόν τον παράδεισο (κάνοντας τις δουλειές του σπιτιού και φροντίζοντας τα παιδιά). Οι γυναίκες βέβαια των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων περιορίζονταν στις ανέσεις και στη διαχείριση «του χρυσού τους κλουβιού» αφήνοντας τις οικιακές εργασίες για εκείνες της εργατικής τάξης, οι οποίες και αυτές σταδιακά αποκλείονταν από το εμπόριο και τις άλλες δραστηριότητες της δημόσιας σφαίρας στις οποίες παραδοσιακά δραστηριοποιούνταν. Σιγά-σιγά το «ιερό καθήκον» εσωτερικεύθηκε και έγινε νόρμα, που καθόρισε τη ζωή και το μυαλό της πλειοψηφίας των γυναικών, περιορίζοντας τη δράση τους κυρίως στο ιδιωτικό πεδίο της κατοικίας.

Η εξιδανίκευση του σπιτιού και ο διαχωρισμός του αστιακού χώρου σε δύο κόσμους – αυτόν της εργασίας (ως της ανδρικής δημόσιας σφαίρας) και αυτόν του σπιτιού (ως της γυναικείας ιδιωτικής σφαίρας)-, που εξελίχθηκε κατά την ανάπτυξη του βιομηχανικού καπιταλισμού στη Δύση, είχε πράγματι καταλυτική επίδραση στη ζωή και στην κοινωνική θέση των γυναικών. Οι γυναίκες, ακόμα και σήμερα επωμίζονται

τις αποτρέπει από την ισότιμη διεκδίκηση της αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου τόσο στην ιδιωτική όσο και στην δημόσια σφαίρα, σσ.10-11.Επιστημονική ομάδα: Βαίου, Κράλλη & Λυκογιάννη.

την κύρια ευθύνη του σπιτιού ως απόρροια του κοινωνικού τους ρόλου και του «φυσικού ταλέντου» τους να ασκούν τα «οικιακά τους καθήκοντα». Η σύγχρονη φεμινιστική οπτική καταδεικνύει ακριβώς τη σύνδεση μεταξύ πατριαρχίας και καπιταλισμού επισημαίνοντας ότι η απλήρωτη εργασία στο σπίτι και η ανισότητα στην αμοιβόμενη εργασία αποτελούν κάποιες από τις δομές των πατριαρχικών σχέσεων που διατηρούνται ακόμα και σήμερα στις σύγχρονες μετα-βιομηχανικές κοινωνίες. Με αυτόν τον τρόπο, η φεμινιστική οπτική φέρνει στο προσκήνιο τη θεωρητικοποίηση της οικιακής εργασίας και της σχέσης της με την ανάπτυξη του καπιταλισμού.

Οι σύγχρονες ψυχοκοινωνικές προσεγγίσεις διευρύνουν την υπάρχουσα προβληματική σε σχέση με το φύλο, λαμβάνονται υπόψη τα αρνητικά ή αμφίθυμα συναισθήματα και εμπειρίες που προκαλούνται στις γυναίκες σε σχέση με το σπίτι. Σταδιακά, ο λόγος για το σπίτι, περιλαμβάνει πέρα από την ιδεαλιστική του διάσταση ως ασφαλούς καταφυγίου, και άλλες παραμέτρους. Για ένα μεγάλο αριθμό γυναικών, το σπίτι χαρακτηρίζεται ως φυλακή ή παγίδα, καθώς περιορίζει την ένταξή τους στην δημόσια σφαίρα, εγκλωβίζοντάς τις στην καθημερινή ρουτίνα της οικιακής εργασίας και των υποχρεώσεων απέναντι στα άλλα μέλη της οικογένειας. Στην περίπτωση δε των θυμάτων της ενδοοικογενειακής βίας, το σπίτι αναδύεται ως το πεδίο φόβου και κακοποίησης. Το σπίτι έχει λοιπόν μια σύνθετη λειτουργία πολλές φορές αντιφατική σε σχέση με τη γυναικεία εμπειρία. Πέρα από χώρος καταπίεσης, περιορισμού και σκληρής μη αμοιβόμενης εργασίας δεν παύει παράλληλα να αποτελεί ένα χώρο προσωπικής ανάπτυξης και διαμόρφωσης ταυτότητας αλλά και σημαντικών συναισθηματικά σχέσεων με τα άλλα μέλη της οικογένειας.

Σύμφωνα με την McDowel (1997) αν και το σπίτι αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους έμφυλους χώρους, έχει πλέον αναπτυχθεί μια πολύ ενδιαφέρουσα προβληματική κυρίως από την πλευρά της φεμινιστικής γεωγραφίας, που αμφισβητεί την κυριαρχία της διπολικής σκέψης, εξετάζοντας το νόημα του σπιτιού στο χώρο και στον χρόνο σε σχέση με φυλετικές, ταξικές και πολιτισμικές παραμέτρους. Στην ουσία, η φεμινιστική οπτική συνέβαλλε καθοριστικά στην άρση της πόλωσης των ρόλων των δύο φύλων σε σχέση με τον άξονα ιδιωτικό-δημόσιο. Με το σύνθημα «το προσωπικό είναι πολιτικό», η ιδιωτική σφαίρα απέκτησε νέα πολιτική σημασία, περιλαμβάνοντας πλέον στην προσέγγισή της ζητήματα οικογενειακής οργάνωσης,

αναπαραγωγής, συμπεριφορών και καθημερινών πρακτικών. Η επικέντρωση δε στην καθημερινή ζωή των γυναικών μέσα σε συγκεκριμένα πλαίσια (και κυρίως αυτού του αστικού περιβάλλοντος) αποδεικνύει άλλωστε ότι τα όρια της διαίρεσης «ιδιωτικό» και «δημόσιο» διαπλέκονται (ΚΕΘΙ, 2001), καθώς οι χώροι και οι χρόνοι των δραστηριοτήτων τους που συναρτώνται με τους δύο αυτούς πόλους, δεν μπορούν να διαχωριστούν αυστηρά.

2.3. Το σπίτι ως ανθρωπομορφική μεταφορά: σώμα και μνήμη.

Η μεταφορική σχέση ανάμεσα στον άνθρωπο και το σπίτι είναι πολύ πιο σύνθετη υπόθεση από μια απλή αναλογία. Σύμφωνα με την ανθρωπομορφική μεταφορά, «ο χώρος αποκτά εκφραστικά χαρακτηριστικά όταν τον αντιμετωπίζουμε σαν υποκείμενο μιας μεταφοράς». Για παράδειγμα, «σχέσεις χώρων παρουσιάζονται σε μεταφορές ανθρωπίνων σχέσεων. Ο ένας κατακτά, συνυπάρχει, εμποδίζει, ανακουφίζει τον άλλον. Το κύριο όμως αντικείμενο της συμπεριφοράς του χώρου, είναι ο άνθρωπος» (Σταυρίδης, 1990, σελ.73). Χαρακτηριστική είναι ακόμα η σχέση ανάμεσα στο σώμα και το σπίτι, όπου καθώς και τα δύο αποτελούν το πιο προσωπικό καθημερινό ανθρώπινο περιβάλλον και συνάμα συνιστούν το ανάλογο του ενός προς το άλλο, σε βαθμό που τελικά να καθίσταται ασαφές ποιό αποτελεί την μεταφορά τίνος. Αυτή η στενή σχέση με το σώμα αποδίδει στο σπίτι ιδιότητες «έμψυχου ανθρωπομορφικού αντικειμένου».

Η σύγχρονη ανθρωπολογική θεώρηση (Carsten & Hugh-Jones, 1995) προσεγγίζει το σπίτι ως μια διαδικασία και ως μια δυναμική έννοια, αποδίδοντάς του έμψυχες ιδιότητες. Αυτές οι ιδιότητες τοποθετούνται στο κέντρο της προβληματικής της ανθρωπολογίας του σπιτιού η οποία θεωρεί τα σπίτια και τους ενοίκους τους ως μέρη της διαδικασίας της διαβίωσης (living process). Οι ιδέες των κύκλων της ζωής και της εξέλιξης είναι κοινά στην ανάλυση των νοικοκυριών, όπου αντίθετα με τους ανθρώπους (ενοίκους) τα κτήρια πολλές φορές αναπαρίστανται ως σχετικά σταθερά και μόνιμα. Αυτό που τονίζουν οι συγγραφείς είναι η αναγκαιότητα να προσεγγίσει κανείς το σπίτι με το ίδιο αναλυτικό πλαίσιο μέσα στο οποίο προσεγγίζονται οι ένοικοί του. Σε αυτό το πλαίσιο «τα σπίτια μπορεί να γεννηθούν, μεγαλώσουν, ωριμάσουν και να πεθάνουν ή ακόμα και να παντρευτούν...».

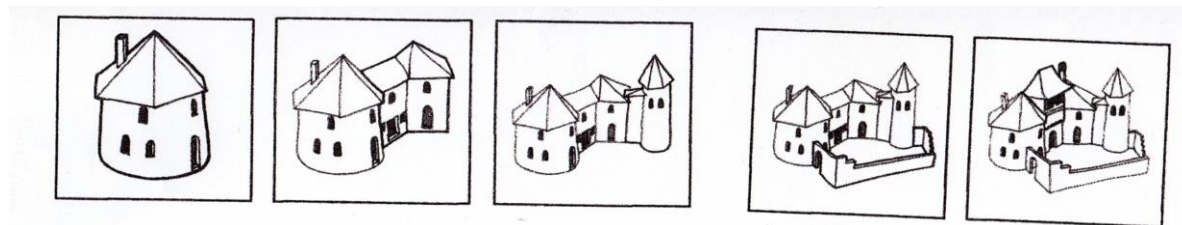
Όπως ακριβώς η συγγένεια γίνεται αντιληπτή ως μια εξελικτική, δυναμική διαδικασία, το ίδιο προτείνεται να γίνει και με το σπίτι. Τα κτήρια δεν είναι στατικά καθώς υπάρχει έντονο το στοιχείο της διαλεκτικής ανάμεσα στη μονιμότητα και της μη μονιμότητα. Σε αυτό το πλαίσιο, τα σπίτια χτίζονται, συντηρούνται, διαμορφώνονται έτσι ώστε να εξυπηρετούν τις ανάγκες των ενοίκων τους, προεκτείνονται και τελικά φθίνουν και ερειπώνονται. Αυτές οι αρχιτεκτονικές-κατασκευαστικές διαδικασίες συμπίπτουν σε πολλά επίπεδα, με σημαντικά γεγονότα και περιόδους στη ζωή των ενοίκων τους, και ερμηνεύονται σε σχέση με αυτά. Για παράδειγμα, η Carsten (1995) αναφερόμενη στους Langwani, σημειώνει ότι τα σπίτια για αυτούς τελούν συνεχώς υπό καθεστώς κατασκευής, ακολουθώντας την πορεία του κύκλου ζωής της οικογένειας. Ακόμα πιο παραστατικά, ο Bloch (1995) δείχνει πως για τους Zafimaniri, το σπίτι ωριμάζει μαζί με τους ενοίκους του, καθώς το κτήσιμο του σπιτιού ξεκινάει τη στιγμή που το ζευγάρι κανονίζει το γάμο του και ολοκληρώνεται με την γέννηση του πρώτου παιδιού. Έτσι, η διαδικασία της συγγένειας και η διαδικασία του σπιτιού διαπλέκονται τόσο στενά ώστε να θεωρούνται ως ενιαία.

Ένα παράδειγμα αυτής ακριβώς της δυναμικής σχέσης αλληλεπίδρασης του Σπιτιού με τη ζωή του ενοίκου του, αποτελεί ο τρόπος που οικοδομήθηκε και εξελίχθηκε η μορφή του σπιτιού του Κ.Γιουνγκ στο Μπόλινγκεν (κοντά στη λίμνη της Ζυρίχης). Ο πύργος στο Μπόλινγκεν, αποτελεί ένα περίπλοκο οικοδόμημα που χτίστηκε σταδιακά από το 1923 (δύο μήνες μετά το θάνατο της μητέρας του Κ.Γιουνγκ) και ολοκληρώθηκε το 1956, ένα χρόνο μετά το θάνατο της συζύγου του. Για τον στοχαστή, ο πύργος αυτός αποτέλεσε ένα είδος καταφυγίου με εξέχουσα θέση στις αναμνήσεις του (Jaffe, 1991). Ο ίδιος λέει χαρακτηριστικά: «Χωρίς εκείνο το κομμάτι γης, ποτέ δεν θα υπήρχε το έργο της ζωής μου». Και λίγο πιο κάτω συνεχίζει: «Στο Μπόλινγκεν βρίσκομαι στο μέσο της αληθινής μου ζωής, είμαι ο βαθύτερος εαυτός μου...Κατά καιρούς αισθάνομαι σαν να είμαι απλωμένος σε όλο τον τόπο και μέσα στα πράγματα...Εδώ όλα έχουν την ιστορία τους και τη δική μου. Εδώ υπάρχει χώρος για το αχανές βασίλειο του κόσμου και την ενδοχώρα της ψυχής».

Για τον Γιουνγκ, ο πύργος στο Μπόλινγκεν δεν αποτελεί απλά μόνο καταφύγιο αλλά αναπαριστά συμβολικά την εξέλιξη της ψυχικής του ζωής προς την ωριμότητα. Στη

διάρκεια της διαδρομής αυτής, η μορφή του σπιτιού ακολουθεί τις αλλαγές στο χρόνο, αποτυπώνοντας τις αλληλεπιδράσεις με το περιβάλλον καθώς και σημαντικά γεγονότα ή ορόσημα από τη ζωή του ενοίκου του.

Σχήμα 1: Η εξέλιξη του πύργου του Μπόλινγκεν του Κ. Γιουνγκ



Στο παραπάνω σχήμα (όπως προτείνεται από την Cooper Marcus, 1997, σελ. 49 σε σχέδιο Glenn Robert Lyn), φαίνεται η μετεξέλιξη του πολύπλοκου οικοδομήματος του πύργου του Μπόλινγκεν από το αρχικό κτίσμα (εικόνα 1), το οποίο θεμελιώθηκε αμέσως μετά το θάνατο της μητέρας του Γιουνγκ, στην τελική του μορφή. Τέσσερα χρόνια αργότερα, προστίθεται η κεντρική δόμηση (εικόνα 2). Μετά από μια ακόμα τετραετία, προστίθεται ένας πυργίσκος (εικόνα 3), ο οποίος και αποτέλεσε για τον ίδιο τον στοχαστή, τον ιδιωτικό χώρο απόσυρσης και πνευματικής αναζήτησης. Στη συνέχεια, χτίστηκε μια παραλίμνια αυλή και ένα στέγαστρο (εικόνα 4), προκειμένου το σπίτι να αποκτήσει άνοιγμα προς το ευρύτερο φυσικό περιβάλλον του. Είκοσι χρόνια μετά, όταν απεβίωσε η γυναίκα του, ο Γιουνγκ προσέθεσε έναν κεντρικό πύργο (εικόνα 5), δίνοντας στο κτίσμα την τελική του μορφή. Αυτή η διαδρομή στην εξέλιξη της μορφής του πύργου του Μπόλινγκεν, αναπαριστά ανάγλυφα στον υλικό κόσμο τη διαδρομή της ζωής του ενοίκου του.

2.3.1. Σπίτι και ανθρώπινο σώμα

Το σπίτι και το σώμα είναι άρρηκτα δεμένα μεταξύ τους καθώς το πρώτο αποτελεί προέκταση του ατόμου. Όπως ένα δεύτερο δέρμα ή μια ακόμα αλλαξιά ρούχων, λειτουργεί τόσο στο επίπεδο του να επιδειξεί και να παρουσιάσει, όσο και στο επίπεδο του να κρύψει και να προστατέψει (Carsten & Hugh-Jones, 1995). Το σπίτι, το σώμα και το μυαλό βρίσκονται σε μια διαρκή αλληλεπίδραση – η φυσική δομή, η επίπλωση, οι κοινωνικές συμβάσεις και οι νοητικές εικόνες του σπιτιού την ίδια στιγμή διαμορφώνουν τις δραστηριότητες και τις ιδέες που λαμβάνουν χώρα μέσα σε αυτό. Σύμφωνα με τις εθνολογικές μελέτες που αναφέρουν οι Carsten & Hugh-Jones,

(1995), τα σπίτια συχνά παραλληλίζονται με σώματα, καθώς μοιράζονται μια κοινή ανατομία και ιστορία ζωής. Αν οι άνθρωποι φτιάχνουν σπίτια σύμφωνα με την εικόνα τους, χρησιμοποιούν επίσης τα σπίτια τους και την εικόνα του σπιτιού τους για να κατασκευάσουν τον εαυτό τους ως άτομα αλλά και ως μέλη μια κοινωνικής ομάδας.

Άλλωστε, η απόδοση στα σπίτια ανθρωπόμορφων χαρακτηριστικών ή ακόμα και χαρακτήρα, είναι κεντρική στην αρχιτεκτονική σκέψη. Δεν είναι τυχαίο ότι από το μεσαίωνα έως και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, τα σπίτια προσωποποιούνταν και οι ένοικοί τους, τους έδιναν κανονικά ονόματα. Παράδειγμα το «Howards' End» της ομώνυμης ταινίας ή το σπίτι του Α. Χίτλερ που ονομαζόταν «Φωλιά του Αετού» ή ακόμα και εκείνο του Γ. Τσώρτσιλ που ο ίδιος αυτοσαρκαστικά ονόμαζε «Άνετο γουρούνι» (cosy rig). Καθώς τα σπίτια άρχισαν να επενδύονται ολοένα και περισσότερο με οικονομική αξία, τα ονόματα έδωσαν τη θέση τους στους αριθμούς. Αν το σπίτι είναι προέκταση του ατόμου, τότε είναι προέκταση και του εαυτού του και της ταυτότητάς του¹². Στις δυτικές κοινωνίες, τα παιδικά σχέδια των σπιτιών με τη στέγη, δύο παράθυρα και μια πόρτα και η αναλογία τους με τα μαλλιά, τα μάτια και το στόμα, υποδηλώνουν αυτήν την προβολή του εαυτού στο σπίτι. Πρόκειται για έναν ανθρωπομορφισμό του Σπιτιού στα παιδικά σχέδια, τον οποίο ορισμένοι μελετητές τον συνδέουν με το μητρικό πρόσωπο. Το σπίτι απαντάται πολύ συχνά στα παιδικά σχέδια, ήδη από την νηπιακή ηλικία. Οι Κρότι & Μάνι (2003), αναφέρουν ότι με αυτό τον τρόπο τα παιδιά εφράζουν την ανάγκη της ασφάλειας καθώς και την επιθυμία τους να στεγαστούν σε μια σίγουρη και σταθερή κατοικία, προφυλαγμένα από τους κινδύνους που προέρχονται από τον έξω, άγνωστο κόσμο.

Η ανθρωπομορφική μεταφορά ενδέχεται να μεταφέρει στην ερμηνεία του χώρου του σπιτιού, στοιχεία που αναφέρονται στη σχέση του ερμηνευτή με τους άλλους ανθρώπους ή ακόμα και με τον ίδιο του τον εαυτό (Σταυρίδης, 1990, σελ.74). Η μεταφορά αυτή στη μετανεωτερική κοινωνία, μπορεί ακόμα να σηματοδοτεί τη σύγχρονη τάση μορφοποίησης στο χώρο (morphing space) κατ' αναλογία της ρευστής ταυτότητας και της προσωπικής επαν-ανακάλυψης. Για τον φυσικό εαυτό, το σώμα μπορεί να αναδιαρθρωθεί στο γυμναστήριο, ή να υποστεί πιο επιθετικές μορφές

¹² Για μια ολοκληρωμένη παρουσίαση της έννοιας της χωρικής ταυτότητας σε σχέση με τον χωρικό δεσμό ανατρέξτε στους Twigger-Ross et al. (2003). Identity theories and environmental psychology. Sto, M. Bonnes et al (Eds), Psychological theories for environmental issues. Ashgate: Ethnoscapes series

παρέμβασης όπως οι πλαστικές επεμβάσεις, ή η διακόσμηση με τατουάζ, πирсинγκ κ.α.. Αυτή η αποδοχή στην μορφοποίηση των ταυτοτήτων αντανakλάται στο πως εναλλάσσονται οι χρήσεις και οι λειτουργίες των διαφορετικών δωματίων του σπιτιού (Busch, 1999). Σε αυτό το πλαίσιο, το σαλόνι είναι πλέον χώρος για να τρώει κανείς, η τραπεζαρία ή η κουζίνα γίνεται χώρος εργασίας και η κρεβατοκάμαρα μετατρέπεται σε βιβλιοθήκη.

2.3.2. Σπίτι και μνήμη

Σε αυτό το σημείο, ιδιαίτερο ενδιαφέρον στη σχέση ανθρώπου-σπιτιού, παρουσιάζει η έντονη χρονική βιωματική διάσταση που ενέχει, η οποία και παραπέμπει άμεσα στην αναλογία σώματος-σπιτιού που προτείνουν οι Carsten & Hugh-Jones (1995). Έτσι το σώμα, καθώς κινείται στον δομημένο χώρο, «κάνει μια ανάγνωση» του σπιτιού, το οποίο με τη σειρά του λειτουργεί ως μνημονική παρακαταθήκη για το ενσώματο υποκείμενο (Bourdieu, 1977). Αυτή η χρονικότητα του σπιτιού σε σχέση με τη σωματική μνήμη, αποδίδεται εξαιρετικά στα κλασσικά λογοτεχνικά κείμενα, όπως στο παρακάτω απόσπασμα από το «Αναζητώντας τον χαμένο χρόνο» του Μ. Προυστ (2002, σελ. 15 – 16)

«...Το κορμί μου, υπερβολικά μωδιασμένο για να σαλέψει, γύρευε, ανάλογα με τη μορφή της κούρασής του, να επισημάνει τη θέση που είχαν τα μέλη του, για να μπορέσει να συμπεράνει την κατεύθυνση του τοίχου, τη θέση των επίπλων, για ν' ανασυγκροτήσει και να προσδιορίσει την κατοικία όπου βρισκόταν. Η μνήμη του, η μνήμη που είχαν τα πλευρά, τα γόνατα, οι ώμοι του, του πρόσφερε διαδοχικά πολλά από τα δωμάτια όπου είχε κοιμηθεί, ενώ ολόγυρά του οι αόρατοι τοίχοι, αλλάζοντας θέση ανάλογα με το σχήμα του δωματίου που'χε φανταστεί, στροβιλίζονταν μέσα στα σκοτάδια».

Για τον Bachelard (1982), οι αναμνήσεις είναι ακίνητες και όσο πιο καθηλωμένες είναι με ασφάλεια στο χώρο, τόσο πιο στέρεες είναι. Και συνεχίζει: «Νομίζουμε ότι γνωρίζουμε τους εαυτούς μας στον χρόνο όταν το μόνο που γνωρίζουμε είναι μια διαδοχή καθηλώσεων στους χώρους της σταθερότητας του είναι. Ο χώρος περιέχει συμπιεσμένο χρόνο. Γι'αυτό υπάρχει ο χώρος. Και ο χώρος που είναι ύπιστης σημασίας για τη μνήμη είναι το σπίτι. Και αυτό γιατί μαθαίνουμε να ονειρευόμαστε και να φανταζόμαστε εντός αυτού του χώρου, όπου εκεί το Είναι, είναι ήδη μια αξία.

Η ζωή αρχίζει καλά σ'έναν περιφραγμένο χώρο, προστατευμένη, στη ζεστασιά του κόρφου του σπιτιού. Αυτό είναι το περιβάλλον στο οποίο ζουν τα προστατευτικά όντα...Μέσα από τα όνειρα, οι διάφοροι τόποι κατοικίας στη ζωή μας εισδύουν ο ένας στον άλλον και διατηρούν τους θησαυρούς των παλαιότερων ημερών. Και όταν είμαστε στο καινούριο σπίτι, όταν επανέρχονται οι αναμνήσεις άλλων τόπων στους οποίους ζήσαμε, ταξιδεύουμε στη χώρα της Ακίνητης Παιδικής Ηλικίας, ακίνητης με τον τρόπο που είναι όλα τα Πανάρχαγια πράγματα». Απομνημονεύουμε λοιπόν τον χρόνο όχι ως ροή αλλά ως αναμνήσεις βιωμένων τόπων και χώρων (Harvey, 2009 σελ. 293).

Ο χώρος της κατοικίας έχει λοιπόν και μια έντονη χρονική διάσταση καθώς επενδύεται με αναμνήσεις, συνιστώντας ο ίδιος μια δομή για να θυμάται κανείς, μέσα από την ανακίνηση κυρίως θετικών (νοσταλγικών και συγκινησιακών) συναισθημάτων και αξιολογήσεων. Αυτή η χρονικότητα του χώρου αντανακλάται ευρύτερα στη θέση του Canter (1999) για τη διαφοροποίηση ανάμεσα στην εμπειρία του φυσικού περιβάλλοντος σε σχέση με την εμπειρία άλλων αντικειμένων, με την πρώτη να είναι «πολυδιάστατη και να σχετίζεται άμεσα με τη χρονική αλληλουχία της αλληλεπίδρασης...». Ο Pellegrino (2006, σελ.16), επιχειρώντας μια συνοπτική ανασκόπηση της προσέγγισης του χώρου, αναφέρεται αρχικά στον Ηρόδοτο, σύμφωνα με τον οποίο ο χώρος τίθεται στην αρχή του χρόνου, θέτοντας τέλος στο αρχικό χάος και εγκαινιάζοντας μια εποχή για τον κόσμο. Λέει χαρακτηριστικά: «Ο χώρος, αυτός του ρολογιού, υπολογίζει το χρόνο, ενώ εκείνος της αρχιτεκτονικής τον σημαδεύει». Το σπίτι λοιπόν, νοηματοδοτεί την ανθρώπινη ζωή, προσδίδοντάς της ταυτότητα. Οι ανάγκες που καλύπτει, έχουν τόσο λειτουργική όσο και συμβολική αξία. Η Συγκολίτου (1997, σελ.164) αναφέρει χαρακτηριστικά: «Το σπίτι σημασιοδοτεί το κοινωνικό κύρος, δομεί τις κοινωνικές σχέσεις, αποτελεί κέντρο δραστηριοτήτων της καθημερινότητας ενώ παράλληλα έχει, εκτός από χωρική και χρονική διάσταση, καθώς συγκεντρώνει πλήθος από τις αναμνήσεις και τις παρελθοντικές εμπειρίες των ατόμων, συμβάλλοντας με αυτόν τον τρόπο στην ανάπτυξη των ψυχολογικών δεσμών με το περιβάλλον...». Σε αυτό το πλαίσιο, επισημαίνεται η καθοριστική σημασία του χώρου - και ιδιαίτερα του σπιτιού - στην ανθρώπινη εμπειρία της ανθρώπινης ύπαρξης στον κόσμο, καθώς η ενσώματη υποκειμενικότητα βιώνεται πρωτίστως στην χωρική της διάσταση.

3. Κεφάλαιο Τρίτο: ο χωρικός δεσμός με το σπίτι

Η κατανόηση της συναισθηματικής σχέσης ανθρώπου-χώρου στηρίζεται στην ιδέα ότι κάθε άτομο δημιουργεί τη δική του νοητική αναπαράσταση του κόσμου, η οποία βασίζεται στο υποκειμενικό βίωμα και διαμορφώνεται περαιτέρω μέσα σε ένα δεδομένο φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον. Σύμφωνα με τη Lupton (1998, σελ. 152), όπως οι άνθρωποι διαμορφώνουν το περιβάλλον τους, έτσι και το περιβάλλον διαμορφώνει την υποκειμενικότητα. Πρόκειται δηλαδή για μια δυναμική σχέση αλληλεπίδρασης ανάμεσα στον άνθρωπο και τον χώρο που τον περιβάλλει (Bateson, 1972).

3.1. Τοποφιλία

Ο χωρικός δεσμός είναι η θετική συναισθηματική σύνδεση ανάμεσα στα άτομα και το περιβάλλον κατοίκησης τους (Shumaker & Taylor, 1983). Πιθανοί λόγοι διαμόρφωσης του ο χωρικού δεσμού είναι ότι αποτελεί εξελικτικό πλεονέκτημα για το ανθρώπινο είδος, καθώς διευκολύνει την άμυνα των οικείων περιοχών και μειώνει τη μη απαραίτητη επικίνδυνη εξερεύνηση σε άγνωστα μέρη. Αυτή η συναισθηματική εμπλοκή του ανθρώπου με το χώρο (ή καλύτερα με διαφορετικούς χώρους που περιλαμβάνουν είτε το κτιστό περιβάλλον, όπως οι πόλεις, είτε το φυσικό τοπίο), απαντάται σε όλους τους πολιτισμούς.

Ο κοινωνικός γεωγράφος Yi-Fu Tuan (1974) ορίζει το φαινόμενο αυτό του συναισθηματικού δεσμού (affective bond) μεταξύ ανθρώπου και χώρου/περιβαλλοντικού πλαισίου (setting), ως *Τοποφιλία*. Ο συναισθηματικός δεσμός με το χώρο αποτελεί, σύμφωνα με την προσέγγιση αυτή της πολιτισμικής γεωγραφίας, καθολική ανθρώπινη ανάγκη, η οποία στη σύγχρονη κοινωνία της χωρικής ομοιομορφίας και της αυξημένης κινητικότητας, μένει ολοένα και πιο ανικανοποίητη. Η διάκριση που κάνει ο Tuan (1975; όπως αναφέρεται στη Giuliani, 2003) ανάμεσα στην έννοια του *ριζώματος* (rootedness) και της *αίσθησης του χώρου* (sense of place), σηματοδοτεί την ύπαρξη δύο αντίθετων τύπων συναισθηματικής σχέσης με τον χώρο: η πρώτη, ορίζεται ως η ασυνείδητη βαθειά οικειότητα με ένα χώρο που υποδηλώνει μακροχρόνια και σταθερή κατοίκηση παραπέμποντας στη συμβολική του διάσταση, ενώ η δεύτερη, τη συνειδητή δημιουργία και διατήρηση χώρων/τόπων, μέσα από συγκεκριμένες ενέργειες και πρακτικές, παραπέμποντας στη λειτουργική του διάσταση.

Η σημασία της υποκειμενικής εμπειρίας ως μέρους των συναισθημάτων που απορρέουν από το χώρο, αντανακλάται στη θεώρηση του Tuan (1977) για το πώς χωρικές κατηγορίες ενέχουν σημαντικούς συναισθηματικούς συνειρμούς. Σε αυτό το πλαίσιο, η έννοια του ανοιχτού διαστήματος (open space), το οποίο παραπέμπει σημασιολογικά στην ελευθερία, την υπόσχεση για περιπέτεια, το φως, το δημόσιο χώρο, την τυπική και αναλλοίωτη ομορφιά, αντιδιαστέλλεται με αυτή του περικλειστού διαστήματος (enclosed space), η οποία σηματοδοτεί την ασφάλεια της μήτρας, την ιδιωτικότητα και το σκοτάδι. Αναφερόμενος περαιτέρω στους τρόπους με τους οποίους οι άνθρωποι σκέφτονται και αισθάνονται για τον *χώρο* (place) και το *διάστημα* (space), ο Tuan (1977), χαρακτηρίζει τον πρώτο ως «ασφάλεια», με τον οποίο οι άνθρωποι διαμορφώνουν συναισθηματικούς δεσμούς και σχέσεις και το δεύτερο ως «ελευθερία», την οποία οι άνθρωποι προσμένουν.

Λόγω ακριβώς αυτών των κυρίαρχων πολιτισμικών σημασιών, οι άνθρωποι συνηθίζουν να βιώνουν συγκεκριμένα συναισθήματα όταν βρίσκονται σε αυτούς τους τύπους χώρων. Επίσης οι άνθρωποι συνηθίζουν να περιγράφουν τα χαρακτηριστικά του περιβάλλοντός τους χρησιμοποιώντας συναισθηματικούς όρους όπως για παράδειγμα «η αγριεμένη θάλασσα», ενώ οι χώροι αυτοί κάθε αυτοί, μπορούν να προκαλέσουν συναισθήματα όπως τρυφερότητα, νοσταλγία και ελπίδα αλλά και φόβο, τρόμο ή αηδία. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της πόλης που αναφέρει η Lupton (1998, σελ. 153), όπου συναντώνται αντιφατικά συναισθήματα και νοηματοδοτήσεις. Σε αυτό πλαίσιο, η πόλη εμφανίζεται ως ο χώρος της ελευθερίας, της ηδονής, των πολλών επιλογών και του πολιτισμού την ίδια στιγμή που νοηματοδοτείται και ως χώρος της μόλυνσης, του εγκλήματος και της αποξένωσης.

Η συναισθηματική σχέση με το χώρο μπορεί να εντοπιστεί σε μια πλειάδα καταστάσεων, επιβεβαιώνοντας έτσι εμπειρικά το φαινόμενο της τοποφιλίας. Υπάρχουν λόγου χάρι κάποιες περιοχές, πόλεις ή ακόμα και γειτονιές, που θεωρούνται ότι έχουν συγκεκριμένο «χαρακτήρα», ο οποίος προκαλεί και αντίστοιχα συναισθήματα στους άλλους, ενώ παράλληλα συντελεί στη διαμόρφωση της τοπικής ταυτότητας αλλά και κοσμοαντίληψης στους κατοίκους τους. Ένα παράδειγμα αποτελεί η διάκριση Βορρά-Νότου και οι πολιτισμικές συμπαραδηλώσεις που οι έννοιες αυτές αποκτούν σε κάθε χώρα (όπως για παράδειγμα η διάκριση ανάμεσα σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη και τα στερεότυπα που συνδέονται με την ταυτότητα και τα

χαρακτηριστικά των πολιτών τους). Επίσης, η έννοια του «διαίτερου τόπου», αυτό που στην ελληνική γλώσσα αποκαλούμε «ο τόπος μου», αποτελεί μια ακόμα εμπειρική τεκμηρίωση της ύπαρξης της συναισθηματικής σχέσης ανθρώπου-χώρου.

Από τη δεκαετία του 1980, η έρευνα στην περιβαλλοντική ψυχολογία εμφανίζει ένα αυξημένο ενδιαφέρον για τον συναισθηματικό δεσμό του ανθρώπου με τον χώρο, με τον τελευταίο να αποκτά σημαντική θέση στην ερευνητική παραγωγή από τη δεκαετία του 1990 και μετά. Σύμφωνα με την Giuliani (2003), η ερευνητική αυτή στροφή δεν αντικατοπτρίζει τόσο πολύ το γενικότερο ενδιαφέρον της ψυχολογίας για τη μελέτη των συναισθημάτων, όσο τις εξελίξεις στα θέματα ανάπτυξης και κοινωνικής πολιτικής που τέθηκαν από άλλα επιστημονικά πεδία, όπως η κοινοτική κοινωνιολογία και η ανθρωπογεωγραφία. Ιδιαίτερα στο κοινωνιολογικό πεδίο, η Σχολή του Σικάγου ήταν αυτή που επικεντρώθηκε πρώτη στη μελέτη των τοπικών κοινωνιών και στην αλλοτρίωσή τους από το σύγχρονο αστικό τρόπο ζωής. Σε αυτό το πλαίσιο, η έννοια της *τοπικής κοινότητας* ορίζεται ως ένα σύστημα κοινωνικών δικτύων που λειτουργούν σε έναν οριοθετημένο γεωγραφικά χώρο και περιλαμβάνει για τα μέλη της την αίσθηση του ανήκειν στην κοινότητα. Θα πρέπει βέβαια να σημειωθεί εδώ, ότι ο κοινοτικός αυτός δεσμός δεν ορίζεται σχέση με την ψυχολογική εννοιολόγησή του, αλλά υιοθετείται προκειμένου να περιγράψει ένα σύνολο στάσεων και συμπεριφορών που μπορεί να συνδέονται με τη συναισθηματική σχέση που αναπτύσσεται ανάμεσα στον κάτοικο και τη γειτονιά του.

Παράδειγμα των μετέπειτα ερευνών για την έννοια του «τοπικού συναισθήματος» (local feeling) από τη σκοπιά της περιβαλλοντικής ψυχολογίας, αποτελεί αυτή των Sheffield, Taylor et al. (1996; όπως αναφέρονται στη Lupton, 1998). Χρησιμοποιώντας την τεχνική των ομάδων εστίασης (focus group) σε βόρειες πόλεις του Ηνωμένου Βασιλείου, διερεύνησαν στα συναισθήματα που έχουν οι άνθρωποι απέναντι στη γειτονιά και την πόλη όπου μένουν. Η μελέτη αυτή έδειξε ότι το τοπικό συναίσθημα αναδύεται από ένα συνδυασμό παραγόντων οι οποίοι διαδρούν μεταξύ τους με ένα δυναμικό τρόπο, προκειμένου να διαμορφώσουν τα αισθήματα που έχουν οι άνθρωποι για τον χώρο που τους περιβάλλει. Τέτοιους παράγοντες αποτελούν οι εμπειρίες των ανθρώπων στο χώρο που κατοικούν, συμπεριλαμβανομένων τόσο της σχέσης τους με τους άλλους όσο και της σχέσης τους με τον χώρο, τον τόπο και τα αντικείμενα. Επίσης οι μύθοι και οι αναμνήσεις που σχετίζονται με τη ζωή στον

συγκεκριμένο τόπο, η πολιτισμική αναπαράσταση της πόλης από τα ΜΜΕ, το τοπικό κλίμα, τα τοπογραφικά χαρακτηριστικά η αρχιτεκτονική και φυσική διάταξη, τα χαρακτηριστικά που συνδέονται με το φύλο, την εθνικότητα, το επάγγελμα και την κοινωνική τάξη και τέλος το γενικότερο ιστορικό, δημογραφικό και οικονομικό πλαίσιο που επηρεάζει τις συνθήκες διαβίωσης σε έναν τόπο, αποτελούν κάποιους ακόμα παράγοντες διαμόρφωσης του τοπικού συναισθήματος.

Η πρώτη έρευνα για τη συναισθηματική σχέση ανθρώπου-χώρου στο πεδίο της περιβαλλοντικής ψυχολογίας είναι η κλασική πλέον μελέτη του Fried (1963; όπως αναφέρεται στον Fried, 2000). Πρόκειται για τη διερεύνηση των ψυχολογικών επιπτώσεων στους κατοίκους ενός προαστίου της Βοστώνης, το West End, όταν εκείνοι εξαναγκάστηκαν να μεταφερθούν σε μια άλλη περιοχή, στο πλαίσιο ενός προγράμματος αστικής ανοικοδόμησης. Οι συνεντεύξεις που διεξήχθησαν κατά τη διάρκεια της έρευνας αυτής, έδειξαν ότι ένας μεγάλος αριθμός ατόμων είχε αντιδράσεις παρόμοιες με αυτή του πένθους για τον θάνατο ενός αγαπημένου προσώπου. Σε αυτό το πλαίσιο, η αναγκαστική μετεγκατάσταση αναπαρίσταται ως βίαιη διακοπή στην αίσθηση συνέχειας (sense of continuity) των ανθρώπων αυτών, η οποία και οδηγεί περαιτέρω, σύμφωνα πάντα με τον Fried, στην διάσπαση δύο πολύ σημαντικών στοιχείων της ταυτότητάς τους, την χωρική ταυτότητα και την ταυτότητα της ομάδας (στη συγκεκριμένη περίπτωση της κοινότητας).

Περαιτέρω έρευνες έδειξαν ότι οι άνθρωποι διαφοροποιούνται σε σχέση με την ένταση του χωρικού δεσμού. Κάποιοι από τους παράγοντες που συντελούν σε αυτή τη διαφοροποίηση, αποτελούν: η συνάφεια ανάμεσα στις ανάγκες του ατόμου και στους πόρους του περιβάλλοντος, η ελκυστικότητα εναλλακτικών χώρων, η περιορισμένη κινητικότητα, το πέρασμα του χρόνου (οι μεγαλύτεροι άνθρωποι είναι περισσότερο συνδεδεμένοι με τα σπίτια τους), η δυνατότητα επιλογής του να μείνει κανείς ή να φύγει, κάποια δημογραφικά χαρακτηριστικά (όπως παιδιά, ηλικιωμένοι, άτομα με περιορισμένη κινητικότητα, άτομα με χαμηλό κοινωνικοοικονομικό επίπεδο) καθώς και η ύπαρξη ισχυρών κοινωνικών δικτύων. Ο ισχυρός χωρικός δεσμός έχει ως αποτέλεσμα μεγαλύτερη ικανοποίηση με την κατοικία, μεγαλύτερες προσδοκίες για μελλοντική σταθερότητα, μεγαλύτερη γνώση της ιστορίας και της γεωγραφίας του τόπου, μεγαλύτερη επένδυση χρόνου και πόρων στο χώρο καθώς και

οδυνηρά συναισθήματα σε περίπτωση απώλειας ή εξαναγκασμού σε απομάκρυνση από την κατοικία.

3.2. Χωρικός δεσμός: η ψυχολογική προσέγγιση της σχέσης ανθρώπου – ‘χώρου’

Παρά το γεγονός ότι ο άνθρωπος συνάπτει σημαντικές σχέσεις με το περιβάλλον του¹³, ο ρόλος των συναισθημάτων στη σχέση ανθρώπου-χώρου αποτελεί ένα σχετικά πρόσφατο κεφάλαιο για την υπάρχουσα θεωρία και έρευνα της περιβαλλοντικής ψυχολογίας (Giuliani, 2003). Σε ένα επίπεδο, η καθυστέρηση αυτή αντανακλά την ευρύτερη δυσκολία της επιστήμης της ψυχολογίας να προσεγγίσει ερευνητικά τον χώρο των συναισθημάτων. Σε αυτό το πλαίσιο, ο αρχικός «αποκλεισμός» των συναισθημάτων ως «μη επιστημονικού – μετρήσιμου- αντικειμένου» από την ψυχολογική έρευνα και την μηγεβιοριστική οπτική που επικρατούσε κατά τη διάρκεια του πρώτου μισού του 20^{ου} αιώνα, αντικαταστάθηκε από τη σταδιακή «ανακάλυψη» τους από τη γνωσιακή ψυχολογία, ιδιαίτερα από τη δεκαετία του 1980 και μετά. Τα τελευταία χρόνια βέβαια, επιχειρείται μια σοβαρή στροφή τόσο στην ψυχολογία όσο και σε άλλες επιστήμες όπως η κοινωνιολογία, η ανθρωπολογία και η ιστορία, για την επαναπροσέγγιση των συναισθημάτων ως κεντρικής ανθρώπινης λειτουργίας και διακριτού πλέον, διεπιστημονικού πεδίου έρευνας (Ντάβου, 2000; Oatley & Jenkins, 1996).

Αν και τα συναισθήματα έχουν κεντρικό πλέον ρόλο στη μελέτη των γνωσιών και της ανθρώπινης συμπεριφοράς, παραμένει ανοικτός ο διάλογος για την συστηματική διερεύνησή τους. Σημαντική δυσκολία αποτελεί η ίδια η εννοιολόγηση και αποσαφήνιση των σημασιών των όρων που σχετίζονται με το χώρο των συναισθημάτων. Και αυτό διότι δεν υπάρχει ακόμα ένας διεθνώς αποδεκτός ορισμός της έννοιας και των διακριτών εκφάνσεων και εκφράσεων της συγκίνησης καθώς χρησιμοποιούνται παραδείγματος χάριν λέξεις όπως το *αίσθημα*, το *συναίσθημα* ή η *διάθεση* για να περιγράψουν παρόμοιες συγκινησιακές καταστάσεις (Ντάβου, 2004). Θίγοντας περαιτέρω το θέμα της ορολογίας στο πεδίο της συγκίνησης, η Ντάβου (2004; 2000) αναφέρεται επιπλέον και στο σημαντικό ζήτημα της απόδοσης στα

¹³ Βλέπε παραπάνω έννοιες όπως η «τοποφιλία», και ο «αδιαίτερος τόπος»

ελληνικά των αγγλικών «affect» και «emotion», προτείνοντας τους ελληνικούς όρους «συναίσθημα» και «συγκίνηση» αντίστοιχα¹⁴.

Στο πεδίο της περιβαλλοντικής ψυχολογίας, συναντά κανείς μια παρόμοια εικόνα, καθώς υπάρχει ποικιλία όρων που αναφέρονται στη συναισθηματική σχέση του ανθρώπου με το περιβάλλον του. Η Giuliani (2003, σελ. 138) αναφέρει χαρακτηριστικά τους παρακάτω αγγλικούς όρους που έχουν χρησιμοποιηθεί στη σχετική βιβλιογραφία για να υποδηλώσουν τη συναισθηματική σχέση του ανθρώπου με το χώρο: *rootedness, sense of place, belongingness, insiderness, embeddedness, attachment, affiliation, appropriation, place commitment, place investment, place dependence, place identity*, επισημαίνοντας παράλληλα ότι αυτή η πολυμορφία αντανακλά περισσότερο μια ασάφεια στον ορισμό του φαινομένου παρά την ύπαρξη διαφορετικών θεωρητικών μοντέλων αναφοράς. Σε αυτό το πλαίσιο, η ευρύτερη προβληματική που αναπτύσσεται σήμερα για τη μελέτη των συναισθημάτων σε σχέση με το χώρο, επικεντρώνεται στην διαμόρφωση ενός κοινά αποδεκτού επιστημονικού λόγου (και της σχετικής τεχνικής ορολογίας), προκειμένου να διαφοροποιηθεί από τη χρήση της καθομιλουμένης, καθημερινής γλώσσας.

Είναι λοιπόν προφανές ότι αν και η εμπειρία υποδηλώνει ότι υπάρχει συναισθηματική σχέση του ανθρώπου με τον χώρο που τον περιβάλλει, δεν καθίσταται ακόμα δυνατή η συστηματική μελέτη και η παραγωγή σχετικής επιστημονικής γνώσης, καθώς πρόκειται για ένα πολύ νέο πεδίο επιστημολογικής έρευνας. Η Giuliani (2003) παρ'όλα αυτά επισημαίνει ότι η συναισθηματική σχέση με τον χώρο, αν και ασαφής στο επίπεδο της ορολογίας, φαίνεται να διαφοροποιείται ως προς τα υπόλοιπα συστήματα συναισθήματος (*affective systems*) και να αποτελεί ένα διακριτό πεδίο στη σύγχρονη έρευνα για το συναίσθημα και το συναισθηματικό δεσμό.

¹⁴ Η απόδοση αυτή αντιδιαστέλλεται με την εως τώρα ισχύουσα μετάφραση των λέξεων *affect* και *emotion* σε *θυμικό* και *συναίσθημα* αντίστοιχα, στηριζόμενη περισσότερο στην εννοιολογική παρά στη λειτουργική διαφορά των παραπάνω όρων. Σε αυτό το πλαίσιο, η έννοια της συγκίνησης ή συνκίνησης (*emotion*), ορίζεται σε σχέση με την ετοιμότητα του οργανισμού να δράσει, η οποία περιλαμβάνει ψυχολογικά και οργανικά επακόλουθα, γνωστικές εκτιμήσεις, σωματικές (κινητικές και μυικές εκφράσεις), την υποκειμενική εμπειρία ευχάριστων ή οδυνηρών αισθημάτων καθώς και μυική και νευρολογική εκτόνωση. Για περισσότερα, βλέπε Ντάβου, Μ., *Οι διεργασίες της σκέψης στην εποχή της πληροφορίας: θέματα γνωστικής ψυχολογίας και επικοινωνίας*, Αθήνα, Παπαζήσης, 2000, σελ. 117-130 και Ντάβου, Μ., Εισαγωγή: Περί μελέτης της συγκίνησης στο, Oatley, K. & Jenkins, J.M., *Συγκίνηση: Ερμηνείες και κατανόηση*, Παπαζήσης, 2004, σελ. 41-51.

3.2.1 Η θεωρία της πρόσδεσης και η διαμόρφωση του χωρικού δεσμού

Η θεωρία της πρόσδεσης ή προσκόλλησης στηρίζεται στην ιδέα ότι η πρωταρχική συναισθηματική σχέση που αναπτύσσει το βρέφος προς τη μητέρα (ή το κύριο πρόσωπο φροντίδας) αποτελεί τη βάση για τη δημιουργία περαιτέρω συναισθηματικών δεσμών. Επιχειρώντας μια μικρή σύνοψη της θεωρίας της προσκόλλησης ως βάσης για την ανάπτυξη των διαπροσωπικών σχέσεων, θα πρέπει κανείς να ανατρέξει στον Bowlby (1988) και στην έμφαση που δίνει στο συναισθηματικό δεσμό ως βασικό χαρακτηριστικό της ανθρώπινης ύπαρξης, ο οποίος έχει καθοριστική σημασία για την επιβίωση του ανθρώπινου είδους μέσω της λειτουργίας της προστασίας.

Σε αυτό το πλαίσιο, η προσκόλληση αντιμετωπίζεται ως μια μορφή ενόρμησης ή ενστικτώδους συμπεριφοράς με βιολογική βάση, καθώς αποτελεί τη συμπληρωματική συμπεριφορά του βρέφους απέναντι στην προστατευτική συμπεριφορά της μητέρας. Το αντίθετο του συστήματος προσκόλλησης είναι το διερευνητικό σύστημα (exploratory system), ενώ και τα δύο μαζί θα πρέπει να βρίσκονται σε μια ισορροπία. Τα δύο αυτά συστήματα, παρουσιάζουν μια αναλογία με τις έννοιες του χώρου-ασφάλειας και διαστήματος-ελευθερίας, που διακρίνονται στη θεώρηση του Tuan (1977), όπως αναφέρεται σε προηγούμενη ενότητα. Το παιδί λοιπόν, θα πρέπει να έχει μια ασφαλή βάση (χώρο) από όπου εξορμά και εξερευνά ελεύθερα τον κόσμο που το περιβάλλει (διάστημα).

Βάσει της ποιότητας της αρχικής σχέσης προσκόλλησης και των εμπειριών που αποκομίζει το βρέφος για τη διαθεσιμότητα και την απαντητικότητα του κύριου προσώπου φροντίδας αλλά και από τη διάδραση με τις υπόλοιπες φιγούρες πρόσδεσης κατά τη διάρκεια της ανάπτυξής του, διαμορφώνονται ολοένα και πιο πολύπλοκες γνωσιακές δομές αναπαράστασης του περιβάλλοντος και των ανθρώπων, συμπεριλαμβανομένων του εαυτού αλλά και των σημαντικών άλλων, που καθορίζουν την υποκειμενική ερμηνεία του κόσμου και των ανθρώπινων ενεργειών μέσα σε αυτόν. Αυτές οι δομές που ο Bowlby (1995, 1998) ονομάζει «εσωτερικά λειτουργικά μοντέλα» (internal working models) είναι σχετικά εύελικτα και διαμορφώνονται σε συνάρτηση με το περιβάλλον. Καθώς οι συμπεριφορές προσκόλλησης αναπτύσσονται ως οργανωμένη μορφή κατά τον πρώτο χρόνο ζωής του παιδιού, στη βάση σχετικά

σταθερών γνωσιακών δομών, η σχέση πρόσδεσης αναπαριστά ένα πρότυπο της συμπεριφοράς σχέσεων, μια οργανωτική αρχή για την ανάπτυξη της συναισθηματικής διάστασης της προσωπικότητας. Και αυτό διότι η αγάπη στα πρώτα χρόνια της ζωής ενός παιδιού είναι τόσο σημαντική για τη συναισθηματική του ανάπτυξη όσο και η σωστή διατροφή για τη σωματική του ανάπτυξη (Oatley & Jenkins, 1996).

Η εμπειρική διερεύνηση της θεωρίας της πρόσδεσης οδήγησε στον εντοπισμό διαφορετικών τύπων ή μοντέλων πρόσδεσης: την *ασφαλή πρόσδεση*, όπου η αναπαράσταση του προσώπου φροντίδας από το βρέφος χαρακτηρίζεται από διαθεσιμότητα και θετική απαντητικότητα, την *ανασφαλή-αποφευκτική*, όπου χαρακτηρίζεται από απόρριψη και την *ανασφαλή-αμφιθυμική*, η οποία χαρακτηρίζεται από ασταθή απαντητικότητα. Τα παραπάνω μοντέλα πρόσδεσης είναι αποτέλεσμα της έρευνας από την Ainsworth και συν (1978), μέσω της διαδικασίας της «παράδοξης κατάστασης» αποτελούμενης από 7 φάσεις και με πειραματική μεταβλητή την παρουσία και απουσία της μητέρας και ενός ξένου ατόμου, στο δωμάτιο όπου βρίσκεται το βρέφος. Σχετικά πρόσφατα προστέθηκε δε και ένας τέταρτος τύπος πρόσδεσης, η *ανασφαλής αποδιοργανωμένη*, η οποία χαρακτηρίζει τις περιπτώσεις δυσλειτουργικής φροντίδας του βρέφους. Η κλινική χρησιμότητα της θεωρίας της πρόσδεσης έχει αποδειχθεί σε ένα ευρύ φάσμα ψυχοπαθολογικών εκδηλώσεων των παιδιών και των οικογενειών τους, ενώ η έρευνα στον τομέα των ενηλίκων περιλαμβάνει τις ατομικές διαφοροποιήσεις ως προς τον τύπο πρόσδεσης, τη διαγενεακή μετάδοση των μοντέλων πρόσδεσης και την αναπαραγωγή των μοντέλων πρόσδεσης στις ενήλικες συναισθηματικές σχέσεις (Ευθυμίου & Ευσταθίου, 2001; Jacobvitz et al., 2002).

Προκειμένου η θεωρία της πρόσδεσης να αποτελέσει το επιστημολογικό εκείνο πλαίσιο κατανόησης των συναισθηματικών σχέσεων με πρόσωπα, χώρους ή αντικείμενα, θα πρέπει να σταθούμε ιδιαίτερα στην ανάγκη διάκρισης¹⁵ ανάμεσα στη

¹⁵ Θα πρέπει εδώ να διευκρινιστεί ότι η αρχική θεωρία της πρόσδεσης αφορά κυρίως στη μελέτη των συμπεριφορών προσκόλλησης, στηριζόμενη στις παρατηρήσεις του Bowlby για τα αποτελέσματα της μητρικής στέρησης στη συμπεριφορά των παιδιών κατά την απομάκρυνσή τους από τη μητέρα τους. Αν και σύμφωνα με τη θεωρία της πρόσδεσης, ο συναισθηματικός δεσμός (attachment/affective bond) ορίζεται διαφορετικά από τη συμπεριφορά πρόσδεσης (attachment), στην παρούσα εργασία ο όρος place attachment αποδίδεται στην ελληνική γλώσσα ως χωρικός δεσμός ή δεσμός με τον χώρο ή συναισθηματική σχέση με το χώρο, συμπεριλαμβάνοντας και τις συμπεριφορές πρόσδεσης. Αυτή η γενικευμένη απόδοση του όρου, αντανακλά το ευρύτερο πρόβλημα εννοιολόγησης των όρων αυτών

*συμπεριφορά προσκόλλησης (attachment behaviour) και τον συναισθηματικό δεσμό (attachment bond/feeling of attachment). Ενώ η πρώτη αναφέρεται σε διαφορετικές μορφές συμπεριφορών που χρησιμοποιούν οι άνθρωποι προκειμένου να διατηρήσουν την επιθυμητή εγκύτητα προς το πρόσωπο φροντίδας ή το επιθυμητό αντικείμενο, ο δεύτερος αναφέρεται σε μια συναισθηματική σχέση διαρκείας με ένα συγκεκριμένο πρόσωπο ή αντικείμενο. Σύμφωνα με τη θεωρία της πρόσδεσης, οι έννοιες της συμπεριφοράς προσκόλλησης και του συναισθηματικού δεσμού, ορίζονται πολύ προσεκτικά σε αντιδιαστολή με το νόημα που λαμβάνουν στην καθημερινή γλώσσα αλλά και την χρήση από διάφορους συγγραφείς. Το να συνάψει κάποιος συναισθηματικό δεσμό με ένα πρόσωπο ή αντικείμενο, δεν σημαίνει απλά να τρέφει γενικώς θετικά αισθήματα απέναντί του. Σύμφωνα με τη Giuliani (2003, 2001) ο *συναισθηματικός δεσμός* ορίζεται στη βάση της πρόκλησης αισθήματος ευτυχίας και ασφάλειας από την εγκύτητα ή την διαθεσιμότητά του. Η διευκρίνιση αυτή καθίσταται απαραίτητη προκειμένου να αποσαφηνιστούν οι έννοιες αυτές και να προσαρμοστούν στη μελέτη της σχέσης ανθρώπου-χώρου, τόσο στο επίπεδο της θεωρίας όσο και σε αυτό της έρευνας.*

Η έννοια του χωρικού συναισθηματικού δεσμού έχει τις απαρχές της στην θεωρία της πρόσδεσης Bowlby (1995, 1998), σύμφωνα με τον οποίο, ο συναισθηματικός δεσμός διαμορφώνεται στη βάση της πρωταρχικής σχέσης του παιδιού με το μητρικό αντικείμενο. Ο ίδιος αναφέρει σχετικά με τη θεωρία του:

«...εκείνο το οποίο για ευκολία αποκαλώ θεωρία δεσμού είναι ένας τρόπος θεωρητικοποίησης της έντονης τάσης των ανθρώπων να δημιουργούν δυνατούς συναισθηματικούς δεσμούς με συγκεκριμένα άτομα, καθώς και η ερμηνεία των διαφόρων μορφών συναισθηματικής δυσφορίας και διαταραχής της προσωπικότητας, περιλαμβανομένου του άγχους, του θυμού, της κατάθλιψης και της συναισθηματικής 'αποδέσμευσης', τα οποία εμφανίζονται μετά από ακούσιο αποχωρισμό ή απώλεια...».

Ανάλογα, ο συναισθηματικός χωρικός δεσμός ορίζεται από την Giuliani (1991) ως «...η καλή ψυχολογική κατάσταση που βιώνεται από το υποκείμενο ως αποτέλεσμα της παρουσίας, γειννίασης ή προσβασιμότητας στο αντικείμενο αυτό καθώς και την

στο πλαίσιο της περιβαλλοντικής ψυχολογίας και στην αδιαφοροποίητη χρήση τους από την υπάρχουσα ερευνητική βιβλιογραφία.

κατάσταση της απελπισίας από την απουσία, απομάκρυνση ή δύσκολη πρόσβαση στο αντικείμενο αυτό...» παραπέμποντας άμεσα στον προαναφερθέντα ορισμό του Bowlby για τον συναισθηματικό δεσμό με το μητρικό αντικείμενο.

Η Guiliani (2003) επισημαίνει περαιτέρω ότι δεν υπάρχει απόλυτη αναλογία ανάμεσα στον τρόπο που διαμορφώνει το βρέφος δεσμούς με σημαντικούς άλλους και στον τρόπο που διαμορφώνει δεσμούς με το χώρο. Αντίθετα, υποστηρίζει ότι η θεωρία της πρόσδεσης μπορεί να λειτουργήσει ως πλαίσιο αναφοράς για το πεδίο της περιβαλλοντικής ψυχολογίας που ερευνά τη συναισθηματική σχέση με το χώρο. Επισημαίνει επίσης τη αναγκαιότητα διενέργειας έρευνας σε αυτόν τον τομέα προκειμένου να αποσαφηνιστούν οι παραπάνω διαφοροποιήσεις, ενώ παράλληλα προτείνει να συμπεριληφθούν οι συναισθηματικές σχέσεις με σημαντικούς χώρους στη θεωρία της πρόσδεσης, εφόσον η τελευταία επιδιώκει να αποτελέσει μια ολοκληρωμένη θεωρία για τη συναισθηματική ανάπτυξη. Στηρίζει δε την πρότασή της αυτή, στην θέση του ίδιου του Bowlby, σύμφωνα με τον οποίο, η προσκόλληση σε μια γονεϊκή φιγούρα είναι μέρος ενός ευρύτερου συστήματος που έχει σα αποτέλεσμα να διατηρήσει μια σταθερή σχέση με το οικείο περιβάλλον.

Η έννοια του χωρικού δεσμού, αν και εκπορεύεται από την θεωρία της προσκόλλησης, όπου δίδεται ένας πολύ συγκεκριμένος ορισμός του δεσμού στο πλαίσιο της θεωρίας αυτής, παραμένει σχετικά ευρύς και ασαφής, σε σημείο που κάποιοι θεωρητικοί να μιλάνε ακόμα και για «δεσμούς με χώρους». Έτσι λοιπόν, η συναισθηματική σύνδεση με τον χώρο τυγχάνει διαφορετικών ορισμών από την υπάρχουσα βιβλιογραφία¹⁶, όπου ανάλογα με την χρήση περιλαμβάνει ή αντιδιαστέλλεται σε σχέση με διάφορες συγγενείς σημασίες όπως η *αίσθηση του χώρου*, η *χωρική ταυτότητα*, και η *χωρική εξάρτηση*. Συνοπτικά, και για λειτουργικούς λόγους, η μέτρηση και ο ορισμός της συναισθηματικής σύνδεσης με τον χώρο στις περισσότερες έρευνες που ασχολούνται με το αντικείμενο¹⁷, καθορίζονται από:

¹⁶ Σε αναλογία με την ευρύτερη προβληματική που υπάρχει για τη μελέτη των συναισθημάτων και τη δυσκολία ερευνητικού προσδιορισμού των συναφών εννοιών, για την οποία γίνεται εκτενέστερη αναφορά στην ενότητα 2.1.3

¹⁷ Για μια συνοπτική ανασκόπηση των ερευνών που έχουν διεξαχθεί για τη συναισθηματική σχέση ανθρώπου – χώρου, βλ. Guiliani (2003, σελ. 166-170) “Appendix 1: Indicators or measures of place attachment”.

- 1) ένα *σύνολο συμπεριφορών*, οι οποίες ερμηνεύονται ως συναισθηματικές συμπεριφορές σύνδεσης που στοχεύουν στην διατήρηση της συνέχειας της άμεσης εμπειρίας του υποκειμένου με το περιβάλλον του. Σε αυτές τις συμπεριφορές περιλαμβάνονται η σταθερότητα ως προς τη σχέση-κατοίκηση, το ενδιαφέρον για την βελτίωση του φυσικού ή εσωτερικού χώρου αλλά και άλλων που συνδέονται με την κοινωνική σημασία του περιβάλλοντος, όπως η εμπλοκή στα κοινά της κοινότητας και οι κοινωνικοί δεσμοί
- 2) από τις *προφορικές εκφράσεις* που χρησιμοποιούνται από τα ίδια τα υποκείμενα όταν αναφέρονται στις συναισθηματικές αυτές εμπειρίες.

Επιπρόσθετα, οι πρόσφατες έρευνες για τον χωρικό δεσμό, φαίνεται να επιβεβαιώνουν, σύμφωνα με την Giuliani (2003), τα κριτήρια της θεωρίας της πρόσδεσης, όπως τίθενται στο παρακάτω απόσπασμα:

«Ορίζω ως συναισθηματικό δεσμό μια μακρόχρονη σχέση όπου ο σύντροφος είναι σημαντικός και αναντικατάστατος. Σε έναν συναισθηματικό δεσμό, υπάρχει η επιθυμία να διατηρεί κανείς επαφή με τον άλλον. Αν και στα μεγαλύτερα παιδιά και στους ενήλικες, η επαφή αυτή μπορεί να διατηρηθεί στον χρόνο ακόμα και από απόσταση, παρ'όλα αυτά η επιθυμία αποκατάστασης της εγκύτητας και η χαρά από τυχόν συνένυρεση είναι κεντρικής σημασίας. Ο ανεξήγητος χωρισμός προκαλεί οδύνη ενώ η απώλεια βαθιά θλίψη» (Ainsworth, 1989; όπως αναφέρεται στην Giuliani (2003).

Αντίστοιχα, σύμφωνα πάντα με τη Giuliani (2003), το κριτήριο της χρονικότητας, η μακρόχρονη δηλαδή σχέση ενός ανθρώπου με έναν τόπο και η διατήρησή της στον χρόνο, φαίνεται να αποτελεί ένδειξη χωρικού συναισθηματικού δεσμού. Παράδειγμα, η σημασία που έχει ο τόπος γέννησης ή καταγωγής σε πληθυσμούς με αυξημένη κινητικότητα. Σε σχέση με το κριτήριο της μοναδικότητας του προσώπου φροντίδας, επισημαίνεται η σχέση της γεωγραφικής εξάρτησης (place dependence) που σηματοδοτεί την υποκειμενική νοηματοδότηση των χώρων. Το τρίτο κριτήριο της εγκύτητας με το πρόσωπο φροντίδας είναι ανάλογο με την επιθυμία για σταθερή κατοικία, η οποία και αποτελεί ευρέως διαδεδομένο δείκτη μέτρησης του χωρικού δεσμού. Το πλέον σημαντικό κριτήριο τέλος, είναι η αναζήτηση ασφάλειας και προστασίας, όπως αντανακλάται ιδιαίτερα στην έρευνα για το σπίτι. Σε αυτό το

πλαίσιο, τα αισθήματα ασφάλειας και σιγουριάς φαίνεται να αποτελούν πυρηνικό στοιχείο στην υποκειμενική εμπειρία κατοίκησης και στην ξεχωριστή σημασία που αποκτά το σπίτι για το κάθε άτομο.

3.2.2. Ψυχολογικές θεωρίες του χωρικού δεσμού

Για τις ανθρωπιστικές επιστήμες, και ιδιαίτερα το πεδίο της περιβαλλοντικής ψυχολογίας, ...ο 'χώρος' αποτέλεσε αυτόνομο επιστημονικό αντικείμενο μελέτης στα μέσα της δεκαετίας του 1970, όπου και προσδιορίστηκε ως η μονάδα καταγραφής του τρόπου με τον οποίο οι άνθρωποι βιώνουν το περιβάλλον τους. Πρώτος ο Canter (1999) πρότεινε την διατύπωση της *Θεωρίας του χώρου*, όπου η έννοια του *χώρου* χρησιμοποιείται ως τεχνικός όρος, προκειμένου να περιγράψει μια συστηματική προσέγγιση στην «εντοπισμένη πράξη». Οι χώροι βιώνονται λοιπόν σαν τόποι που έχουν ιδιαίτερα φυσικά συστατικά τα οποία συνδιαμορφώνονται σε σχέση με τις υποκειμενικές εκτιμήσεις και τις δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα μέσα σε αυτά. Στη θεωρία του ο Canter εισηγείται περαιτέρω την αντικατάσταση της υποτιθέμενης όπως λέει διάστασης ανάμεσα στο περιβάλλον και τη συμπεριφορά με την δυναμική αλληλεπίδραση της πράξης και του χώρου, προτείνοντας τον όρο της *υπαρξιακής διαλεκτικής* ανάμεσα στη δράση και τον χώρο.

Η δυναμική σχέση πράξης – χώρου αντανακλάται περαιτέρω στην κατηγοριοποίηση των ιδιοτήτων των χώρων, οι οποίες διακρίνονται σύμφωνα με τον πάντα με τον Canter (1999) σε τρία γενικά σύνολα:

- α) Το πρώτο περιλαμβάνει τις **δραστηριότητες** εκείνες οι οποίες συμπεραίνεται πως εμφανίζονται σε ένα χώρο καθώς και τους λόγους για αυτή τους την εμφάνιση
- β) Το δεύτερο περιλαμβάνει τις **αξιολογικές αντιλήψεις** που σχετίζονται με την ύπαρξη αυτών των δραστηριοτήτων
- γ) Το τρίτο τέλος, περιλαμβάνει τις **φυσικές ιδιότητες του χώρου** που συνεκτιμώνται σε σχέση με τις δραστηριότητες

Τα προαναφερόμενα επίπεδα των χωρικών ιδιοτήτων συναντώνται ιδιαίτερα στις αναλύσεις των λογοτεχνικών κειμένων όπου περιγράφονται τοπία. Σε αυτό το σημείο, παρατίθεται το κείμενο του Δ. Πικιώνη με τίτλο *Συναισθηματική Τοπογραφία* (όπως

αναφέρεται¹⁸ στον Δημακόπουλο 1981), ως λογοτεχνικό παράδειγμα, προκειμένου να προσδιοριστούν πιο καθαρά τα παραπάνω στοιχεία:

«...Μα περισσότερο απ'όλα μ'αρέσει να βλέπω σήμερα κατ'απ'το φως τούτο της χειμωνιάτικης ευδίας το θέαμα του εδάφους. Πετρώματα που θεϊκές δυνάμεις το έπλασαν, βράχοι, συντρίμμια βράχων και πέτρες, η απειράριθμη όπως τ'άστρα σκόνη του γόνιμου χώματος. Σκύβω και πιάνω ένα λιθάρι. Το χαϊδεύω με το βλέμμα, με το χέρι. Είναι ένας ασβεστόλιθος γκριζός. Η φωτιά εμόρφωσε το θεϊκό σχήμα του, τα ύδατα τον διέπλασαν, του εχάρισαν το λεπτό ρούχο της αργίλλου, αλλού άσπρο, αλλού ερυθροκίτρινο του σιδήρου. Τον στριφογυρίζω μέσα στα χέρια μου, μελετάω την αρμονία του διαγράμματός του. Χαίρουμαι τα ισοζυγιάσματα τούτα των εξοχών και των εσοχών. Τα ισοροπήματα του φωτός και της σκιάς. Χαίρουμαι απάνω του την πλήρωση των οικουμενικών εκείνων νόμων που, όπως έλεγε ο Γκαίτε, θα μας έμεναν άγνωστοι αν δεν τους ξεσκεπάζε στον ποιητή και τον καλλιτέχνη η αίσθηση του ωραίου...».

Μια συνοπτική ανάλυση της παραπάνω περιγραφής¹⁹ δείχνει ότι το κείμενο

- α) δίνει αιχμές για την άμεση εμπειρία της *φυσικής δομής και θέσης του χώρου*, όπου τονίζονται οι φυσικές όψεις του εδάφους και του πετρώματος, οι οποίες χαρακτηρίζουν την συνολική αισθητική εμπειρία του
- β) κάνει αναφορά σε *δραστηριότητες* που σχετίζονται με τον χώρο παραπέμποντας στην δυναμική αλληλόδραση ανάμεσα στην πράξη και τον χώρο (για παράδειγμα σκύβω και επεξεργάζομαι)
- γ) περιγράφει τέλος τα *συναισθήματα και τις ιδέες* που σχετίζονται με τον χώρο (πχ. η αναφορά στους οικουμενικούς νόμους)

Σε αυτό το επίπεδο, γίνεται εύκολα πλέον αντιληπτό ότι η σχέση του ανθρώπου με τον χώρο αποτελεί το δυναμικό εκείνο πεδίο όπου συναντώνται οι φυσικές διαστάσεις του περιβάλλοντος με τις ψυχολογικές αντιδράσεις και ανθρώπινες συμπεριφορές. Ανάλογα, η έρευνα που σχετίζεται με τη *συμπεριφορά του χώρου*, βασίζεται στην διαπίστωση ότι η αντικειμενική χωρική διάταξη αποτελεί τόσο μέρος της περιβαλλοντικής συμπεριφοράς όσο και μια έκφραση των χρήσεων και των

¹⁸ Το κείμενο δημοσιεύθηκε στο περιοδικό 3^ο Μάτι, τευχ.2-3, Σεπτ.-Οκτ.1935, χωρίς σελ

¹⁹ Επιχειρείται εδώ ανάλυση κειμένου ανάλογη με αυτή του Canter για το Galeons Lap (1999).

εκτιμήσεων που κάνουν οι άνθρωποι στο χώρο. Η προσοχή στρέφεται λοιπόν στις σύνθετες λειτουργίες που μπορούν να έχουν οι συμπεριφορές του χώρου στην σχέση ανάμεσα σε άτομα και περιβάλλοντα. Ο Κοσμόπουλος (2000) αναφέρεται στην ταξινόμηση των ερευνητικών σχημάτων για τη συμπεριφορά του χώρου σε τρεις γενικές κατηγορίες α) προσωπικός χώρος (personal place), β) εδαφικότητα (territoriality) και γ) ιδιωτικότητα (privacy), ενώ κοινή συνισταμένη όλων των παραπάνω, αποτελεί για τον συγγραφέα η εξέταση των σημασιών που υπάρχουν ανάμεσα στα φυσικά συστατικά του χώρου και στη διαπροσωπική-κοινωνική διάσταση της συμπεριφοράς.

Επηρεασμένες από τη φαινομενολογία, οι *Θεωρίες του Χώρου*, οι οποίες προέρχονται από την συνδιαλεκτική θεώρηση (ή τρανζαξιονισμό), προσεγγίζουν κυρίως την συναισθηματική σχέση μεταξύ ανθρώπου –περιβάλλοντος δίδοντας ιδιαίτερη έμφαση στον πρωτογενή χώρο της κατοικίας (Manzo, 2003; Moore, 2000). Τόσο η θεωρία του Δεσμού με τον Χώρο²⁰ (Giuliani, 1991; Hidalgo & Hernandez 2001; Williams & Vaske, 2002), η οποία περιλαμβάνει τα συναισθηματικά αλλά και τα λειτουργικά στοιχεία της επένδυσης στον χώρο όσο και η θεωρία της Χωρικής Ταυτότητας²¹, (Fried, 2000), η οποία περιλαμβάνει τη μελέτη των τρόπων εκείνων μέσα από τους οποίους οι χώροι αποτελούν μέρος της ταυτότητας του εαυτού, συνιστούν τις κυριότερες Θεωρίες του Χώρου, ενώ σε αρκετές περιπτώσεις οι δύο αυτές έννοιες ταυτίζονται.

Ειδικότερα:

Α) Η θεωρία του Χωρικού Δεσμού περιλαμβάνει τη μελέτη των θυμικών καθώς και των λειτουργικών στοιχείων της σχέσης με το χώρο. Σύμφωνα με αυτή, οι άνθρωποι τείνουν να αναπτύσσουν συναισθηματικούς δεσμούς με τους χώρους, όπου ενέχονται παράγοντες όπως η χωρική ικανοποίηση αλλά και η χωρική αξιολόγηση καθώς και στοιχεία που σχετίζονται με την ταυτότητα του υποκειμένου αλλά και αντικειμενικά κριτήρια όπως η διάρκεια της διαμονής, τα κοινωνικά δίκτυα κλπ. Αυτή η προσέγγιση επικεντρώνεται ιδιαίτερα στις διαδικασίες εκείνες μέσα από τις οποίες οι άνθρωποι αναπτύσσουν σχέσεις με τους τόπους καταγωγής αλλά και τα σπίτια τους. Ο χωρικός δεσμός εγχειριματοποιείται περαιτέρω σε δύο υποκατηγορίες (Giuliani, 2003):

²⁰ Απόδοση του αγγλικού όρου «Theory of Place Attachment». Στο παρόν κείμενο, ο όρος αυτός αντιστοιχεί είτε στον «χωρικό δεσμό» είτε στο «συναισθηματικό δεσμό με τον χώρο», τα οποία χρησιμοποιούνται εναλλάξ.

²¹ Απόδοση του αγγλικού όρου «Theory of Place Identity»

- **Συναισθηματικός χωρικός δεσμός**, ο οποίος περιλαμβάνει τα συναισθήματα του υποκειμένου για τον τόπο κατοίκησής του
- **Λειτουργικός χωρικός δεσμός**, ο οποίος περιλαμβάνει τις αξιολογήσεις και τον βαθμό ικανοποίησης από την κατοικία με βάση τις ανάγκες του υποκειμένου.

B) Η θεωρία της Χωρικής Ταυτότητας περιλαμβάνει τη μελέτη των τρόπων εκείνων μέσα από τους οποίους οι χώροι αποτελούν μέρος της ταυτότητας του εαυτού. Σε αυτή την προβληματική εντάσσονται και οι συναφείς έννοιες της αστεακής ταυτότητας καθώς και των κοινωνικών αναπαραστάσεων των χώρων.

Κοινή συνισταμένη στις παραπάνω θεωρίες αποτελεί η ιδέα ότι οι άνθρωποι τείνουν να αναπτύσσουν συναισθηματικούς δεσμούς με τους χώρους στους οποίους ζουν. Οι δεσμοί αυτοί διαμεσολαβούνται από παράγοντες όπως η ικανοποίηση, η αξιολόγηση καθώς και από στοιχεία που σχετίζονται με την ταυτότητα του ατόμου αλλά και από αντικειμενικά κριτήρια όπως η διάρκεια της διαμονής, τα κοινωνικά δίκτυα, και τα δημογραφικά χαρακτηριστικά.

Οι σύγχρονες έρευνες στην περιβαλλοντική ψυχολογία σε σχέση με τον δεσμό με τον χώρο διενεργούνται τόσο στο μεσαίο επίπεδο της τοπικής κοινότητας και της γειτονιάς όσο και στο μακρο-επίπεδο της πόλης αλλά και στο μικρο-επίπεδο της κατοικίας. Η Giuliani (2003) κάνοντας μια ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας, διακρίνει τρία μεγάλα ερευνητικά πεδία, αυτά της α) ποιότητας του χώρου, β) της χωρικής ταυτότητας και της γ) εδαφικότητας. Η ποιότητα του περιβάλλοντος χώρου προσεγγίζεται σε συνάρτηση με την ικανοποίηση αλλά και τις ανάγκες των ενοίκων του. Η ταυτότητα σε σχέση με τον χώρο, διαμορφώνεται στο πλαίσιο των συναισθημάτων που σχετίζονται με έναν χώρο σε συνάρτηση με τις αισθητικές προτιμήσεις αλλά και τη δυνατότητα προσαρμογής του ατόμου σε αυτόν. Τέλος, η εδαφικότητα συνδέεται άμεσα με την έννοια της οικειοποίησης (appropriation), η οποία ορίζεται ως η άσκηση ελέγχου πάνω σε ένα συγκεκριμένο φυσικό χώρο (Lupton, 1998). Η οικειοποίηση συστήνεται στη βάση τριών στοιχείων, αυτών της κατοχής, της άμυνας και του συναισθηματικού δεσμού, με τον τελευταίο να ορίζεται

ως το αίσθημα της κατοχής που έχει ένας κάτοικος απέναντι σε έναν συγκεκριμένο χώρο, λόγω της σύνδεσής του με την αυτοεικόνα του ή την κοινωνική του ταυτότητα.

Αυτή η έντονη τάση για εγγύτητα στο αντικείμενο-χώρο, επιβεβαιώνεται και εμπειρικά από τους Hidalgo και Hernandez (2001), καθώς η διατήρηση μιας φυσικής (σωματικής) σχέσης του ανθρώπου με τον περιβάλλοντα χώρο του, φαίνεται να αποτελεί εγγενές στοιχείο του ορισμού της «χωρικής σύνδεσης». Οι Williams και Vaske (2003) προτείνουν περαιτέρω δύο διαστάσεις για τη μέτρηση της χωρικής σύνδεσης. Η πρώτη, που αφορά στη λειτουργική σύνδεση με το χώρο και ονομάζεται *χωρική εξάρτηση* (place dependence) αντανακλά την σημασία του χώρου στη διασφάλιση των συνθηκών εκείνων που υποστηρίζουν συγκεκριμένους σκοπούς ή επιθυμητές πράξεις. Η δεύτερη διάσταση, περιλαμβάνει τη συναισθηματική σύνδεση με το χώρο, και ονομάζεται από τους ίδιους ως *χωρική ταυτότητα* (place identity). Στην τελευταία, περιλαμβάνεται η συμβολική σημασία του χώρου ως μια δεξαμενή συναισθημάτων και σχέσεων που δίνουν νόημα στη ζωή. Οι Hidalgo και Hernandez (2001) διακρίνουν περαιτέρω τη γενική σύνδεση ή συναισθηματική σχέση με το χώρο στην κοινωνική και φυσική της διάσταση, ενώ επισημαίνουν την ιδιαίτερη σημασία του πλαισίου στη διαδικασία διαμόρφωσης του δεσμού με τον χώρο.

3.2.3.Ο συναισθηματικός δεσμός με το σπίτι

Η πρώιμη ψυχολογική έρευνα μελέτησε αρχικά τους συναισθηματικούς δεσμούς των ανθρώπων με τους τόπους καταγωγής τους, ενώ στη δεκαετία του 1970, η περιβαλλοντική ψυχολογική έρευνα επικεντρώθηκε για πρώτη φορά στην έννοια του *σπιτιού*. Τότε διαμορφώθηκαν και λίστες με τα διαφορετικά νοήματα που αυτό φέρει με πρώτο τον Hayward (1975, στη Moore, 2000) να προτείνει την πολλαπλή σημασιодότηση του *σπιτιού* ως:

- φυσικής δομής
- περιοχής
- σημείου στο χώρο
- εαυτού και ταυτότητας
- κοινωνικής και πολιτισμικής μονάδας

Στη συνέχεια, η *λειτουργία του σπιτιού*, η κάλυψη δηλαδή των ψυχολογικών, κοινωνικών αλλά και φυσικών αναγκών του ανθρώπου και ο προσδιορισμός των ανάλογων προσωπικών, κοινωνικών και φυσικών συστατικών του, αποτέλεσε σημείο περαιτέρω έρευνας και μελέτης (Appleyard, 1979; Sixsmith, 1986, στη Moore, 2000; Καλογεράς, 1979). Σε μια κριτική επισκόπηση των σχετικών ερευνών, οι Putnam and Newton (1990, στη Moore, 2000) προσδιορίζουν τα βασικά θέματα γύρω από τα οποία διαμορφώνεται η σημασία του *σπιτιού σε σχέση με τις ανάγκες* που αυτό καλύπτει, τα οποία συνοπτικά συνίστανται στα εξής:

- ιδιωτικότητα
- ασφάλεια
- οικογένεια
- άνεση
- οικειότητα
- έλεγχος

Η σχετική ψυχολογική έρευνα επικεντρώνεται στην αλληλεπίδραση μεταξύ του ατόμου και του σπιτιού δίδοντας έμφαση στην άμεση, προσωπική εμπειρία, στη συναισθηματική επένδυση και στην ψυχολογική σημασία που έχει το σπίτι για τα άτομα. Ο τρόπος που κατοικείται ένα σπίτι, η επίπλωση και διαρρύθμισή του, αποτελούν έκφραση της προσωπικότητας, του γούστου, των αξιών και του τρόπου ζωής των ενοίκων του (Townsend, 2004; Sadalla et. al., 1987). Σε αυτό το επίπεδο, το σπίτι αποτελεί έκφραση του εαυτού και της ταυτότητας του ανθρώπου που το κατοικεί τόσο σε πρακτικό όσο και σε συμβολικό επίπεδο.

Η έννοια του *σπιτιού* φαίνεται να ανακινεί κυρίως θετικά συναισθήματα και αξιολογήσεις. Οι σύγχρονες ψυχοκοινωνικές προσεγγίσεις για το σπίτι διευρύνουν αυτήν την προβληματική, λαμβάνονται υπόψη τα αρνητικά ή αμφίθυμα συναισθήματα και εμπειρίες που προκαλούνται σε σχέση με αυτό, όπως για παράδειγμα στην περίπτωση των τραυματικών εμπειριών των κακοποιημένων γυναικών και παιδιών. Μια άλλη ενδιαφέρουσα πτυχή σε αυτήν την ερευνητική γραμμή αποτελεί το τραύμα από την απώλεια της κατοικίας όπως για παράδειγμα στην περίπτωση των αστέγων (Goodman et al., 1991; Shlay et al., 1992; Rosenberg et al., 1991), όπου σε αυτό το επίπεδο, το *σπίτι* (ή καλύτερα η έλλειψή του) ορίζεται με

όρους κοινωνικού αποκλεισμού. Ειδική περίπτωση αποτελούν επίσης και οι άνθρωποι που έχουν χάσει (προσωρινά ή μόνιμα) την κατοικία τους ως αποτέλεσμα φυσικών καταστροφών (Κουβέλη κ.α., 1998).

Σε αυτό το πλαίσιο, οι συναισθηματικοί δεσμοί με το *σπίτι* διαμορφώνονται ή διαφοροποιούνται μέσα από τραγικές εμπειρίες απώλειας. Σε κάποιες από αυτές τις περιπτώσεις, τόποι (σπίτια ή ευρύτεροι χώροι) που προηγουμένως δεν είχαν σημασία φαίνεται να αντλούν εκ νέου το νόημά τους μέσα ακριβώς από αυτή την τραγικότητα και την απώλεια (Manzo, 2003) υποδηλώνοντας μια δυναμική και συνειδητή διάσταση της εμπειρίας κατοίκησης, πέρα από την συναισθηματική ή ασυνείδητη προϋπάρχουσα σχέση. Σε αυτό το επίπεδο, ανακύπτουν θέματα που αφορούν στη διάσταση μεταξύ της βιωμένης εμπειρίας κατοίκησης και της εξιδανικευμένης φόρμας του *σπιτιού*, οδηγώντας σε μια *σύνθετη ιδεολογία του σπιτιού* (Wright, 1993, στη Moore, 2000) που περιλαμβάνει τόσο τις προσωπικές επιθυμίες και ελπίδες καθώς και το συλλογικότερο εξιδανικευμένο σχήμα του ευρύτερου πολιτισμικού και κοινωνι-πολιτικού γίνεσθαι μέσα στο οποίο αυτές διαμορφώνονται.

Η τάση στην σύγχρονη ψυχολογική θεώρηση επικεντρώνεται κυρίως στο κοινωνικό, πολιτισμικό και πολιτικό πλαίσιο μέσα στο οποίο διαμορφώνεται η νοηματοδότηση του *σπιτιού* καθώς οι σχετικές ψυχολογικές έρευνες διεξάγονται πλέον σε συγκεκριμένα πλαίσια και πληθυσμούς όπως οι εργένηδες, οι κατ'οίκον εργαζόμενοι, οι ηλικιωμένοι και τα μέλη διαφορετικών εθνοτήτων και μειονοτικών ομάδων. Παράλληλα, το σύγχρονο ενδιαφέρον στρέφεται σε ιδιαίτερους τύπους σπιτιού όπως η μετατροπή αγροκτημάτων (Townsend, 2004) ή βιομηχανικών χώρων-lofts (Ozaki, 2004) σε σύγχρονες κατοικίες. Σε αυτή την ερευνητική γραμμή, κεντρική σημασία έχει ο ρόλος νέων πρακτικών κατοίκησης που εντάσσονται στην ευρύτερη φιλοσοφία του «καν'το μόνος σου»²² και στη σχετική βιομηχανία που έχει αναπτυχθεί γύρω από αυτό το μοντέλο κατοικίας (σχετικά καταστήματα, οδηγοί, εξειδικευμένα περιοδικά κλπ).

Είναι ίσως πιο δόκιμος πλέον ένας λόγος για *σπίτια* παρά για το *σπίτι* και την πλασματική οικουμενικότητα που αυτό συμπαράδηλώνει. Υπάρχει άλλωστε μια

²² DIY – Do it yourself

ολόκληρη γραμμή σκέψης που αναφέρεται στην χρήση του σπιτιού – και ιδιαίτερα της εξιδανικευμένης μορφής του - ως μέσου κοινωνικού ελέγχου, επισημαίνοντας τον αποκλεισμό των εναλλακτικών μοντέλων κατοίκησης, όπως για παράδειγμα τον κοινοβιακό τρόπο οργάνωσης της κατοικίας (Moore, 2000). Σε αυτό συντελεί άλλωστε και το ότι η *ιδιωτικότητα*, η *άνεση* και η *οικογένεια* αποτελούν ιστορικά προσδιορισμένες και κατασκευασμένες έννοιες, με το *σπίτι* να αποτελεί ιδιαίτερα σημαντικό μέρος της ταυτότητας και της αυτο-αναφοράς της μέσης αστικής τάξης.

Τα παραπάνω, εντάσσονται στην ευρύτερη προβληματική της πολιτικής των ταυτοτήτων όπου η νοηματοδότηση του χώρου (όπως του σπιτιού) διαμορφώνεται στο πλαίσιο των σχέσεων εξουσίας και της ιδεολογίας (Manzo, 2003). Σε αυτή τη γραμμή σκέψης, είναι τα κοινωνικο-οικονομικά κριτήρια που προσδιορίζουν σε ένα μεγάλο βαθμό τις ανάγκες, τα γούστα και τις αισθητικές επιλογές, τις καθημερινές δραστηριότητες και τους ρόλους μέσα στο σπίτι, αλλά και την εξιδανικευμένη (ιδεατή - συμβολική) μορφή του. Καθώς δε τα νοικοκυριά²³ αποτελούν βασικές μονάδες παραγωγής και κατανάλωσης (Carsten & Hughes, 1995), η επιλογή των αντικειμένων και η χρήση τους ενέχει πέρα από την προσωπική και μια κοινωνικο-οικονομική διάσταση.

3.3 Κοινωνικές αναπαραστάσεις του σπιτιού

Η επιλογή της κατοικίας έχει πέρα από πρακτική και μια συμβολική διάσταση (Cooper Marcus, 1995) καθώς αντανακλά τόσο την πραγματική κοινωνική θέση των ατόμων όσο και την επιθυμητή κοινωνική τους ταυτότητα, με το Σπίτι να επικοινωνεί στους άλλους την επιθυμητή κοινωνική ταυτότητα του ενοίκου του. Η Λυδάκη (2001, σελ.185 – 186) αναφέρει χαρακτηριστικά: «οι κατοικίες, τα υλικά κατασκευής τους, η διευθέτηση του χώρου ο αριθμός των δωματίων, η αισθητική τους, τόσο σε ότι αφορά στο κοινωνικό γούστο (συρμός) όσο και στις προσωπικές επιλογές, αποτελούν μαρτυρίες για την ιδεολογία και τη στάση των ανθρώπων, τις οικογενειακές σχέσεις (ανατροφή των παιδιών, θέση των γηραιότερων μελών κτλ.), τις κοινωνικές σχέσεις, την οικονομική κατάσταση, τις επαγγελματικές δραστηριότητες. Όμως, όσο χαρακτηριστικό κι αν είναι, ένα έπιπλο ούτε δημιουργεί ούτε αποκαλύπτει το σύνολο που μας ενδιαφέρει. Είναι κυρίως η ζωή, η χρήση που τους δίνει το ιδιαίτερο χρώμα

²³ Μτφ. households

και την ψυχή...η προσεκτική παρατήρηση του χώρου σε σχέση με τη χρήση του, η ερμηνεία του πως αυτός βιώνεται, πως ακολουθεί και ταυτόχρονα ορίζει τη ζωή, θα αναδείξει πολλά στοιχεία από την ταυτότητα του ανθρώπου». Σε αυτό το επίπεδο, το *Σπίτι* φαίνεται να αποτελεί βασικό εργαλείο κοινωνικοποίησης, καθώς μέσα από τις καθημερινές συνήθειες και την ρουτίνα της κατοίκησης, κάθε άτομο αφομοιώνει τα βασικά σχήματα της κρατούσας κουλτούρας, διαμορφώνοντας παράλληλα την ταυτότητά του. Οι πολιτισμικοί, κοινωνικοί και ιστορικοί παράγοντες, στο πλαίσιο των οποίων διαμορφώνονται οι συναισθηματικές σχέσεις ανθρώπου-σπιτιού, αποτελούν λοιπόν σημαντικές παραμέτρους για μια ολοκληρωμένη διερεύνηση του χωρικού δεσμού με τον οικείο χώρο.

Σε αυτό το πλαίσιο, η θεωρητική και μεθοδολογική προσέγγιση των κοινωνικών αναπαραστάσεων μπορεί να αποτελέσουν σημαντικά εργαλεία στην αναζήτηση διάρθρωσης μεταξύ του ψυχολογικού και του κοινωνικού νοήματος του σπιτιού. Άλλωστε, σύμφωνα με τον Παπαστάμου (1995, σελ.8), οι κοινωνικές αναπαραστάσεις οδηγούν την Κοινωνική Ψυχολογία στην περιοχή του συναισθήματος, καθώς στην ουσία στηρίζονται στην ερμηνεία και προσαρμογή της πραγματικότητας στην υποκειμενική βιωματική εμπειρία του ατόμου. Ο Pellegrino (2006, σελ.25) επισημαίνει μάλιστα ότι, οποιαδήποτε κοινωνική μορφή είναι επίσης χωρική μορφή, καθώς οι κοινωνικές μορφές είναι χωρικές αλλά και χρονικές. Για τον συγγραφέα, «η κοινωνική ένταξη περνάει μέσα από την χωρική εγγραφή, η ταυτότητα παραπέμπει στο άλλο που βρίσκει στο χώρο μορφές αποκλεισμού και ένταξης, μορφές απαραίτητες στη ρύθμιση των εξωτερικών παραμέτρων οι οποίες σημαδεύουν, αλλοιώνουν και επανεγγράφουν τη σύνθεση μιας κοινωνικής ομάδας».

3.3.1 Η θεωρία των κοινωνικών αναπαραστάσεων

Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις αφορούν στον τρόπο που τα κοινωνικά υποκείμενα προσλαμβάνουν τα γεγονότα της καθημερινής ζωής, αλληλεπιδρώντας με το περιβάλλον τους. Πρόκειται για ένα τρόπο ερμηνείας της καθημερινής πραγματικότητας, μια κοινωνικά επεξεργασμένη και διαδεδομένη μορφή γνώσης (Jodelet, 1995), που στοχεύει «στον έλεγχο του περιβάλλοντος, στην κατανόηση, την εξήγηση, την πρόβλεψη των γεγονότων, των ιδεών ή των συμπεριφορών. Συμμετέχει δηλαδή στην κοινωνική κατασκευή της πραγματικότητας και καθορίζει την πραγματική ή συμβολική αλληλεπίδραση μεταξύ των υποκειμένων...Με λίγα λόγια,

είναι το προϊόν και η διαδικασία μιας ψυχικής και κοινωνικής επεξεργασίας της καθημερινής μας πραγματικότητας, ένας τρόπος οργάνωσης και ερμηνείας της (Μαντόγλου & Μελέτη, 2013, σελ.35).

Την έννοια της «κοινωνικής αναπαράστασης» εισηγήθηκε πρώτος ο Moscovici (1999) στο κλασικό σύγγραμά του «Η ψυχανάλυση, η εικόνα της και το κοινό της», όπου ανέδειξε τον τρόπο με τον οποίο μεταδίδεται μια νέα επιστημονική θεωρία όπως αυτή της ψυχανάλυσης σε μια δεδομένη κουλτούρα, πώς μετασχηματίζεται κατά τη διάρκεια αυτής της διαδικασίας και πώς διαμορφώνει με τη σειρά της την ενόραση που έχουν οι άνθρωποι για τον εαυτό τους και για τον κόσμο που ζουν. Στο πλαίσιο της μελέτης αυτής, αναδύθηκαν και οι δύο κύριες διαδικασίες που προσδιορίζουν τον τρόπο με τον οποίο το κοινωνικό μετασχηματίζει μια γνώση σε αναπαράσταση και τον τρόπο με τον οποίο αυτή η αναπαράσταση μετασχηματίζει το κοινωνικό. Πρόκειται για τις διαδικασίες της «αντικειμενοποίησης» και της «επικέντρωσης», οι οποίες δείχνουν την αλληλεπίδραση της ψυχολογικής δραστηριότητας με τις κοινωνικές συνθήκες εφαρμογής της.

Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις προσεγγίζονται ως δυναμικά σύνολα που παράγουν συμπεριφορές και σχέσεις. Σε αυτό το πλαίσιο, επιτρέπουν στα άτομα να προσανατολιστούν στο κοινωνικό και υλικό περιβάλλον τους, να το νοηματοδοτήσουν και να κυριαρχήσουν σε αυτό. Καθώς η κοινωνική αναπαράσταση είναι η νοητική αναπαραγωγή κάποιου πράγματος (αντικειμένου, προσώπου, γεγονότος, ιδέας) από ένα κοινωνικό υποκείμενο (ατόμου, οικογένειας, ομάδας, τάξης), εξαρτάται από τη θέση που έχει το τελευταίο στην δεδομένη κοινωνική, πολιτισμική και οικονομική πραγματικότητα. Η κοινωνική αναπαράσταση εμπεριέχει λοιπόν κάτι το κοινωνικό, εφόσον οι κατηγορίες της γλώσσας που τη δομούν και την εκφράζουν (Jodelet, 1995), είναι δανεισμένες από μια κοινή πολιτισμική βάση. Ο Farr (1999, σελ.108) επισημαίνει τη σημασία της γλώσσας, η οποία ως φορέας αισθημάτων, ιδεών και εικόνων οδηγεί την επικοινωνία σε συμβολικό επίπεδο. Σε αυτό το πλαίσιο, επιτρέπει εξίσου καλά την αναπαράσταση ενό απόντος αντικειμένου όπως και την αναφορά στο παρελθόν ή το μέλλον, απελευθερώνοντας έτσι τις ανθρώπινες σχέσεις από τους περιορισμούς του τόπου και του χρόνου .

Η δομική σύσταση της κοινωνικής αναπαράστασης περιλαμβάνει τον κεντρικό πυρήνα και τα περιφερειακά στοιχεία, τα οποία οργανώνονται σε σχέση με αυτόν και λειτουργούν μαζί συμπληρωματικά σαν ολότητα. Ο κεντρικός πυρήνας, καθορίζει τόσο τη σημασία όσο και τη συγκρότηση της αναπαράστασης. Σύμφωνα με τον Abrie (1995, σελ. 234), οι λειτουργίες του πυρήνα της κοινωνικής αναπαράστασης περιλαμβάνουν

- α) την λειτουργία γεννήτριας, καθώς ο πυρήνας αποτελεί το κεντρικό εκείνο στοιχείο σε σχέση με το οποίο νοηματοδοτούνται και συνδυάζονται τα υπόλοιπα στοιχεία της αναπαράστασης.
- β) την λειτουργία οργάνωσης, καθώς ο πυρήνας καθορίζει τη φύση των συνδέσμων μεταξύ των μερών της αναπαράστασης, αποτελώντας το ενοποιητικό εκείνο στοιχείο που σταθεροποιεί την αναπαράσταση.

Ο κεντρικός πυρήνας είναι το βασικό στοιχείο της αναπαράστασης του οποίου τα μέρη συνιστούν αναπόσπαστο μέρος της σημασίας της αναπαράστασης. Αποτελεί το πιο σταθερό στοιχείο της αναπαράστασης, αυτό που αντιστέκεται περισσότερο σε μια ενδεχόμενη αλλαγή. Στα περιφερειακά στοιχεία ή αλλιώς «δομημένο πεδίο» σύμφωνα με την Jodelet (1995), εντάσσονται τα συστατικά στοιχεία της αναπαράστασης όπως πληροφορίες, εικόνες, αξίες, γνώμες, πολιτιστικά και ιδεολογικά στοιχεία. Μέσα από τον κεντρικό ή αλλιώς στον «δομών πυρήνα», αποσπώνται οι στοιχειώδεις δομές γύρω από τις οποίες αποκρυσταλλώνονται τα συστήματα της αναπαράστασης. Μια αναπαράσταση μπορεί να εξελιχθεί από μια αλλαγή της σημασίας ή της φύσης των περιφερειακών της στοιχείων αλλά δεν μετασχηματίζεται ριζικά παρά μόνο όταν ο κεντρικός της πυρήνας τίθεται υπό αμφισβήτηση. Σε αυτό το πλαίσιο, τα συστατικά που συνθέτουν τον πυρήνα είναι θεμελιώδη, καθώς είναι εκείνα που καθορίζουν και διαφοροποιούν τις αναπαραστάσεις.

3.3.2 Κοινωνικές αναπαραστάσεις και περιβάλλον

Η θεωρία των κοινωνικών αναπαραστάσεων έχει μπει δυναμικά στο πεδίο της περιβαλλοντικής ψυχολογίας καθώς συνδέεται κυρίως με πρακτικές διατήρησης και φροντίδας του φυσικού χώρου (Moser & Weiss, 2003; Rouquette et. al., 2005).

Καθώς η συμβολική λειτουργία της κατοικίας αναδεικνύεται ως κυρίαρχη σε σχέση με τα χρηστικά (Βλάχος, 1979), οι συμβολικές διατάξεις του χώρου και του χρόνου συνιστούν το πλαίσιο εκείνο της εμπειρίας μέσα από το οποίο κατανοούμε τη θέση μας και την ταυτότητά μας μέσα στην κοινωνία. Σε αυτό το πλαίσιο, «οι χρονικές μορφές ή οι χωρικές δομές δεν δομούν μόνο την αναπαράσταση του κόσμου που έχει η ομάδα αλλά και την ίδια την ομάδα, η οποία διατάσσεται σύμφωνα με αυτή την αναπαράσταση» (Harvey, 2007, σελ.288). Η έννοια των κοινωνικών αναπαραστάσεων αποτελεί λοιπόν ένα δυναμικό κεφάλαιο προσέγγισης των ζητημάτων που θέτει η περιβαλλοντική ψυχολογία σήμερα, τόσο σε σχέση με το ευρύτερο αστικό περιβάλλον, όσο και ειδικότερα σε σχέση με την κατοικία.

4. Κεφάλαιο Τέταρτο: Υποθέσεις και μεθοδολογία της έρευνας

4.1 Οι υποθέσεις της έρευνας

Οι βασικές υποθέσεις της παρούσας διατριβής, είχαν κυρίως διερευνητικό χαρακτήρα. Αφορούσαν πρωτίστως στη νοηματοδότηση της έννοιας του σπιτιού πάνω στον άξονα Ψυχολογικό, Κοινωνικό και Χωρικό Πλαίσιο. Σε αυτό το επίπεδο, οι ανεξάρτητες μεταβλητές περιελάμβαναν τόσο τα κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος, όσο και τις μεταβλητές κατοίκησης και ιδιότητες του χώρου. Ανάλογα, τις εξαρτημένες μεταβλητές αποτελούσαν οι κοινωνικές αναπαραστάσεις του σπιτιού, ο λειτουργικός δεσμός ή αξιολογήσεις της κατοικίας, ο χωρικός συναισθηματικός δεσμός με το σπίτι καθώς και οι πρακτικές κατοίκησης.

Αναλυτικότερα, οι κύριες ερευνητικές υποθέσεις ήταν:

Υ1: Η κοινωνική αναπαράσταση του Σπιτιού αναμένεται να περιλαμβάνει και τα τρία επίπεδα λειτουργιών του (ψυχολογικών, κοινωνικών/ πρακτικών, χωρικών), με ιδιαίτερη έμφαση στα συναισθηματικά στοιχεία του.

Υ2: Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις του Σπιτιού αναμένεται να διαφοροποιούνται ανάλογα με το φύλο. Βάσει του κοινωνικού τους ρόλου, οι γυναίκες θα επικεντρώνονται στα συναισθηματικά ενώ οι άντρες στα λειτουργικά χαρακτηριστικά του .

Υ3: Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις του Σπιτιού αναμένεται να διαφοροποιούνται ανάλογα με την κοινωνική τάξη. Η μικροαστική τάξη είναι πιθανότερο να επικεντρώνεται σε στοιχεία που αφορούν περισσότερο στα ψυχολογικά-συναισθηματικά χαρακτηριστικά του ενώ η εργατική, στην κοινωνική/λειτουργική του διάσταση. Ακόμα, τα μεσαία/ανώτερα στρώματα ενδέχεται να περιλαμβάνουν στην αναπαράσταση του Σπιτιού και στοιχεία διάκρισης, που συνδέονται με την νοηματοδότησή του ως αντικειμένου κοινωνικής καταξίωσης.

Υ4: Ο συναισθηματικός δεσμός με το Σπίτι διαφοροποιείται σε σχέση με τα κοινωνικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος, τόσο ως προς τη συνολική κλίμακα του χωρικού δεσμού όσο και ως προς τις υπο-κλίμακες της χωρικής ταυτότητας και της χωρικής εξάρτησης. Σε αυτό το πλαίσιο, περισσότερο

ευάλωτες κοινωνικές ομάδες ή και άτομα με μικρή δυνατότητα κινητικότητας αναμένεται να αναπτύσσουν μεγαλύτερο δεσμό με το σπίτι τους (όπως οι γυναίκες, τα άτομα 46-65 ετών, τα άτομα εργατικής/κατώτερης τάξης, οι έγγαμοι, οι ιδιοκτήτες και οι μακροχρόνια διαμένοντες στην κατοικία τους).

Υ5: Οι αξιολογήσεις του Σπιτιού αναμένεται να συνδέονται τόσο με τα κοινωνικο-δημογραφικά του δείγματος όσο και με τα χωρικά χαρακτηριστικά της ίδιας της κατοικίας. Για παράδειγμα, είναι πιθανότερο ότι όσο πιο κοντά στο πρότυπο της μονοκατοικίας είναι ένα σπίτι, τόσο μεγαλύτερο θα είναι και το επίπεδο της κοινωνικής του αξίας καθώς και ο βαθμός ικανοποίησης του ενοίκου του από αυτό.

Υ6: Τόσο ο λειτουργικός όσο και ο συναισθηματικός δεσμός με το σπίτι, συνδέονται με τις πρακτικές κατοίκησης. Αναμένεται ότι όσο μεγαλύτερη είναι η συναισθηματική πρόσδεση στο Σπίτι, τόσο περισσότερο αυτό επενδύεται με θετικές αξιολογήσεις και συναισθήματα, οδηγώντας σε ανάλογες καθημερινές πρακτικές συντήρησης, φροντίδας καθώς και διακόσμησής του.

Οι πρώτες υποθέσεις (Υ1-Υ3), αφορούσαν στις κοινωνικές αναπαραστάσεις του Σπιτιού και μελετήθηκαν με τη μέθοδο των ελεύθερων συνειρμών και τη δομική μέθοδο ανάλυσης του Vergès (1996). Συμπληρωματικά, προκειμένου να αναδειχθούν περαιτέρω οι συλλογικές σημασιοδοτήσεις και αναπαραστάσεις της έννοιας του Σπιτιού, χρησιμοποιήθηκε η ανάλυση περιεχομένου διαφημιστικού υλικού. Οι επόμενες υποθέσεις (Υ4-Υ6) αφορούσαν στο λειτουργικό και συναισθηματικό χωρικό δεσμό με το Σπίτι καθώς και στις πρακτικές κατοίκησης και εξετάστηκαν μέσω ανοικτών και κλειστών ερωτήσεων στο αυτοσυμπληρούμενο ερωτηματολόγιο που χορηγήθηκε για τους σκοπούς της παρούσας μελέτης. Συμπληρωματικά, πραγματοποιήθηκε και μικρός αριθμός συνεντεύξεων προκειμένου να προσεγγιστούν τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του συναισθηματικού χωρικού δεσμού.

4.2 Μεθοδολογία της έρευνας

Προκειμένου να διερευνηθεί η πολυεπίπεδη έννοια του Σπιτιού, υιοθετήθηκε η διεπιστημονική φαινομενολογική προσέγγιση, με βασικό άξονα το θεωρητικό πλαίσιο της Περιβαλλοντικής Ψυχολογίας²⁴ και της Κοινωνικής Ψυχολογίας²⁵ ενώ αντλήθηκαν στοιχεία από την Αρχιτεκτονική, την Αστεακή κοινωνιολογία και την Ανθρωπολογία του χώρου.

Σε αυτό το πλαίσιο, χρησιμοποιήθηκαν διαφορετικές μέθοδοι έρευνας. Προκειμένου να διαμορφωθεί το τελικό ερευνητικό εργαλείο (ερωτηματολόγιο), πραγματοποιήθηκε πιλοτική έρευνα. Κύριοι στόχοι της ήταν να προσδιοριστούν οι βασικοί θεματικοί άξονες ερωτημάτων στο ερευνητικό εργαλείο, να βελτιωθεί η διατύπωση των ερωτήσεων και να επιλεγούν εκείνες οι ερωτήσεις που θα εξυπηρετούσαν με το βέλτιστο τρόπο τη συλλογή πληροφοριών για τον έλεγχο των ερευνητικών υποθέσεων. Σε αυτό το πρώτο στάδιο, πραγματοποιήθηκε πιλοτική έρευνα σε μικρό δείγμα του προς μελέτη ενήλικου πληθυσμού (16 άτομα, 8 γυναίκες και 8 άντρες) με ημικατευθυνόμενες συνεντεύξεις και ερωτήσεις κλειστού και ανοιχτού τύπου. Για την επιλογή του δείγματος χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της χιονοστιβάδας. Ειδικότερα, οι ημι-δομημένες συνεντεύξεις διεξήχθησαν πάνω στους εξής θεματικούς άξονες: α) Ιστορία του σπιτιού (καθεστώσ κατοίκησης, επιλογή σπιτιού) β) Ιστορικό μετακομίσεων γ) Συνθήκες σημερινής στέγασης (όπως τα χαρακτηριστικά της κατοικίας και της γειτονιάς), βαθμός υποκειμενικής ικανοποίησης και επίπεδο κάλυψης αναγκών από τη σημερινή κατοικία καθώς και πρακτικές κατοίκησης.

Μετά από την πιλοτική διερεύνηση, δημιουργήθηκε δομημένο ερωτηματολόγιο με 40 ανοιχτές και κλειστές ερωτήσεις. Αν και ο αρχικός σχεδιασμός της έρευνας, περιλάμβανε την επιτόπια συνέντευξη μέσα στο χώρο κατοικίας των υποκειμένων, ούτως ώστε να υπάρξει μια πιο πλούσια αποτύπωση πληροφοριών για τις χωρικές ιδιότητες του σπιτιού καθώς και τις πρακτικές κατοίκησης, αυτό δεν κατέστη δυνατό τελικά, καθώς η πιλοτική εφαρμογή ανέδειξε τις δυσκολίες ενός τέτοιου εγχειρήματος (μετακινήσεις, υψηλό κόστος, δυσκολία πρόσβασης στο χώρο

²⁴ Ως προς τη διάκριση ανάμεσα στο υποκειμενικό/ψυχολογικό, κοινωνικό/λειτουργικό και χωρικό/υλικό πλαίσιο ανάλυσης

²⁵ Με έμφαση στην προσέγγιση των κοινωνικών αναπαραστάσεων

κατοικίας σε μη οικείους συμμετέχοντες, μεγάλη χρονική διάρκεια κάθε συνέντευξης κ.α.). Προκειμένου να αποτυπωθεί όσο το δυνατόν καλύτερα η χωρική διάσταση του σπιτιού, το ερωτηματολόγιο που συγκροτήθηκε στη συνέχεια περιλάμβανε ερωτήσεις που αφορούσαν εκτός από τα δημογραφικά και κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά του δείγματος και τα χωρικά χαρακτηριστικά του σπιτιού καθώς και μεταβλητές κατοίκησης.

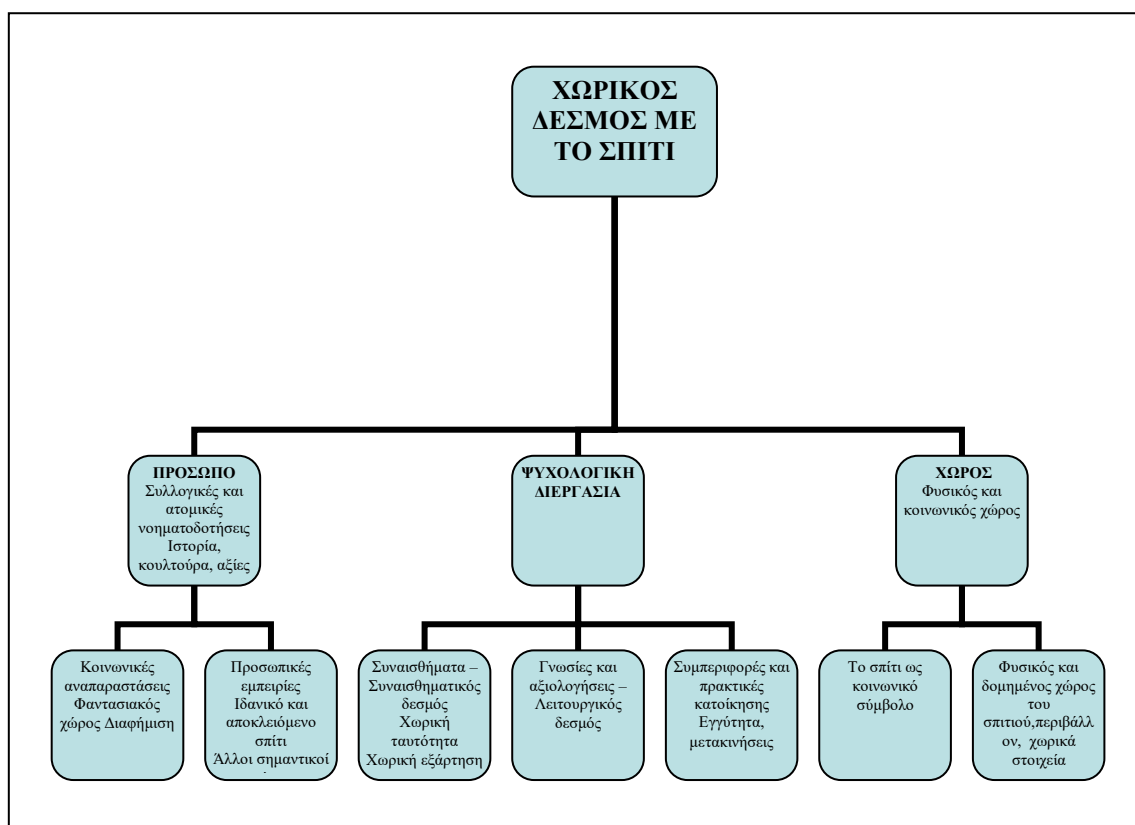
Στη συνέχεια, εκπονήθηκε η κύρια εμπειρική έρευνα πεδίου με τη χρήση δομημένου ερωτηματολογίου, αποτελούμενο από 50 ανοιχτές και κλειστές ερωτήσεις. Συνολικά συμπληρώθηκαν 303 ερωτηματολόγια. Το ερωτηματολόγιο χορηγήθηκε στο χρονικό διάστημα Μάρτιος 2005 – Ιούνιος 2005. Απάντησαν άτομα και των δύο φύλων ηλικίας 25-65 ετών που διέμεναν σε διαφορετικές περιοχές στην Αττική. Για τη στατιστική επεξεργασία των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε το στατιστικό πακέτο SPSS και έγινε χρήση περιγραφικών και επαγωγικών στατιστικών μεθόδων. Η έρευνα πεδίου ολοκληρώθηκε τον Ιούνιο 2005 και μέρος των αποτελεσμάτων της παρουσιάστηκε στο 1^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Υποψηφίων Διδασκτόρων Κοινωνικής Ψυχολογίας στη Μυτιλήνη (2008), στο εργαστήριο υποψήφιων διδασκτόρων του 20^{ου} συνεδρίου της IAPS με θέμα «Urban diversities, biosphere and well-being: designing and managing our common environment» στη Ρώμη (2008) και στο Διετές διεπιστημονικό σεμινάριο *Συμβολικές Αναπαραστάσεις και Χώρος* του Παντείου Πανεπιστημίου (2010-2012).

Ακολούθησαν συμπληρωματικά: α) ανάλυση πολιτισμικού υλικού σε 7 διαφημιστικά έντυπα τραπεζών για στεγαστικά δάνεια, τον Ιούνιο 2011 β) μικρός αριθμός εις βάθος συνεντεύξεων προκειμένου να διερευνηθούν οι ποιοτικές διαστάσεις των κριτηρίων του χωρικού δεσμού με το σπίτι. Μέρος των συνεντεύξεων δημοσιεύθηκε με τη μορφή κειμένου με τίτλο «Ένας δικός της χώρος: ο συναισθηματικός δεσμός με το σπίτι και η συγκρότηση της γυναικείας χωρικής ταυτότητας» στο Μ.Ψύλλα (επιμ.), *Δημόσιος χώρος και φύλο*, Αθήνα: Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός, 2009.

Συνολικά, η διερεύνηση του συναισθηματικού χωρικού δεσμού με το Σπίτι συστηματοποιήθηκε και εργαλειοποιήθηκε στην παρούσα εργασία σε σχέση με τις ψυχολογικές, κοινωνικο-λειτουργικές και χωρικές διαστάσεις του. Για την καλύτερη κατανόηση των μεταβλητών που εξετάστηκαν, χρησιμοποιήθηκε η πρόταση των

Scannel & Gifford (2010), οι οποίοι αποτυπώνουν τον χωρικό δεσμό σύμφωνα με το τρίπτυχο Πρόσωπο - Ψυχολογική Διεργασία - Χώρος²⁶. Σε αυτό το πλαίσιο, ο χωρικός δεσμός με το Σπίτι εργαλειοποιείται στην παρούσα έρευνα, με τις μεταβλητές που εξετάστηκαν να ομαδοποιούνται στο παρακάτω σχήμα:

Σχήμα 2 : Σχεδιάγραμμα των μεταβλητών του χωρικού δεσμού με το σπίτι



Ειδικότερα, στην διάσταση που αφορά στο Πρόσωπο, περιλαμβάνονται οι μεταβλητές εκείνες που αποτυπώνουν την εμπειρία του Υποκειμένου, δηλαδή τις ατομικές και συλλογικές νοηματοδοτήσεις του οικείου χώρου. Σε αυτό το πλαίσιο,

²⁶ Το σχήμα των τριών διαστάσεων που προτείνουν οι Scannel & Gifford (2010) για τη συγκρότηση του χωρικού δεσμού, αναδείχθηκε ως ιδιαίτερα χρήσιμο για την αποτύπωση της παρούσας μελέτης. Συνοπτικά, οι διαστάσεις αυτές, συνίστανται στα παρακάτω:

- A) το Πρόσωπο, το οποίο περιλαμβάνει τις ατομικές (εμπειρίες, προσωπικά ορόσημα) και τις συλλογικές νοηματοδοτήσεις (συλλογική κουλτούρα, ιστορικό γίνεσθαι)
- B) την Ψυχολογική Διεργασία, η οποία περιλαμβάνει Συναίσθημα, Γνωσίες και αξιολογήσεις καθώς και Συμπεριφορές (πρακτικές κατοίκησης, χωρική εγγύτητα)
- Γ) τον Χώρο, ο οποίος περιλαμβάνει τόσο τον κοινωνικό (κοινωνική αρένα, κοινωνικό σύμβολο) καθώς και τον φυσικό (περιβάλλον, δομή, χωρικές ιδιότητες).

περιλαμβάνονται οι κοινωνικές αναπαραστάσεις του Σπιτιού καθώς και στοιχεία που σηματοδοτούν τις υποκειμενικές εμπειρίες κατοίκησης (όπως για παράδειγμα το ιδανικό/αποκλειόμενο σπίτι). Στην διάσταση που αφορά στην Ψυχολογική Διαδικασία, περιλαμβάνονται: α) συμπεριφορές όπως, οι πρακτικές κατοίκησης και οικειοποίησης του χώρου του σπιτιού καθώς και τα μοτίβα κινητικότητας β) αξιολογήσεις του σπιτιού (όπως η ικανοποίηση, τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της σημερινής κατοικίας κ.α.) σύμφωνα με τις υποκειμενικές ανάγκες κατοίκησης, οι οποίες συγκροτούν το Λειτουργικό χωρικό δεσμό καθώς και γ) συναισθήματα, τα οποία συνιστούν τον Συναισθηματικό χωρικό δεσμό και τις επί μέρους διαστάσεις της Χωρικής Ταυτότητα και της Χωρικής Εξάρτησης. Τέλος, στη διάσταση που αφορά στο Χώρο του σπιτιού, το οποίο αποτελεί και το Αντικείμενο της παρούσας μελέτης, περιλαμβάνονται μεταβλητές που αφορούν στα φυσικά χαρακτηριστικά του χώρου (μέγεθος, τύπος κατοικίας) καθώς και στα κοινωνικά χαρακτηριστικά του χώρου (περιοχή κατοίκησης, δείκτης πυκνοκατοίκησης, καθεστώς ενοίκησης).

4.2.1 Δείγμα

Το δείγμα των συμμετεχόντων στην παρούσα εργασία προσεγγίστηκε στο πλαίσιο δειγματοληψίας ευκολίας ή ευχέρειας (convenience sampling) καθώς και δειγματοληψίας χιονοστιβάδας (snowball sampling). Όπως υποδηλώνει το όνομα, η επιλογή των μελών του δείγματος βασίστηκε στη σχετική ευκολία πρόσβασής τους καθώς και στη δυνατότητα διάθεσης του ερωτηματολογίου στον ευρύτερο κύκλο του κάθε συμμετέχοντα. Αυτή η μέθοδος με άγνωστη πιθανότητα επιλογής (nonprobability sampling) χρησιμοποιείται συχνά κατά τη διάρκεια προκαταρκτικής ή διερευνητικής (exploratory) προσπάθειας προκειμένου να εξοικονομηθεί το κόστος ή και ο χρόνος που απαιτείται για να επιλεγεί ένα τυχαίο δείγμα. Παρ'όλα αυτά έγινε προσπάθεια να ώστε να τηρηθούν κάποια βασικά κριτήρια όπως αυτό της ηλικίας (25-65) καθώς και του τόπου διαμονής (διαμένοντες στο κέντρο της πόλης καθώς και στα προάστια και στις 6 ζώνες της Αττικής), ενώ η έρευνα επικεντρώθηκε στον οικονομικά ενεργό πληθυσμό.

A) Δημογραφικά χαρακτηριστικά

Τα δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος περιλαμβάνουν το φύλο, την ηλικία, την οικογενειακή κατάσταση, τον τόπο γέννησης και την περιοχή κατοικίας. Ειδικότερα:

Το δείγμα συνίσταται από 303 ενήλικες, κατανομημένο σε 137 άνδρες (45,2%) και 166 γυναίκες (54,8%) ούτως ώστε να διερευνηθεί η σχέση του φύλου με τις υπό εξέταση ψυχοκοινωνικές διαστάσεις της κατοικίας. Το 53% των συμμετεχόντων ήταν μεταξύ 25-35 ετών, το 25,2% μεταξύ 36-45 ετών ενώ το 21,9% από 46-65 ετών. Είναι σημαντικό εδώ να αναφερθεί ότι επιδιώχθηκε η προσέγγιση ενήλικου (25-65 ετών), εργαζόμενου πληθυσμού προκειμένου να διερευνηθούν οι παράμετροι εκείνες (υποκειμενικές, κοινωνικές, οικονομικές και υλικές) που συνθέτουν τον δεσμό με το σημερινό σπίτι κατοικίας. Η αποφυγή της προσέγγισης φοιτητικού πληθυσμού έγινε με το σκεπτικό ότι οι περισσότεροι φοιτητές διαβιούν είτε στο πατρικό τους σπίτι είτε σε χώρους που είναι «προσωρινοί», ενώ ενδέχεται να έχουν ξεχωριστή αντίληψη για το τι συνιστά ένα σπίτι. Για παράδειγμα, η Hayward, (1977, όπως αναφέρεται στη Sixsmith, 1986), εξαίρεσε τον πληθυσμό αυτό από την έρευνά της υποστηρίζοντας ότι οι φοιτητές συχνά αναφέρουν διαφορετικούς και πολλές φορές μη συμβατικούς χώρους ως σπίτια. Ως προς την οικογενειακή κατάσταση, το 23,8% του δείγματος ήταν άγαμοι, το 39,9% ήταν έγγαμοι, το 7,3% σε συμβίωση, το 7,9% ήταν διαζευγμένοι ή σε χηρεία και το 21,1% ήταν άγαμοι που διέμεναν στην γονική κατοικία. Αναφορικά με τον τόπο προέλευσης το 65,3% των συμμετεχόντων γεννήθηκε στην Αττική, το 28,1% σε άλλη πόλη ή επαρχία της Ελλάδας και το 5,3% στο εξωτερικό.

Ακόμα, έγινε ιδιαίτερη προσπάθεια, να συμμετέχουν άτομα που διέμεναν σε διαφορετικές περιοχές ή ζώνες κατοίκησης στο αττικό αστικό τοπίο. Σε αυτό το πλαίσιο, προσεγγίστηκαν κάτοικοι τόσο του κέντρου της Αθήνας (21,6%) και του Πειραιά (23,3%) όσο και των Βορείων (12,5%), Νοτίων (19,5%), Δυτικών (12,6%) και Ανατολικών (10,3%) προαστίων. Ο παρακάτω πίνακας αποτυπώνει τις έξι ζώνες κατοίκησης σύμφωνα με τις οποίες κατηγοριοποιήθηκαν οι περιοχές διαμονής των συμμετεχόντων στην παρούσα έρευνα.

Σχήμα 3: Περιοχές της Αττικής κατά ζώνη κατοίκησης



Πηγή: Διαδικτυακός τόπος περιφέρειας Αττικής

Β) Κοινωνικά χαρακτηριστικά – κοινωνική τάξη

Συλλέχθηκαν επίσης και στοιχεία που μπορούσαν συνδυαστικά να αποδώσουν την κοινωνική τάξη ή κοινωνική κατηγορία στην οποία ανήκουν οι συμμετέχοντες με κριτήρια το επάγγελμά τους καθώς και το επάγγελμα του πατέρα, της μητέρας και του παππού από την πλευρά του πατέρα, το επίπεδο σπουδών (συμμετέχοντα, πατέρα, μητέρας και πατροπλευρικού παππού) και η αναφορά κατά προσέγγιση του ετήσιου εισοδήματος. Η μεταβλητή της κοινωνικής τάξης εγχειρηματοποιήθηκε στη βάση του συνδυασμού των παραπάνω κριτηρίων στις εξής κοινωνικές κατηγορίες (ή κοινωνικές τάξεις):

α. Στη **μεσαία/ανερχόμενη τάξη** περιλαμβάνονται όσοι ασκούν επιστημονικά επαγγέλματα, οι διευθυντές και τα ανώτερα διοικητικά στελέχη και όσοι λόγω της θέσης τους και του μορφωτικού τους επιπέδου είναι προνομιούχοι στην κοινωνική ιεραρχία όπως γιατροί, νομικοί, επιχειρηματίες, εκπαιδευτικοί, αρχιτέκτονες κ.α.

β. Στη **μικροαστική τάξη**, η οποία αντιπροσωπεύει τα χαμηλά στρώματα της μεσαίας τάξης, συμπεριλήφθηκαν όσοι εργάζονται στον τομέα παροχής υπηρεσιών, οι υπάλληλοι γραφείου, οι έμποροι και οι πωλητές.

γ. Στην **εργατική τάξη**, συμπεριλήφθηκαν όσοι εργάζονταν με σχέση εξαρτημένης εργασίας ως εργάτες, τεχνίτες, αγρότες, ναύτες κ.α. οι οποίοι είχαν χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο (επίπεδο πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης) σε συνδυασμό με το επάγγελμα και το μορφωτικό επίπεδο των γονέων τους.

Σύμφωνα με τα παραπάνω κριτήρια, το 21,1% του δείγματος εντάσσεται στην κατηγορία «εργατική/κατώτερη» κοινωνική τάξη, το 46,5% στην κατηγορία «μικροαστική» κοινωνική τάξη και το 32,3% στην κατηγορία «μεσαία/ανερχόμενη» κοινωνική τάξη. Είναι λοιπόν εμφανής στην παρούσα μελέτη η έντονη παρουσία των μεσαίων στρωμάτων καθώς και η απουσία της (μεγαλο)αστικής τάξης, η οποία οφείλεται στον περιορισμένο αριθμό της στα ευρύτερα στρώματα του πληθυσμού καθώς και στη δυσκολία πρόσβασης σε αυτή.

Γ) Χαρακτηριστικά - μεταβλητές κατοίκησης

Παράλληλα, η ψυχοκοινωνική διερεύνηση της σημασίας του σπιτιού, προϋποθέτει τη συγκέντρωση διαφορετικών πληροφοριών που αφορούν στις μεταβλητές κατοίκησης όπως το καθεστώς κατοίκησης, ο τύπος ιδιοκτησίας, ο τύπος κατοικίας, το μέγεθος κατοικίας, ο αριθμός ατόμων που διαμένουν στην κατοικία, καθώς και η διάρκεια διαμονής στην κατοικία και στην πόλη. Ειδικότερα, σε σχέση με το καθεστώς κατοίκησης, η πλειοψηφία των συμμετεχόντων ήταν ιδιοκτήτες (51,7%), με τους ενοικιαστές (23,5%) και τους διαμένοντες στο γονικό σπίτι (24,8%) να ακολουθούν. Η απόκτηση του σπιτιού για τους ιδιοκτήτες πραγματοποιήθηκε κυρίως είτε με αγορά (41,1%) είτε με παραχώρηση-κληρονομιά (41,1%) και λιγότερο με οικοδόμηση (17,9%).

Αναφορικά με τους διαφορετικούς τύπους κατοικίας ακολουθήθηκε η τυπολογία της Κουβέλη (1995). Σε αυτό το πλαίσιο, το 16,9% των συμμετεχόντων διέμενε σε μονοκατοικία ή σε διπλοκατοικία (17,6%) ενώ οι υπόλοιποι σε διαφορετικούς τύπους πολυκατοικιών: μικρή (14,2%), μεσαία (38,3%) και μεγάλη (12,9%) αντίστοιχα. Σε σχέση με το μέγεθος της κατοικίας, η πλειοψηφία του δείγματος (32,5%) διέμενε σε μεσαίου μεγέθους κατοικία 60-89 τ.μ. Ακολούθως, το 29,5% διέμενε σε 90-120 τ.μ.,

το 14,9% σε οίκημα άνω των 151 τ.μ. , το 11,9% σε 30-59 τ.μ. και το 11,3% σε 121-150 τ.μ. Αναφορικά με τον αριθμό ατόμων ανά κατοικία, η πλειοψηφία των συμμετεχόντων (56,8%) διέμενε σε σπίτι με τρεις ή περισσότερους ενοίκους. Το 25,6% διέμενε μαζί με ένα ακόμα άτομο ενώ το 17,6% ζούσε μόνο του.

Τέλος, σχετικά με τη διάρκεια διαμονής στην κατοικία, το 30,5% του δείγματος έμενε στο σημερινό του σπίτι από 1-5 έτη, το 21,9% από 6-10 έτη και πάνω, το 15,6% από 11-15 έτη, το 13,6% από 16-20 έτη και τέλος το 11,3% λιγότερο από 1 έτος. Η πλειοψηφία των συμμετεχόντων (70,4%) διέμενε περισσότερο από 6 χρόνια στην πόλη κατοικίας τους , ενώ το 10,1% από 6-10 έτη και το 7,4% από 11-15 έτη. Ένα μικρό ποσοστό (2,3%), διέμενε στην πόλη λιγότερο από 5 έτη.

Στον πίνακα που ακολουθεί, παρατίθενται συνολικά τα κοινωνιο-δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος καθώς και οι μεταβλητές κατοίκησης: Σε αυτό το πλαίσιο, κρίθηκε σημαντικό να συλλεγούν στοιχεία που αφορούσαν στα φυσικά χαρακτηριστικά και ιδιότητες του οικήματος (μέγεθος, τύπος κατοικίας) καθώς και στις διαφορετικές μεταβλητές κατοίκησης (καθεστώς κατοίκησης, διάρκεια διαμονής, περιοχή διαμονής, αριθμός ατόμων ανά κατοικία).

Πίνακας 3: Κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος και μεταβλητές κατοίκησης

Κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά

Μεταβλητές κατοίκησης

		N	%			N	%
Φύλο	Άνδρες	137	45,2	Τύπος κατοικίας	Μονοκατοικία	50	16,9
	Γυναίκες	166	54,8		Διπλοκατοικία	52	17,6
Ηλικία	25-35 ετών	160	53		Μικρή πολυκ/ία	42	14,2
	36-45 ετών	76	25,2		Μεσαία πολυκ/ία	113	38,3
	46 ετών και άνω	66	21,9		Μεγάλη πολυκ/ία	38	12,9
				30-59 m ²	36	11,9	
Κοινωνική Τάξη	Εργατική/κατώτερη	64	21,1	Μέγεθος κατοικίας	60-89 m ²	98	32,5
	Μικροαστική	141	46,5		90-120 m ²	89	29,5
	Μεσαία/ανερχόμενη	98	32,3		121-150 m ²	34	11,3
					151 m ² - άνω	45	14,9
Οικογενειακή κατάσταση	Άγαμος/η μόνος/η	72	23,8	Καθεστώς κατοίκησης	Ιδιοκτήτης	152	51,7
	Έγγαμος/η	121	39,9		Ενοικιαστής	69	23,5
	Σε συμβίωση	22	7,3		Διαμένων στο γονικό σπίτι	73	24,8
Πρόλευση - Τόπος γέννησης	Διαζ./Χήρος/α	24	7,9	Τύπος ιδιοκτησίας	Αγορά	62	41,1
	Άγαμος/η διαμονή με γονείς	64	21,1		Κληρονομιά-Παραχώρηση	62	41,1
	Αττική	198	65,3		Οικοδόμηση	27	17,9
	Άλλη πόλη/χωριό	85	28,1		Αριθμός ατόμων ανά κατοικία	Έως 1 ένοικος	53
Εξωτερικό	16	5,3	Έως 2 ένοικοι	77		25,6	
Περιοχή κατοικίας	Αθήνα	65	21,6	3 ένοικοι και πάνω		171	56,8
	Πειραιάς	70	23,3	Διάρκεια διαμονής στη κατοικία	Λιγότερο 1 έτους	34	11,3
	Βόρεια προάστια	38	12,5		1-5 έτη	92	30,5
	Νότια προάστια	59	19,5	6-10 έτη	47	15,6	
	Δυτικά προάστια	38	12,6	11-15 έτη	41	13,6	
	Ανατολικά προάστια	31	10,3	16 έτη και πάνω	88	21,9	
				Διάρκεια διαμονής στην πόλη	Λιγότερο 1 έτους	6	0,3
			1-5 έτη		30	2	
			6-10 έτη		29	10,1	
			11-15 έτη		22	7,4	
			16 έτη και πάνω	209	70,4		

4.2.2 Ερωτηματολόγιο

Ειδικότερα, τα ερωτήματα του ερευνητικού εργαλείου οργανώθηκαν και αναλύθηκαν σε 5 βασικές ενότητες. Ειδικότερα:

A. Κοινωνικές αναπαραστάσεις του Σπιτιού

Η διερεύνηση του υποκειμενικού νοήματος του σπιτιού, βασίστηκε στην φαινομενολογική παράδοση και είχε ως αφετηρία στο λόγο των συμμετεχόντων. Σε αυτό το πλαίσιο, έγινε η χρήση της μεθόδου των ελεύθερων συνειρμών για τη σημασιολογία του σπιτιού, ούτως ώστε να διερευνηθούν οι κοινωνικές αναπαραστάσεις της κατοικίας. Για το λόγο αυτό, τέθηκε στους συμμετέχοντες το ανοικτό ερώτημα : «ποιες είναι οι τις τρεις πρώτες λέξεις που σας έρχονται στο μυαλό όταν σκέφτεστε τη λέξη 'σπίτι'».

Για την μετατροπή των λέξεων που συλλέχθηκαν με την μέθοδο των ελεύθερων συνειρμών σε κατηγορίες, χρησιμοποιήθηκε η κατηγοριακή ποιοτική ανάλυση. Η κατηγοριοποίηση, συνίσταται στην ομαδοποίηση των λέξεων-απαντήσεων με κοινά σημασιολογικά χαρακτηριστικά στην ίδια κατηγορία. Κάθε κατηγορία στην περίπτωση αυτή συγκεντρώνει λέξεις με συγγενικό νόημα, όπως για παράδειγμα στην κατηγορία «Ασφάλεια», εντάσσονται λέξεις όπως καταφύγιο, άσυλο, προστασία (βλέπε Πίνακα 4). Σύμφωνα με τη Σακαλάκη (2001, σελ.489), πρόκειται στην ουσία για «μια διαδικασία δομιστικού χαρακτήρα, η οποία αποβλέπει στην ανάλυση μιας ολότητας στα επί μέρους στοιχεία που την αποτελούν και στην ταξινόμηση των στοιχείων αυτών σε κατηγορίες. Η νέα οργάνωση που προκύπτει με τον τρόπο αυτό βοηθά στην αποκωδικοποίηση του μηνύματος και στην αποκρυπτογράφηση ορισμένων φαινομένων που αρχικά παρέμεναν αφανή ή ασαφή».

Οι 15 κατηγορίες που προέκυψαν, επιδιώχθηκε να είναι εξαντλητικές, ομοιογενείς, αντικειμενικές, αποκλειστικές, δόκιμες και παραγωγικές (Σακαλάκη, 2001, σελ.489-490). Σε αυτό το πλαίσιο, όλες οι απαντήσεις-λέξεις ταξινομήθηκαν σε κάποια από τις κατηγορίες, ενώ στην κατηγορία «Άλλο», συγκεντρώθηκαν όσες λέξεις ήταν μη ταξινομήσιμες. Ακόμα, κάθε απάντηση-λέξη ταξινομήθηκε σε μόνο μια κατηγορία

ενώ οι κατηγορίες που προέκυψαν, εντάχθηκαν στο πλαίσιο ανάλυσης της παρούσας έρευνας, δηλαδή το ψυχολογικό, κοινωνικο-λειτουργικό και χωρικό πλαίσιο αναφοράς.

Στη συνέχεια, τη φάση της κατηγοριακής ανάλυσης, όπου οι απαντήσεις-λέξεις μετατράπηκαν σε κατηγορίες, ακολούθησε η δομική προσέγγιση του υλικού. Η δομική ανάλυση προσπαθεί να προσεγγίσει τη δομή, δηλαδή την κρυφή εκείνη τάξη πραγμάτων που εξασφαλίζει την οργάνωση των επί μέρους στοιχείων και υπαγορεύει τους σχετικά αμετάβλητους νόμους συγκρότησης, διάρθρωσης και λειτουργίας τους... Η δομική μέθοδος ενδιαφέρεται για την εσωτερική λογική και τους κανόνες που διέπουν τις σχέσεις τους και που ανανδεικνύουν τις νοηματικά και μορφικά σημαντικές σταθερές» (Σακαλάκη, 2001, σελ.491). Ειδικότερα, εφαρμόστηκε η δομική μέθοδος ανάλυσης του Vergès (1996, σελ. 231-233), χρησιμοποιώντας τα δύο κριτήρια της συχνότητας και της σειράς εμφάνισης. Σύμφωνα με την πρωτοτυπική αυτή δομική προσέγγιση (prototypicality analysis), υπάρχουν τα εξής κριτήρια:

- α) το κριτήριο της σημαντικότητας, βάσει της συχνότητας εμφάνισης των λέξεων από το συνολικό αριθμό των υποκειμένων της έρευνας
- β) το κριτήριο της σημασίας, βάσει της μέσης σειράς εμφάνισης της λέξης στις ατομικές αναφορές

Η προσέγγιση αυτή περιλαμβάνει την ποσοτική ιδιότητα καθώς και μια πιο ποιοτική ιδιότητα, ακόμα και αν αυτή ποσοτικοποιείται σε ένα πίνακα. Η διασταύρωση των δύο παράνω κριτηρίων παράγει ένα πίνακα από 4 φατνία. Πάνω αριστερά βρίσκουμε τους πραγματικά σημαντικούς και έντονης παρουσίας όρους για όλο τον πληθυσμό., το οποίο και αποτελεί τον Κεντρικό Πυρήνα της Κοινωνικής Αναπαράστασης. Κάτω δεξιά βρίσκονται οι όροι που είναι συγχρόνως οι λιγότερο συχνές και αναφερόμενες στο τέλος στη σειρά εμφάνισης και αποτελούν τα Περιφερειακά Στοιχεία της αναπαράστασης. Στα άλλα δύο φατνία, τα κριτήρια δίνουν αντιφατικές πληροφορίες και ερμηνεύονται ως μια δυνητικά αποσταθεροποιητική ζώνη, η οποία είναι πηγή αλλαγής και ορίζονται ως Δυναμική Ζώνη της Αναπαράστασης. Ακολούθησε τέλος, η ανάλυση των σχέσεων μεταξύ των στοιχείων της αναπαράστασης του Σπιτιού, η αποτύπωση της εσωτερικής δομής και οργάνωσή τους καθώς και η διερεύνηση του

νοήματος της δομής της αναπαράστασης, που οφείλεται κατά κύριο λόγο στον κεντρικό της πυρήνα (Σακαλάκη, 2001).

Επίσης, πραγματοποιήθηκε η επεξεργασία των απαντήσεων σε δύο ακόμα ανοικτές ερωτήσεις που αφορούσαν στην εικόνα του ιδανικού σπιτιού «Ποια είναι η πρώτη εικόνα που σας έρχεται στο μυαλό όταν σκέφτεστε το 'ιδανικό' σπίτι» καθώς και στο σπίτι που δεν θα μπορούσαν να κατοικήσουν την συγκεκριμένη χρονική στιγμή που τέθηκε το ερώτημα «Συμπληρώστε τη φράση: Σήμερα, σε αυτή την περίοδο της ζωής μου πιστεύω ότι θα μου ήταν πολύ δυσάρεστο να μείνω...». Τα περιεχόμενα των απαντήσεων στις παραπάνω ερωτήσεις, επεξεργάστηκαν με τη μέθοδο της ανάλυσης περιεχομένου, η οποία είναι απαραίτητη στην ανάλυση υλικού ανοικτών ερωτήσεων (Σακαλάκη, 2001). Η ανάλυση περιεχομένου ενσωματώνει ένα σύνολο από τεχνικές που αποβλέπουν στην ανάλυση υλικού με σημασιολογικό περιεχόμενο και είναι δυνατό να αποκωδικοποιηθεί. Σε αυτό το πλαίσιο, ο λόγος διαφορετικών υποκειμένων κωδικοποιείται και κατηγοριοποιείται ούτως ώστε να επιτρέψει στον ερευνητή να βάλει τάξη και να συστηματοποιήσει το περιεχόμενο των ανοικτών απαντήσεων.

B. Αξιολογήσεις της σημερινής κατοικίας (λειτουργικός δεσμός)

Σε αυτή την ενότητα, περιλαμβάνονται τόσο ανοιχτές όσο και κλειστές ερωτήσεις, που αφορούν στην αξιολόγηση και στον λειτουργικό δεσμό με την σημερινή κατοικία. Σε αυτό το πλαίσιο, εξετάζεται η υποκειμενική εκτίμηση των συμμετεχόντων για την σημερινή τους κατοικία. Οι σχετικές ερωτήσεις περιλαμβάνουν:

α) Τους «Λόγους επιλογής της σημερινής κατοικίας», οι οποίοι στη συνέχεια κατηγοριοποιήθηκαν με την μέθοδο της ανάλυσης περιεχομένου.

β) Την υποκειμενική ικανοποίηση από το σημερινό χώρο της κατοικίας, η οποία περιλαμβάνει 4 ερωτήσεις (σε 5βάθμια κλίμακα Likert, Καθόλου=1, Πάρα πολύ =5): «Σε ποιο βαθμό είστε ικανοποιημένος/η από τη διαμονή σας στο σπίτι που μένετε», «Σε ποιο βαθμό είστε ικανοποιημένος/η από τη διαμονή σας στη γειτονιά/συνοικία που μένετε», «Σε ποιο βαθμό είστε ικανοποιημένος/η από τη διαμονή σας στην πόλη που μένετε». Υπήρχε ακόμα και ένα τέταρτο ερώτημα, που αφορούσε στην

υποκειμενική απόσταση από το επιθυμητό σπίτι «Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι η σημερινή σας κατοικία απέχει από το σπίτι που θα σας άρεσε να κατοικείτε;»

γ) Δύο ερωτήσεις πολλαπλών επιλογών (Κουβέλη και συν., 1995) αναφορικά με τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα της σημερινής κατοικίας.

δ) Μια ερώτηση πολλαπλών επιλογών (Benoit-Guilbot κ.α., 1998) αναφορικά με τους λόγους εγκατάστασης στην περιοχή της σημερινής κατοικίας (εως 3 επιλογές κατά σειρά σπουδαιότητας, 1=ο σημαντικότερος λόγος, 3=σημαντικός λόγος)

Γ. Συναισθηματικός δεσμός με τον χώρο της κατοικίας

Ο συναισθηματικός δεσμός με το χωρικό αντικείμενο ορίζεται κατ'αναλογία με την προσκόλληση στο μητρικό αντικείμενο και τη θεωρία του δεσμού του Bowlby, δηλαδή στη βάση της πρόκλησης αισθήματος ευτυχίας και ασφάλειας από την εγκύτητα ή την διαθέσιμότητά του (Bowlby 1995; Holmes, 2009). Ανάλογα, τα κριτήρια του χωρικού δεσμού (Guiliani, 2003), περιλαμβάνουν την χρονικότητα, τη μοναδικότητα του αντικειμένου, τη σταθερότητα και τα συναισθήματα ευτυχίας, ασφάλειας και προστασίας από την εγκύτητα του χωρικού αντικειμένου Σε αυτό το πλαίσιο, προσαρμόστηκε στα ελληνικά η κλίμακα του χωρικού δεσμού (Williams & Vaske, 2003) και ορίστηκε σε σχέση με το χώρο του Σπιτιού. Σύμφωνα με την κλίμακα αυτή, ο χωρικός δεσμός μπορεί να μετρηθεί ως μονοδιάστατη μεταβλητή ή αποτελούμενος από δύο διαστάσεις (χωρική ταυτότητα και χωρική εξάρτηση). Από το σύνολο των 12 προτάσεων που συγκροτούν την αρχική προτεινόμενη κλίμακα, χρησιμοποιήθηκαν προσαρμοσμένες στο χωρικό αντικείμενο του Σπιτιού 8 τελικές προτάσεις. Σε αυτό το πλαίσιο:

- την διάσταση της Χωρικής Ταυτότητας, αποτελούν οι εξής προτάσεις (Βαθμός συμφωνίας σε 5βάθμια κλίμακα Likert, Διαφωνώ απόλυτα=1, Συμφωνώ απόλυτα =5): «Το σπίτι μου αποτελεί έκφραση του εαυτού μου», «Το σπίτι μου είναι πολύ σημαντικό συναισθηματικά για μένα», «Νιώθω ότι 'ανήκω' στο σπίτι που μένω» και «Το σπίτι μου φανερώνει πολλά για μένα στον επισκέπτη του».
- Την διάσταση της Χωρικής Εξάρτησης, αποτελούν οι εξής προτάσεις (Βαθμός συμφωνίας σε 5βάθμια κλίμακα Likert, Διαφωνώ απόλυτα=1, Συμφωνώ

απόλυτα =5): «Όταν είμαι σε ταξίδι με πιάνει νοσταλγία για το σπίτι μου», «Θα ήμουν δυστυχισμένος/η αν αναγκαζόμουν να εγκαταλείψω το σπίτι μου», «Το σπίτι μου αποτελεί κέντρο της ζωής μου, από αυτό ξεκινάω και σε αυτό επιστρέφω» και «Το σπίτι μου είναι μοναδικό και αναντικατάστατο για μένα».

Η κινητικότητα έχει μια σημαντική θέση στην εξέταση του χωρικού δεσμού. Σε αυτό το πλαίσιο, υπήρχαν ερωτήσεις που σχετιζόνταν με τα αντικειμενικά κριτήρια κινητικότητας που υποδηλώνουν τη σταθερότητα της κατοικίας όπως: «Πόσο καιρό μένετε στο σημερινό σας σπίτι», «Πόσο καιρό μένετε στη σημερινή σας γειτονιά» και «Πόσο καιρό μένετε στην πόλη που κατοικείτε». Οι απαντήσεις στις παραπάνω ερωτήσεις περιλάμβαναν τις εξής επιλογές : Λιγότερο από ένα έτος, 1-5 έτη, 6-10 έτη, 11-15 έτη και 16 έτη και πάνω. Εξετάστηκε επίσης το ιστορικό μετακομίσεων κατά την ενήλικη και παιδική ηλικία, προκειμένου να διερευνηθεί η συχνότητα μετακινήσεων με την ερώτηση «Πόσες φορές έχετε μετακομίσει κατά τη διάρκεια της παιδικής και ενήλικης ζωής σας». Διερευνήθηκε τέλος, η πρόθεση μετακόμισης με την ερώτηση: «Σχεδιάζετε να μετακομίσετε στα επόμενα 10 χρόνια;» και τις απαντήσεις (Ναι, Όχι, Δεν γνωρίζω) ως πιθανές επιλογές.

Δ. Πρακτικές Κατοίκησης – Οικειοποίηση του χώρου

Σε αυτή την ενότητα, περιλαμβάνονται ερωτήσεις που αφορούν στην κοινωνική αξία της κατοικίας, ως εργαλείου επένδυσης, κατανάλωσης και κοινωνικής ταυτότητας. Σε αυτό το πλαίσιο, εντάσσονται ερωτήσεις:

α) Για το προσωπικό γούστο «Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι το σπίτι σας είναι διακοσμημένο σύμφωνα με το προσωπικό σας γούστο» (σε 5βάθμια κλίμακα Likert, Καθόλου=1, Πάρα πολύ =5).

β) Για τις πρακτικές διακόσμησης, όπου περιλαμβάνεται μια ερώτηση σχετικά με την συμμετοχή άλλων προσώπων στην διακόσμηση της κατοικίας (ερώτηση μιας επιλογής: το διακόσμησα μόνος μου, μαζί με τους άλλους ενοίκους, το διακόσμησαν οι άλλοι ένοικοι, προσέλαβα κάποιον ειδικό, δεν ασχολήθηκα, άλλο) αλλά και μια ερώτηση (Bourdieu, 2002) που αφορά στον τρόπο απόκτησης της επίπλωσης (ερώτηση πολλαπλών επιλογών: «Από πού προέρχονται κυρίως τα έπιπλά σας;»).

γ) Για τις πρακτικές κατοίκησης και καθημερινές δραστηριότητες, διερευνήθηκε η συχνότητα ενασχόλησης με την καθαριότητα του σπιτιού, τη διακόσμηση του εσωτερικού χώρου, τις επισκευές/μερεμέτια, τις αγορές αντικειμένων για το σπίτι, την

κατασκευή αντικειμένων/μικροεπίπλων για το σπίτι και τη φροντίδα φυτών/κήπου (σε 5βάθμια κλίμακα Likert, Καθόλου=1, Πάρα πολύ =5).

Ε. Χαρακτηριστικά και ιδιότητες δείγματος, κατοίκησης και χώρου.

Στην ενότητα αυτή, αποτυπώθηκαν:

α) τα δημογραφικά χαρακτηριστικά (φύλο, ηλικία, οικογενειακή κατάσταση, κοινωνική τάξη)

β) τα χαρακτηριστικά κατοίκησης, όπως το καθεστώς κατοίκησης (ενοικιαστής, ιδιοκτήτης, χρήστης χωρίς ενοίκιο, άλλο) και ο τύπος ιδιοκτησίας, δηλαδή ο τρόπος απόκτησης του σπιτιού και οι ιδιότητες του χώρου της κατοικίας (τύπος και μέγεθος κατοικίας, περιοχή κατοίκησης). Η διατύπωση των ερωτήσεων αυτών προέρχεται από το σχετικό ερωτηματολόγιο της Κουβέλη (1995).

4.3. Συμπληρωματικές ποιοτικές μέθοδοι έρευνας

4.3.1 Ανάλυση διαφημιστικού υλικού

Πραγματοποιήθηκε ανάλυση περιεχομένου 7 διαφημιστικών εντύπων για στεγαστικά δάνεια (Ιούνιος 2011 – Νοέμβριος 2011). Πρόκειται για μια συμπληρωματική διερεύνηση της αναπαράστασης του σπιτιού καθώς οι διαφημίσεις απευθύνονται στα άτομα εκείνα που επιθυμούν να αποκτήσουν μια κατοικία μέσω στεγαστικού δανείου. Σε αυτό το πλαίσιο, ο διαφημιστικός λόγος για το σπίτι αναμένεται να εμπλουτίσει την εννοιολόγηση του σπιτιού ως συμβολικού σύνθετου αντικειμένου. Η μεθοδολογία ανάλυσης των διαφημίσεων που ακολουθήθηκε, βασίστηκε στα μεθοδολογικά βήματα της ανάλυσης μηνύματος, όπως αυτά αναφέρονται στην βιβλιογραφία (Ψύλλα, 1996). Σύμφωνα λοιπόν με την προτεινόμενη μεθοδολογία, η ανάλυση περιεχομένου των έντυπων διαφημίσεων στεγαστικών δανείων, ακολούθησε τα εξής στάδια:

Α. Καθορισμός του στόχου της έρευνας και διατύπωση υποθέσεων: Κύριο στόχο της συμπληρωματικής αυτής έρευνας αποτελεί η συστηματοποίηση στοιχείων του έντυπου διαφημιστικού λόγου και εικόνας εντύπων διαφημιστικών στεγαστικών δανείων και η αναγωγή τους σε κατηγορίες, έτσι ώστε να εμπλουτιστεί η διερευνητική προσέγγιση της αναπαράστασης του σπιτιού. Σε αυτό το πλαίσιο, διαμορφώθηκε η υπόθεση ότι στη διαφήμιση, η συμβολική λειτουργία της κατοικίας είναι περισσότερο έκδηλη, καθώς αναμένεται να δίνεται έμφαση στο ψυχολογικό

πλαίσιο λειτουργίας του σπιτιού. Σε αυτό το σημείο, η σχέση εικόνας και λόγου αναμένεται να είναι συμπληρωματική και να ανάγεται περισσότερο στην προβληματική της επένδυσης στον οικείο φαντασιακό χώρο.

B. Επιλογή του σώματος ανάλυσης (corpus): Αρχικά, συλλέχθηκαν 7 διαφημίσεις στεγαστικών δανείων, οι οποίες έτυχαν ψηφιακής επεξεργασίας ώστε να απομακρυνθούν τα διακριτικά των τραπεζικών οργανισμών που τα εξέδωσαν. Είναι σημαντικό εδώ να τονιστεί ότι η εποχή της συλλογής του υλικού συνέπεσε με την έναρξη της κοινωνικοοικονομικής κρίσης και της νέας πρακτικής των τραπεζών να αποσύρουν από την κυκλοφορία τα στεγαστικά δάνεια καθώς και τα αντίστοιχα διαφημιστικά φυλλάδια. Σε αυτό το πλαίσιο, από 16 τράπεζες που προσεγγίστηκαν, μόνο οι 7 είχαν ακόμα σε κυκλοφορία το σχετικό φυλλάδιο και διέθεταν στεγαστικά δάνεια.

Γ. Προ-ανάλυση και καθορισμός των κατηγοριών: Ο καθορισμός κατηγοριών κατά την οποία οργανώνεται σε περιληπτική μορφή το σώμα ανάλυσης και η καταγραφή των επί μέρους στοιχείων της κάθε μονάδας του δείγματος, αποτελεί το κυριότερο στάδιο της ερευνητικής διαδικασίας. Στα πλαίσια αυτά, διαμορφώθηκαν γενικά κριτήρια ταξινόμησης (άξονες), βάσει των οποίων έγινε συστηματική διαφοροποίηση των στοιχείων για κάθε διαφήμιση.

Συγκεκριμένα, η ταξινόμηση των στοιχείων του διαφημιστικού λόγου, έγινε σύμφωνα με τους 3 άξονες της αναπαράστασης του σπιτιού:

- Άξονας 1: Ψυχολογικά στοιχεία
- Άξονας 2: Κοινωνικο/οικονομικά και λειτουργικά στοιχεία
- Άξονας 3: Χωρικά στοιχεία

Ανάλογα με τους παραπάνω, διαμορφώθηκαν συμπληρωματικοί άξονες που αφορούσαν στην ανάλυση της εικόνας των διαφημίσεων και στις επί μέρους διαστάσεις της. Οι κατηγορίες αυτές περιλαμβάνουν τα εξής:

- Σχήμα και χρώμα σπιτιού: αναφορά στην ύπαρξη ή μη σχήματος, φωτογραφιών και χρωματισμών των παρουσιαζόμενων σπιτιών.
- Φόντο: κατηγοριοποίηση σε σχέση με την ύπαρξη χρωματικής ή ουδέτερης βάσης πάνω στην οποία παρουσιάζεται το διαφημιζόμενο

προϊόν αλλά/ή και ύπαρξη κάποιου συγκεκριμένου τοπίου (πόλη/εξοχή)

- Άνθρωποι: η παρουσία προσώπων στην διαφημιστική εικόνα.

Η ανάλυση περιεχομένου των διαφημίσεων περιλαμβάνει την εξέταση τόσο των λεκτικών όσο και των οπτικών απόψεων των διαφημίσεων. Η εικόνα χρησιμοποιείται για να καθοδηγεί το μάτι στο γραπτό κείμενο, ενώ η γλώσσα χρησιμοποιείται για να ολοκληρώσει την μορφή της διαφήμισης. Οι διαφημίσεις που αναλύθηκαν παρουσιάζονται στο σχετικό παράρτημα.

4.3.2 Συνεντεύξεις

Στην παρούσα μελέτη, επιχειρήθηκε μια πιλοτική διερεύνηση της συναισθηματικής σχέσης ορισμένων γυναικών με το χώρο κατοικίας τους. Με επίκεντρο το λόγο πέντε γυναικών, επιχειρήθηκε η διερεύνηση του χωρικού δεσμού με την οπτική του φύλου. Σε αυτό το πλαίσιο, εφαρμόστηκε η ποιοτική μέθοδος της συνέντευξης σε βάθος (in depth interview), προκειμένου να διερευνηθεί ακριβώς αυτή η βιωματική σχέση του ατόμου με τον χώρο κατοικίας του και να εντοπιστούν οι ποιότητες των κριτηρίων του χωρικού δεσμού όπως αυτές προτείνονται από την Guiliani (2003), δηλαδή το κριτήριο της χρονικότητας, της μοναδικότητας, της εγκύτητας και του αισθήματος ασφάλειας και προστασίας.

Αυτός ο τύπος συνέντευξης διευκολύνει τον ερευνητή να κατευθύνει τον ερωτώμενο σε βασικά θέματα, δίνοντάς του παράλληλα την δυνατότητα να αναπτύξει τις σκέψεις του και τις απόψεις του σε βάθος (Ιωσηφίδης, 2003). Ο λόγος των υποκειμένων κατέχει, σε αυτή την περίπτωση, κεντρικό ρόλο καθώς διακινούνται μέσα από αυτόν νοήματα που συνδιαμορφώνουν τη βιωμένη εμπειρία. Με αυτόν τον τρόπο καθίσταται δυνατή η διερεύνηση των αναπαραστάσεων (Παπαστάμου & Μαντόγλου, 1995) της συναισθηματικής εμπλοκής αλλά και ευρύτερα της ταυτότητας των συμμετεχουσών γυναικών σε σχέση με τον χώρο κατοικίας τους. Για να γίνει κατανοητό λοιπόν το ανθρώπινο περιβάλλον, θα πρέπει να ληφθούν υπόψη οι ανθρώπινες αξίες, αντιλήψεις, γνώμες, συναισθήματα, προσωπικές ιστορίες, αναμνήσεις, διαθέσεις κ.α., παραπέμποντας σε αυτό που ο ιστορικός/πολιτισμικός γεωγράφος Lowenthal (1961; όπως αναφέρεται στην Τερκενλή, 1996, σελ. 30) ονομάζει «προσωπικές γεωγραφίες». Με αυτόν τον τρόπο, η έρευνα επικεντρώνεται

στις προσωπικές ιδέες του κάθε ανθρώπου για το περιβάλλον του καθώς και στο μοναδικό τρόπο με τον οποίο ο καθένας μας οργανώνει το χρόνο και την προσωπική/κοινωνική του ζωή στο χώρο.

Διεξαγωγή της έρευνας

Συμμετείχαν 5 γυναίκες, από τον ευρύτερο κύκλο γνωριμιών της γράφουσας (convenient sampling). Από αυτές, τρεις ήταν έγγαμες, μια διαζευγμένη και μια άγαμη, με ηλικίες από 25 έως 60 ετών. Όλες ήταν εργαζόμενες με πανεπιστημιακή μόρφωση που διέμεναν στο κέντρο της Αθήνας σε ιδιόκτητες μονοκατοικίες, προκειμένου να προσεγγιστεί η έννοια του Σπιτιού σύμφωνα με την μορφή που ορίζει η φαινομενολογική προσέγγιση (Bachelard, 1982).

Οι ημιδομημένες συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν είχαν μέση χρονική διάρκεια δύο ωρών. Το σύνολο των συνεντεύξεων διεξήχθη στην κατοικία των συμμετεχόντων κατόπιν τηλεφωνικής επικοινωνίας της ερευνήτριας με τις συμμετέχουσες. Η διεξαγωγή των ημιδομημένων συνεντεύξεων ήταν μη κατευθυντική καθώς η σειρά των ερωτήσεων ήταν αποτέλεσμα της διαλεκτικής διαδικασίας ανάμεσα στην συνεντεύκτρια και την κάθε συμμετέχουσα. Οι θεματικοί άξονες των συνεντεύξεων αφορούν σε 2 πεδία, αυτού των χαρακτηριστικών κατοίκησης της ερωτώμενης-υποκειμένου και αυτού της σχέσης υποκειμένου-αντικειμένου.

Αναλυτικότερα, οι άξονες της συνέντευξης είναι οι εξής:

Άξονας I: Τα χαρακτηριστικά κατοίκησης της ερωτώμενης

Σε αυτή την ενότητα ερωτημάτων, έγινε αναφορά στην προσωπική ιστορία της ερωτώμενης σε σχέση με τον χώρο κατοικίας της και την επιλογή της συγκεκριμένης κατοικίας, της γειτονιάς ή ακόμα και της πόλης.

Άξονας II: Η σχέση με το σπίτι

Σε αυτήν την ενότητα, τα ερωτήματα αφορούσαν στη διερεύνηση του δεσμού με την κατοικία. Σε αυτό το πλαίσιο, εντοπίστηκαν οι πρακτικές κατοίκησης, οι συμπεριφορές, οι δράσεις και οι χρήσεις του χώρου της κατοικίας. Παράλληλα, έγινε καταγραφή των συναισθηματικών αναφορών (εκφράσεων) των συμμετεχόντων για την κατοικία τους, ενώ διερευνήθηκε το επίπεδο στο οποίο το εσωτερικό του σπιτιού αποτελεί έκφραση του προσωπικού τους γούστου και της ταυτότητάς τους.

Μετά την απομαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων, ακολούθησε η επεξεργασία του υλικού και η θεματική ανάλυση του περιεχομένου τους σε σχέση με τα κριτήρια του χωρικού δεσμού.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Κεφάλαιο Πέμπτο: Αναπαραστάσεις του Σπιτιού

Τα αποτελέσματα της θεματικής ανάλυσης αναδεικνύουν το σπίτι ως ένα πολυδιάστατο αντικείμενο, επενδυμένο με διαφορετικά νοήματα και σημασίες. Οι δέκα πρώτες λέξεις σε συχνότητα αναφοράς για το «σπίτι» από το σύνολο του δείγματος, είναι με σειρά προτεραιότητας: η Οικογένεια (N=81), η Ανάπαυση (N=80), η Ασφάλεια (N=79), η Ζεστασιά (N=74), η Άνεση (N=41), η Ηρεμία (N=33), η Θαλπωρή (N=30), το Καταφύγιο (N=27), το Φαγητό (N=24) και ο Ύπνος (N=22).

Οι θεματικές κατηγορίες που προέκυψαν στη συνέχεια από την ανάλυση περιεχομένου, διακρίνονται σε 3 μεγάλες ομάδες, ανάλογα με το ευρύτερο πλαίσιο αναφοράς στο οποίο εντάσσονται. Ειδικότερα:

- Το Ψυχολογικό Πλαίσιο περιλαμβάνει θεματικές κατηγορίες που αφορούν στις ψυχολογικές και συναισθηματικές συνιστώσες του σπιτιού καθώς και στις συμβολικές εικόνες του όπως: το Καταφύγιο, η Φωλιά, το Κάστρο, η Βάση και το Ησυχαστήριο. Εδώ έννοιες όπως η ασφάλεια, η ζεστασιά, η οικογένεια, η ιδιωτικότητα, η ηρεμία, η ανάπαυση και η άνεση, απαρτίζουν την ψυχολογική νοηματοδότηση του σπιτιού.
- Το Κοινωνικό-Λειτουργικό Πλαίσιο περιλαμβάνει όλες εκείνες τις δραστηριότητες και πρακτικές κατοίκησης που αφορούν στις καθημερινές ανάγκες, όπως ο ύπνος ή το φαγητό, στις πρακτικές ελεύθερου χρόνου (διάβασμα, παρακολούθηση τηλεόρασης, ακρόαση μουσικής), στις κοινωνικές ανάγκες όπως οι επισκέψεις φίλων, η φιλοξενία και οι σχέσεις και τέλος στις οικονομικές πρακτικές, οι οποίες τοποθετούν ο σπίτι στη θέση του οικονομικού αντικειμένου (εξόφληση λογαριασμών ή το δάνεια).
- Το Χωρικό Πλαίσιο τέλος, περιλαμβάνει όλα εκείνα τα στοιχεία που αποτελούν το φυσικό και δομημένο περιβάλλον (κήπος και πράσινο, πρακτικές διακόσμησης, αισθητικές προτιμήσεις, αντικείμενα και χώροι του σπιτιού).

Ο Lawrence (2006) επισημαίνει ακριβώς αυτή την τεράστια διακύμανση στις αναπαραστάσεις (ατομικές, κοινωνικές και πολιτισμικές) της κατοικίας. Οι οικείοι

χώροι άλλωστε έχουν διαφορετικές ιδιότητες. Σύμφωνα με τον Canter (1999), οι χώροι διακρίνονται σε τρία γενικά σύνολα: στις δραστηριότητες (πράξεις και χρήσεις του χώρου), στις αξιολογικές αντιλήψεις (αναπαραστάσεις του χώρου όπως αυτές εκφράζονται μέσα από το λόγο των υποκειμένων) και τέλος στις φυσικές ιδιότητες του χώρου. Ειδικότερα, το πρώτο περιλαμβάνει το Λειτουργικό Πλαίσιο, δηλαδή τις δραστηριότητες εκείνες οι οποίες συμπεραίνεται πως εμφανίζονται σε ένα χώρο καθώς και τους λόγους για αυτή τους την εμφάνιση, το δεύτερο –Ψυχολογικό πλαίσιο- περιλαμβάνει τις αξιολογικές αντιλήψεις που σχετίζονται με την ύπαρξη αυτών των δραστηριοτήτων (συναισθήματα, ιδέες σε σχέση με τον περιβάλλοντα χώρο). Τέλος, το Χωρικό Πλαίσιο, περιλαμβάνει τις φυσικές ιδιότητες του χώρου που συνεκτιμώνται σε σχέση με τις δραστηριότητες.

Το σπίτι λοιπόν ενέχει διαφορετικές σημασίες για τα άτομα, που απορρέουν από την υποκειμενική νοηματοδότηση του βιωμένου οικείου χώρου. Χρησιμοποιώντας μια μέθοδο την οποία ονόμασε Σημασιολογική Διαφόριση, ο Osgood (1956, όπως αναφέρεται στον Canter, 1999) ασχολήθηκε με τις παραμέτρους εκείνες από τις οποίες καθορίζεται το νόημα των χώρων, ζητώντας από τους συμμετέχοντες στην να σχολιάσουν ένα ευρύ φάσμα από διπολικές κλίμακες επιθέτων για το σπίτι. Η κλασική αυτή πλέον ψυχολογική μελέτη, ανέδειξε τη σύσταση του κεντρικού πυρήνα της αναπαράστασης του σπιτιού, ο οποίος αποτελείται από: α) την αξιολόγηση, β) την επιρροή (προς και από τους άλλους) και γ) τη δραστηριότητα.

Στο πρώτο, περιλαμβάνονται οι υποκειμενικές αξιολογήσεις καθώς και οι συναισθηματικές σημασιοδοτήσεις του σπιτιού, στο δεύτερο οι κοινωνικές συμπεραδηλώσεις του χώρου κατοικίας και στο τρίτο, οι πρακτικές κατοίκησης. Αντίστοιχα, στην παρούσα έρευνα, η κατηγοριοποίηση που προέκυψε από την θεματική ανάλυση των αναφερόμενων λέξεων, περιλαμβάνει το υποκειμενικό, το κοινωνικό και το χωρικό πλαίσιο συγκρότησης της έννοιας του σπιτιού. Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται οι 15 θεματικές κατηγορίες που προήλθαν από τη θεματική ανάλυση των απαντήσεων των συμμετεχόντων καθώς και η περαιτέρω ομαδοποίησή τους ανά πλαίσιο αναφοράς, δηλαδή το Ψυχολογικό, το Κοινωνικό και το Χωρικό.

Πίνακας 4 : Κατανομή συχνοτήτων απαντήσεων του συνολικού δείγματος κατά σειρά επιλογής των τριών πρώτων λέξεων για το σπίτι.

	ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	1 ^Η ΕΠΙΛΟΓΗ		2 ^Η ΕΠΙΛΟΓΗ		3 ^Η ΕΠΙΛΟΓΗ		ΣΥΝΟΛΟ	
		N	%	N	%	N	%	N	%
ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΛΙΣΙΟ : Ψυχολογικές, λειτουργίες του σπιτιού, συναισθήματα, συμβολικές εικόνες του σπιτιού	1.ΑΣΦΑΛΕΙΑ/ΚΑΤΑΦΥΓΙΟ (ασφάλεια, καταφύγιο, άσυλο, προστασία)	39	12,9	52	17,2	35	11,6	126	41,7
	2.ΖΕΣΤΑΣΙΑ/ΦΩΛΗΑ (ζεστασιά, θαλωρή, συναισθήματα ευτυχίας, αγάπης, στοργής και χαράς.)	35	11,6	46	15,2	42	13,9	123	40,7
	3.ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ/ΕΣΤΙΑ (οικογενειακή ζωή, ανήκειν, αγαπημένα πρόσωπα -μαμά, παιδί/ιά, σύζυγος, γονείς)	71	23,4	28	9,2	26	8,6	125	41,2
	4.ΙΔΙΩΤΙΚΟΤΗΤΑ/ΚΑΣΤΡΟ (Ιδιωτικότητα, προσωπικός χώρος, ο κόσμος μου, εγώ, απομόνωση)	11	3,6	12	4,0	11	3,6	34	11,2
	5. ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑ/ ΒΑΣΗ (δράση προς τα έξω) : (κατάληξη, σταθερότητα, επιστροφή,μονιμότητα, ελευθερία, ανεξαρτησία)	4	1,3	4	1,3	8	2,6	16	5,2
	6.ΑΝΑΠΑΥΣΗ/ΗΣΥΧΑΣΤΗ ΡΙΟ (αναδίπλωση προς τα μέσα: σωματική ξεκούραση, ανάπαυση, ησυχία, ψυχική ηρεμία)	45	14,9	53	17,5	68	22,4	166	54,8
	7.ΑΝΕΣΗ(άνετο)	20	6,6	16	5,3	10	3,3	46	15,2
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ/ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟ ΠΛΛΙΣΙΟ: Δράστηριότητες, πρακτικές κατοίκησης, λειτουργικότητα	8.ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ/ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑ (ύπνος, φαγητό, μπάνιο, δουλειές σπιτιού, λειτουργικότητα, πρακτικότητα)	18	5,9	21	6,9	33	10,9	72	23,7
	9.ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΕΛ.ΧΡΟΝΟΥ – διάβασμα, σεξ, τηλεόραση, μουσική	4	1,3	6	2,0	12	4,0	22	7,3
	10.ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ – πάρτυ, γλέντι, φίλοι, επίσκεψη, φιλοξενία	5	1,7	6	2,0	6	2,0	17	5,7
	11.ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ – λογαριασμοί, έξοδα, δάνειο, αγορά	6	2,0	7	2,3	4	1,3	17	5,6
ΧΩΡΙΚΟ ΠΛΛΙΣΙΟ: Φυσικό και δομημένο περιβάλλον – ποιότητες και ιδιότητες του χώρου	12.ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ – θέα, πράσινο, κήπος	5	1,7	5	1,7	7	2,3	17	5,7
	13.ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ-ΔΙΣΘΗΤΙΚΗ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗ (όμορφο, διακόσμηση,φωτεινό, ηλιόλουστο, ευρύχωρο)	3	1,0	8	2,6	5	1,7	16	5,3
	14. ΧΩΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ- λέξεις που προσδιορίζουν χώρο ή μέρος του σπιτιού (δωμάτιο, πόρτα, παράθυρα, ντουβάρια, τοίχοι, χώρος δομή, κλειδιά, τζάκι, έπιπλα, όπως καναπές, κρεβάτι, πολυθρόνα)	34	11,2	20	6,6	14	4,6	68	22,4
	15.ΑΛΛΑ	2	,7	14	4,6	13	4,3	29	9,6
	MISSING			2	,7	5	1,7		
	ΣΥΝΟΛΟ	303	100,0	303	100,0	303	100,0		

5.1. Κοινωνικές αναπαραστάσεις του σπιτιού

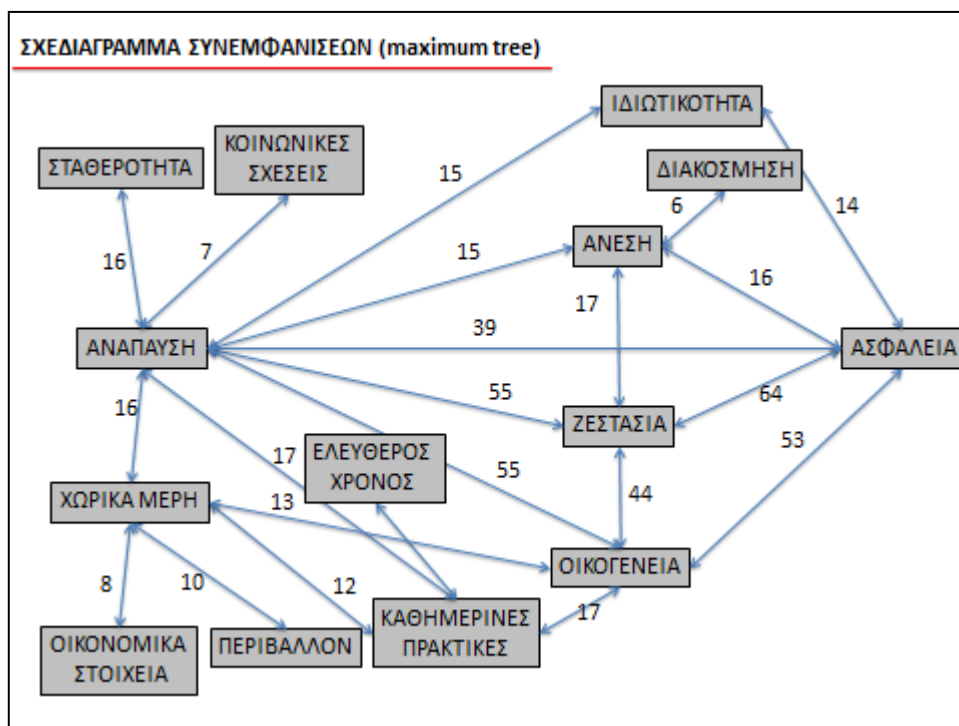
Για το γενικό δείγμα της έρευνας, τον πυρήνα της κοινωνικής αναπαράστασης του Σπιτιού αποτελούν οι έννοιες της ζεστασιάς (συμπεριλαμβάνοντας όλες τις συναισθηματικές σημασιοδοτήσεις της κατοικίας), της ασφάλειας και της οικογένειας καθώς και των χωρικών στοιχείων (χωρικές ιδιότητες, δομή και αντικείμενα). Το Σπίτι, σημασιοδοτείται κυρίως από τις ψυχολογικές και χωρικές του ιδιότητες, παραπέμποντας περισσότερο στην συμβολική του νοηματοδότηση και στη συναισθηματική επένδυση των υποκειμένων στο βιωμένο, οικείο χώρο. Στη δυναμική ζώνη της αναπαράστασης του Σπιτιού, βρίσκονται θεματικές κατηγορίες που αφορούν κυρίως στο λειτουργικό ρόλο της κατοίκησης. Στο περιφερειακό μέρος της αναπαράστασης τέλος, περιλαμβάνονται η σταθερότητα, οι πρακτικές ελεύθερου χρόνου, η αισθητική διάσταση της κατοίκησης, οι κοινωνικές σχέσεις καθώς και στοιχεία του πειβάλλοντος. Στον πίνακα που ακολουθεί, παρουσιάζεται η κοινωνική αναπαράσταση του Σπιτιού για το σύνολο του δείγματος.

Πίνακας 5: Κοινωνικές αναπαραστάσεις του σπιτιού: Συνολικό δείγμα

ΣΕΙΡΑ ΕΜΦΑΝΙΣΗΣ			
		ΙΣΧΥΡΗ <2,03	ΑΣΘΕΝΗΣ >2,03
ΥΨΗΛΗ	>59,86	ΖΕΣΤΑΣΙΑ 129(2,02) ΑΣΦΑΛΕΙΑ 127(1,97) ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ 120 (1,65) ΧΩΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ 69(1,71)	ΑΝΑΠΑΥΣΗ 166(2,13) ΚΑΘΗΜ. ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ 80(2,23)
ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΧΑΜΗΛΗ	<59,86	ΙΔΙΩΤΙΚΟΤΗΤΑ 34(2) ΑΝΕΣΗ 47(1,78) ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ 17(1,88)	ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑ 224(2,41) ΕΛ.ΧΡΟΝΟΣ 22(2,36) ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ 15(2,13) ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ 17(2,05) ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ 17(2,11)
Μέσος όρος συχνότητας 59,86 μέσος όρος σειράς εμφάνισης 2,03 Κεντρικός πυρήνας: Συχνότητα >59,86 και σειρά εμφάνισης <2,03			

Η ανάλυση ομοιότητας (similarity analysis) όπως αποτυπώνεται από το παρακάτω σχεδιάγραμμα (maximum tree), παρουσιάζει τις πλέον δυνατές σχέσεις (συνεμφανίσεις) μεταξύ όλων των στοιχείων της κοινωνικής αναπαράστασης του σπιτιού. Για πρακτικούς λόγους, περιλαμβάνονται οι συνεμφανίσεις που είναι περισσότερες από πέντε.

Σχήμα 4: Σχεδιάγραμμα συνεμφανίσεων στοιχείων της κοινωνικής αναπαράστασης του Σπιτιού



Παρατηρώντας τις σχέσεις στο παραπάνω σχεδιάγραμμα ανάμεσα στις μεταβλητές, το Ψυχολογικό Πλαίσιο αναδεικνύεται ως το βασικό σχεσιακό πλέγμα της αναπαράστασης. Ειδικότερα, η διάσταση της Ζεστασιάς-Ασφάλειας περιλαμβάνει τις περισσότερες συνεμφανίσεις (64) με αυτές της Ανάπαυσης-Οικογένειας (55) και Ανάπαυσης-Ζεστασιάς (55) και Οικογένειας-Ασφάλειας (53) να ακολουθούν. Το τρίγωνο Ζεστασιά-Οικογένεια-Ασφάλεια που βρίσκεται στο κέντρο της κοινωνικής αναπαράστασης του σπιτιού συνδέεται περαιτέρω με το στοιχείο της Ανάπαυσης. Το τελευταίο, διαφαίνεται να αποτελεί το συνδετικό πόλο με τα στοιχεία του Λειτουργικού και Χωρικού πλαισίου της αναπαράστασης. Σε αυτό το πλαίσιο, η Ανάπαυση συνδέεται άμεσα με λειτουργικά στοιχεία όπως οι καθημερινές πρακτικές (33) και οι κοινωνικές σχέσεις (7) καθώς και με τα χωρικά στοιχεία (16). Η

αποτύπωση της εικόνας των συνεμφανίσεων της αναπαράστασης ανάμεσα στο ψυχολογικό, λειτουργικό και χωρικό πλαίσιο ενισχύει τη διάκριση ανάμεσα στον συναισθηματικό και στον λειτουργικό δεσμό των συμμετεχόντων σε σχέση με την κατοικία τους (Guiliani, 2003).

➤ Κοινωνικές αναπαραστάσεις του σπιτιού κατά φύλο

Αναφορικά με την κοινωνική αναπαράσταση του σπιτιού σύμφωνα με το φύλο, στον κεντρικό πυρήνα, η ασφάλεια και η οικογένεια καθώς και τα στοιχεία και αντικείμενα του χώρου, αποτελούν μέρος του πυρήνα της αναπαράστασης και για τα δύο φύλα. Για τους άνδρες, προστίθεται η κατηγορία της ανάπαυσης και της άνεσης, ενώ στη δυναμική ζώνη βρίσκονται η ζεστασιά καθώς και οι καθημερινές πρακτικές κατοίκησης.

Πίνακας 6 : Κοινωνικές αναπαραστάσεις κατά φύλο - ΑΝΔΡΕΣ

ΣΕΙΡΑ ΕΜΦΑΝΙΣΗΣ			
		ΙΣΧΥΡΗ <2,08	ΑΣΘΕΝΗΣ>2,08
ΥΨΗΛΗ	>18,26	ΑΝΑΠΑΥΣΗ 82(2,03) ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ 59(1,58) ΑΣΦΑΛΕΙΑ 41(2) ΧΩΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ 41(1,75) ΑΝΕΣΗ 23(1,95)	ΖΕΣΤΑΣΙΑ 34(2,14) ΚΑΘΗΜ. ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ 46(2,15)
ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	<18,26	ΙΔΙΩΤΙΚΟΤΗΤΑ 14(2,07)) ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ 4(2) ΟΙΚΟΝΟΜ. ΣΤΟΙΧΕΙΑ 14(1,92)	ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑ 11(2,54)) ΕΛ. ΧΡΟΝΟΣ 20(2,3) ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ 4(2,25) ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ 6(2,33)
ΧΑΜΗΛΗ			
Μέσος όρος συχνότητας 18,26, μέσος όρος σειράς εμφάνισης 2,08 Κεντρικός πυρήνας: Συχνότητα >18,26 και σειρά εμφάνισης <2,08			

Στις γυναίκες, η συναισθηματική επένδυση (ζεστασιά) αναδύεται ως το σημαντικότερο στοιχείο του πυρήνα της αναπαράστασης του σπιτιού. Στον τελευταίο δεν περιλαμβάνεται η έννοια της ανάπαυσης, εύρημα που συνδέεται με τη διαφοροποίηση της χρήσης του χώρου από τα δύο φύλα και τους κοινωνικούς ρόλους τους σε σχέση με την καθημερινές έμφυλες πρακτικές κατοίκησης.

Πίνακας 7: Κοινωνικές αναπαραστάσεις κατά φύλο - ΓΥΝΑΙΚΕΣ

ΣΕΙΡΑ ΕΜΦΑΝΙΣΗΣ			
		ΙΣΧΥΡΗ <2,03	ΑΣΘΕΝΗΣ>2,03
ΥΨΗΛΗ	>22,13	ΖΕΣΤΑΣΙΑ 95(1,97) ΑΣΦΑΛΕΙΑ 86(1,96) ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ 61(1,68) ΑΝΕΣΗ 24(1,62) ΧΩΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ28(1,64)	ΑΝΑΠΑΥΣΗ 84(2,23) ΚΑΘΗΜ. ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ 34(2,35)
ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	<22,13	ΙΔΙΩΤΙΚΟΤΗΤΑ 20(1,95) ΟΙΚΟΝΟΜ. ΣΤΟΙΧΕΙΑ36(1,66) ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ113(2) ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ 11(2)	ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑ13(2,30) ΕΛ.ΧΡΟΝΟΣ 2(3) ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ 11(2,18)
ΧΑΜΗΛΗ			
Μέσος όρος συχνότητας 22,13, μέσος όρος σειράς εμφάνισης 2,03 Κεντρικός πυρήνας: Συχνότητα >22,13 και σειρά εμφάνισης <2,03			

➤ Κοινωνικές αναπαραστάσεις του σπιτιού κατά καθεστώς κατοίκησης

Η αναπαράσταση του Σπιτιού δεν φαίνεται να διαφοροποιείται σημαντικά στον πυρήνα της αναφορικά με το καθεστώς κατοίκησης. Στον πυρήνα της αναπαράστασης για όλες τις κατηγορίες βρίσκονται η ζεστασιά, η ασφάλεια, η οικογένεια και τα χωρικά στοιχεία. Για τους ιδιοκτήτες προστίθεται η έννοια της άνεσης σε αντιδιαστολή με τους ενοικιαστές και τους διαμένοντες στο γονικό σπίτι, όπου αναφέρεται η έννοια της ανάπαυσης. Για τους ιδιοκτήτες, το σπίτι τους αποτελεί έναν οικειοποιημένο χώρο, εκεί «που νιώθουν άνετα». Η διαφοροποίηση της αναπαράστασης του Σπιτιού σε σχέση με το καθεστώς κατοίκησης είναι πιο έκδηλη στην δυναμική ζώνη. Εκτός από την κοινή συνισταμένη των καθημερινών πρακτικών, οι ιδιοκτήτες αναφέρουν το σπίτι ως χώρο διάκρισης, οικονομικής, κοινωνικής και αισθητικής επένδυσης. Οι ενοικιαστές πάλι, εισάγουν την έννοια της σταθερότητας-προσωρινότητας καθώς και τα στοιχεία του περιβάλλοντος χώρου της κατοικίας. Είναι άλλωστε διαπιστωμένο ερευνητικά ότι οι ενοικιαστές επιλέγουν την κατοικία τους συνήθως με ποιοτικά κριτήρια που αφορούν στην ευρύτερη περιοχή κατοίκησης. Οι διαμένοντες στο γονικό σπίτι τέλος, φαίνεται να περιλαμβάνουν τα λιγότερα στοιχεία στη δυναμική ζώνη της αναπαράστασης, καθώς στην πραγματικότητα διαβιούν σε μεταβατικό χώρο. Στους παρακάτω πίνακες, παρουσιάζεται η αναπαράσταση του Σπιτιού ανά καθεστώς κατοίκησης.

Πίνακας 8 : Κοινωνικές αναπαραστάσεις κατά καθεστώς κατοίκησης – ΙΔΙΟΚΤΗΤΕΣ

ΣΕΙΡΑ ΕΜΦΑΝΙΣΗΣ			
ΥΨΗΛΗ	>20,26	ΙΣΧΥΡΗ <2,10	ΑΣΘΕΝΗΣ>2,10
		ΖΕΣΤΑΣΙΑ 65(2,01) ΑΣΦΑΛΕΙΑ65(2) ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ 65(1,55) ΑΝΕΣΗ 30(1,9) ΧΩΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ28(1,71)	ΑΝΑΠΑΥΣΗ 72(2,33) ΚΑΘΗΜ. ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ 39(2,25)
ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	<20,26	ΙΔΙΩΤΙΚΟΤΗΤΑ 17(1,88) ΟΙΚΟΝΟΜ. ΣΤΟΙΧΕΙΑ15(1,86) ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ 8(1,87) ΕΛ.ΧΡΟΝΟΣ 8(1,75) ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ 7(1,86)	ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑ 9 (2,44) ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ 9 (2,11)
ΧΑΜΗΛΗ			
Μέσος όρος συχνότητας 20,26, μέσος όρος σειράς εμφάνισης 2,10 Κεντρικός πυρήνας: Συχνότητα >20,26 και σειρά εμφάνισης <2,10			

Πίνακας 9: Κοινωνικές αναπαραστάσεις κατά καθεστώς κατοίκησης – ΕΝΟΙΚΙΑΣΤΕΣ

ΣΕΙΡΑ ΕΜΦΑΝΙΣΗΣ			
ΥΨΗΛΗ	>9,2	ΙΣΧΥΡΗ <2,22	ΑΣΘΕΝΗΣ>2,22
		ΑΝΑΠΑΥΣΗ 41(2,14) ΖΕΣΤΑΣΙΑ 38(1,89) ΑΣΦΑΛΕΙΑ 32(1,81) ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ 24(1,83) ΧΩΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ28(1,71)	ΚΑΘΗΜ. ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ 39(2,25)
ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	<9,2	ΑΝΕΣΗ 5(1,9) ΙΔΙΩΤΙΚΟΤΗΤΑ 6(2,16) ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑ 7 (1,75) ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ 4(2,14)	ΟΙΚΟΝΟΜ. ΣΤΟΙΧΕΙΑ1(3) ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ 4(2,5) ΕΛ.ΧΡΟΝΟΣ 3(2,66) ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ 5(2,4)
ΧΑΜΗΛΗ			
Μέσος όρος συχνότητας 20,26, μέσος όρος σειράς εμφάνισης 2,10 Κεντρικός πυρήνας: Συχνότητα >20,26 και σειρά εμφάνισης <2,10			

Πίνακας 10: Κοινωνικές αναπαραστάσεις κατά καθεστώς κατοίκησης – ΔΙΑΜΟΝΗ ΜΕ ΓΟΝΕΙΣ

ΣΕΙΡΑ ΕΜΦΑΝΙΣΗΣ			
ΥΨΗΛΗ	>14,6	ΙΣΧΥΡΗ <2,21	ΑΣΘΕΝΗΣ>2,21
		ΑΝΑΠΑΥΣΗ 491,85) ΖΕΣΤΑΣΙΑ 21(2,14) ΑΣΦΑΛΕΙΑ 32(1,81) ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ 31(1,70) ΧΩΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ 23(1,73)	ΚΑΘΗΜ. ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ 18(2,27)
ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	<14,6	ΑΝΕΣΗ 9(1,66) ΙΔΙΩΤΙΚΟΤΗΤΑ 11(2,09)	ΟΙΚΟΝΟΜ. ΣΤΟΙΧΕΙΑ 1(1) ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ 3(2,66) ΕΛ.ΧΡΟΝΟΣ 9(2,22) ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ 2(2,5) ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑ 8 (2,62) ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ 4(2,14)
ΧΑΜΗΛΗ			
Μέσος όρος συχνότητας 20,26, μέσος όρος σειράς εμφάνισης 2,10 Κεντρικός πυρήνας: Συχνότητα >20,26 και σειρά εμφάνισης <2,10			

➤ Κοινωνικές αναπαραστάσεις του σπιτιού κατά κοινωνική τάξη

Αναφορικά με τις κοινωνικές κατηγορίες, τα άτομα που ανήκουν στην εργατική τάξη έχουν στον κεντρικό πυρήνα της αναπαράστασης του Σπιτιού την ανάπαυση, την οικογένεια και τα χωρικά στοιχεία και αντικείμενα του σπιτιού. Το στοιχείο της συναισθηματικής επένδυσης (ζεστασιάς) τοποθετείται στη δυναμική ζώνη. Για τα άτομα που ανήκουν στην μικροαστική τάξη, η αναπαράσταση του Σπιτιού είναι ιδιαίτερα σύνθετη καθώς περιλαμβάνει στοιχεία και από τα τρία πλαίσια: το ψυχολογικό (ζεστασιά, ασφάλεια, οικογένεια, άνεση), το λειτουργικό (καθημερινές πρακτικές κατοίκησης) και το χωρικό. Είναι ενδιαφέρον εδώ να επισημανθεί ότι συγκριτικά με τις άλλες ομάδες, δεν αναφέρεται η ανάπαυση. Φαίνεται ότι για τη μικροαστική τάξη, το σπίτι αποτελεί δυνάμει ένα εργαλείο διαρκούς συναισθηματικής αλλά και λειτουργικής επένδυσης με ανάλογες πρακτικές και προσωπική εργασία. Για τα άτομα που ανήκουν στα μεσαία ανερχόμενα στρώματα, η ιδιωτικότητα αναδεικνύεται ως το στοιχείο εκείνο του πυρήνα διάκρισης της αναπαράστασης σε σχέση τις προηγούμενες ομάδες, σηματοδοτώντας τον ταξικό αποκλεισμό του ιδιωτικού τους χώρου από τους μη ανήκοντες σε αυτούς. Στους

πίνακες που ακολουθούν, παρουσιάζονται οι κοινωνικές αναπαραστάσεις του Σπιτιού ανά κοινωνική τάξη:

Πίνακας 11 : Κοινωνικές αναπαραστάσεις κατά κοινωνική τάξη – ΕΡΓΑΤΙΚΗ/ΚΑΤΩΤΕΡΗ

ΣΕΙΡΑ ΕΜΦΑΝΙΣΗΣ			
ΥΨΗΛΗ	>4,92	ΙΣΧΥΡΗ <1,77	ΑΣΘΕΝΗΣ>2,21
		ΑΝΑΠΑΥΣΗ 28(1,92) ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ 25(1,64) ΧΩΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ 14(1,57)	ΚΑΘΗΜ. ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ 32(2,25) ΖΕΣΤΑΣΙΑ 23(2,30) ΑΣΦΑΛΕΙΑ 31(1,96) ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑ 7 (2,14) ΕΛ.ΧΡΟΝΟΣ 10(2) ΙΔΙΩΤΙΚΟΤΗΤΑ 4(3)
ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	<4,92	ΑΝΕΣΗ 6(1,33) ΟΙΚΟΝΟΜ. ΣΤΟΙΧΕΙΑ4(1,5)	ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ 4(2) ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ 2(3)
ΧΑΜΗΛΗ			
Μέσος όρος συχνότητας 4,92 μέσος όρος σειράς εμφάνισης 1,77 Κεντρικός πυρήνας: Συχνότητα >4,92 και σειρά εμφάνισης <1,77			

Πίνακας 12 : Κοινωνικές αναπαραστάσεις κατά κοινωνική τάξη – ΜΙΚΡΟΑΣΤΙΚΗ

ΣΕΙΡΑ ΕΜΦΑΝΙΣΗΣ			
ΥΨΗΛΗ	>18,8	ΙΣΧΥΡΗ <2,17	ΑΣΘΕΝΗΣ>2,17
		ΖΕΣΤΑΣΙΑ 67(1,98) ΑΣΦΑΛΕΙΑ 58(1,94) ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ 56(1,64) ΧΩΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ 36(1,83) ΚΑΘΗΜ. ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ 32(2,12) ΑΝΕΣΗ 25(1,83)	ΑΝΑΠΑΥΣΗ 28(1,92)
ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	<18,8	ΙΔΙΩΤΙΚΟΤΗΤΑ 15(1,8) ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ11(2) ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ 6(2,16) ΟΙΚΟΝΟΜ. ΣΤΟΙΧΕΙΑ 7(1,85) ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ 8(1,87)	ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑ 5(2,6) ΕΛ.ΧΡΟΝΟΣ 8(2,62)
ΧΑΜΗΛΗ			
Μέσος όρος συχνότητας 4,92 μέσος όρος σειράς εμφάνισης 1,77 Κεντρικός πυρήνας: Συχνότητα >4,92 και σειρά εμφάνισης <1,77			

Πίνακας 13 : Κοινωνικές αναπαραστάσεις κατά κοινωνική τάξη – ΜΕΣΑΙΑ/ΑΝΕΡΧΟΜΕΝΗ

ΣΕΙΡΑ ΕΜΦΑΝΙΣΗΣ			
ΥΨΗΛΗ	>13,06	ΙΣΧΥΡΗ <2,12	ΑΣΘΕΝΗΣ>2,12
		ΑΝΑΠΑΥΣΗ 59(2,09) ΖΕΣΤΑΣΙΑ 39(1,93) ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ 39(1,68) ΑΣΦΑΛΕΙΑ 38(2,04) ΧΩΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ 19(1,59) ΑΝΕΣΗ 16(1,83) ΙΔΙΩΤΙΚΟΤΗΤΑ 15(1,95)	ΚΑΘΗΜ. ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ 16(2,47)
ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	<13,06	ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ6(2,16)	ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑ 12(2,55) ΕΛ.ΧΡΟΝΟΣ 4(2,82) ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ 5(2,2) ΟΙΚΟΝΟΜ. ΣΤΟΙΧΕΙΑ 7(2,18) ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ 7(2,18)
ΧΑΜΗΛΗ			
Μέσος όρος συχνότητας 4,92 μέσος όρος σειράς εμφάνισης 1,77 Κεντρικός πυρήνας: Συχνότητα >4,92 και σειρά εμφάνισης <1,77			

5.2 Η εικόνα του ιδανικού σπιτιού

Η κυρίαρχη εικόνα του ιδανικού σπιτιού που αναδύεται από τις απαντήσεις του δείγματος στο σχετικό ανοιχτό ερώτημα, είναι αυτή της μονοκατοικίας με κήπο μέσα σε φυσικό περιβάλλον και θέα στη θάλασσα. Κύρια χαρακτηριστικά του αποτελούν η άνεση, οι ευάεροι και φωτεινοί χώροι, η ησυχία και η αισθητική. Σημαντικό επίσης στοιχείο για την εννοιολόγηση του ιδανικού σπιτιού αποτελεί η παρουσία αγαπημένων συγγενών και φίλων, των παιδιών και των κατοικιδίων καθώς και η ζεστασιά των σημαντικών ανθρώπινων σχέσεων. Κάποια χαρακτηριστικά παραδείγματα από τις αναφορές των συμμετεχόντων είναι: «Μονοκατοικία με κήπο και θέα στη θάλασσα στην εξοχή», «Μεζονέτα με πολύ πράσινο, πισίνα και ησυχία», «Μια μονοκατοικία με κεραμίδια, αυλή, ζώα και παιδιά», «Σπιτάκι με κεραμιδοσκεπή, θάλασσα, βουνό», «Ένα διόροφο σπίτι με κήπο και θέα τη θάλασσα», «Ένα ισόγειο σπίτι με κεραμίδια στην εξοχή», «Με κεραμίδια και πολλά λουλούδια», «Μια μονοκατοικία πάνω σε βράχο με θέα το πέλαγος».

Η μονοκατοικία ως ιδανικός τύπος κατοικίας πράγματι συναντάται τόσο στις ελληνικές όσο και στις διεθνείς έρευνες. Η ιδιοκτησία μιας αυτόνομης μονοκατοικίας αποτελεί άλλωστε από μόνη της έναν εξιδανικευμένο πρότυπο κατοικίας (Lassare, 1995), εύρημα που απαντάται και στην ελληνική πραγματικότητα. Σύμφωνα με σχετική έρευνα της Κάπα Research (2004), η προτίμηση μιας μονοκατοικία στα βόρεια ή νότια προάστεια, αποτελεί ιδανικό για την πλειονότητα των νεοελλήνων. Η προτίμηση αυτή αποδίδεται σύμφωνα με τη Συγκολίτου (1997, σελ. 165-166), στον τρόπο με τον οποίο το οικιστικό πλαίσιο της μονοκατοικίας δομεί τον χώρο. Σε αυτήν την περίπτωση, δίνεται η δυνατότητα στους κατοίκους να αποφεύγουν την αλληλεπίδραση με τους γείτονες ή να την ελέγχουν περισσότερο. Επίσης, καθώς η μονοκατοικία θεωρείται ότι έχει κέντρο την οικογένεια, η προτίμηση αυτή στρέφεται και προς την ανάγκη διασφάλισης της ιδιωτικότητας της οικογένειας, η οποία ενισχύεται από αυτό το είδος της κατοικίας.

Τα στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος αναδύονται μέσα από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων, ως η πλέον αναφερόμενη θεματική κατηγορία: λουλούδια, δέντρα, κήπος, αυλή, πράσινο, υπαίριοι χώροι, γκαζόν, καθαρό περιβάλλον, θάλασσα, πέλαγος, τριαντάφυλλα. Μερικές από τις απαντήσεις όπως για παράδειγμα «Ένα

ξύλινο σπιτάκι πνιγμένο στα αγριολούλουδα» ή «Ένα σπίτι μέσα στα πεύκα δίπλα στη θάλασσα» μεταφέρουν τη δύναμη της εικόνας ενός ειδυλλιακού πίνακα τοπίου. Η εγγύτητα στη θάλασσα και ο κήπος αποτελούν τα δύο συχνότερα στοιχεία του ιδανικού σπιτιού. Σηματοδοτώντας τη σπανιότητα του φυσικού περιβάλλοντος στο αστικό τοπίο, οι έρευνες δείχνουν ότι το «πράσινο» συνδέεται με σημαντικές κοινωνικές και ατομικές λειτουργίες (Gunter, 2000). Σύμφωνα με τις τελευταίες, η παρουσία της βλάστησης είναι ιδιαίτερα σημαντική για τους κατοίκους της πόλης, ενώ η πρόσβαση σε κοντινά πάρκα ή φυσικά αξιοθέατα, αποτελεί σημαντικό παράγοντα ευημερίας για τους κατοίκους μιας περιοχής.

Τα υπόλοιπα χωρικά στοιχεία που συνιστούν το ιδανικό σπίτι είναι το φως (ηλιόλουστο, φωτεινό, μεγάλα παράθυρα και τζαμαρίες), η θέα και το άνοιγμα προς τον ορίζοντα (κατά προτίμηση θαλάσσιο), οι ανέσεις, η ησυχία και η λειτουργικότητα (καλή διαρρύθμιση, βοηθητικοί χώροι, αποθήκες, πολυχρηστικότητα). Κάποιες από τις απαντήσεις είναι: «Άνετο, ήσυχο, ευάερο, ευήλιο, με καθαρό περιβάλλον», «Ευρύχωρο, ήσυχο, ευάερο, ευήλιο, με ανέσεις, ιδιόκτητο», «Σπίτι με πολύ φως και θέα», «Ευάερο, ευήλιο, ευρύχωρο, με πολύ καλή διαρρύθμιση, ζεστό κι ωραίο», «Ένας εννιαίος χώρος, πολυχρηστικός με υπαίθριους χώρους γύρω-γύρω και πολύ φως». Το στοιχείο της άνεσης, μπορεί να συνδεθεί είτε με το μέγεθος και τη διαρρύθμιση του κτίσματος «Άνετο, μεγάλο σπίτι» είτε με τον εξοπλισμό και την κάλυψη των αναγκών των ενοίκων του, όπως «Ένα καλά εξοπλισμένο σπίτι» ή «Σπίτι με αυτοματισμούς υψηλής τεχνολογίας».

Μια επισήμανση σχετικά με τις απαντήσεις των συμμετεχόντων αφορά στο μέγεθος του σπιτιού: αν και οι περισσότερες αναφορές συνδέονται με την ευρυχωρία υπάρχουν λιγότερες αλλά αρκετές που επιμένουν στο μικρό μέγεθος. Έτσι συναντάμε περιγραφές μεγάλων διαστάσεων όπως «Μεγάλη έκταση, με πράσινο και πισίνα», «4 στρέμματα οικόπεδο, 200 τετραγωνικά ισόγειο, κήπο και πισίνα», «Μεγάλη και καινούρια μονοκατοικία με κήπο», «Ευρύχωρο, με μεγάλες βεράντες, σε ήσυχη γειτονιά και με πυλωτή» καθώς και μικρών όπως «Σπιτάκι με κεραμοσκεπή» ή «Ένα ξύλινο μικρό σπίτι δίπλα στη θάλασσα». Οι περιγραφές των σπιτιών μεγάλων διαστάσεων συμπληρώνονται με λεπτομέρειες που παραπέμπουν στον πολυτελή, εξιδανικευμένο βίο των πλουσίων και της «καλής ζωής» (πισίνα, υπηρέτες, κοκτέιλς, παλάτι, βίλλα κ.α.) ενώ των μικρών, συνδέονται με την έννοια της απλότητας και του

αυθεντικού εαυτού. Αυτή η αντίθεση, ενέχει τη διαλεκτική της καλύβας και του πύργου ή παλατιού στο κέντρο της αναπαράστασης του σπιτιού, όπως τόσο γλαφυρά αναδεικνύει ο Bachelard στο μνημειώδες βιβλίο του «Η ποιητική του χώρου». Από τη μια το σπίτι, ως χώρος κοινωνικής καταξίωσης, απλώνεται και καταλαμβάνει το γύρω περιβάλλον την ίδια στιγμή που, ως ιδιωτικός τόπος περισυλλογής και ανασυγκρότησης, συσπειρώνεται σε ένα μικρό, ταπεινό αλλά φωτεινό καταφύγιο μέσα στον απέραντο, σκοτεινό κόσμο.

Σημαντική ακόμα παράμετρο στην εικόνα του ιδανικού σπιτιού αποτελούν τα αισθητικά στοιχεία του χώρου. Ένα σπίτι ελκυστικό, καλόγουστο, με ωραία ζεστά χρώματα και διακόσμηση (λιτές γραμμές, απλότητα, νεοκλασσικό, μίνιμαλ, γιαπωνέζικη κρεββατοκάμαρα κ.α) ανάλογα με το στυλ και τις προτιμήσεις των ενοίκων του. Μερικές από τις απαντήσεις: «Ένα τριάρι διακοσμημένο από μένα, να μένω μόνος», «Καλόγουστο, άνετο, ιδιόκτητο», «Στούντιο, με κρεββατοκάμαρα να είναι γιαπωνέζικη με φαναράκια», «Λειτουργικό, καλόγουστο, να τραβά τους ανθρώπους», «Μεζονέτα με αμφιθεατρικό δεύτερο όροφο και εξτρέμ μοντέρνο σχεδιασμό, «Όσο δυνατόν λιγότερα έπιπλα –χώρος κελιού». Η ποικιλία και αισθητικές προτιμήσεις πολλές, όσες και οι επιλογές και τα γούστα των ανθρώπων που τα κατοικούν, η επιθυμούν να τα κατοικήσουν.

Ολοκληρώνοντας την εικόνα του ιδανικού σπιτιού, είναι σημαντικό να σταθεί κανείς στην κατηγορία των απαντήσεων που αφορούν στη ζεστασιά των ανθρώπινων σχέσεων. Δυνατά συναισθήματα που μόνο η ανθρώπινη επαφή και το «ζεστό» περιβάλλον μπορεί να προκαλέσει (όπως χαρά, γέλια, ευτυχία) παρατίθενται μαζί με ευτυχισμένα στιγμιότυπα μιας ειδυλλιακής, οικογενειακής ζωής. «Όλοι γύρω από ένα τραπέζι» ή «Κυριακάτικη συγκέντρωση με αγαπημένα πρόσωπα», αγαπημένοι άνθρωποι και φιλόξενα σπίτια, με εικόνες από παιδιά που παίζουν ξένοιαστα στον κήπο, παραπέμποντας ακριβώς σε εκείνες τις πρωταρχικές εικόνες δεσμού με τον κόσμο και τον σημαντικό Άλλο. Τα αποσπάσματα πολλά: «Περνάμε ευχάριστα και ήρεμα με αγαπημένα πρόσωπα», «Η εικόνα μιας οικογένειας με παιδιά να παίζουν και να γελάνε», «Μια τέλεια οικογένεια με αγάπη, κατανόηση και αλληλοσεβασμό», «Να έχει άνεση και χαρούμενες μέρες». Η αφετηρία είναι εικόνες ή και μνήμες της παιδικής μας ηλικίας. Το σπίτι που γεμίζει από κόσμο και αγαπημένους, οικείους

ανθρώπους, φίλους και συγγενείς, γίνεται ιδανικό καθώς είναι «Ένα σπίτι το οποίο μοιράζεσαι».

5.3 Το μη επιθυμητό σπίτι

Το σπίτι δεν είναι μόνο ένας ευχάριστος, ιδανικός χώρος βίωσης θετικών συναισθημάτων. Μπορεί να προκαλέσει αμφίθυμα ή δυσάρεστα συναισθήματα στον ένοικό του. Ποιο είναι λοιπόν το σπίτι εκείνο που μας απωθεί; Ποια είναι εκείνα υποκειμενικά κριτήρια σε ένα χώρο που μας αποτρέπει από το να επενδύσουμε συναισθηματικά σε αυτόν; Επιχειρώντας να απαντήσουμε στο ερώτημα για το τι είναι αυτό που διαφοροποιεί ένα σπίτι από έναν απλό χώρο κατοίκησης, επεξεργαστήκαμε τις απαντήσεις των συμμετεχόντων αναφορικά με τα στοιχεία του αποκλειόμενου από την επιθυμία σπιτιού. Ειδικότερα, ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να συνεχίσουν την παρακάτω φράση: «Σήμερα, σε αυτή την περίοδο της ζωής μου, πιστεύω ότι θα μου ήταν πολύ δύσκολο ή δυσάρεστο να μείνω σε ένα σπίτι που...».

Από την επεξεργασία των απαντήσεων, τα χαρακτηριστικά του ανεπιθύμητου σπιτιού περιλαμβάνουν κυρίως στοιχεία που αφορούν στην κακή ποιότητα του χώρου και στις άσχημες συνθήκες διαβίωσης : παλιό, σκοτεινό, χωρίς άνοιγμα ή εξωτερικό χώρο, μικρό, βρώμικο. Χαρακτηριστικές απαντήσεις αναφέρονται παρακάτω:

-«Είναι μικρό, σκοτεινό, παλιό, δυσλειτουργικό», «Είναι μικρό, σκοτεινό, με θόρυβο», «Θα ήταν υπόγειο, χωρίς φυσικό φως και μικρό», «Δεν είναι καθαρό και καινούριο», «Δεν έχει γκαράζ», «Είναι βρώμικο και χωρίς θέρμανση».

Σημαντική επίσης φαίνεται να είναι και η περιοχή κατοίκησης, είτε αυτή είναι στο κέντρο της πόλης με πολύ φασαρία και έλλειψη ασφάλειας είτε σε απομακρυσμένη περιοχή με δυσκολία πρόσβασης και μετακίνησης.

-« Δεν είναι προσιτό με τα πόδια», «Βρίσκεται σε μεγαλούπολη», «Να είναι παλιό, με φασαρία, μακριά από καλή συγκοινωνία», «Είναι απομονωμένο, μακριά από την πόλη», «Είναι πολύ μακριά από την περιοχή που μένω», «Στο κέντρο της Αθήνας».

Επισημαίνονται τέλος, αρκετά στοιχεία που για ακόμα μια φορά αφορούν στις σχέσεις και στην επικοινωνία με τους άλλους, όπως:

- Η απομόνωση και η ιδιωτικότητα:

«Δε θα είχα δικό μου προσωπικό χώρο», «Δε θα μπορώ να περάσω κάποιες ώρες μοναξιάς», «Θα το μοιραζόμουν με αγνώστους» ή και αντίστροφα

- Η διαμονή χωρίς τους αγαπημένους ανθρώπους:

«Δε θα είχε μέσα τους ανθρώπους που αγαπώ», «Είναι άδειο από τα αγαπημένα μου πρόσωπα», «Ερημο και δεν υπάρχει ζωντάνια», «Θα ήμουν μόνος/ή μου», «Σε ένα σπίτι χωρίς φίλους και συγγενείς», «Να είναι άδειο, χωρίς κόσμο ή έστω φωτογραφίες», «Δεν έχει αγάπη».

- Να υπάρχουν ακόμα κακές σχέσεις και προστριβές ανάμεσα στους ενοίκους:

«Θα υπάρχουν εντάσεις, τριβές και καταθλιπτική διακόσμηση», «Να έχει ανθρώπους που δεν νοιάζονται ο ένας για τον άλλον», «Υπάρχουν φωνές και τσακωμοί» ή ακόμα και με τους γείτονες: «Θα είχε κακούς γείτονες», «Θα έμεναν οι ιδιοκτήτες από κάτω», «Δύστροπους γείτονες».

Τόσο η εικόνα του ιδανικού σπιτιού όσο και εκείνη του ανεπιθύμητου, λειτουργούν συμπληρωματικά στα κύρια στοιχεία της αναπαράστασης του σπιτιού.

5.4 Αναπαραστάσεις του σπιτιού στη διαφήμιση

Το Σπίτι, αποτελεί και αντικείμενο κατανάλωσης με κοινωνική και οικονομική αξία, Αυτές οι διαστάσεις του προβάλλονται κατεξοχήν στον διαφημιστικό λόγο και εικόνα. Σε αυτό το πλαίσιο, η ανάλυση περιεχομένου τόσο ως προς τον λόγο όσο και ως προς την μορφή (εικόνα), συγκεκριμένων διαφημίσεων, έτσι όπως αυτές εμφανίζονται στον έντυπο διαφημιστικό τύπο αγοράς δανείου κατοικίας, αποτελεί αφετηρία για την διερεύνηση των περαιτέρω στοιχείων της αναπαράστασης του σπιτιού. Στην παρούσα μελέτη, επιχειρήθηκε η διερεύνηση βασικών χαρακτηριστικών του λόγου και της εικόνας στην έντυπη διαφήμιση στεγαστικών δανείων. Τα αποτελέσματα της ανάλυσης ενισχύουν και συμπληρώνουν το κεφάλαιο των κοινωνικών αναπαραστάσεων του Σπιτιού, κυρίως σε σχέση με τις συμβολικές διαστάσεις του και την διάκριση των αξόνων του πλαισίου αναφοράς σε Ψυχολογικό, Κοινωνικό και Χωρικό.

Ειδικότερα, στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται η κατανομή των διαφημίσεων κατά θεματικούς άξονες καθώς και σε σχέση με συμπληρωματικούς (τεχνικούς) άξονες της εικόνας.

Πίνακας 14: Κατανομή στοιχείων των διαφημίσεων (εικόνα και λόγος) κατά άξονα ανάλυσης της έννοιας «σπίτι»

Θεματικοί άξονες	Διαφήμιση 1	Διαφήμιση 2	Διαφήμιση 3	Διαφήμιση 4	Διαφήμιση 5	Διαφήμιση 6	Διαφήμιση 7
Άξονας 1: Ψυχολογικά στοιχεία	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Άξονας 2: Κοινωνικά οικονομικά στοιχεία	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Άξονας 3: Χωρικά στοιχεία	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-

Συμπληρωματικοί άξονες	Εικόνα 1	Εικόνα 2	Εικόνα 3	Εικόνα 4	Εικόνα 5	Εικόνα 6	Εικόνα 7
Σχήμα και χρώμα σπιτιού	-	✓	✓	✓	✓	✓	-
Τοπίο-φύση ως φόντο	✓	✓	-	-	✓	-	-
Άνθρωποι	✓	✓	-	✓	✓	-	-

Η πρώτη διαφήμιση (Διαφήμιση 1), περιλαμβάνει την εικόνα μιας οικογένειας ανάμεσα σε κούτες μετακόμισης και κύριο σλόγκαν «Το δικό σας σπίτι είναι εδώ!». Υποννοείται το εσωτερικό ενός σπιτιού, όπου οι νέοι του ιδιοκτήτες ξεπακετάρουν τα πράγματά τους. Σε πρώτο πλάνο βρίσκεται το παιδί της οικογένειας και πιο πίσω οι γονείς του. Η διαφήμιση περιλαμβάνει επίσης οικονομικά στοιχεία και λεπτομέρειες. Η δεύτερη διαφήμιση (Διαφήμιση 2) παρουσιάζει την εικόνα ενός μικρού παιδιού με

το σκύλο του μπροστά από ένα σκυλόσπιτο-μικρογραφία της απλής ή ‘παιδικής’ απεικόνισης του σχήματος του σπιτιού. Η εικόνα τοποθετείται στη φύση, πιθανά στην αυλή του οικογενειακού σπιτιού, το οποίο υπονοείται. Το σλόγκαν δίνει έμφαση στην ανάγκη της στέγασης με τη φράση «Όλοι χρειαζόμαστε το δικό μας σπίτι!», ενώ περιλαμβάνονται και τα σχετικά οικονομικά στοιχεία-λεπτομέρειες για το τραπεζικό προϊόν. Η τρίτη διαφήμιση (Διαφήμιση 3) περιλαμβάνει την εικόνα ενός πακέτου, που παραπέμπει σε σπιτικό ‘κολατσιό’ με ζωγραφισμένα στοιχεία του σχήματος του σπιτιού (σε τρισδιάστατη μορφή) και το χαρακτηριστικό σλόγκαν «Για το σπίτι!». Η τέταρτη διαφήμιση (Διαφήμιση 4) περιλαμβάνει την εικόνα ενός νέου ζευγαριού οι οποίοι κοιτάζονται με ενωμένα χέρια και ανάμεσά τους τοποθετείται η ζωγραφιά ενός σπιτιού σε δύο διαστάσεις με ανθρωπόμορφα χαρακτηριστικά (το οποίο παραπέμπει σε παιδική ζωγραφική). Το σλόγκαν «Στεγαστικό; όπως το σπίτι σας: στα μέτρα σας» παραπέμπει στις εξατομικευμένες ανάγκες των πιθανών αγοραστών καθώς και στην επένδυση στο μέλλον. Η πέμπτη διαφήμιση (Διαφήμιση 5) περιλαμβάνει την ειδυλικά εικόνα μιας οικογένειας στην εξοχή, με τον πατέρα να κρατάει ένα κουκλόσπιτο. Το ‘λογικό’ σλόγκαν «Δάνεια κατοικίας: Υπεύθυνα. Ξεκάθαρα. Αξιόπιστα» έρχεται σε αντίστιξη με την ‘φαντασική’ εικόνα του κουκλίστικου σπιτιού που ονειρεύεται η οικογένεια. Η έκτη διαφήμιση (Διαφήμιση 6) περιλαμβάνει την εικόνα μιας στυλιζαρισμένης μονοκατοικίας-βίλλας συνοδευόμενη από το σλόγκαν «Η εξέλιξη στα στεγαστικά», παραπέμποντας στον εξειδικευμένο τύπο της αστικής μονοκατοικίας των προνομιούχων προαστίων. Τέλος, η έβδομη διαφήμιση (Διαφήμιση 7) αντί για εικόνα έχει ένα έντονο πράσινο φόντο δίνοντας έμφαση στο σλόγκαν «καλημέρα ασφάλεια», όπου η έννοια της «ασφάλειας» έχει την κεντρική θέση.

Συνοψίζοντας, η αναπαράσταση του σπιτιού στον διαφημιστικό λόγο, περιλαμβάνει τα ψυχολογικά στοιχεία εκείνα που το καθιστούν κεντρικό αντικείμενο για τον οικείο χώρο. Η έννοια της ασφάλειας, της ιδιοκτησίας και κυρίως της οικογένειας δηλώνονται είτε λεκτικά είτε μέσα από την εικόνα, συμπληρώνοντας με αυτόν τον τρόπο την κοινωνική αναπαράσταση του Σπιτιού, όπως αναφέρθηκε και από τους συμμετέχοντες στην παρούσα έρευνα. Η παρουσία νέων ζευγαριών, με ή χωρίς παιδιά, η χρήση των κατοικιδίων και το «παιδικά» ζωγραφισμένο σπίτι κυριαρχούν στην διαφημιστική εικόνα, επισημαίνοντας ότι ο χώρος του σπιτιού είναι κυρίως χώρος οικειότητας και συναισθηματικής επένδυσης.

Κεφάλαιο Έκτο : Λειτουργικός Δεσμός & Αξιολογήσεις της σημερινής κατοικίας

Λέξεις – κλειδιά:

- Στάσεις και αξιολογήσεις, Πλεονεκτήματα-Μειονεκτήματα, Λόγοι επιλογής κατοικίας και περιοχής διαμονής

Σε αυτό το κεφάλαιο, εξετάζονται οι στάσεις των συμμετεχόντων απέναντι στη σημερινή τους κατοικία, σε σχέση με αξιολογικές κρίσεις και εκτιμήσεις, οι οποίες περιλαμβάνουν τόσο την υποκειμενική εκτίμηση της απόστασης της σημερινής από την επιθυμητή κατοικία όσο και τον βαθμό ικανοποίησης από το σημερινό χώρο διαμονής. Για λόγους λεκτικής και εννοιολογικής οικονομίας του κειμένου που ακολουθεί, οι παραπάνω μεταβλητές αναφέρονται ως «αξιολογήσεις», χωρίς βέβαια να αποτελούν εξαντλητική κατηγορία ερωτημάτων με αξιολογικό χαρακτήρα. Στη συνέχεια, παρουσιάζονται τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα της σημερινής κατοικίας και ακολουθούν οι λόγοι επιλογής της σημερινής κατοικίας και περιοχής διαμονής.

6.1. Αξιολογήσεις της κατοικίας: Εκτίμηση υποκειμενικής απόστασης πραγματικού-επιθυμητού σπιτιού και βαθμός ικανοποίησης από το σημερινό χώρο διαμονής (κατοικία-γειτονιά-πόλη).

Η αξιολόγηση της κατοικίας από τους συμμετέχοντες περιλαμβάνει την υποκειμενική τους εκτίμηση για την απόσταση της σημερινής από την επιθυμητή κατοικία καθώς και το βαθμό ικανοποίησής τους από την σημερινή κατοικία, τη γειτονιά αλλά και την πόλη διαμονής. Τα αποτελέσματα της ανάλυσης συσχετίσεων (Pearson r) για τις παραπάνω μεταβλητές παρουσίασαν στατιστικά σημαντική συσχέτιση.

Πίνακας 15: Συσχετίσεις ανάμεσα στις μεταβλητές υποκειμενικής αξιολόγησης της κατοικίας

		Βαθμός απόστασης σημερινής κατοικίας από το επιθυμητό σπίτι	Βαθμός ικανοποίησης από τη σημερινή κατοικία	Βαθμός ικανοποίησης από τη γειτονιά διαμονής	Βαθμός ικανοποίησης από την πόλη διαμονής
Βαθμός απόστασης σημερινής κατοικίας από το επιθυμητό σπίτι	Correlation Coefficient	1,000	-.545(**)	-.433(**)	-.127(*)
	N	283	279	279	279
Βαθμός ικανοποίησης από τη σημερινή κατοικία	Correlation Coefficient	-.545(**)	1,000	.544(**)	.310(**)
	N	279	283	283	283
Βαθμός ικανοποίησης από τη γειτονιά διαμονής	Correlation Coefficient	-.433(**)	.544(**)	1,000	.515(**)
	N	279	283	283	283
Βαθμός ικανοποίησης από την πόλη διαμονής	Correlation Coefficient	-.127(*)	.310(**)	.515(**)	1,000
	N	279	283	283	283
** Correlation is significant at the .01 level (2-tailed).					
* Correlation is significant at the .05 level (2-tailed).					

Ειδικότερα, ο δείκτης συνάφειας μεταξύ του βαθμού απόκλισης της σημερινής κατοικίας από της επιθυμητής και του βαθμού ικανοποίησης από τη σημερινή κατοικία ήταν αρνητικής κατεύθυνσης και μετρίου μεγέθους ($r = -0.54$, $p < 0.001$), ενώ ο πρώτος συσχετίζεται αρνητικά και με τον βαθμό ικανοποίησης από τη γειτονιά ($r = -0.43$, $p < 0.001$) καθώς και με το βαθμό ικανοποίησης από την πόλη διαμονής ($r = -0.12$, $p < 0.05$). Επίσης, ο βαθμός ικανοποίησης των συμμετεχόντων από τη σημερινή τους κατοικία συσχετίζεται θετικά τόσο με το βαθμό ικανοποίησής τους από τη γειτονιά ($r = 0.54$, $p < 0.001$) όσο και με το βαθμό ικανοποίησής τους από την πόλη διαμονής ($r = 0.31$, $p < 0.001$).

6.1.1. Αξιολογήσεις και Χαρακτηριστικά κατοίκησης

Διερευνήθηκαν οι αξιολογήσεις του χώρου διαμονής σε σχέση με τα χαρακτηριστικά κατοίκησης, και ειδικότερα σε σχέση με το καθεστώς κατοίκησης και τον τύπο ιδιοκτησίας.

Αξιολογήσεις και καθεστώς κατοίκησης

Οι αξιολογήσεις του χώρου διαμονής διαφοροποιούνται ανάλογα με το καθεστώς κατοίκησης, δηλαδή τις κατηγορίες των ιδιοκτητών, των ενοικιαστών και εκείνων που διαμένουν στο γονικό σπίτι.

Πίνακας 16 : Κατανομή του δείγματος (N), των μέσων όρων (M.O.) και των τυπικών αποκλίσεων (T.A) των αξιολογήσεων του χώρου διαμονής ανά καθεστώς κατοίκησης

Καθεστώς κατοίκησης	Βαθμός απόστασης σημερινής κατοικίας από το επιθυμητό σπίτι			Βαθμός ικανοποίησης από τη σημερινή κατοικία			Βαθμός ικανοποίησης από τη γειτονιά διαμονής			Βαθμός ικανοποίησης από την πόλη διαμονής		
	N	M.O.	T.A.	N	M.O.	T.A.	N	M.O.	T.A.	N	M.O.	T.A.
Ιδιοκτήτης	147	2,77	1,32	149	4,14	,82	149	3,68	1,24	149	3,52	1,34
Ενοικιαστής	69	3,38	1,07	67	3,67	,77	67	3,84	1,01	67	3,52	1,11
Διαμένον στο γονικό σπίτι	73	3,33	1,13	73	3,52	1,16	73	3,33	1,21	73	3,44	1,37
Έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας (ANOVA) των διαφορών των M.O.	F(2)8,271 p=0.000**			F(2)13,677, p=0.000**			F(2)3,505, p=0.031*			F(2)1,933, p=,147 NS		

Ειδικότερα, η ανάλυση διακύμανσης (ANOVA) έδειξε ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση ανάμεσα στους διαφορετικούς τύπους καθεστώτος κατοίκησης σε σχέση με το βαθμό απόστασης της σημερινής από την επιθυμητή κατοικία ($F(2) = 8.271$, $p < 0.001$) καθώς και με τον βαθμό ικανοποίησης από τη σημερινή κατοικία ($F(2) = 13.677$, $p < 0.001$). Ειδικότερα, ο βαθμός ικανοποίησης από την σημερινή κατοικία διαφοροποιείται ανάλογα με το καθεστώς κατοίκησης, με τους ιδιοκτήτες να έχουν το μέγιστο βαθμό ικανοποίησης από την κατοικία τους (M.O.= 4.16, T.A.= 0.83) καθώς και το μικρότερο βαθμό απόκλισης της πραγματικής από την επιθυμητή κατοικία (M.O. = 2.71, T.A.= 1.26) σε σχέση με τους ενοικιαστές και τους διαμένοντες στη γονική οικία.

Ακολούθως πραγματοποιήθηκε έλεγχος πολλαπλών συγκρίσεων (Bonferoni Multiple Comparisons Post-Hoc Tests) προκειμένου να διερευνηθούν περαιτέρω οι

διαφοροποιήσεις των Μέσων Όρων. αξιολόγησης ανά κατηγορία καθεστώτος κατοίκησης. Παρατηρήθηκε ότι οι ιδιοκτήτες είναι εκείνοι που αξιολογούν θετικότερα τη σημερινή τους κατοικία τόσο σε σχέση με τους ενοικιαστές όσο και σε σχέση με τους διαμένοντες στη γονική κατοικία. Επίσης, μια ακόμα ενδιαφέρουσα παρατήρηση αφορά στην αξιολόγηση της γειτονιάς διαμονής, με τους ενοικιαστές να είναι εκείνοι που παρουσιάζουν τον μεγαλύτερο βαθμό ικανοποίησης από τη γειτονιά τους (Μ.Ο. = 3.84, Τ.Α. = 1.01) σε σχέση με τους διαμένοντες στο γονικό σπίτι (Μ.Ο. = 3.33, Τ.Α.= 1.21). Φαίνεται λοιπόν ότι η επιλογή της γειτονιάς αποτελεί περισσότερο προνόμιο των ενοικιαστών σε σχέση με εκείνους που μένουν ακόμα στην γονική κατοικία, επηρεάζοντας με αυτόν τον τρόπο τις αξιολογήσεις των δύο ομάδων ως προς την περιοχή διαμονής τους.

Αξιολογήσεις και τύπος ιδιοκτησίας

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, οι αξιολογήσεις της σημερινής κατοικίας διαφοροποιούνται ανάλογα με το καθεστώς κατοίκησης. Προκειμένου να διερευνηθεί περαιτέρω εάν υπάρχει διαφοροποίηση ανάμεσα στους τύπους ιδιοκτησίας σε σχέση με την αξιολόγηση του χώρου διαμονής, πραγματοποιήθηκε μη παραμετρικός έλεγχος Kruskal-Wallis καθώς δεν πληρούνται οι προϋποθέσεις για τη διεξαγωγή ANOVA (στην κατηγορία «οικοδόμηση» αναλογούν λιγότερα από 30 άτομα, ενώ δεν μπορεί να υποθεθεί ομογενοποίηση της διακύμανσης).

Πίνακας 17: Αξιολογήσεις της σημερινής κατοικίας ανά τύπο ιδιοκτησίας

Τύπος ιδιοκτησίας	Βαθμός απόστασης σημερινής κατοικίας από το επιθυμητό σπίτι		Βαθμός ικανοποίησης από τη σημερινή κατοικία		Βαθμός ικανοποίησης από τη γειτονιά διαμονής		Βαθμός ικανοποίησης από την πόλη διαμονής	
	N	Μέση σειρά εμφάνισης	N	Μέση σειρά εμφάνισης	N	Μέση σειρά εμφάνισης	N	Μέση σειρά εμφάνισης
ΑΓΟΡΑ	60	72,88	61	78,57	61	78,34	61	76,31
ΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗ	27	45,48	27	102,11	27	95,61	27	81,31
ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ/ ΠΑΡΑΧΩΡΗΣΗ	59	86,96	60	57,93	60	61,10	60	69,59
Μη-παραμετρικός έλεγχος Kruskal-Wallis	$\chi^2=18,743(2), p=.000^{**}$		$\chi^2=23,737(2), p=.000^{**}$		$\chi^2=13,814(2), p=.001^{**}$		$\chi^2=1,686(2), p=.812$ NS	

Ειδικότερα, κατά τον μη-παραμετρικό στατιστικό έλεγχο, παρατηρήθηκε στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση ανάμεσα στους διαφορετικούς τύπους ιδιοκτησίας σε σχέση με το βαθμό απόστασης της σημερινής από την επιθυμητή κατοικία (χ^2 (2,146) =18.743, $p < 0.001$) καθώς και τον βαθμό ικανοποίησης από τη σημερινή κατοικία (χ^2

(2,148) = 23.737, $p < 0.001$) και τη γειτονιά διαμονής (χ^2 (2,148) = 13.814, $p < 0.001$). Δεν παρατηρήθηκε στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση για τους διαφορετικούς τύπους ιδιοκτησίας ως προς τον βαθμό ικανοποίησής τους από την πόλη διαμονής. Διαφαίνεται ότι η ομάδα των ατόμων που οικοδόμησαν το σπίτι τους παρουσιάζει θετικότερες αξιολογήσεις από τις υπόλοιπες τόσο σε σχέση με την ικανοποίησή τους από την κατοικία τους και τη γειτονιά τους, όσο και σε σχέση με την απόστασή της από το επιθυμητό σπίτι. Ακολουθούν εκείνοι που προχώρησαν οι ίδιοι σε πράξη ιδιοκτησίας του σπιτιού τους (αγορά, στεγαστικό δάνειο, αντιπαροχή), ενώ τη χαμηλότερη αξιολόγηση παρουσιάζουν όσοι απέκτησαν το σπίτι τους μέσω τρίτων (παραχώρηση, κληρονομιά). Φαίνεται λοιπόν ότι όσο μεγαλύτερη είναι η εμπλοκή του ανθρώπου με την επιλογή και τη διαμόρφωση της κατοικίας του, τόσο μεγαλύτερη ικανοποίηση αντλεί από αυτή και οδηγείται σε θετικότερες αξιολογήσεις

6.1.2 Αξιολογήσεις και δημογραφικά χαρακτηριστικά (φύλο, ηλικία, οικογενειακή κατάσταση, κοινωνική τάξη)

Συνοπτικά, οι αξιολογήσεις της σημερινής κατοικίας διαφοροποιούνται ανάλογα με την ηλικία, την οικογενειακή κατάσταση και την κοινωνική τάξη των συμμετεχόντων, ενώ δεν παρατηρήθηκε στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση σε σχέση με το φύλο. Αναλυτικότερα

Αξιολογήσεις και ηλικία

Η ανάλυση διακύμανσης (ANOVA) έδειξε ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση ανάμεσα σε άτομα διαφορετικών ηλικιών σε σχέση με το βαθμό απόστασης της σημερινής από την επιθυμητή κατοικία ($F(2) = 8.136$, $p < 0.001$) και τον βαθμό ικανοποίησης από τη σημερινή κατοικία ($F(2) = 4.982$, $p < 0.001$), ενώ δεν παρατηρήθηκε στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση ως προς τον βαθμό ικανοποίησης από την γειτονιά και την πόλη διαμονής. Οι αξιολογήσεις της σημερινής κατοικίας φαίνεται λοιπόν να γίνονται θετικότερες με την πάροδο της ηλικίας. Οι πιο θετικές αξιολογήσεις πραγματοποιούνται από τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας (46 ετών και άνω), τόσο σε σχέση με τον βαθμό ικανοποίησής τους από αυτή (Μ.Ο.=4.20, Τ.Α.=0.96) όσο και σε σχέση με την απόστασή της από το επιθυμητό σπίτι (Μ.Ο.=2.58, Τ.Α.=1.29). Αντίστοιχα, τα νεότερα άτομα (25-35 ετών) παρουσιάζουν τον μικρότερο βαθμό ικανοποίησης από την σημερινή τους κατοικία

(M.O.=3.74, T.A.=0.95)και την μεγαλύτερη εκτιμώμενη απόστασή της από το επιθυμητό σπίτι (M.O.=3.32, T.A.=1.19). Ο έλεγχος πολλαπλών συγκρίσεων (Bonferoni Multiple Comparisons Post-Hoc Tests) εντόπισε τη στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση, αναφορικά με την αξιολόγηση της σημερινής κατοικίας, στην ηλικιακή κατηγορία των 25-35 ετών σε σχέση με τις άλλες δύο μεγαλύτερες ηλικιακά κατηγορίες.

Πίνακας 18: Κατανομή του δείγματος (N), των μέσων όρων (M.O.) και των τυπικών αποκλίσεων (TA) των αξιολογήσεων της κατοικίας ανά ηλικιακή κατηγορία

Ηλικιακή κατηγορία	Βαθμός απόστασης σημερινής κατοικίας από το επιθυμητό σπίτι			Βαθμός ικανοποίησης από τη σημερινή κατοικία			Βαθμός ικανοποίησης από τη γειτονιά διαμονής			Βαθμός ικανοποίησης από την πόλη διαμονής		
	N	MO	TA	N	MO	TA	N	MO	TA	N	MO	TA
25-35 ετών	159	3,35	1,20	155	3,70	,95	155	3,50	1,19	155	3,32	1,32
36-45 ετών	76	2,86	1,10	76	3,97	,75	76	3,71	1,08	76	3,53	1,21
46 ετών και άνω	62	2,58	1,34	66	4,20	,95	66	3,82	1,25	66	3,65	1,31
Έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας (ANOVA) των διαφορών των M.O.	F	(2)10,679,		F(2)7,685,			F(2)1,915,p=,149			F(2)1,769, p=,172		
	p=0.000**			p=0.001**								

Τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας φαίνεται λοιπόν να είναι περισσότερο προσαρμοσμένα και ικανοποιημένα από τις σημερινές συνθήκες κατοίκησης από τα νεαρότερα άτομα που βρίσκονται σε μια πιο δυναμική σχέση με την κατοικία, ενώ δεν θα πρέπει να αγνοούμε ότι τα άτομα των νεαρότερων ηλικιών συνεχίζουν σε ένα μεγάλο βαθμό να διαβιούν ακόμα στο γονικό τους σπίτι.

Αξιολογήσεις και οικογενειακή κατάσταση

Κατά τον μη παραμετρικό έλεγχο Kruskal Wallis, παρατηρήθηκε στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση ανάμεσα σε άτομα με διαφορετική οικογενειακή κατάσταση σε σχέση πάντα με το βαθμό απόστασης της σημερινής από την επιθυμητή κατοικία ($\chi^2(4, 298) = 12.418, p < 0.05$) και τον βαθμό ικανοποίησης από τη σημερινή κατοικία ($\chi^2(4, 298) = 16.71, p < 0.05$), ενώ δεν παρατηρήθηκε στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση ως προς τον βαθμό ικανοποίησης από την γειτονιά και την πόλη διαμονής. Οι αξιολογήσεις της κατοικίας, είναι θετικότερες για

τα άτομα εκείνα που βρίσκονται σε μια ωριμότερη οικογενειακή κατάσταση (χρηρεία/διαζύγιο, γάμος) από αυτές που παρουσιάζουν άτομα που βρίσκονται σε πρωιμότερα στάδια (άγαμοι, σε συμβίωση). Οι πιο θετικές αξιολογήσεις σε σχέση με τον βαθμό ικανοποίησης από τη σημερινή κατοικία, πραγματοποιούνται από τα άτομα που βρίσκονται σε χηρεία ή είναι διαζευγμένα, ενώ ακολουθούν οι έγγαμοι. Ανάλογα διαμορφώνονται και οι αξιολογήσεις των προαναφερόμενων ομάδων σε σχέση με την απόσταση της σημερινής από την επιθυμητή κατοικία. Αντίστροφα, η κατηγορία των άγαμων (και ιδιαίτερα η υποκατηγορία των άγαμων που διαμένουν στο γονικό σπίτι) παρουσιάζουν τον χαμηλότερο βαθμό ικανοποίησης από τη σημερινή τους κατοικία καθώς και την μεγαλύτερη απόκλιση της από το επιθυμητό σπίτι.

Πίνακας 19: Αξιολογήσεις της σημερινής κατοικίας ανά οικογενειακή κατάσταση

Οικογενειακή κατάσταση	Βαθμός απόστασης σημερινής κατοικίας από το επιθυμητό σπίτι		Βαθμός ικανοποίησης από τη σημερινή κατοικία		Βαθμός ικανοποίησης από τη γειτονιά διαμονής		Βαθμός ικανοποίησης από την πόλη διαμονής	
	N	Μέση σειρά εμφάνισης	N	Μέση σειρά εμφάνισης	N	Μέση σειρά εμφάνισης	N	Μέση σειρά εμφάνισης
Άγαμος/η	72	161,39	70	132,99	170	147,50	70	161,09
Έγγαμος/η	116	138,08	118	170,71	118	155,22	118	149,97
Σε συμβίωση	22	162,84	22	136,05	22	146,23	22	143,9
Διαζ/νος/η-	24	116,56	24	178,33	24	178,33	24	167,90
Χήρος/α	64	164,59	64	123,17				
Με γονείς								
άγαμος								
Μη- παραμετρικός έλεγχος Kruskal- Wallis	X ² =9,965 (4), p=,041*		X ² =20,735(4), p=,000**		X ² =6,550(4), p=,162		X ² =5,744(4), p=,219	

Τα παραπάνω ευρήματα μπορούν να εξηγηθούν μερικώς και από τη διαφοροποίηση των προαναφερόμενων τύπων οικογενειακής κατάστασης σε σχέση με την ηλικία των συμμετεχόντων σε αυτές και την προσωρινότητα της κατοικίας που χαρακτηρίζει τις μικρότερες ηλικιακά ομάδες.

Αξιολογήσεις και κοινωνική τάξη

Κατά τη διάρκεια της ανάλυσης διακύμανσης (ANOVA), παρατηρήθηκε στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση ανάμεσα στα άτομα διαφορετικών κοινωνικών τάξεων σε

σχέση με το βαθμό απόστασης της σημερινής από την επιθυμητή κατοικία ($F(2) = 4.220, p < 0.05$) και τον βαθμό ικανοποίησης από τη σημερινή κατοικία ($F(2) = 7.398, p < 0.001$). Παράλληλα, σε αντίθεση με τα προηγούμενα δημογραφικά χαρακτηριστικά, παρατηρήθηκε στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση και ως προς την ικανοποίηση από τη γειτονιά ($F(2) = 7.809, p < 0.001$), ενώ δεν υπήρξε διαφοροποίηση σε σχέση με την ικανοποίηση από την πόλη διαμονής.

Πίνακας 20 : Κατανομή του δείγματος (N), των μέσων όρων (Μ.Ο.) και των τυπικών αποκλίσεων (Τ.Α.) των αξιολογήσεων της κατοικίας ανά κοινωνική τάξη

Κοινωνική τάξη	Βαθμός απόστασης σημερινής κατοικίας από το επιθυμητό σπίτι			Βαθμός ικανοποίησης από τη σημερινή κατοικία			Βαθμός ικανοποίησης από τη γειτονιά διαμονής			Βαθμός ικανοποίησης από την πόλη διαμονής		
	N	ΜΟ	ΤΑ	N	ΜΟ	ΤΑ	N	ΜΟ	ΤΑ	N	ΜΟ	ΤΑ
Εργατική/Κατώτερη	62	3,452	1,25	62	3,55	,88	62	3,06	1,25	62	3,42	1,42
Μικροαστική	139	3,10	1,19	138	3,78	,96	138	3,60	1,09	138	3,34	1,25
Μεσαία/Ανερχόμενη	97	2,74	1,24	98	4,19	,83	98	4,01	1,12	98	3,61	1,27
Έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας των διαφορών των Μ.Ο.	$F(2)7,697, p=0.001^{**}$			$F(2)10,810, p=0.000^{**}$			$F(2)13,241 p=0.000^{**}$			$F(2)1,287, p=,278$		

Ειδικότερα, οι θετικότερες αξιολογήσεις της κατοικίας και της ευρύτερης περιοχής διαμονής, παρουσιάζονται από τα άτομα που ανήκουν στην μεσαία/ ανερχόμενη τάξη. Οι θετικές αυτές αξιολογήσεις εμφανίζονται τόσο σε σχέση με τον βαθμό ικανοποίησής τους από τη σημερινή κατοικία (Μ.Ο.= 4.19) και την εκτιμώμενη απόκλιση της από το επιθυμητό σπίτι (Μ.Ο.= 2.74) όσο και αναφορικά με την ικανοποίησή τους από τη γειτονιά διαμονής (Μ.Ο.= 3.61) διαμονής. Ο έλεγχος πολλαπλών συγκρίσεων (Bonferoni Multiple Comparisons Post-Hoc Tests) που πραγματοποιήθηκε στη συνέχεια προκειμένου να διερευνηθούν περαιτέρω οι διαφοροποιήσεις των μέσων όρων αξιολόγησης της σημερινής κατοικίας ανά κοινωνική τάξη, εντοπίζει τη διαφοροποίηση αυτή ανάμεσα στην εργατική και στην μεσαία/ανερχόμενη τάξη. Η τελευταία, διαφοροποιείται επίσης τόσο από την μικροαστική όσο και από την εργατική τάξη ως προς την θετικότερη αξιολόγηση της γειτονιάς διαμονής. Η αξιολόγηση της κατοικίας φαίνεται λοιπόν να έχει ταξική διάσταση, η οποία συνδέεται και με την ανάλογη ποιότητα του χώρου κατοίκησης, όπως θα δούμε και στην επόμενη ενότητα.

6.1.3. Αξιολογήσεις και ιδιότητες του χώρου

Συνοπτικά, οι αξιολογήσεις της σημερινής κατοικίας διαφοροποιούνται ανάλογα με τον τύπο και το μέγεθος της κατοικίας, τον δείκτη πυκνοκατοίκησης και την περιοχή κατοικίας, ενώ δεν παρατηρήθηκε στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση σε σχέση με τον όροφο στον οποίο διαμένουν οι συμμετέχοντες (όσοι εξ'αυτών κατοικούν σε πολυκατοικία) και τη διάρκεια διαμονής στην κατοικία και τη ευρύτερη περιοχή. Αναλυτικότερα:

Αξιολογήσεις και τύπος κατοικίας

Παρατηρήθηκε στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση ανάμεσα στους διαμένοντες σε διαφορετικούς τύπους κατοικιών σε σχέση με το βαθμό απόστασης της σημερινής από την επιθυμητή κατοικία ($F(4)=7.004, p<0.001$), τον βαθμό ικανοποίησης από τη σημερινή κατοικία ($F(4)=5,166, p<0.001$) και τον βαθμό ικανοποίησης από την πόλη διαμονής ($F(4)=2,980, p<0.05$). Δεν παρατηρήθηκε στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση ως προς τον βαθμό ικανοποίησης από την γειτονιά διαμονής.

Πίνακας 21 : Κατανομή του δείγματος (N), των μέσων όρων (M.O.) και των τυπικών αποκλίσεων (T.A.) των αξιολογήσεων της κατοικίας ανά τύπο κατοικίας

Τύπος κατοικίας	Βαθμός απόστασης σημερινής κατοικίας από το επιθυμητό σπίτι			Βαθμός ικανοποίησης από τη σημερινή κατοικία			Βαθμός ικανοποίησης από τη γειτονιά διαμονής			Βαθμός ικανοποίησης από την πόλη διαμονής		
	N	MO	TA	N	MO	TA	N	MO	TA	N	MO	TA
Μονοκατοικία	47	2,47	1,27	50	4,22	,89	33	3,82	1,41	50	3,80	1,51
Διπλοκατοικία	52	3,21	1,16	52	3,85	,80	45	3,48	1,09	52	3,08	1,38
Διαμέρισμα σε μικρή πολυκατοικία	42	2,71	1,04	40	4,15	,89	37	3,88	1,07	40	3,78	1,05
Διαμέρισμα σε μεσαία πολυκατοικία	113	3,44	1,25	111	3,67	,95	96	3,42	1,17	111	3,33	1,19
Διαμέρισμα σε μεγάλη πολυκατοικία	36	3,22	1,07	37	3,57	,99	35	3,73	1,07	37	3,43	1,17
<i>Έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας των διαφορών των M.O.</i>	F(4)7,004, p=0.000**			F(4)5,166, p=0.000**			F(4)1,851, p=,119			F(4)2,980, p=0.020*		

Οι θετικότερες αξιολογήσεις της κατοικίας παρουσιάζονται από τα άτομα που διαμένουν σε μονοκατοικία. Οι θετικές αυτές αξιολογήσεις εμφανίζονται τόσο σε σχέση με τον βαθμό ικανοποίησής τους από τη σημερινή κατοικία (M.O.= 4.22) όσο και σε σχέση με την εκτιμώμενη απόκλιση της από το επιθυμητό σπίτι (M.O.= 2.47). Ο έλεγχος πολλαπλών συγκρίσεων (Bonferoni Multiple Comparisons Post-Hoc Tests)

που ακολούθησε, προκειμένου να διερευνηθούν περαιτέρω οι στατιστικά σημαντικές διαφοροποιήσεις των μέσων όρων αξιολόγησης ανά τύπο κατοικίας, έδειξε ότι οι διαμένοντες σε μονοκατοικία αξιολογούν θετικότερα την κατοικία τους σε σχέση με εκείνους που κατοικούν σε διπλοκατοικίες καθώς και σε μεσαίες και μεγάλες πολυκατοικίες. Η αξιολόγηση του σπιτιού φαίνεται λοιπόν να είναι ανάλογη του βαθμού προσέγγισής της στα χαρακτηριστικά του προτύπου της μονοκατοικίας, η οποία αποτελεί άλλωστε σύμφωνα με τη βιβλιογραφία και τον ιδεώδη τύπο κατοικίας για την πλειονότητα του ελληνικού αλλά και ευρωπαϊκού πληθυσμού.

Αξιολογήσεις και μέγεθος κατοικίας

Παρατηρήθηκε στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση ανάμεσα στους διαμένοντες σε διαφορετικά μεγέθη κατοικιών σε σχέση με το βαθμό απόστασης της σημερινής από την επιθυμητή κατοικία ($F(4) = 7.454, p < 0.001$), τον βαθμό ικανοποίησης από τη σημερινή κατοικία ($F(4) = 10.053, p < 0.001$), τη γειτονιά διαμονής ($F(4) = 2.836 p < 0.05$) καθώς και από την πόλη διαμονής ($F(4) = 2.603, p < 0.05$).

Πίνακας 22: Κατανομή του δείγματος (N), των μέσων όρων (M.O.) και των τυπικών αποκλίσεων (T.A.) των αξιολογήσεων της κατοικίας κατά μέγεθος κατοικίας

Μέγεθος κατοικίας σε τ.μ.	Βαθμός απόστασης σημερινής κατοικίας από το επιθυμητό σπίτι			Βαθμός ικανοποίησης από τη σημερινή κατοικία			Βαθμός ικανοποίησης από τη γειτονιά διαμονής			Βαθμός ικανοποίησης από την πόλη διαμονής		
	N	MO	TA	N	MO	TA	N	MO	TA	N	MO	TA
30-59 τ.μ.	36	3,56	1,27	34	3,29	1,17	34	3,59	1,28	34	3,26	1,29
60-89 τ.μ.	96	3,42	1,10	97	3,69	,78	97	3,36	1,00	97	3,16	1,22
90-120 τ.μ.	87	2,95	1,10	87	3,87	,86	87	3,69	1,15	87	3,48	1,17
121 – 150 τ.μ.	34	2,68	1,32	34	4,18	,90	34	3,85	1,28	34	3,71	1,43
151 -	44	2,41	1,35	45	4,49	,79	45	3,91	1,36	45	3,89	1,43
<i>Έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας των διαφορών των M.O.</i>	F(4)8,090, p=.000**			F(4)11,470, p=.000**			F(4)2,298, p=.05*			F(4)3,087 p=.016*		

Οι θετικότερες αξιολογήσεις της κατοικίας και της ευρύτερης περιοχής διαμονής, παρουσιάζονται από τα άτομα που διαμένουν σε κατοικίες με το μεγαλύτερο μέγεθος (πάνω από 151 τ.μ.). Οι θετικές αυτές αξιολογήσεις εμφανίζονται τόσο σε σχέση με τον βαθμό ικανοποίησής τους από τη σημερινή κατοικία (M.O.= 4.49) και την

εκτιμώμενη απόκλισή της από το επιθυμητό σπίτι (M.O. = 2.41) όσο και αναφορικά με την ικανοποίησή τους από τη γειτονιά (M.O.= 3.91) και την πόλη διαμονής (M.O.= 3.89). Καθώς βέβαια το μέγεθος της κατοικίας συνδέεται τόσο με το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο των ενοίκων της όσο και με την ευρύτερη περιοχή διαμονής, αντανακλά τις αξιολογήσεις που πραγματοποιούνται σε σχέση με την κοινωνική τάξη στην οποία ανήκουν οι συμμετέχοντες.

Αξιολογήσεις και δείκτης πυκνοκατοίκησης

Ο δείκτης πυκνοκατοίκησης, δηλαδή ο αριθμός δωματίων προς τον αριθμό των ενοίκων του σπιτιού, συσχετίζεται θετικά με τον βαθμό ικανοποίησης από την κατοικία ($r=0.165$, $p<0.001$) την γειτονιά ($r=0.155$, $p<0.05$) και την πόλη διαμονής ($r=0.162$, $p<0.05$), ενώ δεν σημειώθηκε στατιστικά σημαντική συσχέτιση με την απόσταση από το επιθυμητό σπίτι ($r=-0.91$, NS). Προκειμένου να διερευνηθεί περαιτέρω η σχέση πυκνοκατοίκησης και αξιολόγησης της κατοικίας, ο δείκτης πυκνοκατοίκησης κατηγοριοποιήθηκε σε τρεις (3) διακριτές ομάδες: α) σε αυτή με δείκτη πυκνοκατοίκησης μικρότερου της μονάδας, δηλαδή νοικοκυριά όπου αντιστοιχούν λιγότερα από ένα δωμάτια ανά ένοικο, β) σε αυτή με δείκτη πυκνοκατοίκησης ίσου με τη μονάδα, δηλαδή σε νοικοκυριά με αντιστοιχία ενός δωματίου ανά ένοικο και γ) σε αυτή με δείκτη πυκνοκατοίκησης μεγαλύτερου της μονάδας, δηλαδή σε νοικοκυριά με αναλογία περισσότερου από ενός δωματίου ανά ένοικο.

Πίνακας 23: Αξιολογήσεις της σημερινής κατοικίας σε σχέση με τον δείκτη πυκνοκατοίκησης

Δείκτης πυκνοκατοίκησης	Βαθμός απόστασης σημερινής κατοικίας από το επιθυμητό σπίτι		Βαθμός ικανοποίησης από τη σημερινή κατοικία		Βαθμός ικανοποίησης από τη γειτονιά διαμονής		Βαθμός ικανοποίησης από την πόλη διαμονής	
	N	Μέση σειρά εμφάνισης	N	Μέση σειρά εμφάνισης	N	Μέση σειρά εμφάνισης	N	Μέση σειρά εμφάνισης
Μικρότερος από 1	23	172,39	24	107,21	24	130,02	24	151,60
Ίσος με 1	72	171,54	73	135,54	73	125,9	73	128,27
Μεγαλύτερος από 1	200	136,72	198	157,54	198	158,48	198	154,84
Μη-παραμετρικός έλεγχος	$X^2=11,501(2)$, $p=,003^*$		$X^2=10,691(2)$, $p=,005^*$		$X^2=9,828(2)$, $p=0.007^*$		$X^2=5,541(2)$, $p=0,63$, NS	
Kruskal-Wallis								

Κατά τον μη παραμετρικό έλεγχο Kruskal Wallis παρατηρήθηκε στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση ως προς τον δείκτη πυκνοκατοίκησης σε σχέση πάντα με το βαθμό απόστασης της σημερινής από την επιθυμητή κατοικία ($\chi^2(2,295) = 11.501$, $p < 0.05$) και τον βαθμό ικανοποίησης από τη σημερινή κατοικία ($\chi^2(2,295) = 10.691$, $p < 0.05$), και τη γειτονιά διαμονής ($\chi^2(2,295) = 9.828$, $p < 0.05$). Δεν παρατηρήθηκε στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση ως προς τον βαθμό ικανοποίησης από την πόλη διαμονής. Τα άτομα που διαμένουν σε σπίτια όπου ο δείκτης πυκνοκατοίκησης είναι μεγαλύτερος της μονάδας, αξιολογούν θετικότερα την κατοικία τους σε σχέση με εκείνους που διαμένουν σε κατοικίες με μικρότερο ή ίσο δείκτη πυκνοκατοίκησης.

Αξιολογήσεις και περιοχή κατοικίας: Η ανάλυση διακύμανσης έδειξε ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση ως προς την περιοχή κατοικίας σε σχέση με το βαθμό απόστασης της σημερινής από την επιθυμητή κατοικία ($F(5) = 3.714$, $p < 0.05$), τον βαθμό ικανοποίησης από τη σημερινή κατοικία ($F(5) = 4.260$, $p < 0.001$), τη γειτονιά διαμονής ($F(5) = 5.351$, $p < 0.001$) και τον βαθμό ικανοποίησης από την πόλη διαμονής ($F(5) = 2.866$, $p < 0.05$). Ειδικότερα, από τους μέσους όρους που παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα, φαίνεται ότι οι διαμένοντες σε περιοχές με υψηλή ανάπτυξη, κυρίως στα βόρεια (Μ.Ο. = 4,32) και στα ανατολικά προάστια (Μ.Ο. = 4,32) αξιολογούν θετικότερα την κατοικία τους αλλά και γενικότερα την περιοχή διαμονής τους, κυρίως σε σχέση με τις αστικές περιοχές του κέντρου (Πειραιάς Μ.Ο. = 3.66, Αθήνα Μ.Ο. = 3.70).

Πίνακας 24: Κατανομή του δείγματος (N) , των μέσων όρων (Μ.Ο.) και των τυπικών αποκλίσεων (Τ.Α.) των αξιολογήσεων της κατοικίας σε σχέση με την περιοχή κατοικίας

Περιοχή κατοικίας	Βαθμός απόστασης σημερινής κατοικίας από το επιθυμητό σπίτι			Βαθμός ικανοποίησης από τη σημερινή κατοικία			Βαθμός ικανοποίησης από τη γειτονιά διαμονής			Βαθμός ικανοποίησης από την πόλη διαμονής		
	N	Μ.Ο.	Τ.Α.	N	Μ.Ο.	Τ.Α.	N	Μ.Ο.	Τ.Α.	N	Μ.Ο.	Τ.Α.
Αθήνα	63	3,30	1,13	63	3,70	,89	63	3,44	1,22	63	3,13	1,11
Πειραιάς	68	3,34	1,30	70	3,66	1,06	70	3,26	1,22	70	3,30	1,41
Βόρεια προάστια	38	2,71	1,11	38	4,32	,66	38	4,39	,68	38	3,66	1,24
Νότια προάστια	58	3,19	1,25	58	3,79	1,04	58	3,74	1,09	58	3,69	1,10
Δυτικά προάστια	38	2,95	1,16	37	3,92	,80	37	3,65	1,16	37	3,30	1,33
Ανατολικά προάστια	31	2,42	1,36	30	4,27	,69	30	3,67	1,32	30	4,00	1,49

Έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας των διαφορών των Μ.Ο.	F=3,714(5), p=,003*	F=4,260(5), p=,001**	F=5,351(5), p=,000**	F=2,866(5), p=,015*
---	------------------------	-------------------------	-------------------------	------------------------

Ο έλεγχος πολλαπλών συγκρίσεων (Bonferoni Multiple Comparisons Post-Hoc Tests) επικέντρωσε περαιτέρω την παραπάνω διαφοροποίηση ως προς την αξιολόγηση της σημερινής κατοικίας, ανάμεσα στους διαμένοντες στα αστικά κέντρα της Αθήνας και του Πειραιά και στους διαμένοντες στα βόρεια και στα ανατολικά προάστια. Ειδικότερα, οι κάτοικοι των αστικών κέντρων της Αθήνας και του Πειραιά εκτιμούν ότι υπάρχει μεγαλύτερη υποκειμενική απόσταση ανάμεσα στο σημερινό τους σπίτι από το επιθυμητό σπίτι σε σχέση με τους κατοίκους των ανατολικών προαστίων, ενώ αναφέρουν και μικρότερο βαθμό ικανοποίησης από τη σημερινή κατοικία αλλά και την γειτονιά διαμονής από τους κατοίκους των βορείων προαστίων.

6.2. Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της σημερινής κατοικίας

Η αναφορά στα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα της σημερινής κατοικίας αποτελεί μια ακόμα μορφή αξιολόγησής της από τους ενοίκους της. Ειδικότερα, όπως φαίνεται και από τον παρακάτω πίνακα κατανομής συχνοτήτων, το σύνολο του δείγματος αναφέρει ως κυριότερα πλεονεκτήματα της κατοικίας τους ότι είναι Ιδιόκτητη (50.4%), πλεονέκτημα που αναφέρεται από το σύνολο σχεδόν των ιδιοκτητών ενώ ακολουθεί το πλεονέκτημα της Ήσυχης κατοικίας (48.4%). Σε σχέση με τη σημερινή τους κατοικία, οι συμμετέχοντες αναφέρουν περισσότερο συχνά ως κυριότερο μειονέκτημα αυτό της ηχορύπανσης και του θορύβου(28.7%), εύρημα που συνδέεται με τις επιπτώσεις της ζωής στα μεγάλα αστικά κέντρα όπως η Αθήνα και ακολουθεί το μικρό μέγεθος (26%) και η έλλειψη χώρων.

Πίνακας 25: Κατανομή συχνότητων για τα συχνότερα αναφερόμενα πλεονεκτήματα και μειονέκτημα της σημερινής κατοικίας από το σύνολο του δείγματος

ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ			ΜΕΙΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ		
	N	%		N	%
<i>Ιδιόκτητη</i>	153	50,5	Παλιά κατασκευή	74	24,4
Ωραία θέα	100	33	Προβλήματα θέρμανσης	55	18,2
Κεντρική	121	39,9	Προβλήματα υγρασίας	52	17,2
Πανταχόθεν ελεύθερη	22	7,3	Κακή διαρρύθμιση	36	11,9
Οικονομική	75	24,8	Μικρή, έλλειψη χώρων	76	25,1
Ευήλια	112	37	Προβλήματα υδραυλικής εγκατάστασης	40	13,2
Ευρύχωρη, μεγάλη άνεση χώρων	96	31,7	Έλλειψη σύγχρονων ανέσεων	69	22,8
Ήσυχη	148	48,8	Φασαρία, θόρυβος	85	28,1
Άλλο	34	11,3	Άλλο	73	24,1

Σημείωση: Στον πίνακα αναγράφονται οι συχνότητες των θετικών απαντήσεων που έδωσαν οι συμμετέχοντες απαντώντας στο ερώτημα «Ποια από τα παρακάτω είναι τα κυριότερα πλεονεκτήματα/μειονεκτήματα της σημερινής σας κατοικίας (σημειώστε με √ μέχρι 3)».

Τα κυριότερα πλεονεκτήματα που αναφέρονται στην κατηγορία «Άλλο» είναι: η ύπαρξη αυλής ή κήπου, ο καθαρός αέρας, το πράσινο, οι καλοί γείτονες και η ύπαρξη χώρου στάθμευσης. Ανάλογα, τα κυριότερα μειονεκτήματα που συγκροτούν την κατηγορία «Άλλο» είναι: η έλλειψη θέας και πρασίνου, η έλλειψη χώρων στάθμευσης, η προβληματική περιοχή /γειτονιά και τα προβλήματα στις σχέσεις με τους γείτονες.

6.2.1. Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της σημερινής κατοικίας και χαρακτηριστικά κατοίκησης

Προκειμένου να ελεγχθεί η σχέση ανάμεσα στις κατηγορικές μεταβλητές των σημαντικότερων πλεονεκτημάτων της σημερινής κατοικίας και του καθεστώτος κατοίκησης (ιδιοκτήτες, ενοικιαστές, διαμένοντες στο γονικό σπίτι), πραγματοποιήθηκε σειρά διασταυρώσεων. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι ως προς το καθεστώς κατοίκησης υπάρχει στατιστικά σημαντική εξάρτηση για τα πλεονεκτήματα Ιδιόκτητη (Pearson χ^2 (2,152) = 103.898, $p < 0.001$), Οικονομική (Pearson χ^2 (2,152) = 32.682, $p < 0.001$) και Ήσυχη (Pearson χ^2 (2,151) = 11.316, $p < 0.001$).

Αναλυτικότερα, η πλειοψηφία των ιδιοκτητών (73.7%) φαίνεται να επιλέγει το πλεονέκτημα της ιδιοκτησίας σε σχέση με του διαμένοντες στο γονικό σπίτι (56.2) και φυσικά τους ενοικιαστές, που όπως αναμενόταν δεν δίνουν απάντηση στο συγκεκριμένο ερώτημα. Οι τελευταίοι πάλι, φαίνεται να υπολογίζουν ιδιαίτερα τα οικονομικά πλεονεκτήματα της κατοικίας τους (42%) ακολουθούμενοι από τους διαμένοντες στο γονικό σπίτι (35.6%) συγκριτικά με τους ιδιοκτήτες (10.5%). Τέλος, η πλειονότητα των ενοικιαστών (65.2%) αναφέρει ως κύριο πλεονέκτημα της κατοικίας του την ησυχία συγκριτικά με τους διαμένοντες στη γονική οικία (52.1%) και τους ιδιοκτήτες (41.1%).

Ανάλογα ως προς τα μειονεκτήματα της σημερινής κατοικίας σε σχέση με το καθεστώς κατοίκησης (ιδιοκτήτες, ενοικιαστές, διαμένοντες στο γονικό σπίτι) πραγματοποιήθηκε σειρά διασταυρώσεων 2X3. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι ως προς το καθεστώς κατοίκησης παρατηρήθηκε στατιστικά σημαντική εξάρτηση μόνο για το μειονέκτημα «Προβλήματα Υδραυλικής Εγκατάστασης» (Pearson χ^2 (2,152)=10.746, $p<0.001$), όπου φαίνεται ότι το επιλέγουν περισσότερο οι ενοικιαστές (24.6%) έναντι των υπολοίπων κατηγοριών. Η περαιτέρω διασταύρωση των αποτελεσμάτων (Pearson χ^2 (2,126) = 13.199, $p<0.001$) έδειξε ότι οι ιδιοκτήτες έχουν την τάση να μην αναφέρουν μειονεκτήματα ως προς την κατοικία τους σε σχέση με τις υπόλοιπες κατηγορίες. Ειδικότερα, το 19.8% των ιδιοκτητών δεν σημείωσε κανένα μειονέκτημα για τη σημερινή του κατοικία, έναντι των ενοικιαστών (1.6%) και εκείνων που διαμένουν στο γονικό σπίτι (9.5%).

Τύπος ιδιοκτησίας: Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι ως προς τον τύπο ιδιοκτησίας, υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση εξάρτησης με τα πλεονέκτηματα «Κεντρική» (Pearson χ^2 (2,91) =15.806, $p<0.001$) και «Ευρύχωρη» (Pearson χ^2 (2,91)=7.12, $p<0.05$). Εκείνοι που προέβησαν σε αγορά (45.2%) αναφέρουν περισσότερο την κεντρικότητα σε σχέση κυρίως με εκείνους που οικοδόμησαν το σπίτι τους (18.5%), ενώ οι τελευταίοι, αναφέρονται στο ευρύχωρο σπίτι (48.1%) ως πλεονέκτημα σε σχέση με τις άλλες δύο κατηγορίες ιδιοκτητών. Ο έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας των διαφορών ανάμεσα στους τύπους ιδιοκτησίας σε σχέση με τα επιλεγόμενα μειονεκτήματα της σημερινής κατοικίας, στο μειονέκτημα της κακής ή μη λειτουργικής διαρρύθμισης (Pearson χ^2 (2,91)=15.499, $p<0.001$), των

προβλημάτων θέρμανσης (Pearson χ^2 (2,91)=10.422, $p<0.001$) και του θορύβου (Pearson χ^2 (2,91)=15.833, $p<0.05$). Από τα αποτελέσματα αυτά προκύπτει ότι εκείνοι που έκτισαν οι ίδιοι το σπίτι τους και λιγότερο εκείνοι που προέβησαν μόνοι τους σε αγορά, φαίνεται ότι έχουν καλύτερο έλεγχο της διαμόρφωσης και της λειτουργικότητας του χώρου τους σε σχέση με όσους τους παραχωρήθηκε ή κληρονόμησαν το σπίτι τους.

6.2.2 .Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της σημερινής κατοικίας και δημογραφικά χαρακτηριστικά (φύλο, ηλικία, οικογενειακή κατάσταση, κοινωνική τάξη).

Πραγματοποιήθηκε σειρά διασταυρώσεων (crosstabs), προκειμένου να διερευνηθεί η σχέση των δημογραφικών χαρακτηριστικών του δείγματος των συμμετεχόντων με τα αναφερόμενα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα της σημερινής τους κατοικίας. Στους πίνακες που παρατίθενται στην παρακάτω ενότητα, αναφέρονται μόνο τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα με στατιστική σημαντικότητα των διαφορών ανά δημογραφική μεταβλητή.

Φύλο: Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι ως προς το φύλο υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση εξάρτησης με τα πλεονέκτηματα «Κεντρική» (Pearson χ^2 (1,303)=4.213, $p<0.05$) και «Ωραία θέα» (Pearson χ^2 (1,303)=4.651, $p<0.05$) και με τα μειονέκτημα «Παλιά/κακή κατασκευή» (Pearson χ^2 (1,303)=10.746, $p<0.001$) και Φασαρία, θόρυβος (Pearson χ^2 (2,303)=10.746, $p<0.001$) Ειδικότερα, η κεντρικότητα ως πλεονέκτημα έχει επιλεγεί κυρίως από τις γυναίκες (47.3%), ενώ η όμορφη θέα αποτελεί κυρίως επιλογή των αντρών (39.4%), εύρημα που συνδέεται με τις διαφορετικές χρήσεις του δημόσιου και του ιδιωτικού χώρου ανάμεσα στα δύο φύλα. Η ποιότητα της κατασκευής πάλι, επιλέγεται περισσότερο από τους άνδρες (27.7%) ως μειονέκτημα της σημερινής κατοικίας, εύρημα που πιθανότατα συνδέεται με τις διαφορές ρόλων ανάμεσα στα δύο φύλα. Τέλος, ο θόρυβος επιλέγεται ως μειονέκτημα κυρίως από τις γυναίκες (33.1%).

Ηλικία: Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι ως προς την ηλικία, υπάρχει στατιστικά σημαντική εξάρτηση για τα πλεονεκτήματα «Οικονομική» (Pearson χ^2 (2)=13.281, $p<0.001$) και «Ησυχη» (Pearson χ^2 (2)=8.230, $p<0.05$). Ανάλογα σημειώθηκε

στατιστικά σημαντική εξάρτηση της ηλικίας σε σχέση με τα μειονεκτήματα της κακής διαρρύθμισης (Pearson $\chi^2(2)=10.687$, $p<0.001$), της έλλειψης σύγχρονων ανέσεων (Pearson $\chi^2(2)=7.582$, $p<0.05$) και του μικρό μεγέθους (Pearson $\chi^2(2)=7.331$, $p<.005$). Αναλυτικότερα, όπως φαίνεται και στον παρακάτω πίνακα, οι νεότεροι επιλέγουν περισσότερο το πλεονέκτημα της οικονομικής κατοικίας (33.1%) και τα μειονεκτήματα της κακής διαρρύθμισης (18.4%) και της έλλειψης σύγχρονων ανέσεων(28.8%) σε σχέση με τις μεγαλύτερες ηλικίες. Η κατηγορία 36-45 ετών πάλι, επιλέγει το πλεονέκτημα της ήσυχης κατοικίας (55.3%) και το μειονέκτημα της έλλειψης χώρου (28.9%), κυρίως σε σχέση με τις ηλικίες 46 ετών και πάνω. Φαίνεται λοιπόν ότι όσο μεγαλώνει κανείς, αναζητά διαφορετικές προδιαγραφές από τον χώρο που κατοικεί, με εκείνους που ανήκουν στις μεγαλύτερες ηλικίες να είναι περισσότερο συμφιλωμένοι με το σπίτι τους.

Οικογενειακή κατάσταση: Ως προς την οικογενειακή κατάσταση, σημειώθηκε στατιστικά σημαντική σχέση εξάρτησης σε σχέση με το πλεονέκτημα «Ιδιόκτητη» (Pearson $\chi^2(4)=23.099$, $p<0.001$) και «Κεντρική» (Pearson $\chi^2(4)=9.320$, $p<0.05$). Το πλεονέκτημα της ιδιοκτησίας αναφέρθηκε περισσότερο από τους διαμένοντες με τους γονείς τους (60.9%) και τους έγγαμους (59.5%) σε σχέση με τις υπόλοιπες ομάδες, ενώ η κεντρικότητα της κατοικίας αναφέρθηκε περισσότερο από τους άγαμους που διαβιούν μόνοι τους (54.2%), παραπέμποντας στον τρόπο ζωής και τις καθημερινές συνήθειες που υιοθετεί κάθε ομάδα. Το μειονέκτημα «Προβλήματα θέρμανσης» (Pearson $\chi^2(2)=10.103$, $p<0.05$) και «Κακή διαρρύθμιση» (Pearson $\chi^2(2)=12.001$, $p<0.05$), αναφέρεται περισσότερο από τους άγαμους που διαβιούν μόνοι τους (29.2%) και τους άγαμους που διαμένουν με τους γονείς τους (21.9%) αντίστοιχα.

Κοινωνική τάξη: Τα αποτελέσματα ως προς την κοινωνική τάξη, έδειξαν ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική εξάρτηση για τα πλεονεκτήματα «Ιδιόκτητη» (Pearson $\chi^2(2)=6.405$, $p<.005$), «Πανταχόθεν ελεύθερη» (Pearson $\chi^2(2)=7.147$, $p<0.05$) και «Ευάερη-ευήλια» (Pearson $\chi^2(2)=7.552$, $p<0.05$). Η μικροαστική τάξη αναφέρει την ιδιοκτησία (57.4%) ως σημαντικό πλεονέκτημα, ενώ χαρακτηριστικά που υποδηλώνουν την ποιότητα του χώρου -όπως η ευάερη και ευήλια πανταχόθεν ελεύθερη κατοικία- αναφέρονται κυρίως από άτομα που ανήκουν σε ανώτερες από την εργατική τάξη. Επίσης, σημειώθηκε στατιστικά σημαντική σχέση εξάρτησης της κοινωνικής τάξης αναφορικά με τα μειονεκτήματα «Παλαιά/κακή κατασκευή»

(Pearson $\chi^2(2)=16.491$, $p<0.001$), προβλήματα θέρμανσης και υγρασίας (Pearson $\chi^2(2)=10.677$, $p<0.001$; Pearson $\chi^2(2)=7.912$, $p<0.05$), ζητήματα κακής διαρρύθμισης (Pearson $\chi^2(2)=13.354$, $p<0.001$) και της έλλειψης σύγχρονων ανέσεων (Pearson $\chi^2(2)=14.718$, $p<0.0001$). Ειδικότερα, φαίνεται ότι η εργατική τάξη επισημαίνει περισσότερο τα μειονεκτήματα που σχετίζονται με τη συνολική κατασκευαστική ποιότητα της κατοικίας τους καθώς και την έλλειψη σύγχρονων ανέσεων, ενώ οι μικροαστοί επισημαίνουν περισσότερο την κακή διαρρύθμιση ως μειονέκτημα της σημερινής τους κατοικίας (19.1%) σε σχέση με τις άλλες κοινωνικές τάξεις.

6.2.3 Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της σημερινής κατοικίας και ιδιότητες του χώρου (τύπος και μέγεθος κατοικίας, δείκτης πυκνοκατοίκησης, περιοχή κατοίκησης).

Τύπος κατοικίας: Τα αποτελέσματα ως προς τον τύπο κατοικίας, έδειξαν ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική εξάρτηση για τα πλεονεκτήματα «Ιδιόκτητη» (Pearson $\chi^2(4)=18.810$, $p<0.001$), «Ωραία θέα» (Pearson $\chi^2(4)=11.057$, $p<0.05$), «Κεντρική» (Pearson $\chi^2(4)=48.946$, $p<0.001$), «Πανταχόθεν ελεύθερη» (Pearson $\chi^2(4)=9.751$, $p<0.05$) και «Οικονομική» (Pearson $\chi^2(4)=21.533$, $p<0.001$). Αντίστοιχα, τα στατιστικά σημαντικά μειονεκτήματα ως προς την σημερινή κατοικία ανά τύπο κατοικίας είναι η κακή κατασκευή (Pearson $\chi^2(4)=11.948$, $p<0.05$), η κακή διαρρύθμιση (Pearson $\chi^2(4)=13.609$, $p<0.001$) και το μικρό μέγεθος (Pearson $\chi^2(4)=24.06$, $p<0.001$). Αναλυτικότερα, οι διαμένοντες σε μονοκατοικία φαίνεται να είναι εκείνοι που αναφέρουν περισσότερο το πλεονέκτημα της ιδιόκτητης κατοικίας (72%), ενώ τα πλεονεκτήματα της κεντρικότητας και της οικονομίας επιλέγονται περισσότερο από τους διαμένοντες σε διαμερίσματα μεγάλων ή μεσαίων πολυκατοικιών. Το πλεονέκτημα της ωραίας θέας αναφέρεται κυρίως από τους διαμένοντες σε διαμερίσματα μικρών πολυκατοικιών (50%). Αναφορικά δε με τα μειονεκτήματα, η κακή διαρρύθμιση αναφέρεται κυρίως από τους διαμένοντες σε διπλοκατοικίες, ενώ το μικρό μέγεθος και η κακή κατασκευαστική ποιότητα, από εκείνους που διαμένουν σε διαμερίσματα μεγάλων πολυκατοικιών

Μέγεθος κατοικίας: Τα αποτελέσματα ως προς το μέγεθος της κατοικίας σε τ.μ έδειξαν ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική εξάρτηση για τα πλεονεκτήματα «Ιδιόκτητη» (Pearson $\chi^2(4)=10.177$, $p<0.05$), «Κεντρική» (Pearson $\chi^2(4)=33.871$,

$p < 0.001$), «Οικονομική» (Pearson $\chi^2(4) = 17.559$, $p < 0.001$), και «Ευρύχωρη» (Pearson $\chi^2(4) = 42.387$, $p < 0.001$). Αντίστοιχα, ως προς τα μειονεκτήματα της σημερινής κατοικίας, σημειώθηκαν αυτά της παλιάς κατασκευής (Pearson $\chi^2(4) = 13.396$, $p < 0.001$), της κακής διαρρύθμισης (Pearson $\chi^2(4) = 14.782$, $p < 0.001$), του μικρού μεγέθους (Pearson $\chi^2(4) = 55.141$, $p < 0.001$), της έλλειψης σύγχρονων ανέσεων (Pearson $\chi^2(4) = 12.352$, $p < 0.005$) και του θορύβου (Pearson $\chi^2(4) = 13.831$, $p < 0.001$). Από τα αποτελέσματα φαίνεται ότι οι διαμένοντες σε κατοικίες μικρότερου μεγέθους αναφέρουν πλεονεκτήματα όπως η κεντρικότητα και η οικονομία, ενώ αντίστοιχα αναφέρουν μειονεκτήματα που σχετίζονται με την παλαιότητα της κατασκευής, το μικρό μέγεθος και την έλλειψη σύγχρονων ανέσεων. Τα πλεονεκτήματα της ιδιοκτησίας και της ευρυχωρίας πάλι, όπως αναμενόταν αναφέρονται περισσότερο από τους διαμένοντες στις μεγαλύτερου μεγέθους κατοικίες, οι οποίοι σημειώνουν χαμηλά ποσοστά επιλογής και στα αναφερόμενα μειονεκτήματα.

Δείκτης πυκνοκατοίκησης: Αναφορικά με την αναλογία δωματίων ανά ένοικο, τα αποτελέσματα έδειξαν ότι το πλεονέκτημα της ευρυχωρίας (Pearson $\chi^2(2) = 15.342$, $p < 0.001$), επιλέγεται κυρίως από εκείνους που διαμένουν σε κατοικίες με μεγαλύτερο από 1 δείκτη πυκνοκατοίκησης. Αντίστοιχα, τα μειονεκτήματα της παλαιότητας της κατασκευής (Pearson $\chi^2(2) = 15.031$, $p < 0.001$), της κακής διαρρύθμισης (Pearson $\chi^2(2) = 6.5292$, $p < 0.05$), του μικρού μεγέθους (Pearson $\chi^2(2) = 25.946$, $p < 0.001$) και της έλλειψης σύγχρονων ανέσεων (Pearson $\chi^2(2) = 6.874$, $p < 0.05$), αναφέρονται κατά κύριο λόγο από εκείνους που διαμένουν σε κατοικίες με μικρότερο του 1 δείκτη πυκνοκατοίκησης.

Περιοχή κατοικίας: Σε σχέση με την περιοχή κατοικίας, τα αποτελέσματα των διασταυρώσεων έδειξαν ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική εξάρτηση για τα πλεονεκτήματα «Κεντρική» (Pearson $\chi^2(5) = 76.100$, $p < 0.001$), «Πανταχόθεν ελεύθερη» (Pearson $\chi^2(5) = 20.392$, $p < 0.05$) και «Ήσυχη» (Pearson $\chi^2(2) = 11.004$, $p < 0.05$). Ειδικότερα, το πλεονέκτημα του κέντρου αναφέρεται κυρίως από εκείνους που διαμένουν στην Αθήνα (81.5%), ενώ αντίθετα τα πλεονεκτήματα της περιμετρικής ελευθερίας και της ησυχίας αναφέρονται κυρίως από εκείνους που διαμένουν στα βόρεια και στα ανατολικά προάστια. Ως προς τα μειονεκτήματα πάλι, υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση εξάρτησης αναφορικά με την ηχορρύπανση

(Pearson $\chi^2(2)=14.942$, $p<0.05$). Οι διαμένοντες στο αστικό κέντρο του Πειραιά, αναφέρουν περισσότερο το μειονέκτημα της ηχορύπανσης και του θορύβου από τους κατοίκους των προαστίων.

6.3. Λόγοι επιλογής σημερινής κατοικίας

Οι λόγοι επιλογής της σημερινής κατοικίας βάσει των απαντήσεων των συμμετεχόντων κωδικοποιήθηκαν σε 11 διακριτές κατηγορίες. Η ιδιοκτησία, τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της κατοικίας, η περιοχή της κατοικίας και οι οικονομικοί λόγοι, είναι κάποιοι από τους σημαντικότερους λόγους επιλογής κατοικίας που αναφέρθηκαν.

Πίνακας 26: Κατανομή συχνότητων απαντήσεων αναφορικά με τους λόγους επιλογής της σημερινής κατοικίας

ΛΟΓΟΙ ΣΗΜΕΡΙΝΗΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ	ΕΠΙΛΟΓΗΣ		ΟΧΙ	
	N	%	N	%
1. Δεν ήταν δική μου επιλογή	24	7,9	269	88,8
2. Καλύτερη ποιότητα ζωής	47	15,5	246	81,2
3. Προσβασιμότητα στο κέντρο, σε συγκοινωνίες	57	18,8	236	77,9
4. Εγγύτητα σε οικογενειακό-κοινωνικό κύκλο	26	8,6	267	88,1
5. Ποιότητα/χαρακτηριστικά κατοικίας	75	24,8	218	71,9
6. Ιδιόκτητη, κληρονομιά, οικογενειακή κατοικία	83	27,4	210	69,3
7. Οικονομικοί λόγοι, φτηνό ενοίκιο, ανάλογο των οικονομικών δυνατοτήτων μου	67	22,1	226	74,6
8. Για τη θέση της, μου άρεσε η περιοχή	69	22,8	223	73,6
9. Περιβάλλον, θέα, κήπος, πράσινο	44	14,5	249	82,2
10. Συναισθηματικοί λόγοι	41	13,5	252	83,2
11. Άλλο	31	10,2	262	86,5

Οι κυριότεροι λόγοι εγκατάστασης στην περιοχή κατοικίας που ανέφεραν οι συμμετέχοντες είναι η προτίμηση στην συνοικία, η διαμονή στην γονική κατοικία και οικονομικοί λόγοι.

Πίνακας 27: Κατανομή συχνοτήτων απαντήσεων αναφορικά με τους λόγους εγκατάστασης στην περιοχή της σημερινής κατοικίας

ΛΟΓΟΙ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ	ΝΑΙ		ΟΧΙ	
	N	%	N	%
1. Εδώ ζουν/σαν οι γονείς μου	131	43,2	172	56,8
2. Εδώ μπορώ να ζήσω σύμφωνα με την οικονομική μου κατάσταση	94	31,0	209	69,0
3. Είναι μια ωραία συνοικία/ μου άρεσε η περιοχή	150	49,5	153	50,5
4. Τυχαία, γιατί βρήκα σπίτι εδώ	43	14,2	260	85,8
5. Ο/η σύζυγός έμενε εδώ και ήρθα να μείνω μετά το γάμο	36	11,9	267	88,1
6. Είχα το οικοπέδο εδώ και έκτισα	22	7,3	281	92,7
7. Αυτή η συνοικία είναι κοντά στη δουλειά μου/δουλειά του συζύγου μου	79	26,1	223	73,6
8. Η οικογένειά μου είχε ένα σπίτι διαθέσιμο εδώ	58	19,1	243	80,2
9. Άλλο	35	11,6	268	88,4

6.3.1. Λόγοι επιλογής της σημερινής κατοικίας και χαρακτηριστικά κατοίκησης

Προκειμένου να διερευνηθεί η σχέση ανάμεσα στις κατηγορικές μεταβλητές των σημαντικότερων λόγων για την επιλογή της σημερινής κατοικίας και του καθεστώτος κατοίκησης (ιδιοκτήτες, ενοικιαστές, διαμένοντες στο γονικό σπίτι), πραγματοποιήθηκε σειρά διασταυρώσεων (crosstabs) για τη σύγκριση ποσοστιαίων αναλογιών με το χ^2 κριτήριο.

Τα στατιστικά σημαντικά αποτελέσματα ως προς το καθεστώς κατοίκησης έδειξαν τους ακόλουθους λόγους επιλογής της σημερινής κατοικίας:

- Όχι επιλογή (Pearson $\chi^2(2,145)=30.241$, $p<0.001$). Οι διαμένοντες στο γονικό σπίτι (23.9%) είναι εκείνοι που αναφέρουν κυρίως ότι δεν αποτελεί προσωπική τους επιλογή η σημερινή τους κατοικία.
- Ποιότητα ζωής (Pearson $\chi^2(2,145)=7.191$, $p<0.05$). Οι ιδιοκτήτες (20.7%) αναφέρουν λόγους που σχετίζονται συνολικότερα με την επιλογή ενός καλύτερου βιοτικού επιπέδου ζωής.
- Προσβασιμότητα (Pearson $\chi^2(2,145)=10.392$, $p<0.001$). Οι ενοικιαστές (27.9%) αναφέρουν την πρόσβαση στο κέντρο, τη δυνατότητα χρήσης μέσων

μαζικής μεταφοράς αλλά και την εύκολη πρόσβαση στο χώρο εργασίας τους για την επιλογή της περιοχής κατοικίας τους.

- Εγγύτητα στον οικογενειακό/κοινωνικό κύκλο (Pearson $\chi^2(2,145)=13.095$, $p<0.001$). Οι ενοικιαστές (17.6%) φαίνεται πως επιλέγουν την κατοικία τους με γνώμονα τη γειτνίαση με συγγενικά ή φιλικά πρόσωπα.
- Ποιότητα της κατοικίας (Pearson $\chi^2(2,145)=42.313$, $p<0.001$). Οι ενοικιαστές (51.5%) φαίνεται πως επιλέγουν την κατοικία τους βάσει των προδιαγραφών της (ευήλια, πάρκινγκ, μέγεθος κλπ). Σε αυτή την κατηγορία, οι διαμένοντες στο γονικό σπίτι δεν έδωσαν καμμία απάντηση.
- Ιδιότητα (Pearson $\chi^2(2,145)=34.647$, $p<0.001$). Οι ιδιοκτήτες (34.5%) και οι διαμένοντες στο γονικό σπίτι (43.7%) αναφέρουν την σχέση ιδιοκτησίας με την κατοικία τους ως λόγο επιλογής της.
- Περιοχή, θέση (Pearson $\chi^2(2,145)=13.277$, $p<0.001$). Οι ιδιοκτήτες (27.1%) και οι ενοικιαστές (29.4%) αναφέρουν την επιλογή της περιοχής ως σημαντικής για την κατοικία τους, όχι όμως και οι διαμένοντες στο γονικό σπίτι.
- Περιβάλλον, θέα (Pearson $\chi^2(2,145)=6.999$, $p<0.05$). Οι ιδιοκτήτες (20%) αναφέρονται στο φυσικό περιβάλλον (π.χ. κήπος) και στην θέα της κατοικίας (π.χ. θάλασσα).
- Συναισθηματικοί λόγοι (Pearson $\chi^2(2,145)=7.625$, $p<0.05$). Οι διαμένοντες στο γονικό σπίτι (23,9%) είναι εκείνοι που αναφέρονται σε συναισθηματικούς λόγους ως προς την επιλογή της κατοικίας τους. Το γονικό σπίτι σε αυτή την περίπτωση ταυτίζεται με την έννοια της οικογενειακής εστίας.

Συνοψίζοντας τα παραπάνω, οι ιδιοκτήτες φαίνεται να επιλέγουν την κατοικία τους με βάση την συνολικότερη ποιότητα ζωής, την περιοχή της κατοικίας, το ευρύτερο περιβάλλον και τη θέα καθώς και βάσει της ιδιότητάς τους ως ιδιοκτήτες. Πρόκειται για μια ευρύτερη επιλογή που συνδέεται περισσότερο με το βιοτικό τους επίπεδο, μια επένδυση σε ένα συνολικότερο τρόπο ζωής. Οι ενοικιαστές φαίνεται να επιλέγουν την κατοικία τους με βάση τα λειτουργικά χαρακτηριστικά της (προσβασιμότητα, εγγύτητα σε οικογενειακά και φιλικά πρόσωπα, ποιότητα κατοικίας και περιοχή κατοικίας) για την άμεση κάλυψη των αναγκών κατοίκησης. Τέλος, οι διαμένοντες στο γονικό σπίτι παρουσιάζουν μια αντιφατική εικόνα ως προς τους λόγους επιλογής της σημερινής τους κατοικίας. Από τη μια αναφέρουν ότι δεν είναι δική τους επιλογή

η διαμονή στο γονικό σπίτι, παράλληλα όμως το θεωρούν δικό τους (ιδιόκτητο) αλλά και προβάλλουν έντονα συναισθήματα για αυτό.

Στη συνέχεια εξετάστηκαν οι λόγοι επιλογής της σημερινής κατοικίας σε σχέση με τον τύπο ιδιοκτησίας (αγορά, κληρονομιά/παραχώρηση, οικοδόμηση). Οι στατιστικά σημαντικές διασταυρώσεις που παρατηρήθηκαν είναι οι εξής:

- Ποιότητα ζωής (Pearson $\chi^2(2)=18.475$, $p<0.001$). Οι ιδιοκτήτες εκείνοι που οικοδόμησαν οι ίδιοι το σπίτι τους (44.4%) αναφέρουν λόγους που σχετίζονται συνολικότερα με την επιλογή ενός καλύτερου βιοτικού επιπέδου ζωής. Στον αντίποδα, βρίσκονται εκείνοι που τους παραχωρήθηκε το σημερινό τους σπίτι (5.2%).
- Προσβασιμότητα (Pearson $\chi^2(2)=11.539$, $p<0.001$). Οι ιδιοκτήτες εκείνοι που προέβησαν στην αγορά της κατοικίας τους (33.3%), εμφανίζονται να επιλέγουν την προσβασιμότητα και την κεντρικότητα της κατοικίας τους ως σημαντικούς λόγους για την επιλογή διαμονής τους. Στον αντίποδα της κατηγορίας αυτής, βρίσκονται όσοι οικοδόμησαν το σπίτι τους (3.7%).
- Ποιότητα της κατοικίας (Pearson $\chi^2(2)=6.861$, $p<0.05$). Οι αγοραστές (36.7%) φαίνεται πως επέλεξαν την κατοικία τους βάσει των προδιαγραφών της (ευήλια, πάρκινγκ, μέγεθος κλπ).
- Ιδιόκτητη (Pearson $\chi^2(2)=34.647$, $p<0.001$). Οι ιδιοκτήτες που κληρονόμησαν ή τους παραχωρήθηκε η κατοικία τους (58.6%) καθώς και εκείνοι που οικοδόμησαν το σπίτι τους (51.9%) αναφέρουν την σχέση ιδιοκτησίας με την κατοικία τους ως λόγο επιλογής της. Στον αντίποδα βρίσκονται όσοι προέβησαν σε αγορά (5%).
- Οικονομικοί λόγοι (Pearson $\chi^2(2)=6.26$, $p<0.05$). Οι ιδιοκτήτες εκείνοι που προέβησαν στην αγορά της κατοικίας τους (28.3%), αναφέρουν οικονομικούς λόγους για την επιλογή διαμονής τους.
- Περιοχή, θέση (Pearson $\chi^2(2)=9.880$, $p<0.001$). Οι αγοραστές (40 %) είναι οι ιδιοκτήτες εκείνοι που αναφέρουν την επιλογή της περιοχής ως σημαντικής για την κατοικία τους.

6.3.2. Λόγοι επιλογής της σημερινής κατοικίας και κοινωνικοδημογραφικά χαρακτηριστικά

Προκειμένου να διερευνηθεί η σχέση ανάμεσα στις κατηγορικές μεταβλητές των σημαντικότερων λόγων για την επιλογή της σημερινής κατοικίας και των κοινωνιο-

δημογραφικών χαρακτηριστικών (κοινωνική τάξη, φύλο, οικογενειακή κατάσταση, ηλικία, περιοχή κατοικίας), πραγματοποιήθηκε σειρά διασταυρώσεων (crosstabs).

Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι ως προς την κοινωνική τάξη, υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση εξάρτησης με τους ακόλουθους λόγους επιλογής (βλ.πίνακα 28):

Πίνακας 28 : Κατανομή των στατιστικά σημαντικών απαντήσεων των συμμετεχόντων αναφορικά με τους λόγους επιλογής της σημερινής τους κατοικίας με βάση την κοινωνική τάξη

ΛΟΓΟΙ ΕΠΙΛΟΓΗΣ	Εργατική/κατώτερη		Μικροαστική		Μεσαία/ανερχόμενη		Pearson chi-square		
	N	%	N	%	N	%	X ²	df	p
Ιδιότητα									
OXI	46	74,2	86	63,7	78	81,3	8,754	2	,013*
ΝΑΙ	86	63,7	49	36,3	18	18,8			
Σύνολο	62		135		96				
Περιοχή-θέση									
OXI	48	77,4	111	82,8	64	66,7	8,151	2	,017*
ΝΑΙ	14	22,6	23	17,2	32	33,3			
Σύνολο	62		134		96				
Συναισθηματικοί λόγοι									
OXI	55	88,7	109	80,7	88	91,7	6,042	2	,049*
ΝΑΙ	7	11,3	26	19,3	8	8,3			
Σύνολο	62		135		96				

- Ιδιότητα (Pearson $\chi^2(2)=8.754$, $p<0.05$). Οι συμμετέχοντες που ανήκουν στην εργατική/κατώτερη τάξη (63.7%) αναφέρουν κυρίως την σχέση ιδιοκτησίας με την κατοικία τους ως λόγο επιλογής της. Ακολουθούν όσοι ανήκουν στην μικροαστική τάξη (36.3%) και τέλος εκείνοι που βρίσκονται στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα (18.8%).
- Περιοχή-θέση (Pearson $\chi^2(2)=8151$, $p<0.05$). Οι συμμετέχοντες που ανήκουν στην μεσαία/ανερχόμενη τάξη (33.3%) είναι εκείνοι που αναφέρουν ως λόγο επιλογής την κατοικίας τους την περιοχή διαμονής.
- Συναισθηματικοί λόγοι (Pearson $\chi^2(2)=6.042$, $p<0.05$). Οι συμμετέχοντες που ανήκουν στην μικροαστική τάξη (19.3%) αναφέρονται σε συναισθηματικούς λόγους επιλογής της σημερινής τους κατοικίας, και ακολουθούν εκείνοι που ανήκουν στην εργατική τάξη (11.3%) και τέλος εκείνοι που ανήκουν στα μεσαία και ανώτερα κοινωνικά στρώματα (8.3%).

Κεφάλαιο Έβδομο: Συναισθηματικός δεσμός με το σπίτι

Λέξεις – κλειδιά:

- Χωρικός δεσμός, χωρική ταυτότητα, χωρική εξάρτηση, οικειοποίηση, πρακτικές κατοίκησης

Σε αυτή την ενότητα παρουσιάζονται τα αποτελέσματα από την χορήγηση της κλίμακας του χωρικού δεσμού στους συμμετέχοντες. Ακολουθεί η διασταύρωση της βαθμολογίας στην κλίμακα του χωρικού δεσμού (καθώς και στις επί μέρους υπό-κλίμακες) σε σχέση με τις μεταβλητές κατοίκησης, τα κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος, τα χαρακτηριστικά της κατοικίας τους και τέλος με τις μεταβλητές κινητικότητας. Στη συνέχεια, ακολουθεί η διερεύνηση της οικειοποίησης του σπιτιού μέσα από τις πρακτικές κατοίκησης.

Ακολουθεί συμπληρωματικά η ανάλυση περιεχομένου των συνεντεύξεων με γυναίκες ενοίκους ιδιόκτητων μονοκατοικιών, προκειμένου να διερευνηθούν περαιτέρω τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των κριτηρίων που συνιστούν τον συναισθηματικό χωρικό δεσμό με το Σπίτι.

7.1 Η Κλίμακα του Χωρικού Δεσμού

Προκειμένου να διερευνηθεί ο συναισθηματικός δεσμός των συμμετεχόντων με το σπίτι, πραγματοποιήθηκε αρχικά ανάλυση αξιοπιστίας (reliability analysis) σε 8 σχετικές ερωτήσεις (N=293, Cronbach's alpha =.8664). Ακολούθησε παραγοντική ανάλυση, κατά την οποία εξήχθησαν 2 παράγοντες που εξηγούν το 68,130% της συνολικής διακύμανσης.

Ειδικότερα:

Παράγοντας 1- Ο πρώτος παράγοντας αφορά στην χωρική ταυτότητα (place identity), δηλαδή στο βαθμό που το σπίτι αποτελεί μέρος του εαυτού και της ταυτότητας του ενοίκου του και αποτελείται από 4 ερωτήματα (Cronbach's alpha =.8593).

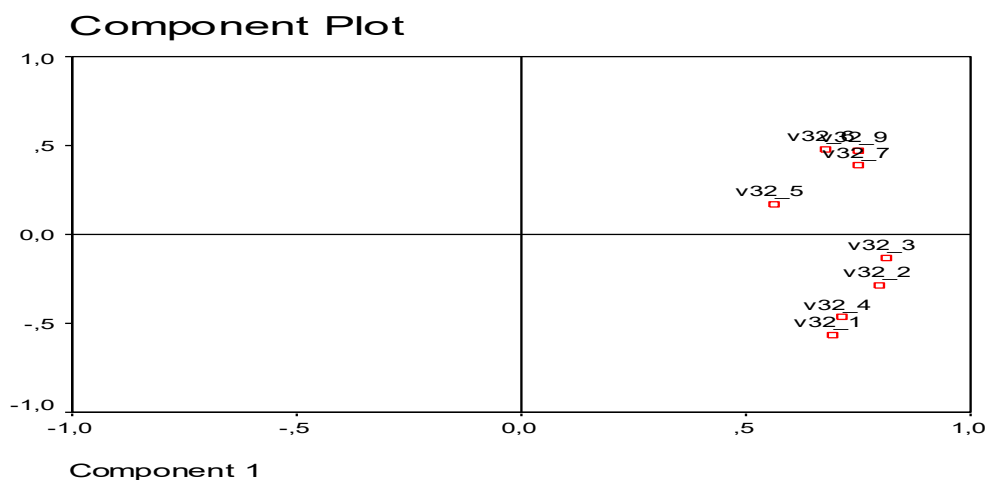
Παράγοντας 2- Ο δεύτερος παράγοντας αφορά στην χωρική εξάρτηση (place dependence), στη μοναδικότητα δηλαδή της σχέσης μεταξύ του σπιτιού και του ενοίκου του, ο οποίος αποτελείται επίσης από 4 ερωτήματα (Cronbach's alpha =.8017).

Πίνακας 29: Παράγοντες του χωρικού δεσμού

Component Matrix		
ΚΛΙΜΑΚΑ ΔΕΣΜΟΥ ΜΕ ΤΗΝ ΚΑΤΟΙΚΙΑ	ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΧΩΡΙΚΟΥ ΔΕΣΜΟΥ	
	ΧΩΡΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ	ΧΩΡΙΚΗ ΕΞΑΡΤΗΣΗ
1.Το σπίτι μου αποτελεί έκφραση του εαυτού μου	,165	-,447
2.Το σπίτι μου είναι πολύ σημαντικό συναισθηματικά για εμένα	,191	-,225
3.Νιώθω ότι «ανήκω» στο σπίτι που μένω	,194	-,106
4.Το σπίτι μου φανερώνει πολλά για μένα στον επισκέπτη του	,170	-,367
5.Όταν είμαι σε ταξίδι με πιάνει νοσταλγία για το σπίτι μου	,134	,132
6.Θα ήμουν δυστυχισμένος/η αν αναγκαζόμουν να εγκαταλείψω το σπίτι μου	,162	,376
7.Το σπίτι μου αποτελεί κέντρο της ζωής μου, από αυτό ξεκινάω και σε αυτό επιστρέφω	,180	,304
8.Το σπίτι μου είναι μοναδικό και αναντικατάστατο για μένα	,179	,372

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Σχήμα 5: Οι δύο παράγοντες του χωρικού δεσμού



Οι δύο παραπάνω παράγοντες είναι ανάλογοι εκείνων που προτείνονται από τους Williams & Vaske (2003) για την κλίμακα του χωρικού δεσμού, στην οποία στηρίζεται και το εργαλείο της παρούσας έρευνας. Η πρόταση των ερευνητών για την παράλληλη χρήση όλης της κλίμακας του χωρικού δεσμού (συνολικός βαθμός χωρικού δεσμού) καθώς και τις επί μέρους υπο-κλίμακες (βαθμός χωρικής εξάρτησης και βαθμός χωρικής ταυτότητας), υιοθετείται και από την παρούσα εργασία. Για λόγους γλωσσικής και εννοιολογικής οικονομίας, θα αναφερόμαστε πλέον στο

σύνολο της κλίμακας αυτής ως χωρικό δεσμό ή δεσμό με την κατοικία, ενώ θα γίνεται επί μέρους αναφορά στον κάθε παράγοντα ξεχωριστά, όταν αυτό χρειάζεται.

7.1.1 Χωρικός δεσμός και χαρακτηριστικά κατοίκησης

Σε σχέση με τα χαρακτηριστικά κατοίκησης, τα αποτελέσματα έδειξαν ότι ο χωρικός δεσμός διαφοροποιείται ανάλογα με το καθεστώς κατοίκησης, ενώ δεν παρατηρήθηκε ανάλογη στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση ως προς το καθεστώς ιδιοκτησίας. Ειδικότερα, η ανάλυση διακύμανσης (ANOVA) έδειξε ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση ανάμεσα στους ιδιοκτήτες, τους ενοικιαστές και τους διαμένοντες στην γονική οικία ως προς τον χωρικό δεσμό ($F(2)4.258, p<0.05$) καθώς και την υπο-κλίμακα της χωρικής ταυτότητας ($F(2) 6.857, p<0.001$). Δεν σημειώθηκε στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση σε σχέση με την υπο-κλίμακα της χωρικής εξάρτησης. Αναλυτικότερα, ο χωρικός δεσμός με την κατοικία διαφοροποιείται ανάλογα με το καθεστώς κατοίκησης, με τους ιδιοκτήτες να παρουσιάζουν τον υψηλότερο χωρικό δεσμό με την κατοικία τους ($M.O.=3.40$) σε σχέση με τους ενοικιαστές ($M.O.=3.37$) και τους διαμένοντες στο γονικό σπίτι ($M.O.=3.03$). Από τον έλεγχο πολλαπλών συγκρίσεων (Bonferoni Multiple Comparisons Post-Hoc Tests) που ακολούθησε, αυτή η στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση ως προς τον χωρικό δεσμό φαίνεται να επικεντρώνεται κυρίως στους διαμένοντες στη γονική κατοικία τόσο σε σχέση με τους ιδιοκτήτες (ως προς την κλίμακα χωρικού δεσμού) όσο και σε σχέση με τους ενοικιαστές (ως προς την υπο-κλίμακα χωρικής ταυτότητας). Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται αναλυτικά η κατανομή των μέσων όρων του δείγματος ως προς τον χωρικό δεσμό και την χωρική ταυτότητα ανά καθεστώς κατοίκησης.

Πίνακας 30 : Κατανομή του δείγματος (N) και των μέσων όρων (Μ.Ο.) της κλίμακας του χωρικού δεσμού (συνολικά αλλά και κατά υπό κλίμακα) ανά καθεστώς κατοίκησης

ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ	N	Μέσος όρος	Σταθερή απόκλιση	Έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας των διαφορών των Μ.Ο.		
				F	df	p
Κλίμακα χωρικού δεσμού				4,258	2	,015*
Ιδιοκτήτης	142	3,40	,9291			
Ενοικιαστής	69	3,37	,8411			
Διαμονή στο γονικό σπίτι	73	3,03	,8735			
Σύνολο	284	3,30	,9046			
Υπο-κλίμακα χωρικής ταυτότητας				6,857	2	,001**
Ιδιοκτήτης	143	3,76	1,079			
Ενοικιαστής	69	3,83	,8858			
Διαμονή στο γονικό σπίτι	73	3,29	,9492			
Σύνολο	285	3,66	1,0236			

7.1.2 Χωρικός δεσμός και κοινωνιο-δημογραφικά χαρακτηριστικά

Αναφορικά με τον χωρικό δεσμό, τα αποτελέσματα έδειξαν ότι υπάρχει διαφοροποίηση σε σχέση με το φύλο, την ηλικία και την οικογενειακή κατάσταση, όχι όμως σε σχέση με την κοινωνική τάξη. Ειδικότερα: Αναφορικά με τον χωρικό δεσμό, τα αποτελέσματα έδειξαν ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση σε σχέση με το φύλο, την ηλικία και την οικογενειακή κατάσταση, όχι όμως και σε σχέση με την κοινωνική τάξη.

Φύλο: Η σύγκριση των Μ.Ο.(t-test) στην κλίμακα του χωρικού δεσμού κατά φύλο δείχνει ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά ως προς τον συναισθηματικό δεσμό με την κατοικία ανάμεσα στους άνδρες και τις γυναίκες. Ειδικότερα, τόσο συνολικά όσο και σε σχέση με τις επί μέρους υπο-κλίμακες, οι γυναίκες φαίνεται να συνδέονται με το σπίτι τους πολύ περισσότερο συναισθηματικά από τους άνδρες.

Πίνακας 31: Κατανομή του δείγματος (N) και των μέσων όρων (M.O.) της κλίμακας του χωρικού δεσμού ανά φύλο

ΦΥΛΟ	N	M.O.	T.A.	Έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας των διαφορών των M.O		
				t	df	p
Κλίμακα χωρικού δεσμού				5,844	291	,000**
Γυναίκες	159	3,55	,8515			
Άνδρες	134	2,97	,8593			
Υπο-κλίμακα χωρικής ταυτότητας				7,400	292	,000**
Γυναίκες	159	4,01	,8608			
Άνδρες	135	3,20	1,0239			
Υπο-κλίμακα χωρικής εξάρτησης				2,845	296	,005**
Γυναίκες	162	3,08	1,0835			
Άνδρες	136	2,75	,9083			

Ηλικία: Τα αποτελέσματα της ANOVA έδειξαν ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση ανάμεσα στα άτομα διαφορετικών ηλικιακών ομάδων σε σχέση με τον χωρικό δεσμό ($F(2)=8.513$, $p<0.001$). Ειδικότερα, ο χωρικός δεσμός με την κατοικία φαίνεται να είναι αντιστρόφως ανάλογος της ηλικίας του ενοίκου της, με τους μεγαλύτερους να παρουσιάζουν τον υψηλότερο χωρικό δεσμό με την κατοικία τους (M.O.=3.65). Από τον έλεγχο πολλαπλών συγκρίσεων που πραγματοποιήθηκε (Bonferoni Multiple Comparisons Post-Hoc Tests), διαφαίνεται ότι τα άτομα νεαρότερης ηλικίας (25-35 ετών) είναι εκείνα που διαφοροποιούνται ως προς τον χωρικό δεσμό (συνολικά και κατά υπο-κλίμακα) από τους μεγαλύτερους (46 ετών και άνω). Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται αναλυτικά η κατανομή των μέσων όρων του δείγματος ως προς τον χωρικό δεσμό ανά ηλικιακή κατηγορία.

Πίνακας 32: Κατανομή του δείγματος (N) και των μέσων όρων (M.O.) της κλίμακας του χωρικού δεσμού (συνολικά αλλά και κατά υπό κλίμακα) ανά ηλικιακή κατηγορία

ΗΛΙΚΙΑΚΗ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	N	Μέσος όρος	Σταθερή απόκλιση	Έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας των διαφορών των M.O.		
				F	df	p
Κλίμακα χωρικού δεσμού				8,513	2	,000**
25-35 ετών	159	3,12	,8692			
36-45 ετών	74	3,38	,8791			
46 ετών και πάνω	59	3,65	,8983			
Σύνολο	292	3,29	,8983			
Υπο-κλίμακα χωρικής ταυτότητας				7,579	2	,001**
25-35 ετών	159	3,44	,9814			
36-45 ετών	74	3,82	1,1180			
46 ετών και πάνω	60	3,97	,8771			
Σύνολο	293	3,65	1,0202			
Υπο-κλίμακα χωρικής εξάρτησης				5,928	2	,003**
25-35 ετών	159	2,79	,9853			
36-45 ετών	75	2,91	,9798			
46 ετών και πάνω	63	3,30	1,0642			
Σύνολο	257	2,93	1,0176			

Οικογενειακή κατάσταση: Ο μη-παραμετρικός έλεγχος Kruskal-Wallis, έδειξε ότι αναφορικά με την οικογενειακή κατάσταση των συμμετεχόντων υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση τόσο σε σχέση με το συνολικό συναισθηματικό δεσμό με την κατοικία τους ($\chi^2(4)=33$, $p<0.001$) όσο και ως προς τις επί μέρους υπο-κλίμακες της χωρικής ταυτότητας ($\chi^2(4)=34.066$, $p<0.001$) και της χωρικής εξάρτησης ($\chi^2(4)=22.630$, $p<0.001$). Ειδικότερα, τα άτομα που βρίσκονται σε χηρεία ή είναι διαζευγμένα παρουσιάζουν τον υψηλότερο βαθμό χωρικού δεσμού με το σπίτι τους και ακολουθούν ο έγγαμοι. Τον χαμηλότερο συναισθηματικό δεσμό με το σπίτι τους παρουσιάζουν όσοι είναι σε συμβίωση και ακολουθούν οι άγαμοι. Φαίνεται λοιπόν ότι τα άτομα εκείνα που βρίσκονται σε μια ωριμότερη οικογενειακή κατάσταση

(χηρεία, διαζύγιο, γάμος) επενδύουν περισσότερο συναισθηματικά στην κατοικία τους από τα άτομα που βρίσκονται σε προωμότερα στάδια (άγαμοι, σε συμβίωση). Αυτό το εύρημα ως προς την οικογενειακή κατάσταση φαίνεται να επηρεάζεται από την επίδραση της ηλικίας αλλά και την προσωρινότητα της κατοικίας (όπως στην περίπτωση της συμβίωσης αλλά και της διαβίωσης στην γονική κατοικία). Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται αναλυτικά η κατανομή του δείγματος ως προς τον χωρικό δεσμό κατά οικογενειακή κατάσταση.

Πίνακας 33: Κατανομή του δείγματος (N) και της μέσης σειράς εμφάνισης (Μ.Σ.Ε) της κλίμακας του χωρικού δεσμού ανά οικογενειακή κατάσταση

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	N	Mean Rank	Έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας		
			X ²	df	p
Κλίμακα χωρικού δεσμού			33,00	4	,000**
Άγαμος	71	128,83			
Έγγαμος	112	170,26			
Σε συμβίωση	22	100,39			
Διαζ/Χήρος-α	24	199,73			
Με γονείς άγαμος	64	122,70			
Σύνολο	293				
Υπο-κλίμακα χωρικής ταυτότητας			34,066	4	,000**
Άγαμος	71	133,69			
Έγγαμος	113	169,78			
Σε συμβίωση	22	106,48			
Διαζ/Χήρος-α	24	203,83			
Με γονείς άγαμος	64	116,46			
Σύνολο	294				
Υπο-κλίμακα χωρικής εξάρτησης			22,630	4	,000**
Άγαμος	71	132,42			
Έγγαμος	117	168,21			
Σε συμβίωση	22	97,73			
Διαζ/Χήρος-α	24	188,71			
Με γονείς άγαμος	64	137,34			
Σύνολο	298				

7.1.3 Χωρικός δεσμός και χαρακτηριστικά κατοικίας

Σε σχέση με τα χαρακτηριστικά κατοικίας, σημειώθηκε στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση σε σχέση με την περιοχή διαμονής, τον δείκτη πυκνοκατοίκης και τον τύπο κατοικίας. Ειδικότερα:

Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι ο συναισθηματικός δεσμός διαφοροποιείται σε σχέση με την περιοχή κατοικίας μόνο ως προς την υπο-κλίμακα της χωρικής ταυτότητας. Η διαφοροποίηση εντοπίζεται ανάμεσα σε εκείνους που διαμένουν στο κέντρο της Αθήνας και σε εκείνους που κατοικούν στα ανατολικά προάστια. Φαίνεται λοιπόν ότι τα πρόσφατα κατοικημένα προάστια δεν έχουν ακόμα προλάβει να επενδυθούν συναισθηματικά σε σχέση με το κέντρο της πόλης.

Πίνακας 34 : Κατανομή του δείγματος (N) και των μέσων όρων (Μ.Ο.) της υπο - κλίμακας της χωρικής ταυτότητας και περιοχή διαμονής

ΠΕΡΙΟΧΗ ΔΙΑΜΟΝΗΣ		Έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας των διαφορών των Μ.Ο.				
	N	Μέσος όρος	Σταθερή απόκλιση	F	df	p
Υπο-κλίμακα ταυτότητας				2,488	5	,032*
Αθήνα	62	3,82	,8415			
Πειραιάς	70	3,60	1,1111			
Βόρεια προάστια	38	3,83	1,0499			
Νότια προάστια	55	3,69	,8988			
Δυτικά προάστια	38	3,62	,8655			
Ανατολικά προάστια	30	3,08	1,02			
Σύνολο	293	3,64	1,02			

Δείκτης πυκνοκατοίκησης: Κατά τον μη παραμετρικό έλεγχο Kruskal Wallis παρατηρήθηκε στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση ως προς τον δείκτη πυκνοκατοίκησης τόσο σε σχέση με το συνολικό συναισθηματικό δεσμό με την κατοικία ($\chi^2(2)=13.875$, $p<0.001$) όσο και ως προς τις επί μέρους υπο-κλίμακες της χωρικής ταυτότητας ($\chi^2(2)=14.969$, $p<0.001$) και της χωρικής εξάρτησης ($\chi^2(2)=11.063$, $p<0.001$).

Πίνακας 35 :Κατανομή του δείγματος (N) και της μέσης σειράς εμφάνισης (Μ.Σ.Ε) της κλίμακας του χωρικού δεσμού σε σχέση με τον δείκτη πυκνοκατοίκησης

ΔΕΙΚΤΗΣ ΠΥΚΝΟΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ	N	Μέση Σειρά Εμφάνισης (Mean Ranks)	Έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας Kruskal- Wallis		
			X ²	df	p
Κλίμακα χωρικού δεσμού			13,875	2	,001**
Μικρότερος 1<	22	84,20			
Ίσος=1	73	159,41			
Μεγαλύτερος>1	195	147,21			
Σύνολο	290				
Υπο-κλίμακα χωρικής ταυτότητας			14,969	2	,001**
Μικρότερος 1<	23	81,22			
Ίσος=1	73	149,50			
Μεγαλύτερος>1	195	152,33			
Σύνολο	291				
Υπο-κλίμακα χωρικής εξάρτησης			11,063	2	,004**
Μικρότερος 1<	22	106,43			
Ίσος=1	74	170,93			
Μεγαλύτερος>1	199	144,07			
Σύνολο	295				

Τύπος κατοικίας: Η ανάλυση διακύμανσης (ANOVA) έδειξε ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση ανάμεσα στους τύπους κατοικίας σε σχέση με τον συνολικό χωρικό δεσμό ($F(4)=3.684$, $p<0.001$) και την υπο-κλίμακα της χωρικής εξάρτησης ($F(4)=4.282$ $p<0.001$). Ειδικότερα, από τον έλεγχο πολλαπλών συγκρίσεων (Bonferoni Multiple Comparisons Post-Hoc Tests) που ακολούθησε φαίνεται ότι, η στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση επικεντρώνεται ανάμεσα στους διαμένοντες σε μονοκατοικία και σε αυτούς που μένουν σε διαμέρισμα μεσαίας πολυκατοικίας. Συνολικότερα, οι διαμένοντες σε μονοκατοικία παρουσιάζουν το μεγαλύτερο βαθμό χωρικού δεσμού (συνολικά και κατά υπο-κλίμακα). Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται αναλυτικά η κατανομή των μέσων όρων του δείγματος ως προς τον χωρικό δεσμό ανά τύπο κατοικίας.

Πίνακας 36: Κατανομή του δείγματος (N) και των μέσων όρων (Μ.Ο.) της κλίμακας του χωρικού δεσμού ανά τύπο κατοικίας

ΤΥΠΟΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ	N	Μ.Ο.	Τ.Α.	Έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας των διαφορών των Μ.Ο		
				F	df	p
Κλίμακα Χωρικού Δεσμού				3,684	4	,006**
Μονοκατοικία	47	3,61	,9194			
Διπλοκατοικία	52	3,18	,9237			
Διαμέρισμα σε μικρή πολυκατοικία	42	3,52	,8577			
Διαμέρισμα σε μεσαία πολυκατοικία	110	3,12	,9048			
Διαμέρισμα σε μεγάλη πολυκατοικία	34	3,17	,6936			
Σύνολο	285	3,28	,8982			
Υπο-κλίμακα χωρικής εξάρτησης				4,282	4	,002**
Μονοκατοικία	49	3,34	,9294			
Διπλοκατοικία	52	2,82	1,1295			
Διαμέρισμα σε μικρή πολυκατοικία	42	3,16	,9481			
Διαμέρισμα σε μεσαία πολυκατοικία	113	2,70	,9972			
Διαμέρισμα σε μεγάλη πολυκατοικία	34	2,85	,8771			
Σύνολο	290	2,91	1,0137			

7.1.4 Χωρικός δεσμός και κινητικότητα

Σε αυτήν την ενότητα εξετάστηκε ο χωρικός δεσμός σε σχέση με τις μεταβλητές κινητικότητας, δηλαδή τη διάρκεια διαμονής στην σημερινή κατοικία και στην ευρύτερη περιοχή, τον αριθμό των μετακομίσεων τόσο κατά την παιδική όσο και κατά την ενήλικη ζωή, τη συχνότητα πραγματοποίησης ταξιδιών στο εξωτερικό καθώς και την πρόθεση μελλοντικής μετακόμισης μέσα στην επόμενη 10ετία.

Σχέδια μετακόμισης: Σύμφωνα με την στατιστική ανάλυση που πραγματοποιήθηκε, ο σχεδιασμός μελλοντικής μετακόμισης σχετίζεται με τον χωρικό δεσμό.

Πίνακας 37: Κατανομή του δείγματος (N) και των μέσων όρων (M.O.) της κλίμακας του χωρικού δεσμού βάσει σχεδιασμού μετακόμισης μέσα στην 10ετία

ΣΧΕΔΙΑΖΕΤΕ ΝΑ ΜΕΤΑΚΟΜΙΣΕΤΕ ΣΤΑ ΕΠΟΜΕΝΑ 10 ΧΡΟΝΙΑ;	N	M.O.	T.A.	Έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας των διαφορών των M.O		
				F	df	p
Ναι	124	3,23	,83	5,019	2	,007**
Όχι	46	3,69	,13			
Δε γνωρίζω	80	3,40	,79			

Ειδικότερα, όπως φαίνεται και στον παραπάνω πίνακα, τα άτομα που δίνουν αρνητική απάντηση στο ερώτημα εάν σχεδιάζουν να μετακομίσουν μέσα την επόμενη δεκαετία παρουσιάζουν και τον μεγαλύτερο μέσο όρο (M.O. = 3.69) στην κλίμακα του χωρικού δεσμού σε σχέση με εκείνους που δίνουν καταφατική απάντηση ή εκείνους που δίνουν την απάντηση «δεν γνωρίζω». Ο πολλαπλός έλεγχος συγκρίσεων που ακολούθησε έδειξε ότι η διαφοροποίηση ως προς τον χωρικό δεσμό εστιάζεται ακριβώς ανάμεσα στην ομάδα που δίνει θετική απάντηση και σε αυτή που δίνει αρνητική στο συγκεκριμένο ερώτημα. Ακόμα, σε σχέση με τα σχέδια για μελλοντική μετακόμιση, παρατηρήθηκε στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση ως προς τον χωρικό δεσμό, στην υπο-κλίμακα της χωρικής εξάρτησης ($F(2)=4.443, p<0.05$).

Πίνακας 38: Κατανομή του δείγματος (N) και των μέσων όρων (M.O.) της υπο-κλίμακας της χωρικής εξάρτησης βάσει σχεδιασμού μετακόμισης στην 10ετία

ΣΧΕΔΙΑΖΕΤΕ ΝΑ ΜΕΤΑΚΟΜΙΣΕΤΕ ΣΤΑ ΕΠΟΜΕΝΑ 10 ΧΡΟΝΙΑ;	N	M.O.	T.A.	Έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας των διαφορών των M.O		
				F	df	p
Υπο-κλίμακα χωρικής εξάρτησης				4,443	2	,013*
Όχι	60	3,25	1,0323			
Ναι	145	2,78	2,7897			
Δε γνωρίζω	93	2,94	2,9462			
Σύνολο	298	2,93	1,0193			

Όπως θα περίμενε κανείς, τα άτομα που δίνουν αρνητική απάντηση στο ερώτημα εάν σχεδιάζουν να μετακομίσουν μέσα την επόμενη δεκαετία παρουσιάζουν μεγαλύτερη χωρική εξάρτηση σε σχέση με εκείνους που δίνουν καταφατική απάντηση ή εκείνους που δίνουν την απάντηση «δεν γνωρίζω».

Μετακομίσεις: Σε σχέση με το ιστορικό μετακομίσεων κατά την παιδική ηλικία, δεν παρουσιάστηκε στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση ως προς τον χωρικό δεσμό. Αντίθετα, η ανάλυση διακύμανσης έδειξε ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση αναφορικά με τον αριθμό μετακομίσεων κατά τη διάρκεια της ενήλικης ζωής σε σχέση με τον χωρικό δεσμό ($F(2)=3.150$, $p<0.05$) και την υποκλίμακα της χωρικής ταυτότητας ($F(2)=5.845$, $p<.0.001$).

Πίνακας 39: Κατανομή του δείγματος (N) και των μέσων όρων (M.O.) της κλίμακας του χωρικού δεσμού σε σχέση με τον αριθμό μετακομίσεων κατά την ενήλικη ζωή

ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΔΙΑΜΟΝΗΣ ΣΤΗΝ ΚΑΤΟΙΚΙΑ	N	M.O.	T.A.	Έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας των διαφορών των M.O		
				F	df	p
Κλίμακα Χωρικού Δεσμού				3,150	2	,044*
Καμία φορά	35	2,94	,9550			
1-3 φορές	151	3,36	,8394			
4 φορές και πάνω	80	3,33	,9989			
Σύνολο	266	3,29	,9126			
Υπο-κλίμακα χωρικής ταυτότητας				5,845	2	,003**
Καμία φορά	35	3,10	1,066			
1-3 φορές	152	3,72	,9335			
4 φορές και πάνω	80	3,72	1,0851			
Σύνολο	267	3,64	1,0167			

Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι τα άτομα που έχουν μετακομίσει 1-3 φορές στη ζωή τους, παρουσιάζουν το μεγαλύτερο βαθμό χωρικού δεσμού, κυρίως σε σχέση με εκείνους που δεν έχουν κάνει καμία μετακόμιση κατά τη διάρκεια της ενήλικης ζωής τους. Φαίνεται ότι παράμετροι όπως η ηλικία, η διαμονή στο πατρικό σπίτι αλλά και η δυνατότητα επιλογής της κατοικίας, αποτελούν κάποιες από τις μεταβλητές που διαμεσολαβούν τη διαμόρφωση του χωρικού δεσμού σε σχέση με την κινητικότητα.

Διάρκεια διαμονής: Αναφορικά με τη διάρκεια διαμονής, η ανάλυση διακύμανσης (ANOVA) έδειξε ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση σε σχέση με τον συνολικό χωρικό δεσμό ($F(4)=2.604$, $p<0.05$) και την υπο-κλίμακα της χωρικής εξάρτησης ($F(4)=2.427$, $p<0.05$). Οι ένοικοι που διαβιούν στην κατοικία τους από 11 έως 15 έτη είναι εκείνοι που παρουσιάζουν το μεγαλύτερο βαθμό στην συνολική κλίμακα χωρικού δεσμού με την κατοικία τους (Μ.Ο.=3.25) καθώς και στην υπο-κλίμακα της χωρικής εξάρτησης από τις υπόλοιπες ομάδες.

Πίνακας 40: Κατανομή του δείγματος (N) και των μέσων όρων (Μ.Ο.) της κλίμακας του χωρικού δεσμού σε σχέση με τη διάρκεια διαμονής στην κατοικία

ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΔΙΑΜΟΝΗΣ ΣΤΗΝ ΚΑΤΟΙΚΙΑ	N	Μ.Ο.	Τ.Α.	Έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας των διαφορών των Μ.Ο		
				F	df	p
Κλίμακα Χωρικού Δεσμού				2,604	4	,036*
Λιγότερο από 1 έτος	34	3,48	,9140			
Από 1-5 έτη	91	3,24	,7778			
Από 6-10 έτη	43	3,03	,9965			
Από 11-15 έτη	38	3,61	,8879			
Από 16 και άνω	86	3,25	,9483			
Σύνολο	292	3,29	,9037			
Υπο-κλίμακα χωρικής εξάρτησης				2,427	4	,048*
Λιγότερο από 1 έτος	34	3,16	1,0655			
Από 1-5 έτη	91	2,80	,9529			
Από 6-10 έτη	46	2,70	,8824			
Από 11-15 έτη	40	3,25	1,064			
Από 16 και άνω	86	2,93	1,085			
Σύνολο	297	2,93	1,0209			

Από την ανάλυση διακύμανσης (ANOVA) φάνηκε ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση αναφορικά με τη διάρκεια διαμονής στην περιοχή κατοικίας σε σχέση με τον συνολικό χωρικό δεσμό ($F(4)=043$, $p < 0.05$) και την υπο-κλίμακα της χωρικής ταυτότητας ($F(4)=3.072$, $p < 0.05$).

Πίνακας 41: Κατανομή του δείγματος (N) και των μέσων όρων (Μ.Ο.) της κλίμακας του χωρικού δεσμού σε σχέση με τη διάρκεια διαμονής στη γειτονιά

ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΔΙΑΜΟΝΗΣ ΣΤΗΝ ΓΕΙΤΟΝΙΑ	N	Μ.Ο.	Τ.Α.	Έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας των διαφορών των Μ.Ο		
				F	df	p
Κλίμακα Χωρικού Δεσμού				3,043	4	,018*
Λιγότερο από 1 έτος	14	3,11	,8611			
Από 1-5 έτη	73	3,39	,8669			
Από 6-10 έτη	45	2,93	,8885			
Από 11-15 έτη	28	3,58	,7782			
Από 16 και άνω	127	3,34	,9272			
Σύνολο	287	3,30	,9022			
Υπο-κλίμακα χωρικής ταυτότητας						
Λιγότερο από 1 έτος	14	3,48	,9581	3,072	4	,017*
Από 1-5 έτη	73	3,77	,9670			
Από 6-10 έτη	45	3,22	1,2430			
Από 11-15 έτη	28	3,95	,7517			
Από 16 και άνω	128	3,68	,9831			
Σύνολο	288	3,65	1,0183			

Όπως και στην περίπτωση της διάρκειας διαμονής στη σημερινή κατοικία, οι ένοικοι που διαβιούν στην περιοχή κατοικίας τους από 11 έως 15 έτη είναι εκείνοι πάλι που παρουσιάζουν το μεγαλύτερο βαθμό χωρικής ταυτότητας και χωρικής ταυτότητας από τις υπόλοιπες ομάδες. Από τα παραπάνω διαφαίνεται ότι ως προς τη διάρκεια διαμονής, ο δεσμός με το σπίτι προσεγγίζει περισσότερο τη διάσταση της χωρικής εξάρτησης σε σχέση με τη χωρική ταυτότητα, η οποία φαίνεται ότι αποτελεί μέρος της ευρύτερης περιοχής κατοίκησης. Η στατιστική επεξεργασία δεν έδειξε ανάλογα αποτελέσματα αναφορικά με τη διάρκεια διαμονής στην πόλη.

Προέλευση: Αναφορικά με την προέλευση των συμμετεχόντων, τα αποτελέσματα έδειξαν ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση ως προς τον χωρικό δεσμό.

Πίνακας 42: Κατανομή του δείγματος (N) και της μέσης σειράς εμφάνισης (Μ.Σ.Ε) της κλίμακας του χωρικού δεσμού σε σχέση με την περιοχή προέλευσης

ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ	N	Μέση Σειρά Εμφάνισης (Mean Ranks)	Έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας Kruskal- Wallis		
			X ²	df	p
Κλίμακα χωρικού δεσμού			6,055	2	,048*
Αθήνα	193	145,45			
Επαρχία	80	153,46			
Εξωτερικό	16	97,28			
Σύνολο	289				

Τα άτομα που προέρχονται από το εξωτερικό παρουσιάζουν το χαμηλότερο βαθμό χωρικού δεσμού σε σχέση με εκείνους που κατάγονται από την Αθήνα ή την επαρχία. Είναι επίσης εδώ ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι εκείνοι που προέρχονται από την επαρχία, παρουσιάζουν και το μεγαλύτερο βαθμό χωρικού δεσμού, κάτι που ίσως να σχετίζεται άμεσα με το να υποστηρίζουν την επιλογή τους για μετακίνηση.

7.2 Πρακτικές κατοίκησης και οικειοποίηση του σπιτιού

Οι πρακτικές κατοίκησης περιλαμβάνουν όλες εκείνες τις καθημερινές δραστηριότητες που καθιστούν το χώρο του σπιτιού έναν οικείο χώρο. Περιλαμβάνουν τόσο καθημερινές δραστηριότητες συντήρησης και φροντίδας του χώρου (παραπέμποντας περισσότερο στον άξονα του λειτουργικού χωρικού δεσμού) όσο και δραστηριότητες διακόσμησης και αισθητικής επένδυσης (παραπέμποντας περισσότερο στον άξονα του συναισθηματικού χωρικού δεσμού).

7.2.1 Καθημερινές πρακτικές κατοίκησης

Στον πίνακα που ακολουθεί, αναφέρονται η συχνότητα με την οποία οι συμμετέχοντες ασχολούνται σε πρακτικές κατοίκησης

Πίνακας 43: Συχνότητα ενασχόλησης με τις ακόλουθες πρακτικές

Πρακτικές κατοίκησης	N	Μέσος όρος	Τυπική απόκλιση
Καθαριότητα, φροντίδα σπιτιού	300	3,14	1,26
Διακόσμηση εσωτερικού χώρου	301	2,84	1,25
Επισκευές, μερεμέτια	301	2,44	1,31
Αγορές αντικειμένων	301	2,84	1,15
Κατασκευή αντικειμένων/μικροεπίπλων για το σπίτι	299	1,96	1,27
Φροντίδα φυτών και κήπου	298	2,42	1,48

Η καθαριότητα και η φροντίδα του σπιτιού, η διακόσμηση και οι αγορές αντικειμένων αποτελούν τις συχνότερα αναφερόμενες πρακτικές κατοίκησης από το δείγμα. Σε σχέση με άλλες ερωτώμενες πρακτικές, το 25.6% του δείγματος έχει κάποιο κατοικίδιο, το 44.2% έχει φυτά εσωτερικού χώρου και το 83.7% φυτά εξωτερικού χώρου.

-Καθημερινές πρακτικές και χαρακτηριστικά κατοίκησης: Η διερεύνηση της σχέσης των χαρακτηριστικών κατοίκησης με τη συχνότητα με την οποία εμπλέκονται οι συμμετέχοντες σε διάφορες δραστηριότητες που συνιστούν πρακτικές κατοίκησης, ανέδειξε τις παρακάτω στατιστικά σημαντικές διαφοροποιήσεις:

- Ως προς την Καθαριότητα/φροντίδα σπιτιού ($F(2)=6.282$, $p<0.001$), τα άτομα που διαμένουν στο γονικό σπίτι απασχολούνται λιγότερο ($M.O.=2.71$, $T.A.=1.22$) από τους ιδιοκτήτες ($M.O.=3.25$, $T.A.=1.29$) και τους ενοικιαστές ($M.O.=3.39$, $T.A.=1.15$).
- Ως προς την διακόσμηση του εσωτερικού χώρου ($F(2)=5.480$, $p < 0.001$), τα άτομα που διαμένουν στο γονικό σπίτι απασχολούνται λιγότερο ($M.O.=2.45$, $T.A.=1.01$) από τους ιδιοκτήτες ($M.O.=2.97$, $T.A.=1.41$) και τους ενοικιαστές ($M.O.=3.06$, $T.A.=0.98$).

- Ως προς τις επισκευές/μερεμέτια ($F(2)=3.528$, $p<0.05$), οι ιδιοκτήτες ($M.O.=2.61$, $T.A.=1.33$) απασχολούνται περισσότερο από τους ενοικιαστές ($M.O.=2.10$, $T.A.=1.16$).
- Ως προς την φροντίδα των φυτών και του κήπου ($F(2)=3.528$, $p < 0.05$), οι ιδιοκτήτες ($M.O.=2.82$, $T.A.=1.57$) απασχολούνται περισσότερο από τους ενοικιαστές ($M.O.=2.19$, $T.A.=1.31$) και τους διαμένοντες στο πατρικό σπίτι ($M.O.=1.89$, $T.A.=1.25$).

Οι ιδιοκτήτες φαίνεται να εμπλέκονται περισσότερο σε πρακτικές συντήρησης και διατήρησης της κατοικίας τους (επισκευές, μερεμέτια, φροντίδα φυτών και κήπου), ενώ οι ενοικιαστές σε πρακτικές που αφορούν στην οικειοποίηση του χώρου τους (φροντίδα, καθαριότητα, εσωτερική διακόσμηση), οι οποίες δεν απαιτούν ριζικές παρεμβάσεις. Όσον αφορά δε στους διαμένοντες στο γονικό σπίτι, είναι εκείνοι που παρουσιάζουν τη χαμηλότερη εμπλοκή σε όλες τις περιπτώσεις των καθημερινών πρακτικών, εύρημα που συνδέεται τόσο με τη θέση τους στην οικογένεια καθώς και με τον προσωρινό χαρακτήρα της κατοικίας τους. Δεν παρατηρήθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφοροποιήσεις ως προς τις πρακτικές κατοίκησης σε σχέση με τους διαφορετικούς τύπους ιδιοκτησίας.

-Καθημερινές πρακτικές και κοινωνιο-δημογραφικά χαρακτηριστικά: Η συσχόληση με την οποία εμπλέκονται οι συμμετέχοντες σε διάφορες δραστηριότητες που συνιστούν πρακτικές κατοίκησης, ανέδειξε τις παρακάτω στατιστικά σημαντικές διαφοροποιήσεις σε σχέση με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά τους:

Φύλο: Οι άνδρες και οι γυναίκες φαίνεται ότι απασχολούνται σε διαφορετικού τύπου δραστηριότητες μέσα στο σπίτι τους, καθώς ο έλεγχος των μέσω όρων με το κριτήριο t έδειξε ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση ανάλογα με το φύλο για τις περισσότερες από τις κατηγορίες των πρακτικών κατοίκησης. Σε αυτό το πλαίσιο, οι γυναίκες αναλαμβάνουν κυρίως την καθαριότητα και τη συνολικότερη φροντίδα του σπιτιού σε σχέση με τους άνδρες ($t(298)= 7.23$, $p < 0.001$), με τις γυναίκες να σημειώνουν τον υψηλότερο μέσο όρο έναντι των αντρών ($M.O.$ γυναικών= 3.59, $M.O.$ ανδρών =2.61), καθώς και τη διακόσμηση του εσωτερικού χώρου ($t(299)=7.416$, $p<0.001$, $M.O.$ γυναικών= 3.28, $M.O.$ ανδρών= 2.29), την αγορά αντικειμένων για το σπίτι ($t(299)=3.887$, $p<0.001$, $M.O.$ γυναικών= 3.07, $M.O.$

ανδρών= 2.57) και τη φροντίδα των φυτών ή και του κήπου ($t(296)=3.121$, $p<0.001$, M.O. γυναικών=2.66, M.O. ανδρών= 2.13). Αντίστροφα, οι άνδρες φαίνεται να ασχολούνται περισσότερο με τις επισκευές και τα μερεμέτια ($t(299)=8.974$, $p<0.001$, M.O. γυναικών= 1.89, M.O. ανδρών= 3.10) καθώς και με την κατασκευή αντικειμένων και μικροεπίπλων για το σπίτι τους ($t(297)=4.310$, $p<0.001$, M.O. γυναικών= 1.68, M.O. ανδρών= 2.30) σε σχέση με τις γυναίκες. Αυτές οι διαφοροποιήσεις στις πρακτικές κατοίκησης αντανακλούν περαιτέρω τους παραδοσιακούς κοινωνικούς ρόλους των φύλων και την στερεοτυπική έμφυλη κατηγοριοποίηση των δραστηριοτήτων αυτών σε «γυναικείες» και «ανδρικές» δουλειές του σπιτιού. Ο ρόλος λοιπόν των γυναικών στην ιδιωτική σφαίρα της κατοικίας φαίνεται να έχει κεντρική σημασία, ενώ αυτός των αντρών έχει μάλλον συμπληρωματικό χαρακτήρα. Παράλληλα, οι γυναίκες φαίνεται ότι αποτελούν και την κύρια καταναλωτική ομάδα του πληθυσμού για αντικείμενα που σχετίζονται με το σπίτι και τη διακόσμηση.

Κοινωνική τάξη. Παρατηρήθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφοροποιήσεις με το F κριτήριο (ανάλυση διακύμανσης) ως προς τη Διακόσμηση εσωτερικού χώρου ($F(2)=5.856$, $p<0.001$), Επισκευές/μερεμέτια $F((2)=4.174$, $p<0.001$) και Κατασκευή αντικειμένων/μικροεπίπλων για το σπίτι ($F(2)=3.560$, $p<0.05$). Ειδικότερα, τα άτομα που ανήκουν στις χαμηλότερες κοινωνικές κατηγορίες ή εργατική τάξη (M.O.=2.41, T.A.=1.38) αναφέρουν λιγότερο πρακτικές διακόσμησης από τα άτομα που ανήκουν στα μικροαστικά (M.O.=2.87, T.A.=1.16) ή ανώτερα κοινωνικά στρώματα (M.O.=3.08, T.A.=1.24). Τα άτομα που ανήκουν στην εργατική τάξη (M.O.=2.84, T.A.=1.38) αναφέρουν επίσης περισσότερο την ενασχόληση με μικροεπισκευές και μερεμέτια στο σπίτι τους από τα άτομα της μικροαστικής τάξης (M.O.=2.28, T.A.=1.27). Τέλος, τα άτομα που ανήκουν στην εργατική τάξη (M.O.=2.28, T.A.=1.34) αναφέρουν περισσότερο την ενασχόληση με την κατασκευή αντικειμένων/μικροεπίπλων από τα άτομα των μεσαίων/ανώτερων στρωμάτων (M.O.=1.74, T.A.=1.10). Παρατηρείται αυτενέργεια για χρηστικούς, πρακτικούς, οικονομικούς, λειτουργικούς λόγους από την εργατική τάξη, σε σχέση με τις πρακτικές κατοίκησης.

Ηλικία. Αναφορικά με τη φροντίδα φυτών/κήπου ($F(2)=7.226$, $p<0.001$) φαίνεται ότι τα άτομα μικρότερης ηλικίας ασχολούνται λιγότερο από εκείνα μεγαλύτερης ηλικίας.

Τα άτομα που ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 25-35 σημειώνουν μικρότερο μέσο όρο (M.O.=2.16, T.A.=1.38) σε σχέση με τα άτομα που ανήκουν στην ηλικιακή κατηγορία 46-55 (M.O.=2.97, T.A.=1.54).

Οικογενειακή κατάσταση Αναφορικά με την καθαριότητα/φροντίδα σπιτιού (F(4)=3.546, p<0.001), τα άτομα που είναι διαζευγμένα/χήροι έχουν υψηλότερο μέσο όρο (M.O.=3.74 T.A.=1.39) από τους άγαμους διαμένοντες με τους γονείς τους/άτομα. (M.O.=2.70, T.A.=1.19). Αναφορικά με τη Διακόσμηση εσωτερικού χώρου F(4)=2.721, p<0.05. Τα άτομα έγγαμοι (M.O.=3.03 T.A.=1.32) άτομα άγαμοι με γονείς (M.O.=2.42, T.A.=1.02). Φροντίδα φυτών/κήπου (F(4)=169, p=0.000). Τα άτομα άγαμοι (M.O.=2.20, T.A.=1.46), έγγαμοι (M.O.=2.93, T.A.=1.52), άγαμοι με γονείς (M.O.=1.86, T.A.=1.22).

7.2.2 Πρακτικές διακόσμησης και επίπλωσης

Σχετικά με τη διακόσμηση, η πλειοψηφία του δείγματος 42.3% αναφέρει ότι διακόσμησε το σπίτι του μαζί με τους άλλους ενοίκους και τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας ενώ το 35.3% αναφέρει ότι το διακόσμησε μόνος του. Το 13% αναφέρει ότι το διακόσμησαν τα άλλα μέλη της οικογένειας, το 7% δεν ασχολήθηκε ιδιαίτερα ενώ μόνο το 0.3% ανέφερε ότι προσέλαβε ειδικό διακοσμητή. Οι διασταυρώσεις ανάμεσα στον τρόπο διακόσμησης και στα κοινωνικά χαρακτηριστικά κατοίκησης του δείγματος περιλαμβάνουν τις παρακάτω στατιστικά σημαντικές διαφοροποιήσεις:

Σύμφωνα με τη σύγκριση ποσοστιαίων αναλογιών με το κριτήριο χ^2 , η διακόσμηση φαίνεται να είναι γυναικεία υπόθεση ($\chi^2(5)=26.784$, p<0.001). Οι γυναίκες αναφέρουν ότι ασχολήθηκαν περισσότερο με τη διακόσμηση του σπιτιού τους από τους άντρες, είτε διακοσμώντας το μόνες τους είτε μαζί με τους άλλους διαμένοντες. Αντίστοιχα οι άντρες, αναφέρουν στην πλειοψηφία τους ότι διακόσμησαν το σπίτι τους είτε μαζί με τους άλλους, είτε μόνοι τους αλλά και ένα ποσοστό ανέφερε ότι άφησαν να το διακοσμήσουν άλλοι.

Σχετικά με τη διακόσμηση και την οικογενειακή κατάσταση, σημειώθηκε στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση ($\chi^2(20)=71.40$, p<0.001), η οποία εστιάζεται κυρίως ανάμεσα σε αυτούς που διαμένουν μόνοι τους (άγαμοι και διαζευγμένοι/χήροι) και σε εκείνους που μένουν μαζί με άλλους (έγγαμοι, σε συμβίωση, διαμένοντες στο γονικό

σπίτι). Οι πρώτοι, διακόσμησαν το σπίτι τους μόνοι τους ενώ η δεύτεροι, μαζί με τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειάς τους.

Το μέγεθος του σπιτιού φαίνεται να επηρεάζει τον τρόπο που επενδύει ο ένοικός του αναφορικά με τη διακόσμησή του ($\chi^2(20)=35.895$, $p<0.05$). Στην κατηγορία του μικρότερου σπιτιού (30-59τ.μ.), η πλειοψηφία των ενοίκων του (52.8%) αναφέρει ότι το διακόσμησε μόνος του ενώ στα μεγαλύτερα τετραγωνικά (121 τ.μ.) πλειοψηφεί (54.5%) η συνεργασία με τους άλλους ενοίκους ως προς τη διακόσμηση.

Ο τύπος κατοίκησης συνιστά μια ακόμα παράμετρο διαφοροποίησης αναφορικά με τις επιλογές διακόσμησης ($\chi^2(10)=45.313$, $p<0.001$). Οι ιδιοκτήτες, αναφέρουν ότι διακόσμησαν το σπίτι τους μόνοι τους (41.4%) καθώς και οι ενοικιαστές (52.9%) σε αντίστιξη με τους διαμένοντες στο γονικό σπίτι, οι οποίοι στην πλειοψηφία τους διακόσμησαν το σπίτι τους μαζί με τους άλλους διαμένοντες (52.1%). Σημαντικό εδώ εύρημα είναι ότι οι ενοικιαστές αναφέρουν το χαμηλότερο ποσοστό (1.5%) στην επιλογή «δεν ασχολήθηκα ιδιαίτερα» από τους ιδιοκτήτες (6.6%) καθώς και τους διαμένοντες στο γονικό σπίτι (14.1%).

Στην ερώτηση πολλαπλών επιλογών που αφορούσε στον τρόπο προέλευσης της επίπλωσης του σπιτιού τους, το 51% των συμμετεχόντων αγόρασε έπιπλα από μεγάλο κατάστημα βιομηχανοποιημένων επίπλων, το 20.2% έπιπλα επώνυμων σχεδιαστών, το 49.8% από τεχνίτη, το 14.7% από αντικερί, το 4.4% από αγγελία ή μεταχειρισμένα έπιπλα, το 17.6% τα αγόρασε από καταστήματα τύπου «φτιάχτο μόνος σου» και τα συναρμολόγησε στο σπίτι του, το 4% σχεδίασε και έφτιαξε μόνος του τα έπιπλά του, το 21.3% τα κληρονόμησε, το 2% τα νοίκιασε και το 6.5% τα βρήκε στο δρόμο. Ακολουθεί σειρά διασταυρώσεων με στατιστικά σημαντικό αποτέλεσμα αναφορικά με τις μεταβλητές κατοίκησης και τα δημογραφικά χαρακτηριστικά. Ειδικότερα:

Φύλο: Οι άνδρες φαίνεται ότι αγοράζουν πιο εύκολα μεταχειρισμένα έπιπλα απ'ότι οι γυναίκες (2%) ($\chi^2(1)=5.279$, $p<0.05$). Ακόμα, οι άντρες φτιάχνουν και συναρμολογούν τα έπιπλά τους αγοράζοντάς τα από τα σχετικά καταστήματα «Κάντο μόνος σου» ($\chi^2(1)=8.726$, $p<0.001$) ενώ επιδίδονται επίσης και στο δημιουργικό σχεδιασμό και κατασκευή των επίπλων τους ($\chi^2(1)=7.275$, $p<0.001$).

Κοινωνική τάξη: Η αγορά επίπλων από επώνυμους σχεδιαστές ($\chi^2(2)=9.472$, $p<0.001$) είναι εμφανής στη μικροαστική (24.6%) και στη μεσαία ανερχόμενη κατηγορία (22.5%) σε αντίθεση με το ελάχιστο ποσοστό της εργατικής κοινωνικής κατηγορίας (4.2%). Η αγορά επίπλων από αντικερί ($\chi^2(4)=23.555$, $p<0.001$) αποτελεί μια πρακτική που αναφέρεται κυρίως από τα άτομα της μεσαίας, ανερχόμενης κατηγορίας (28.7%) με τη μικροαστική (8.3%) και την εργατική (4.5%) να ακολουθούν με πολύ μικρότερη συμμετοχή.

Ηλικία: Η αγορά επίπλων από μεγάλο κατάστημα βιομηχανοποιημένων επίπλων ($\chi^2(2)=9.554$, $p<0.001$) επιλέγεται περισσότερο από τις ηλικίες 36-45 (60.6%) σε σχέση με τις μικρότερες ηλικίες 25-35 (53.7%) αλλά και τις μεγαλύτερες ηλικίες 46 και άνω (34.9%). Η αγορά επίπλων από τεχνίτη ($\chi^2(2)=11.954$, $p<0.001$) αποτελεί μια πρακτική που αναφέρεται συχνότερα από τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας 46 και άνω (69.5%). Ανάλογη εικόνα υπάρχει με την αγορά επίπλων από αντικερί ($\chi^2(4)=12.165$, $p<0.05$), με τις μεγαλύτερες ηλικίες 46 και άνω (26.8%) να ακολουθούνται από τις μεσαίες 36-45 (12.1%) και μικρότερες ηλικίες 25-35 (10.9%).

Οικογενειακή κατάσταση: Η αγορά επίπλων από τεχνίτη ($\chi^2(4)=20.779$, $p<0.001$) αποτελεί μια πρακτική που αναφέρεται από τους έγγαμους (63%) αλλά και από αυτούς που διαμένουν στο γονικό σπίτι (53.7%). Η αγορά μεταχειρισμένων επίπλων ($\chi^2(4)=10.646$, $p<0.05$), επιλέγεται από τους ανεξάρτητους άγαμους (11.7%) με μεγάλη διαφορά από τις υπόλοιπες κατηγορίες που δεν ξεπερνούν το 2%.

Τύπος κατοικίας: Η αγορά επίπλων από μεγάλο κατάστημα βιομηχανοποιημένων επίπλων ($\chi^2(4)=13.866$, $p<0.001$) επιλέγεται λιγότερο από εκείνους που διαμένουν σε μονοκατοικία (29.2%) σε σχέση με τις υπόλοιπες κατηγορίες κατοικιών που ξεπερνούν το 50% στις απαντήσεις τους, με εκείνους που διαμένουν σε διαμέρισμα σε μικρή πολυκατοικία να σημειώνει το μεγαλύτερο ποσοστό (62.2%). Η αγορά επίπλων από αντικερί ($\chi^2(8)=20.291$, $p<0.001$) αποτελεί σημαντική αναφορά για τους διαμένοντες σε μονοκατοικία (23.9%) με τα άτομα που διαμένουν σε διαμέρισμα μεγάλης πολυκατοικίας να σημειώνουν μηδενικό ποσοστό.

Τύπος κατοίκησης: Η αγορά επίπλων από τεχνίτη ($\chi^2(2)=10.868$, $p<0.001$) αναφέρεται κυρίως από τους ιδιοκτήτες (55%) και τους διαμένοντες στο γονικό σπίτι (51.6%) σε αντίστιξη με τους ενοικιαστές (30%). Η ενοικίαση επίπλων ($\chi^2(2)=15.314$, $p<0.001$) αναφέρεται αποκλειστικά από την κατηγορία των ενοικιαστών (8.2%). Επίσης, οι ενοικιαστές (13.1%) αναφέρουν ότι πήραν έπιπλα από το δρόμο, ($\chi^2(2)=6.456$, $p<0.05$) με τους ιδιοκτήτες και τους διαμένοντες στο γονικό σπίτι να έχουν αντίστοιχα ασήμαντα ποσοστά.

7.2.3 Διακόσμηση σύμφωνα με το προσωπικό γούστο

Αναφορικά με το προσωπικό γούστο, τα αποτελέσματα μια σειράς ανάλυσεων διακύμανσης (ANOVAS) έδειξαν ότι υπάρχει διαφοροποίηση σε σχέση με το φύλο, την ηλικία και την οικογενειακή κατάσταση, όχι όμως σε σχέση με την κοινωνική τάξη. Ειδικότερα:

Φύλο: Η σύγκριση των Μ.Ο. σχετικά με το γούστο ανά φύλο δείχνει ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά ανάμεσα στους άνδρες και τις γυναίκες ($t(300)=23.387, p<0.001$). Όπως φαίνεται και στον παρακάτω πίνακα, οι γυναίκες (Μ.Ο.=3.86) θεωρούν ότι το σπίτι τους είναι διακοσμημένο σύμφωνα με το προσωπικό τους γούστο σε μεγαλύτερο βαθμό από τους άνδρες (Μ.Ο. =3.21).

Πίνακας 44 : Κατανομή του δείγματος (N) και των μέσων όρων (Μ.Ο.) σε σχέση με το γούστο ανά φύλο

ΦΥΛΟ	N	Μ.Ο.	Έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας των διαφορών των Μ.Ο		
			t	df	p
Γυναίκες	165	3,86	23,387	1	,000**
Ανδρες	135	3,21			

Ηλικία: Τα αποτελέσματα της ανάλυσης διακύμανσης (ANOVA) έδειξαν ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση ανάμεσα στα άτομα διαφορετικών ηλικιακών ομάδων σε σχέση με τη διακόσμηση του σπιτιού τους σύμφωνα με το προσωπικό τους γούστο ($F(2)=8.883$, $p<0.001$). Ειδικότερα, φαίνεται ότι οι μεγαλύτεροι (46 και άνω) διακοσμούν το σπίτι τους σύμφωνα με το προσωπικό τους γούστο (Μ.Ο.=3.89). Από τον έλεγχο πολλαπλών συγκρίσεων που πραγματοποιήθηκε (Bonferoni Multiple Comparisons Post-Hoc Tests), διαφαίνεται ότι τα άτομα νεαρότερης ηλικίας (25-35

ετών) είναι εκείνα που διαφοροποιούνται σε σχέση με τους μεγαλύτερους (Μ.Ο.=3,31), καθώς αναφέρουν μικρότερο επίπεδο ταύτισης με το προσωπικό τους γούστο. Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται αναλυτικά η κατανομή των μέσων όρων του δείγματος ως προς το γούστο ανά ηλικιακή κατηγορία.

Πίνακας 45: Κατανομή του δείγματος (N) και των μέσων όρων (Μ.Ο.) σε σχέση με το γούστο ανά ηλικιακή κατηγορία

ΗΛΙΚΙΑΚΗ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	N	Μέσος όρος	Σταθερή απόκλιση	Έλεγχος στατιστικής σημαντικότητας των διαφορών των Μ.Ο.		
				F	df	p
25-35 ετών	159	3,31	1,26	8,883	2	,000**
36-45 ετών	74	3,86	1,06			
46 ετών και άνω	66	3,89	,98			

Κοινωνική τάξη

Κατά τη διάρκεια της ανάλυσης διακύμανσης (ANOVA), παρατηρήθηκε στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση ανάμεσα στα άτομα διαφορετικών κοινωνικών τάξεων σε σχέση με το βαθμό διακόσμησης του σπιτιού τους σύμφωνα με το προσωπικό τους γούστο ($F(2)=10.087, p<0.001$).

Πίνακας 46: Κατανομή του δείγματος (N), των μέσων όρων (Μ.Ο.) και των τυπικών αποκλίσεων (Τ.Α.) του γούστου της κατοικίας ανά κοινωνική τάξη

Κοινωνική τάξη	N	ΜΟ	ΤΑ	F	df	p
Εργατική/Κατώτερη	64	3,09	1,14	10,087	2	.000**
Μικροαστική	139	3,54	1,22			
Μεσαία/Ανερχόμενη	97	3,93	1,07			

Ειδικότερα, όπως διαφαίνεται και στον παραπάνω πίνακα, οι υψηλότερες τιμές παρουσιάζονται από τα άτομα που ανήκουν στην μεσαία/ ανερχόμενη τάξη (Μ.Ο.=3.93) και ακολουθούν τα άτομα της μικροαστικής τάξης (Μ.Ο.=3.54) και εκείνα που ανήκουν στην εργατική (Μ.Ο.=3.09). Ο έλεγχος πολλαπλών συγκρίσεων (Bonferroni Multiple Comparisons Post-Hoc Tests) που πραγματοποιήθηκαν προκειμένου να διερευνηθούν περαιτέρω οι διαφοροποιήσεις των μέσων όρων αξιολόγησης ανά κοινωνική τάξη, εντοπίζουν τη διαφοροποίηση αυτή ανάμεσα και στις τρεις κοινωνικές κατηγορίες. Φαίνεται λοιπόν, ότι όσο υψηλότερο είναι το

κοινωνικοοικονομικό επίπεδο κάποιου, τόσο καλύτερο έλεγχο ασκεί στην διακόσμηση του σπιτιού του σύμφωνα με το προσωπικό του γούστο.

7.3.Η σχέση λειτουργικού και συναισθηματικού δεσμού με το σπίτι

Η αξιολόγηση της κατοικίας από τους συμμετέχοντες περιλαμβάνει την υποκειμενική τους εκτίμηση για την απόσταση της σημερινής από την επιθυμητή κατοικία καθώς και το βαθμό ικανοποίησής τους από την σημερινή κατοικία, τη γειτονιά αλλά και την πόλη διαμονής. Μια σειρά συσχετίσεων (Pearson r), έδειξε ότι αυτές οι μεταβλητές αξιολόγησης συσχετίζονται μεταξύ τους με στατιστική σημαντικότητα και ορίστηκαν να προσδιορίζουν το Λειτουργικό Χωρικό Δεσμό. Στη συνέχεια, οι μεταβλητές αξιολόγησης συσχετίστηκαν με αυτές που αφορούν στον Συναισθηματικό Χωρικό Δεσμό καθώς και σε σχέση με τις δύο υπο-κλίμακές του. Τόσο οι μεταβλητές του λειτουργικού δεσμού όσο και η κλίμα του χωρικού δεσμού συσχετίστηκαν ακολούθως με το βαθμό διακόσμησης της κατοικίας σύμφωνα με το γούστο των ενοίκων της.

Πίνακας 47:Συσχετίσεις ανάμεσα στις μεταβλητέςαξιολόγησης καιχωρικού δεσμού με το σπίτι

		Απόσταση από το επιθυμητό σπίτι	Ικανοποίησης από κατοικία	Ικανοποίηση από τη γειτονιά	Ικανοποίηση από την πόλη	Γούστο	Χωρικός δεσμός	Χωρική Ταυτότητα	Χωρική Εξάρτηση
Απόσταση από το επιθυμητό σπίτι	r	1,000	,558**	,454**	-,111	-,332**	-,341**	-,306**	-,294**
Ικανοποίησης από κατοικία	r	-,558**	1,000	,553**	,287**	,508**	,441**	,418**	,359**
Ικανοποίηση από τη γειτονιά	r	-,454**	,553**	1,000	,475**	,403**	,290**	,246**	,265**
Ικανοποίηση από την πόλη	r	-,111	,287**	,475**	1,00	,181**	,060	-,030	,137*
Γούστο	r	-,332**	,508**	,403**	,181**	1,000	,389**	,492**	,190**
Χωρικός δεσμός	r	-,341**	,441**	,290**	,060	,389*	1,000	,882**	,878**
Χωρική ταυτότητα	r	-,306**	,418**	,246**	,030	,492*	,882**	1,000	,549**
Χωρική εξάρτηση	r	-,294**	,359**	,265**	,137*	,190**	,878**	,549**	1,000

** Correlation is significant at the .01 level (2-tailed).

* Correlation is significant at the .05 level (2-tailed).

Από τον παραπάνω πίνακα διαφαίνεται ότι ο χωρικός δεσμός συσχετίζεται τόσο με τις αξιολογικές μεταβλητές του λειτουργικού δεσμού όσο και με το βαθμό ικανοποίησης από τη διακόσμηση σύμφωνα με το προσωπικό γούστο του ενοίκου του. Ειδικότερα, ο χωρικός δεσμός συσχετίζεται θετικά με το βαθμό ικανοποίησης από την κατοικία ($r=.441$, $p<0.001$) και την γειτονιά κατοίκησης ($r=.290$, $p<0.001$) καθώς και από την ικανοποίηση από τη διακόσμηση του σπιτιού ($r=.389$, $p<0.05$).

7.4. Κριτήρια συναισθηματικού δεσμού με το Σπίτι και πρακτικές οικειοποίησης –Ανάλυση περιεχομένου συνεντεύξεων²⁷

Η ενότητα αυτή εστιάζει σε ένα μέρος από τις συνεντεύξεις πέντε γυναικών που κατοικούν σε μονοκατοικίες στο αστικό κέντρο της Αθήνας και του Πειραιά. Βασικός στόχος είναι η εμβάθυνση στην έννοια του χωρικού δεσμού κυρίως σε σχέση με τα κριτήρια που προτείνει η Guilianì (2003). Η επιλογή του γυναικείου λόγου²⁸ για το Σπίτι καθώς και του συγκεκριμένου τύπου κατοικίας (μονοκατοικία²⁹), αποτελεί την αφετηρία για την πιλοτική διερεύνηση των ποιοτικών παραμέτρων του χωρικού δεσμού.

Ο συναισθηματικός δεσμός αντανακλάται τόσο στο λόγο των συμμετεχόντων γυναικών για το σπίτι τους όσο και στις πρακτικές και στις λειτουργίες που αναφέρονται σε σχέση με αυτό. Το αρχικό ερώτημα σε κάθε συνέντευξη αφορούσε στην ίδια τη σημασία του σπιτιού για την κάθε ένοικο. Οι αυθόρμητες απαντήσεις των συμμετεχόντων γυναικών στο ανοιχτό ερώτημα «σπίτι είναι...» παρατίθενται στον παρακάτω πίνακα:

²⁷ Αναδημοσιευμένη προσαρμογή μέρους του κειμένου με τίτλο «Ένας δικός της χώρος: ο συναισθηματικός δεσμός με το σπίτι και η συγκρότηση της γυναικείας χωρικής ταυτότητας» στο Μ.Ψύλλα (επιμ.), Δημόσιος χώρος και φύλο, Αθήνα: Τυπωθήτω-Γιώργος Δραδανός, σελ. 101-126.

²⁸ Η ιδιαίτερη σχέση της γυναίκας με το σπίτι της αντανακλά τον τρόπο κοινωνικοποίησής της και τους κοινωνικούς ρόλους που καλείται να παίξει σε σχέση με αυτό. Είναι αυτή άλλωστε που «κρατάει» ενωμένη την οικογένεια και διατηρεί το σπίτι λειτουργικό μέσα από διάφορες συμπεριφορές πρόσδεσης όπως η διακόσμηση και η καθημερινή φροντίδα του σπιτιού. Αυτή η σχέση με το σπίτι τίθεται σε μια δυναμική βάση, όπου οι γυναίκες διαμορφώνουν και διαμορφώνονται από το χώρο κατοικίας τους. Αντίστοιχα, ο λόγος περί σπιτιού είναι για τις γυναίκες ένας έντονα φορτισμένος συναισθηματικός λόγος, ένας τρόπος να μιλήσουν για τον εαυτό τους και την οικογένειά τους.

²⁹ Το Σπίτι έχει για τη φαινομενολογική ιδεαλιστική προσέγγιση τη μορφή της μονοκατοικίας (Bachelard, 1982)

Πίνακας 48: Οι απαντήσεις στο ερώτημα «τι είναι σπίτι»

ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΥΣΕΣ	«Σπίτι είναι...»
Φρ.	...μιά ακριβή αγκαλιά αγαπημένη
Φ.	...ο χώρος που αντιπροσωπεύει κάθε άτομο
Κ.	...αγαπημένο καταφύγιο
Κατ.	...χώρος ασφάλειας, ηρεμίας, συνάντησης με φίλους
Ρ.	...η προσωπική εστία

Πρόκειται για μια σειρά φράσεων –απαντήσεων, οι οποίες συμπυκνώνουν θα έλεγε κανείς τη αναπαράσταση του σπιτιού ως χώρου επενδυμένου με έντονα συναισθήματα. Σε αυτό το πλαίσιο, το σπίτι προβάλλει ως αντικείμενο αγάπης καθώς παρουσιάζεται ως μια «ακριβή αγκαλιά αγαπημένη» ή ένα «αγαπημένο καταφύγιο» στο λόγο κάποιων γυναικών. Επίσης, φαίνεται να εκφράζει πτυχές της υποκειμενικής ταυτότητας όπως φαίνεται από τις απαντήσεις «προσωπική εστία» και «ο χώρος που αντιπροσωπεύει το κάθε άτομο», ενώ παράλληλα επισημαίνονται οι λειτουργίες του σε σχέση με τις προσωπικές ανάγκες που εξυπηρετεί ως «χώρος ασφάλειας, ηρεμίας και συνάντησης με φίλους». Γίνεται λοιπόν έκδηλη η τάση των υποκειμένων να εκφράσουν μέσα από το λόγο τους τα συναισθήματά τους απέναντι στην κατοικία τους, ενώ ήδη από την αρχή διακρίνει κανείς την ύπαρξη έντονης συναισθηματικής σχέσης ανάμεσα στις ερωτώμενες και στην κατοικία τους.

Πέρα από τις προαναφερόμενες σημασιολογικές κατηγορίες, είναι σαφές ότι η χρήση λέξεων όπως «αγάπη», «αγαπημένο» κλπ αντανakλά στο λεκτικό επίπεδο, την έντονη συναισθηματική σχέση που υπάρχει ανάμεσα στα άτομα και τον χώρο κατοικίας τους. Ο προφορικός λόγος των γυναικών, άλλοτε περισσότερο και άλλοτε λιγότερο, περιέχει έντονα συναισθηματικά στοιχεία αναφοράς για την οικία τους. Αυτό, γίνεται περισσότερο εμφανές στα αποσπάσματα των συνεντεύξεων που παρατίθενται στις επόμενες ενότητες, καθώς εκφράσεις που αναφέρονται στην αγάπη για το σπίτι απαντώνται πολύ συχνά στα λεγόμενα τους. Πέρα από τις συναισθηματικές εκφράσεις για το σπίτι που είναι διάχυτες στο λόγο τους, οι περαιτέρω θετικές αξιολογήσεις τους για τα φυσικά χαρακτηριστικά του σπιτιού τους και ο μεγάλος

βαθμός ικανοποίησής τους από αυτό, συνθέτουν μαζί με τις συμπεριφορές πρόσδεσης (καθημερινή φροντίδα σπιτιού, διακόσμηση), αυτό που ορίζεται από τη Giuliani³⁰, ως συναισθηματικός δεσμός με το σπίτι.

7.4.1 Κριτήρια χωρικού δεσμού

Ο συναισθηματικός δεσμός με τον χώρο κατοικίας διερευνήθηκε ειδικότερα στην παρούσα ενότητα, σε σχέση με τα κριτήρια που καθορίζουν την πρόσδεση με τον σημαντικό Άλλο³¹ και συγκεκριμένα αυτά της μοναδικότητας του χωρικού αντικειμένου, της χρονικότητάς του, της σταθερότητάς του στο χρόνο και του αισθήματος προστασίας και ασφάλειας που αντλεί ο ένοικός του από αυτό.

Αναλυτικότερα:

- Κριτήριο 1: Η μοναδικότητα του χώρου του σπιτιού

Το κριτήριο της μοναδικότητας του χώρου είναι ανάλογο με αυτό της μοναδικότητας του προσώπου φροντίδας (κυρίως της μητέρας) για το βρέφος. Σε αυτό το πλαίσιο, το σπίτι αναδύεται ως το κύριο αντικείμενο χωρικής πρόσδεσης, το οποίο είναι μοναδικό και αναντικατάστατο για τον ένοικό του σε αναλογία με τη μοναδικότητα του μητρικού προσώπου για το βρέφος. Είναι σημαντικό εδώ να τονιστεί ότι ο τύπος κατοικίας παίζει, σε σχέση με το κριτήριο αυτό δευτερεύοντα ρόλο, καθώς η μοναδικότητα του σπιτιού έγκειται περισσότερο στη συμβολική του λειτουργία και στη βιωματική σχέση του ενοίκου του με αυτό και λιγότερο στα ίδια τα χαρακτηριστικά της κατοικίας. Η Ρ. αναφέρει χαρακτηριστικά:

- Ρ «Δεν έχει σημασία αν το σπίτι σου είναι παλάτι. Και σε ένα καλύβι μπορείς να νιώσεις ένα χώρο πως είναι το δικό σου σπίτι, το καταφύγιό σου».

Η Φρ., αναφερόμενη στη σχέση της με τον χώρο κατοικίας της, επιβεβαιώνει ακριβώς αυτή τη μοναδικότητα του σπιτιού, καθώς αποτελεί για εκείνη μια πολύ προσωπική υπόθεση, που αντανάκλα την ιδιαίτερη βιωματική σχέση της με αυτό. Παράλληλα, επισημαίνεται και η επιθυμία της για την απόκτηση μιας σταθερής μοναδικής κατοικίας, που θα στεγάσει την οικογένειά της. Άλλωστε, αυτή η ανάγκη

³⁰ Giuliani (2003)

³¹ Θα πρέπει βέβαια εδώ να σημειωθεί ότι, σύμφωνα με την Giuliani (2003), το πλαίσιο της θεωρίας της διαπροσωπικής πρόσδεσης είναι αναπτυξιακό ενώ αυτό που αφορά στο χωρικό δεσμό είναι κοινωνικο-πολιτισμικό καθιστώντας τη σχέση ανάμεσά τους περισσότερο συμπληρωματική παρά σε πλήρη αντιστοιχία.

για μοναδικότητα της κατοικίας συνδέεται σε ένα βαθμό με την κεντρικότητα της οικογένειας στη ζωή της. Η ίδια λέει χαρακτηριστικά:

-Φρ. «Εγώ σαν άτομο έχω πολύ έντονη σχέση με το σπίτι που ζω, θα ήμουν με όποιο και να 'τανε το σπίτι που ζω, και ήτανε και πολύ μεγάλη μου επιθυμία να έχω ένα σπίτι δικό μου, της οικογενείας μου δηλαδή. Ήθελα τα παιδιά μου να μεγαλώσουν σ' ένα δικό τους σπίτι, να μην αλλάζουνε. Παρ' όλο που τότε που ψάχναμε να πάρουμε σπίτι διάφοροι φίλοι έλεγαν «πω, πω τόσα χρήματα θα δώσετε, ενώ μπορείτε να νοικιάζετε...» εγώ είπα «δεν ξέρω τι μου λέτε, εγώ θέλω το σπίτι των παιδιών, το σπίτι της οικογενείας να είναι ΕΝΑ». Και δεν φαντάστηκα ποτέ ότι θα μου τύχαινε αυτό το σπίτι, ήμουν πολύ τυχερή γιατί ήτανε κι ένα σπίτι σαν κι αυτό.

-Είστε περήφανη για το σπίτι σας

-Φρ «Ναι καμαρώνω, ναι έχεις δίκιο. Όχι με την έννοια κοίτα δω τι έχω, ούτε θεωρώ ότι έχω ωραιότερο σπίτι από των φίλων μου, πολλοί έχουν πολύ ωραιότερα, αλλά εγώ καμαρώνω...και δεν έχω ζηλέψει να έχω αυτό το «Άλλο» το σπίτι, δεν θα το άλλαζα τώρα πια αυτό το σπίτι, ούτε καν την περιοχή...».

- Κριτήριο 2: Η χρονικότητα της σχέσης με το σπίτι

Η μακρόχρονη σχέση ανθρώπου - χώρου και η διατήρησή της στον χρόνο, φαίνεται να αποτελεί ένα ακόμα κριτήριο χωρικού συναισθηματικού δεσμού. Σε αυτό το πλαίσιο, ο δεσμός με ένα χώρο χιτίζεται στην πορεία της βιωματικής σχέσης του ενοίκου του με αυτόν. Πέρα από την αίσθηση της διαδρομής στο χρόνο, ο συναισθηματικός δεσμός με την κατοικία προσδιορίζεται σε σχέση με τις μνήμες των σημαντικών γεγονότων ζωής και την ιστορία των ενοίκων της, καθώς και με την διαγενεακή μετάβασή της στο χρόνο. Η χρονικότητα στη σχέση με τον χώρο αντανακλάται λοιπόν τόσο την ιστορία κατοίκησης του όσο και στη διαδικασία οικειοποίησης του χώρου αυτού, μέσα από τη σύνδεσή του με τα βιώματα και τη διαδρομή ζωής των ενοίκων του.

Η Ρ. λέει χαρακτηριστικά:

- Ρ «Το συναίσθημα δημιουργείται με τη διαδρομή, η συναισθηματική φόρτιση υπάρχει όταν υπάρχει μια διαδρομή. Ο συναισθηματικός δεσμός γίνεται με τον καιρό. Εξαρτάται βέβαια και από το κατά πόσο έχεις ασχοληθεί με το σπίτι και τον εσωτερικό χώρο, τη ζεστασιά και τη συναισθηματική φόρτιση τη φέρνει η οικειοποίηση του χώρου».

Με το σπίτι δένεται κανείς στο χρόνο, επενδύοντας σταδιακά σε αυτό. Η επένδυση έχει τόσο οικονομικές όσο και συναισθηματικές διαστάσεις. Σε αυτό το πλαίσιο, κυριαρχεί η νοσταλγία για όλα όσα έχει ζήσει κι έχει αφήσει πίσω του κανείς, έχοντας επίγνωση για τον κόπο και τον χρόνο που έχει επενδύσει στο χώρο της κατοικίας του.

-Φ. «Όταν έχεις κουραστεί γι' αυτό έχεις μια συναισθηματική φόρτιση, έχεις κάποιες αναμνήσεις που τις έχεις ζήσει πάρα πολύ έντονα. Και γι' αυτό το χαίρεσαι περισσότερο»

- Κριτήριο 3: Η σταθερή σχέση με το σπίτι (χωρική σταθερότητα)

Η επιθυμία για σταθερή κατοικία, αποτελεί ευρέως διαδεδομένο δείκτη μέτρησης του χωρικού δεσμού στη βιβλιογραφία (Guiliani, 2003; Moore, 2000). Ειδικότερα, η αντίληψη της χωρικής σταθερότητας αποτελεί σύμφωνα με την Κανταντζόγλου (2001) μια έννοια κεντρική στην θεώρηση του πολιτισμού, καθώς ο χώρος υπεισέρχεται καθοριστικά στην συγκρότηση του «τοπικού» πολιτισμού αλλά και της ανθρώπινης ταυτότητας γενικότερα. Σε αυτό το πλαίσιο, κάποια χωρικά στοιχεία όπως ο τόπος γέννησης ή κατοικίας μπορούν να αποτελέσουν σημαντικά σημεία αναφοράς και συνδιαμόρφωσης της χωρικής ταυτότητας του υποκειμένου. Τα χωρικά αυτά στοιχεία συνιστούν τις σταθερές εκείνες, βάσει των οποίων, οργανώνονται οι ανθρώπινες συμπεριφορές αλλά και τα συναισθήματα που συνδέονται με το οικείο και το ανοίκειο. Έτσι, η προσέγγιση της σταθερής βάσης-σπιτιού προκαλεί αισθήματα χαράς και ανακούφισης στον ένοικό του, ενώ η απομάκρυνση από αυτή ή ακόμα και η απώλεια της, προκαλούν αισθήματα θλίψης και απόγνωσης.

Η Φ. λέει στο παρακάτω απόσπασμα:

-Φ. «Εμένα μ'αρέσει το σταθερό περιβάλλον γύρω μου. Κατά βάθος είμαι ανασφαλές άτομο. Και γι' αυτό ήθελα το δικό μου το σπίτι, τα σταθερά μου πράγματα γύρω μου, τη βεβαιότητα ότι το σπίτι μου δεν θα μου το αλλάξουν».

Παράλληλα, η επιστροφή στο σπίτι γεμίζει με χαρά τον ένοικό του, όπως στην περίπτωση της συνάντησης του παιδιού με τη μητέρα μετά από ένα σύντομο χωρισμό. Η Φρ αναφέρει χαρακτηριστικά:

- Φρ «Είμαι κι ένα άτομο που θα δεθεί με το σπίτι του, είναι κι ένα σπίτι που μας πρόσφερε πολλή χαρά, πραγματικά είμαι πολλή δεμένη με το σπίτι. Το μεσημέρι που μπαίνω κι έχει αυτή τη δροσιά απ' έξω και μπαίνω και λέω αυτό, αχ το ωραίο μου το σπίτι...Και βέβαια έχω κι αυτή τη σιγουριά ότι δε θα με διώξει κανένας, ότι δε θα αλλάξει...».

- Όταν φεύγετε, σας λείπει το σπίτι σας;

-Φρ. «Ναι. Όταν περάσει λίγος καιρός...εγώ είμαι πολύ των εκδρομών αλλά άμα λείπω πολύ λέω αχ το σπίτι μου...ναι μου λείπει το σπίτι μου, το σκέφτομαι, το δωμάτιό μου, τα πράγματά μου...και που γυρίζω χαίρομαι, γυρίζω χαρούμενη, γυρίζω στο σπίτι μου».

- Κριτήριο 4: Η αίσθηση ασφάλειας και προστασίας

Το πλέον σημαντικό κριτήριο χωρικού δεσμού με την κατοικία, είναι η αναζήτηση σε αυτή του αισθήματος ασφάλειας και προστασίας από τους ενοίκους της. Σε αυτό το

πλαίσιο, τα αισθήματα ασφάλειας και προστασίας φαίνεται να αποτελούν πυρηνικό στοιχείο στην υποκειμενική εμπειρία κατοίκησης και στην ξεχωριστή σημασία που αποκτά το σπίτι για το κάθε άτομο. Τα συναισθήματα αυτά συνδέονται όχι μόνο με τις πρακτικές λειτουργίες της κατοικίας αλλά και με τη συμβολική της διάσταση, αυτή της αναλογίας με την «πρώτη κατοίκηση» του ανθρώπινου εμβρύου στη μήτρα. Το σπίτι άλλωστε αποτελεί στην ιδανική του μορφή, εκείνο τον οικείο χώρο όπου τα μέλη της οικογένειας αναζητούν προστασία απέναντι στις αντιξοότητες του φυσικού περιβάλλοντος αλλά και του κοινωνικού, θέτοντας έτσι το πλαίσιο οργάνωσης της στάσης τους απέναντι στο οικείο και στο ανοίκειο. Σε αυτό το πλαίσιο, το σπίτι αποτελεί το οικείο περιβάλλον απ' όπου ο άνθρωπος εξορμά στον έξω κόσμο για να τον εξερευνήσει³². Όπως λέει χαρακτηριστικά η Φρ.:

«Το σπίτι μας, μας βοηθάει να αντέξουμε τις δυσκολίες της ζωής. Είναι η αγκαλιά που λέω εγώ. Που μαζευόμαστε εδώ, που έχει ο καθένας τη θέση του να πάει να καταλαγιάσει...»

7.4.2 Σπίτι, χωρική ταυτότητα και πρακτικές κατοίκησης: η γυναικεία αφήγηση

Η ψυχοκοινωνική συγκρότηση της ταυτότητας του κάθε ανθρώπου συντελείται στο πλαίσιο της διαλεκτικής ανάμεσα στο ψυχικό και το κοινωνικό, στο άτομο και στην ομάδα, στο όμοιο και το διαφορετικό, στο μέσα και στο έξω. Η ίδια η έννοια της ταυτότητας βρίσκεται άλλωστε σύμφωνα με τον Χρηστάκη (1997) «στο επίκεντρο της διαλεκτικής του ενός και του πολλαπλού» καθώς η ατομική ταυτότητα πάντα διαμορφώνεται σε σχέση με τη συλλογική. Ειδικότερα, η χωρική ταυτότητα συγκροτείται στη διατομή των ατομικών και κοινωνικών λειτουργιών σε σχέση με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του περιβάλλοντος χώρου (τόσο του πραγματικού όσο και του φαντασιακού), μέσα στο οποίο αυτές διαμορφώνονται. Σε αυτό το πλαίσιο, το σπίτι φαίνεται ότι αποτελεί έκφραση πλευρών του εαυτού των ενοίκων του, πραγματικών αλλά και επιθυμητών (Sadalla et al, 1987). Παράλληλα, έκδηλη στο λόγο των συμμετεχόντων είναι η διαδικασία οικειοποίησης του χώρου της κατοικίας τους.

Η οικειοποίηση (appropriation), αποτελεί μια σημαντική διαδικασία στη διαμόρφωση του συναισθηματικού δεσμού με τα χωρικά αντικείμενα. Η Lupton

³² Αντίστοιχα, ο Bowlby (1988) επισημαίνει την συμπληρωματική σχέση ανάμεσα στο σύστημα προσκόλλησης και στο σύστημα διερεύνησης στη σχέση μητέρας-παιδιού.

(1998), ορίζει την οικειοποίηση ως μια δυναμική διαδικασία, κατά την οποία ένα αντικείμενο μετατρέπεται από «ξένο» σώμα, σε μέρος του εαυτού και της ταυτότητας του ιδιοκτήτη του. Μέσα λοιπόν από την καθημερινή χρήση, τα αντικείμενα προσωποποιούνται και επενδύονται με υποκειμενικά νοήματα, με αποτέλεσμα να αποκτήσουν μια αυτοβιογραφική σημασία για τους κτήτορές τους. Παράλληλα, αποτελούν τρόπους προσωπικής έκφρασης αλλά και συναισθηματικής επένδυσης για αυτούς. Αυτή η διαδικασία της συναισθηματικής επένδυσης δεν αφορά όλα τα αντικείμενα που μας περιβάλλουν, αλλά κυρίως εκείνα που φοράμε (όπως ρούχα ή παπούτσια), εκείνα με τα οποία έχουμε μια καθημερινή σωματική επαφή και διάδραση (όπως έπιπλα), εκείνα που μας συνδέουν με κάποιους άλλους ανθρώπους, σημαντικούς για μας (όπως κάρτες ή δώρα) και τέλος εκείνα που μας περικλείουν (όπως τα αυτοκίνητα και τα σπίτια). Τα αντικείμενα αυτά προσδιορίζουν την 'περιοχή του εαυτού' και οριοθετούν το χώρο στη βάση βιωματικών, υποκειμενικών – και κυρίως σωματικών-εμπειριών

Σημαντική διάσταση σε αυτή την αναλογία σπιτιού – εαυτού αποτελεί η γυναικεία χωρική ταυτότητα. Οι σύγχρονες έρευνες στην ψυχολογία έχουν άλλωστε δείξει (Guiliani, 2003), ότι τα συναισθήματα ασφάλειας και προστασίας εκφράζονται περισσότερο συχνά στις γυναικείες περιγραφές σπιτιών, ενώ το σπίτι στις περιγραφές αυτές παρουσιάζεται ως άρρηκτα συνδεδεμένο με την οικογενειακή ζωή. Η οικογένεια λοιπόν φαίνεται να είναι κεντρικής σημασίας στη συγκρότηση της γυναικείας ταυτότητας. Παράλληλα, αποτελεί ξεχωριστό κεφάλαιο για την ανάπτυξη της χωρικής ταυτότητας και του χωρικού συναισθηματικού δεσμού για τη γυναίκα. Σε αυτό το πλαίσιο, η σημασιολογία του σπιτιού δρομολογείται μέσα από την έννοια της οικογενειακής εστίας για το γυναικείο πληθυσμό. Όπως η φροντίδα της οικογένειας εμπίπτει κυρίως στη γυναικεία δικαιοδοσία, έτσι και όλη η φροντίδα στο Σπίτι έγκειται κυρίως στη γυναικεία αρμοδιότητα. Πράγματι, οι γυναίκες φαίνεται να απασχολούνται στο σπίτι με πολύ διαφορετικό τρόπο από ό,τι οι άνδρες, οι οποίοι έχουν κυρίως επικουρικό και δευτερεύοντα ρόλο. Η Φ. λέει χαρακτηριστικά:

-Φ. «Κοίταξε, *εγώ είμαι στο σπίτι*...ο άνδρας μου τό'χει αποδεκτεί αυτό, επειδή το αγαπώ το σπίτι, μ'αρέσει να ασχολούμαι με τη διακόσμηση, έχω πολύ λόγο για το πώς πρέπει να γίνουν τα πράγματα. Αν ήμουν με άλλον άντρα μπορεί να σκοτωνόμασταν, αλλά εκείνος τό'χει αποδεκτεί αυτό. Πιο πολύ είναι για τα οικονομικά εκείνος, ας πούμε του λέω αν μπορούμε να κάνουμε αυτό ή εκείνο. -αλλά το πώς διαμορφώθηκε το εσωτερικό...εγώ βασικά...».

Επιπλέον, στο λόγο αυτών των γυναικών, διακρίνεται μια ιδιαίτερη αίσθηση γυναικείας ευθύνης για τη διατήρηση της κατοικίας και τη μετάβασή της από γενιά σε γενιά. Η Κ. αναφερόμενη σε αυτή την γυναικεία οπτική της συναισθηματικής σχέσης με το σπίτι, λέει χαρακτηριστικά:

-Κ «...Συνήθως τα κορίτσια επειδή ζούν περισσότερο στο σπίτι τους, μένουν και δεν φεύγουν εύκολα. Κι όταν φύγουν έχουν την αίσθηση του 'πάμε σπίτι', είναι μια σταθερά για τα κορίτσια. Τ'αγόρια έχουν μια τελείως διαφορετική στάση...φεύγουν και φεύγουν...δε δένονται καν με τα ντουβάρια...ενώ εμείς δενόμαστε, είναι γυναικείο καταφύγιο...οι άνδρες όπου και να τους πας...(γέλια)...δεν λένε από πού είσαι, από το χωριό της γυναίκας μου;»

-Σαν οι γυναίκες να διαμορφώνουν τον χώρο και να διαμορφώνονται από αυτόν

-Κ « Ακριβώς. Επειδή οι γυναίκες μεγαλώνουν παιδιά...αυτές κρατάνε και δίνουν συνέχεια στην οικογένεια...».

Για να κρατηθεί η οικογένεια πρέπει λοιπόν να κρατηθεί και το σπίτι. Και τα δύο, φαίνεται να αποτελούν ακόμα και σήμερα, κυρίως γυναικεία υπόθεση. Ιδιαίτερα η ενασχόληση με το σπίτι έχει για τη γυναίκα δύο αντιφατικές όψεις: από τη μια αποτελεί χώρο καθημερινής ανάλωσης του δυναμικού της με τις οικιακές εργασίες, ενώ από την άλλη, αποτελεί χώρο δημιουργίας και έκφρασης, κυρίως μέσω της λειτουργίας της διακόσμησης. Η Φρ. αναφέρει χαρακτηριστικά:

-Φρ. «Είναι ένα μπλεγμένο θέμα. Εμένα δεν με νοιάζει τόσο πολύ η καθαριότητα όσο η τακτοποίηση. Αν κάθομαι να δω τηλεόραση και ο πάγκος είναι τίγκα στα πράγματα δεν μπορώ να δω τηλεόραση. Είμαι λίγο της τάξης...τα παιδιά είναι ακατάστατα και τα τρία, πολύ. Και μέχρι τώρα, δεν ξέρω, φταίω κι εγώ...λέω δεν θα μπω στα δωμάτιά τους, θα τους αφήσω μέχρι τέλους. Δεν αντέχω όμως, πες ότι αυτοί στο βάθος ξέρουν ότι τελικά θα μπω...και μπαίνω...δεν μ'ευχαριστεί όμως, δεν θα ήθελα να μπαίνω...οι δουλειές του σπιτιού δεν μ'ευχαριστούνε, αναγκαία τις κάνω, εγώ θέλω να στολίζω, να διακοσμώ...τα άλλα κατ'ανάγκη. Όχι, ούτε περνώ καλά...Ασχολούμαι πολύ με το σπίτι αλλά σου λέω πως εκείνο που θα μ'ευχαριστούσε είναι να έχω ένα τακτοποιημένο σπίτι κι εγώ να το διακοσμώ».

Η διακόσμηση αποτελεί το αντίπαλο δέος στις καταναγκαστικές δουλειές του σπιτιού, καθώς αντανakλά ένα ιδιαίτερο «δέσιμο» του ενοίκου με τον χώρο κατοίκησης του. Παράλληλα, αποτελεί πηγή ικανοποίησης και προσωπικής έκφρασης, ιδίως για τις γυναίκες. Η Φρ. λέει χαρακτηριστικά:

-Φρ «Το σπίτι με απασχολεί πάρα πολύ. Και εγώ το φτιάχνω και κατά εποχές. Δηλαδή στολίζω για τα Χριστούγεννα άσχετα αν θα' ρθει κόσμος, στολίζω τις απόκριες, το Πάσχα, φτιάχνω πασχαλινό δέντρο με αυγά που κρεμάω...πολύ μ'απασχολεί το σπίτι αλλά μου κάνει κέφι . Αυτό μπορώ να πω ότι με χαλαρώνει...Αφιερώνω πολύ χρόνο, και για να είναι έτσι όπως είναι έχει κούραση, αλλά καμαρώνω πολύ γι'αυτό».

Η οικειοποίηση αποτελεί λοιπόν κεντρική έννοια στη διαμόρφωση της χωρικής ταυτότητας και του χωρικού συναισθηματικού δεσμού με την κατοικία. Το σπίτι είναι άλλωστε γενικότερα, ένας χώρος έκφρασης των κοινωνικών αλλά και των πιο προσωπικών στοιχείων της ταυτότητας των ενοίκων του, πραγματικών ή ακόμα και επιθυμητών. Οι περισσότερες συμμετέχουσες εξέφρασαν αυτή ακριβώς την αγωνία τους να κάνουν το σπίτι τους «δικό τους», ένα χώρο που να τους εκφράζει και να τους αντιπροσωπεύει και παράλληλα να εξυπηρετεί τις σύγχρονες ανάγκες τους. Πρόκειται για μια προσωπική επένδυση που γίνεται σταδιακά στο χρόνο, διαμέσου της διαδικασίας κατοίκησης. Η Ρ λέει χαρακτηριστικά:

-Ρ «Είναι πολύ σημαντική η οικειοποίηση του σπιτιού. Εμείς μπήκαμε μέσα με δύο καναπέδες. Δουλέψαμε σιγά-σιγά τις ιδέες με τον άνδρα μου και με τη διακοσμήτρια... Η διαδρομή δικαιώνεται στο τέλος αν είναι δική σου. Και η διακόσμηση θέλει δουλειά – δεν μπορώ να σου πω πόσα δείγματα έχω δει, προκειμένου να βρω τους κατάλληλους συνδυασμούς. Στην αρχή είπα ‘αυτό το σπίτι το κενό, να γίνει το δικό μου σπίτι’. Έτσι γίνεται η οικειοποίηση του χώρου. Έρχεται μαζί με την ενασχόληση με τον χώρο...».

Κατά τη διάρκεια αυτής της διαδικασίας οικειοποίησης, το σπίτι προσωποποιείται και παίρνει ανθρώπινα χαρακτηριστικά. Άλλωστε, διάχυτη στο λόγο των υποκειμένων της παρούσας έρευνας, είναι η τάση ανθρωπομορφισμού των σπιτιών τους, καθώς αυτά εμφανίζονται να «πονάνε», «να είναι ζωντανά» ή ακόμα και «να κάνουν κάποιον ευτυχισμένο». Το παρακάτω απόσπασμα είναι χαρακτηριστικό, καθώς το σπίτι εμφανίζεται να έχει ακόμα και... «καρδιά».

-Φρ «Δεν κοιμάμαι τα μεσημέρια, κάθομαι εδώ στον καναπέ. Αν τα παιδιά είναι σπίτι, από δω θα περάσουν, θες με την τηλεόραση, να φάνε κάτι...εγώ κάθομαι εδώ, αλλά δεν μπορώ να σου πω ότι απαγκιάζω εδώ...εδώ γίνονται θύελλες, περνάει ο ένας, ο άλλος, χτυπάνε τα τηλέφωνα...»

-Είναι το κέντρο του σπιτιού εδώ

-Φρ «Η καρδιά. Κι εγώ εδώ στο κέντρο...στην καρδιά...και όταν λείπουν τα παιδιά, το νιώθω απάγκιο».

Συζήτηση

Το σπίτι είναι φορέας διαφορετικών νοημάτων με πολλαπλές σημασίες. Αποτελεί την αφετηρία λόγου για τον ίδιο τον εαυτό, καθώς αντανακλά την προσωπική ιστορία του ενοίκου του. Παράλληλα, πέρα από την προσωπική, έχει και κοινωνική σημασία καθώς αποτυπώνει το αξιακό σύστημα της επικρατούσας κουλτούρας αλλά και τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των ενοίκων του (πραγματικά ή επιθυμητά). Σε αυτό το πλαίσιο, ο χωρικός δεσμός με την κατοικία, καθορίζεται άμεσα μέσα από τις σημασίες που αποκτά το σπίτι στο λόγο των συμμετεχόντων, τόσο ως προς τα συναισθήματα (Χωρικός Δεσμός) όσο και ως προς τις αξιολογήσεις (Λειτουργικός Δεσμός) αλλά και έμμεσα, μέσα από τις συμπεριφορές οικειοποίησης και τις πρακτικές εκείνες που σχετίζονται με τη φροντίδα, τη συντήρηση και την ευρύτερη χρήση του. Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις του σπιτιού αντανακλούν ακριβώς αυτή την πολυεπίπεδη νοηματοδότησή του στο Ψυχολογικό, Κοινωνικό και Χωρικό πλαίσιο προσέγγισης του σημαντικού οικείου χώρου, αποτελώντας ένα χρήσιμο μεθοδολογικό εργαλείο για την σύγχρονη ψυχοκοινωνική έρευνα.

A. Κοινωνικές αναπαραστάσεις του σπιτιού

Η προσέγγιση του οικείου χώρου μέσα από το τρίπτυχο της υποκειμενικής αξιολόγησης (ψυχολογικό πλαίσιο), των φυσικών χαρακτηριστικών (χωρικό πλαίσιο) και των συμπεριφορών και χρήσεων του κατοικημένου χώρου (λειτουργικό πλαίσιο) αντανακλάται στην συγκρότηση της κοινωνικής αναπαράστασης του σπιτιού (Y1). Η τελευταία, περιλαμβάνει φυσικά και χωρικά στοιχεία, υποκειμενικές αξιολογήσεις, στοιχεία συναισθηματικής επένδυσης καθώς και αναφορές για διαφορετικές χρήσεις και καθημερινές πρακτικές, σύμφωνα με τις προσωπικές ανάγκες και επιθυμίες των ενοίκων του.

Ειδικότερα, τον πυρήνα της κοινωνικής αναπαράστασης του Σπιτιού αποτελούν οι έννοιες της ζεστασιάς (συμπεριλαμβάνοντας όλες τις συναισθηματικές σημασιοδοτήσεις της κατοικίας), της ασφάλειας και της οικογένειας καθώς και των χωρικών στοιχείων (χωρική δομή και αντικείμενα). Το Σπίτι, σημασιοδοτείται κυρίως από τις ψυχολογικές και χωρικές του ιδιότητες, παραπέμποντας περισσότερο στην συμβολική του νοηματοδότηση και στη συναισθηματική επένδυση των υποκειμένων

στον βιωμένο χώρο κατοίκησης (Y1). Ειδικότερα, στο δυναμικό πεδίο της αναπαράστασης του Σπιτιού, βρίσκονται θεματικές κατηγορίες που αφορούν κυρίως στο λειτουργικό ρόλο της κατοίκησης. Στο περιφερειακό μέρος, περιλαμβάνονται η σταθερότητα, οι πρακτικές ελεύθερου χρόνου, η αισθητική διάσταση της κατοίκησης, οι κοινωνικές σχέσεις καθώς και στοιχεία του περιβάλλοντος. Διαφαίνεται λοιπόν ότι, η αναπαράσταση του σπιτιού περιλαμβάνει στοιχεία του χωρικού δεσμού καθώς ο κεντρικός πυρήνας της αναπαράστασης συστήνεται κυρίως από ψυχολογικά και συναισθηματικά στοιχεία.

Αναφορικά με το καθεστώς κατοίκησης και τις κοινωνικές αναπαραστάσεις του σπιτιού, δεν φαίνεται να υπάρχει σημαντική διαφοροποίηση. Στον πυρήνα της αναπαράστασης για όλες τις κατηγορίες βρίσκονται η ζεστασιά, η ασφάλεια, η οικογένεια και τα χωρικά στοιχεία. Για τους ιδιοκτήτες προστίθεται η έννοια της άνεσης, καθώς το σπίτι αποτελεί για εκείνους έναν εξατομικευμένο, οικειοποιημένο χώρο, εκεί «που νιώθουν άνετα». Η διαφοροποίηση της αναπαράστασης του Σπιτιού σε σχέση με το καθεστώς κατοίκησης είναι πιο έκδηλη στην δυναμική ζώνη. Εκτός από την κοινή συνισταμένη των καθημερινών πρακτικών, οι ιδιοκτήτες αναφέρουν το σπίτι ως χώρο διάκρισης, οικονομικής, κοινωνικής και αισθητικής επένδυσης. Οι ενοικιαστές πάλι, εισάγουν την έννοια της σταθερότητας-προσωρινότητας καθώς και τα στοιχεία του περιβάλλοντος χώρου της κατοικίας. Είναι άλλωστε διαπιστωμένο ερευνητικά ότι οι ενοικιαστές επιλέγουν την κατοικία τους συνήθως με ποιοτικά κριτήρια που αφορούν στην ευρύτερη περιοχή κατοίκησης. Οι διαμένοντες στο γονικό σπίτι τέλος, φαίνεται να περιλαμβάνουν τα λιγότερα στοιχεία στη δυναμική ζώνη της αναπαράστασης, καθώς στην πραγματικότητα διαβιούν σε μεταβατικό-προσωρινό χώρο.

Αναφορικά με το φύλο, στις γυναίκες, η συναισθηματική επένδυση (ζεστασιά) είναι έκδηλη στην αναπαράσταση του σπιτιού (Y2). Επίσης δεν περιλαμβάνουν την έννοια της ανάπαυσης στον πυρήνα της αναπαράστασης όπως οι άντρες, εύρημα που συνδέεται με τη διαφοροποίηση της χρήσης του χώρου από τα δύο φύλα και τους κοινωνικούς τους ρόλους τους σε σχέση με την καθημερινές έμφυλες πρακτικές κατοίκησης.

Αναφορικά με τις κοινωνικές κατηγορίες, τα άτομα που ανήκουν στην εργατική τάξη έχουν στον κεντρικό πυρήνα της αναπαράστασης του Σπιτιού την ανάπαυση, την οικογένεια και τα χωρικά στοιχεία και αντικείμενα του σπιτιού. Το στοιχείο της συναισθηματικής επένδυσης (ζεστασιάς) τοποθετείται στη δυναμική ζώνη. Για τα άτομα που ανήκουν στην μικροαστική τάξη, η αναπαράσταση του Σπιτιού είναι ιδιαίτερα σύνθετη καθώς περιλαμβάνει στοιχεία και από τα τρία πλαίσια: το ψυχολογικό (ζεστασιά, ασφάλεια, οικογένεια, άνεση), το λειτουργικό (καθημερινές πρακτικές κατοίκησης) και το χωρικό (ευρύτερο περιβάλλον). Είναι ενδιαφέρον εδώ να επισημανθεί ότι συγκριτικά με τις άλλες ομάδες, δεν αναφέρεται η ανάπαυση. Φαίνεται ότι για τη μικροαστική τάξη, το σπίτι αποτελεί δυνάμει ένα εργαλείο διαρκούς συναισθηματικής αλλά και λειτουργικής επένδυσης με ανάλογες πρακτικές και προσωπική εργασία (Υ3). Για τα άτομα που ανήκουν στα μεσαία ανερχόμενα στρώματα, η ιδιωτικότητα αναδεικνύεται ως το στοιχείο εκείνο του πυρήνα διάκρισης της αναπαράστασης σε σχέση τις προηγούμενες ομάδες, σηματοδοτώντας τον ταξικό αποκλεισμό του ιδιωτικού τους χώρου από τους μη ανήκοντες σε αυτούς.

B. Λειτουργικός χωρικός δεσμός

Εκτός από τις διαφορετικές κατηγορίες λέξεων που χρησιμοποιούν οι άνθρωποι όταν αναφέρονται στο σπίτι, οι αξιολογήσεις για τα φυσικά χωρικά χαρακτηριστικά του καθώς και το επίπεδο ικανοποίησης από την κατοικία τους, συναποτελούν τις αναπαραστάσεις τους για το σπίτι.. Η αξιολόγηση της κατοικίας από τους συμμετέχοντες περιλαμβάνει την υποκειμενική τους εκτίμηση για την απόσταση της σημερινής από την επιθυμητή κατοικία καθώς και το βαθμό ικανοποίησής τους από την σημερινή κατοικία, τη γειτονιά αλλά και την πόλη διαμονής.

Ειδικότερα, οι αξιολογήσεις του χώρου διαμονής διαφοροποιούνται ανάλογα με το καθεστώς κατοίκησης, δηλαδή τις κατηγορίες των ιδιοκτητών, των ενοικιαστών και εκείνων που διαμένουν στο γονικό σπίτι και τον τύπο ιδιοκτησίας. Οι ιδιοκτήτες είναι εκείνοι που αξιολογούν θετικότερα τη σημερινή τους κατοικία τόσο σε σχέση με τους ενοικιαστές όσο και σε σχέση με τους διαμένοντες στη γονική κατοικία. Αναφορικά δε με την αξιολόγηση της γειτονιάς διαμονής, οι ενοικιαστές είναι εκείνοι που παρουσιάζουν τον μεγαλύτερο βαθμό ικανοποίησης από τη γειτονιά τους. Σε σχέση

με τον τύπο ιδιοκτησίας, η ομάδα των ατόμων που οικοδόμησαν το σπίτι τους παρουσιάζει θετικότερες αξιολογήσεις από τις υπόλοιπες τόσο σε σχέση με την ικανοποίησή τους από την κατοικία τους και τη γειτονιά τους, όσο και σε σχέση με την απόστασή της από το επιθυμητό σπίτι. Ακολουθούν εκείνοι που προχώρησαν οι ίδιοι σε πράξη ιδιοκτησίας του σπιτιού τους (αγορά, στεγαστικό δάνειο, αντιπαροχή), ενώ τη χαμηλότερη αξιολόγηση παρουσιάζουν όσοι απέκτησαν το σπίτι τους μέσω τρίτων (παραχώρηση, κληρονομιά). Φαίνεται λοιπόν ότι όσο μεγαλύτερη είναι η εμπλοκή του ανθρώπου με την επιλογή και τη διαμόρφωση της κατοικίας του, τόσο μεγαλύτερη ικανοποίηση αντλεί από αυτή και οδηγείται σε θετικότερες αξιολογήσεις.

Οι αξιολογήσεις της σημερινής κατοικίας διαφοροποιούνται ανάλογα με την ηλικία, την οικογενειακή κατάσταση και την κοινωνική τάξη των συμμετεχόντων, ενώ δεν παρατηρήθηκε στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση σε σχέση με το φύλο. Τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας φαίνεται λοιπόν να είναι περισσότερο προσαρμοσμένα και ικανοποιημένα από τις σημερινές συνθήκες κατοίκησης από τα νεαρότερα άτομα που βρίσκονται σε μια πιο δυναμική σχέση με την κατοικία, ενώ δεν θα πρέπει να αγνοούμε ότι τα άτομα των νεαρότερων ηλικιών συνεχίζουν σε ένα μεγάλο βαθμό να διαβιώνουν ακόμα στο γονικό τους σπίτι.

Οι αξιολογήσεις της κατοικίας, είναι θετικότερες για τα άτομα εκείνα που βρίσκονται σε μια ωριμότερη οικογενειακή κατάσταση (χρηρεία/διαζύγιο, γάμος,) από αυτές που παρουσιάζουν άτομα που βρίσκονται σε πρωιμότερα στάδια (άγαμοι, σε συμβίωση). Οι πιο θετικές αξιολογήσεις σε σχέση με τον βαθμό ικανοποίησης από τη σημερινή κατοικία, πραγματοποιούνται από τα άτομα που βρίσκονται σε χρηρεία ή είναι διαζευγμένα, ενώ ακολουθούν οι έγγαμοι. Ανάλογα διαμορφώνονται και οι αξιολογήσεις των προαναφερόμενων ομάδων σε σχέση με την απόσταση της σημερινής από την επιθυμητή κατοικία. Αντίστροφα, η κατηγορία των άγαμων (και ιδιαίτερα η υποκατηγορία των άγαμων που διαμένουν στο γονικό σπίτι) παρουσιάζουν τον χαμηλότερο βαθμό ικανοποίησης από τη σημερινή τους κατοικία καθώς και την μεγαλύτερη απόκλιση της από το επιθυμητό σπίτι. Τα παραπάνω ευρήματα μπορούν να εξηγηθούν μερικώς και από τη διαφοροποίηση των προαναφερόμενων τύπων οικογενειακής κατάστασης σε σχέση με την ηλικία των συμμετεχόντων σε αυτές και την προσωρινότητα της κατοικίας που χαρακτηρίζει τις μικρότερες ηλικιακά ομάδες.

Ακόμα, οι θετικότερες αξιολογήσεις της κατοικίας και της ευρύτερης περιοχής διαμονής, παρουσιάζονται από τα άτομα που ανήκουν στην μεσαία/ ανερχόμενη τάξη. Η τελευταία, διαφοροποιείται επίσης τόσο από την μικροαστική όσο και από την εργατική τάξη ως προς την θετικότερη αξιολόγηση της γειτονιάς διαμονής. Η αξιολόγηση της κατοικίας φαίνεται λοιπόν να έχει ταξική διάσταση, η οποία συνδέεται και με την ανάλογη ποιότητα του χώρου κατοίκησης (Y5). Ακολούθως, οι αξιολογήσεις της σημερινής κατοικίας διαφοροποιούνται ανάλογα με τον τύπο και το μέγεθος της κατοικίας, τον δείκτη πυκνοκατοίκησης και την περιοχή κατοικίας, ενώ δεν παρατηρήθηκε στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση σε σχέση με τον όροφο στον οποίο διαμένουν οι συμμετέχοντες (όσοι εξ'αυτών κατοικούν σε πολυκατοικία) και τη διάρκεια διαμονής στην κατοικία και τη ευρύτερη περιοχή. Αναλυτικότερα: Οι θετικότερες αξιολογήσεις της κατοικίας παρουσιάζονται από τα άτομα που διαμένουν σε μονοκατοικία. Οι διαμένοντες σε μονοκατοικία αξιολογούν θετικότερα την κατοικία τους σε σχέση με εκείνους που κατοικούν σε διπλοκατοικίες καθώς και σε μεσαίες και μεγάλες πολυκατοικίες. Η αξιολόγηση του σπιτιού φαίνεται λοιπόν να είναι ανάλογη του βαθμού προσέγγισής της στα χαρακτηριστικά του προτύπου της μονοκατοικίας, η οποία αποτελεί άλλωστε σύμφωνα με τη βιβλιογραφία και τον ιδεώδη τύπο κατοικίας για την πλειονότητα του ελληνικού αλλά και ευρωπαϊκού πληθυσμού.

Παρατηρήθηκε ακόμα στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση ανάμεσα στους διαμένοντες σε διαφορετικά μεγέθη κατοικιών. Οι θετικότερες αξιολογήσεις της κατοικίας και της ευρύτερης περιοχής διαμονής, παρουσιάζονται από τα άτομα που διαμένουν σε κατοικίες με το μεγαλύτερο μέγεθος (πάνω από 151 τ.μ.). Καθώς βέβαια το μέγεθος της κατοικίας συνδέεται τόσο με το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο των ενοίκων της όσο και με την ευρύτερη περιοχή διαμονής, αντανακλά τις αξιολογήσεις που πραγματοποιούνται σε σχέση με την κοινωνική τάξη στην οποία ανήκουν οι συμμετέχοντες

Ο δείκτης πυκνοκατοίκησης, δηλαδή ο αριθμός δωματίων προς τον αριθμό των ενοίκων του σπιτιού σε σχέση με τις αξιολογήσεις του κατέδειξε ότι τα άτομα που διαμένουν σε σπίτια όπου ο δείκτης πυκνοκατοίκησης είναι μεγαλύτερος της μονάδας, αξιολογούν θετικότερα την κατοικία τους σε σχέση με εκείνους που διαμένουν σε κατοικίες με μικρότερο ή ίσο δείκτη πυκνοκατοίκησης.

Ακόμα, οι διαμένοντες σε περιοχές με υψηλή ανάπτυξη και βιωτικό επίπεδο, κυρίως στα βόρεια και στα ανατολικά προάστια αξιολογούν θετικότερα την κατοικία τους αλλά και γενικότερα την περιοχή διαμονής τους, κυρίως σε σχέση με τις αστικές περιοχές του κέντρου. Ειδικότερα, οι κάτοικοι των αστικών κέντρων της Αθήνας και του Πειραιά εκτιμούν ότι υπάρχει μεγαλύτερη υποκειμενική απόσταση ανάμεσα στο σημερινό τους σπίτι από το επιθυμητό σπίτι σε σχέση με τους κατοίκους των ανατολικών προαστίων, ενώ αναφέρουν και μικρότερο βαθμό ικανοποίησης από τη σημερινή κατοικία αλλά και την γειτονιά διαμονής από τους κατοίκους των βορείων προαστίων.

Η αναφορά στα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα της σημερινής κατοικίας αποτελεί μια ακόμα μορφή αξιολόγησής της από τους ενοίκους της. Ειδικότερα, το ότι είναι Ιδιόκτητη, συνιστά πλεονέκτημα που αναφέρεται από το σύνολο σχεδόν των ιδιοκτητών ενώ ακολουθεί το πλεονέκτημα της ‘Ήσυχης’ κατοικίας. Σε σχέση με τη σημερινή τους κατοικία, οι συμμετέχοντες αναφέρουν περισσότερο συχνά ως κυριότερο μειονέκτημα αυτό της ηχορύπανσης και του θορύβου, εύρημα που συνδέεται με τις επιπτώσεις της ζωής στα μεγάλα αστικά κέντρα όπως η Αθήνα.

Αναλυτικότερα, η πλειοψηφία των ιδιοκτητών φαίνεται να επιλέγει το πλεονέκτημα της ιδιοκτησίας σε σχέση με του διαμένοντες στο γονικό σπίτι και φυσικά τους ενοικιαστές, που όπως αναμενόταν δεν δίνουν απάντηση στο συγκεκριμένο ερώτημα. Οι τελευταίοι πάλι, φαίνεται να υπολογίζουν ιδιαίτερα τα οικονομικά πλεονεκτήματα της κατοικίας τους ακολουθούμενοι από τους διαμένοντες στο γονικό σπίτι συγκριτικά με τους ιδιοκτήτες. Η πλειονότητα των ενοικιαστών αναφέρει ως κύριο πλεονέκτημα της κατοικίας του την ησυχία.

Παρατηρήθηκε επίσης ότι οι ιδιοκτήτες έχουν την τάση να μην αναφέρουν μειονεκτήματα ως προς την κατοικία τους σε σχέση με τις υπόλοιπες κατηγορίες. Ειδικότερα, η πλειοψηφία των ιδιοκτητών δεν σημείωσε κανένα μειονέκτημα για τη σημερινή του κατοικία, έναντι των ενοικιαστών και εκείνων που διαμένουν στο γονικό σπίτι.

Ως προς τον τύπο ιδιοκτησίας, υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση εξάρτησης με τα πλεονέκτηματα «Κεντρική» και «Ευρύχωρη». Εκείνοι που προέβησαν σε αγορά αναφέρουν περισσότερο την κεντρικότητα σε σχέση κυρίως με εκείνους που οικοδόμησαν το σπίτι τους, ενώ οι τελευταίοι, αναφέρονται στο ευρύχωρο σπίτιως πλεονέκτημα σε σχέση με τις άλλες δύο κατηγορίες ιδιοκτητών. Φαίνεται λοιπόν ότι εκείνοι που έκτισαν οι ίδιοι το σπίτι τους και λιγότερο εκείνοι που προέβησαν μόνοι τους σε αγορά, έχουν καλύτερο έλεγχο της διαμόρφωσης και της λειτουργικότητας του χώρου τους σε σχέση με όσους κληρονόμησαν ή τους παραχωρήθηκε το σπίτι τους.

Η σχέση των δημογραφικών χαρακτηριστικών του δείγματος των συμμετεχόντων με τα αναφερόμενα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα της σημερινής τους κατοικίας κατέδειξε ότι: Η κεντρικότητα ως πλεονέκτημα έχει επιλεγεί κυρίως από τις γυναίκες, ενώ η όμορφη θέα αποτελεί κυρίως επιλογή των αντρών, εύρημα που συνδέεται με τις διαφορετικές χρήσεις του δημόσιου και του ιδιωτικού χώρου ανάμεσα στα δύο φύλα. Η ποιότητα της κατασκευής πάλι, επιλέγεται περισσότερο από τους άνδρες ως μειονέκτημα της σημερινής κατοικίας, εύρημα που πιθανότατα συνδέεται με τις διαφορές ρόλων ανάμεσα στα δύο φύλα. Τέλος, ο θόρυβος επιλέγεται ως μειονέκτημα κυρίως από τις γυναίκες.

Οι νεότεροι επιλέγουν περισσότερο το πλεονέκτημα της οικονομικής κατοικίας και τα μειονεκτήματα της κακής διαρρύθμισης και της έλλειψης σύγχρονων ανέσεων σε σχέση με τις μεγαλύτερες ηλικίες. Η κατηγορία 36-45 ετών πάλι, επιλέγει το πλεονέκτημα της ήσυχης κατοικίας και το μειονέκτημα της έλλειψης χώρου, κυρίως σε σχέση με τις ηλικίες 46 ετών και πάνω. Φαίνεται λοιπόν ότι όσο μεγαλώνει κανείς, αναζητά διαφορετικές προδιαγραφές από τον χώρο που κατοικεί, με εκείνους που ανήκουν στις μεγαλύτερες ηλικίες να είναι περισσότερο συμφιλωμένοι με το σπίτι τους.

Το πλεονέκτημα της ιδιοκτησίας αναφέρθηκε περισσότερο από τους διαμένοντες με τους γονείς τους και τους έγγαμους σε σχέση με τις υπόλοιπες ομάδες, ενώ η κεντρικότητα της κατοικίας αναφέρθηκε περισσότερο από τους άγαμους που διαβιούν μόνοι τους, παραπέμποντας στον τρόπο ζωής και τις καθημερινές συνήθειες που υιοθετεί κάθε ομάδα. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι το μειονέκτημα «Προβλήματα

θέρμανσης» και «Κακή διαρρύθμιση» , αναφέρεται περισσότερο από τους άγαμους που διαβιούν μόνοι τους και τους άγαμους που διαμένουν με τους γονείς τους αντίστοιχα.

Αναφορικά με τις κοινωνικές κατηγορίες, η μικροαστική τάξη αναφέρει την ιδιοκτησία ως σημαντικό πλεονέκτημα, ενώ χαρακτηριστικά που υποδηλώνουν την ποιότητα του χώρου -όπως η ευάερη και ευήλια πανταχόθεν ελεύθερη κατοικία- αναφέρονται κυρίως από άτομα που ανήκουν σε ανώτερες από την εργατική τάξη. Ειδικότερα, φαίνεται ότι η εργατική τάξη επισημαίνει περισσότερο τα μειονεκτήματα που σχετίζονται με τη συνολική κατασκευαστική ποιότητα της κατοικίας τους καθώς και την έλλειψη σύγχρονων ανέσεων, ενώ οι μικροαστοί επισημαίνουν περισσότερο την κακή διαρρύθμιση ως μειονέκτημα της σημερινής τους κατοικίας σε σχέση με τις άλλες κοινωνικές τάξεις.

Σχετικά με τα χαρακτηριστικά κατοίκησης, οι διαμένοντες σε μονοκατοικία φαίνεται να είναι εκείνοι που αναφέρουν περισσότερο το πλεονέκτημα της ιδιόκτητης κατοικίας ενώ τα πλεονεκτήματα της κεντρικότητας και της οικονομίας επιλέγονται περισσότερο από τους διαμένοντες σε διαμερίσματα μεγάλων ή μεσαίων πολυκατοικιών. Το πλεονέκτημα της ωραίας θέας αναφέρεται κυρίως από τους διαμένοντες σε διαμερίσματα μικρών πολυκατοικιών. Αναφορικά δε με τα μειονεκτήματα, η κακή διαρρύθμιση αναφέρεται κυρίως από τους διαμένοντες σε διπλοκατοικίες, ενώ το μικρό μέγεθος και η κακή κατασκευαστική ποιότητα, από εκείνους που διαμένουν σε διαμερίσματα μεγάλων πολυκατοικιών

Από τα αποτελέσματα φαίνεται ακόμα ότι οι διαμένοντες σε κατοικίες μικρότερου μεγέθους αναφέρουν πλεονεκτήματα όπως η κεντρικότητα και η οικονομία, ενώ αντίστοιχα αναφέρουν μειονεκτήματα που σχετίζονται με την παλαιότητα της κατασκευής, το μικρό μέγεθος και την έλλειψη σύγχρονων ανέσεων. Τα πλεονεκτήματα της ιδιοκτησίας και της ευρυχωρίας πάλι, όπως αναμενόταν αναφέρονται περισσότερο από τους διαμένοντες στις μεγαλύτερου μεγέθους κατοικίες, οι οποίοι σημειώνουν χαμηλά ποσοστά επιλογής και στα αναφερόμενα μειονεκτήματα. Αναφορικά με την αναλογία δωματίων ανά ένοικο, τα αποτελέσματα έδειξαν ότι το πλεονέκτημα της ευρυχωρίας, επιλέγεται κυρίως από εκείνους που διαμένουν σε κατοικίες με μεγαλύτερο από 1 δείκτη πυκνοκατοίκησης, ενώ ο χαμηλό

δείκτης πυκνοκατοίκησης συνδέεται με μειονεκτηματα που αφορούν στην ποιότητα του χώρου.

Σχετικά με την περιοχή κατοικίας, το πλεονέκτημα της Κεντρικότητας αναφέρεται κυρίως από εκείνους που διαμένουν στην Αθήνα ενώ αντίθετα, τα πλεονεκτήματα της περιμετρικής ελευθερίας και της ησυχίας αναφέρονται κυρίως από εκείνους που διαμένουν στα βόρεια και στα ανατολικά προάστια. Ως προς τα μειονεκτήματα πάλι, οι διαμένοντες στο κέντρο αναφέρουν περισσότερο το μειονέκτημα της ηχορύπανσης και του θορύβου από τους κατοίκους των προαστίων.

Η ιδιοκτησία, τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της κατοικίας, η περιοχή της κατοικίας και οι οικονομικοί λόγοι, είναι κάποιοι από τους σημαντικότερους λόγους επιλογής κατοικίας που αναφέρθηκαν. Οι κυριότεροι λόγοι εγκατάστασης στην περιοχή κατοικίας που ανέφεραν οι συμμετέχοντες είναι η προτίμηση στην συνοικία, η διαμονή στην γονική κατοικία και οικονομικοί λόγοι. Ειδικότερα:

Οι ιδιοκτήτες φαίνεται να επιλέγουν την κατοικία τους με βάση την συνολικότερη ποιότητα ζωής, την περιοχή της κατοικίας, το ευρύτερο περιβάλλον και τη θέα καθώς και βάσει της ιδιότητάς τους ως ιδιοκτήτες. Πρόκειται για μια ευρύτερη επιλογή που συνδέεται περισσότερο με το βιοτικό τους επίπεδο, μια επένδυση σε ένα συνολικότερο τρόπο ζωής. Οι ενοικιαστές φαίνεται να επιλέγουν την κατοικία τους με βάση τα λειτουργικά χαρακτηριστικά της (προσβασιμότητα, εγγύτητα σε οικογενειακά και φιλικά πρόσωπα, ποιότητα κατοικίας και περιοχή κατοικίας) για την άμεση κάλυψη των αναγκών κατοίκησης. Τέλος, οι διαμένοντες στο γονικό σπίτι παρουσιάζουν μια αντιφατική εικόνα ως προς τους λόγους επιλογής της σημερινής τους κατοικίας. Από τη μια αναφέρουν ότι δεν είναι δική τους επιλογή η διαμονή στο γονικό σπίτι, παράλληλα όμως το θεωρούν δικό τους (ιδιόκτητο) αλλά και προβάλλουν έντονα αμφίθυμα συναισθήματα για αυτό.

Σε σχέση με τον τύπο ιδιοκτησίας (αγορά, κληρονομιά/παραχώρηση, οικοδόμηση), οι ιδιοκτήτες εκείνοι που οικοδόμησαν οι ίδιοι το σπίτι τους αναφέρουν λόγους που σχετίζονται συνολικότερα με την επιλογή ενός καλύτερου βιοτικού επιπέδου ζωής. Οι ιδιοκτήτες που κληρονόμησαν ή τους παραχωρήθηκε η κατοικία τους καθώς και

εκείνοι που οικοδόμησαν το σπίτι τους αναφέρουν την σχέση ιδιοκτησίας με την κατοικία τους ως λόγο επιλογής της.

Στον αντίποδα βρίσκονται όσοι προέβησαν σε αγορά. Οι ιδιοκτήτες εκείνοι που προέβησαν στην αγορά της κατοικίας τους, εμφανίζονται να επιλέγουν την προσβασιμότητα και την κεντρικότητα της κατοικίας τους ως σημαντικούς λόγους για την επιλογή διαμονής τους. Αναφέρουν επίσης οικονομικούς λόγους για την επιλογή διαμονής τους και επισημαίνουν την επιλογή της ευρύτερης περιοχής κατοίκησης. Ακόμα, οι αγοραστές φαίνεται πως επέλεξαν την κατοικία τους βάσει των σύγχρονων ανέσεων και προδιαγραφών της (ευήλια, πάρκινγκ, μέγεθος κλπ)

Ως προς την κοινωνική τάξη, οι συμμετέχοντες που ανήκουν στην εργατική/κατώτερη τάξη αναφέρουν κυρίως την σχέση ιδιοκτησίας με την κατοικία τους ως λόγο επιλογής της. Ακολουθούν όσοι ανήκουν στην μικροαστική τάξη και τέλος εκείνοι που βρίσκονται στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα. Οι συμμετέχοντες που ανήκουν στην μεσαία/ανερχόμενη τάξη είναι εκείνοι που αναφέρουν ως λόγο επιλογής την κατοικία τους την περιοχή διαμονής. Οι συμμετέχοντες που ανήκουν στην μικροαστική τάξη αναφέρονται σε συναισθηματικούς λόγους επιλογής της σημερινής τους κατοικίας, και ακολουθούν εκείνοι που ανήκουν στην εργατική τάξη και τέλος εκείνοι που ανήκουν στα μεσαία και ανώτερα κοινωνικά στρώματα .

Γ. Συναισθηματικός χωρικός δεσμός με το σπίτι

Αναφορικά με τον χωρικό δεσμό, τα αποτελέσματα έδειξαν ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση σε σχέση με το φύλο, την ηλικία και την οικογενειακή κατάσταση (Y4) όχι όμως και σε σχέση με την κοινωνική τάξη. Οι γυναίκες φαίνεται να συνδέονται με το σπίτι τους πολύ περισσότερο συναισθηματικά από τους άνδρες .

Ακόμα, ο χωρικός δεσμός με την κατοικία φαίνεται να είναι αντιστρόφως ανάλογος της ηλικίας του ενοίκου της, με τους μεγαλύτερους να παρουσιάζουν τον υψηλότερο χωρικό δεσμό με την κατοικία τους. Τα άτομα νεαρότερης ηλικίας (25-35 ετών) είναι εκείνα που διαφοροποιούνται ως προς τον χωρικό δεσμό (συνολικά και κατά υποκλίμακα) από τους μεγαλύτερους (46 ετών και άνω).

Ειδικότερα, τα άτομα που βρίσκονται σε χηρεία ή είναι διαζευγμένα παρουσιάζουν τον υψηλότερο βαθμό χωρικού δεσμού με το σπίτι τους και ακολουθούν οι έγγαμοι. Τον χαμηλότερο συναισθηματικό δεσμό με το σπίτι τους παρουσιάζουν όσοι είναι σε συμβίωση και ακολουθούν οι άγαμοι. Φαίνεται λοιπόν ότι τα άτομα εκείνα που βρίσκονται σε μια ωριμότερη οικογενειακή κατάσταση (χηρεία, διαζύγιο, γάμος) επενδύουν περισσότερο συναισθηματικά στην κατοικία τους από τα άτομα που βρίσκονται σε πρωιμότερα στάδια (άγαμοι, σε συμβίωση). Αυτό το εύρημα ως προς την οικογενειακή κατάσταση φαίνεται να επηρεάζεται από την επίδραση της ηλικίας αλλά και την προσωρινότητα της κατοικίας (όπως στην περίπτωση της συμβίωσης αλλά και της διαβίωσης στην γονική κατοικία).

Ο χωρικός δεσμός διαφοροποιείται ανάλογα με το καθεστώς κατοίκησης, ενώ δεν παρατηρήθηκε ανάλογη στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση ως προς το καθεστώς ιδιοκτησίας. Αναλυτικότερα, ο χωρικός δεσμός με την κατοικία διαφοροποιείται ανάλογα με το καθεστώς κατοίκησης, με τους ιδιοκτήτες να παρουσιάζουν τον υψηλότερο χωρικό δεσμό με την κατοικία τους σε σχέση με τους ενοικιαστές και τους διαμένοντες στο γονικό σπίτι. Η διαφοροποίηση ως προς τον χωρικό δεσμό φαίνεται να επικεντρώνεται κυρίως στους διαμένοντες στη γονική κατοικία τόσο σε σχέση με τους ιδιοκτήτες (ως προς την κλίμακα χωρικού δεσμού) όσο και σε σχέση με τους ενοικιαστές (ως προς την υπο-κλίμακα χωρικής ταυτότητας).

Τα αποτελέσματα έδειξαν ακόμα ότι ο συναισθηματικός δεσμός διαφοροποιείται σε σχέση με την περιοχή κατοικίας μόνο ως προς την υπο-κλίμακα της χωρικής ταυτότητας. Η διαφοροποίηση εντοπίζεται ανάμεσα σε εκείνους που διαμένουν στο κέντρο της Αθήνας και σε εκείνους που κατοικούν στα ανατολικά προάστια. Φαίνεται λοιπόν ότι τα πρόσφατα κατοικημένα προάστια δεν έχουν ακόμα προλάβει να επενδυθούν συναισθηματικά σε σχέση με το κέντρο της πόλης.

Αναφορικά με τον τύπο κατοικίας, φαίνεται να υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση σε σχέση με τον συνολικό χωρικό δεσμό και την υπο-κλίμακα της χωρικής εξάρτησης, με τους διαμένοντες σε μονοκατοικία να παρουσιάζουν το μεγαλύτερο βαθμό χωρικού δεσμού (συνολικά και κατά υπο-κλίμακα).

Ο χωρικός δεσμός σε σχέση με τις μεταβλητές κινητικότητας, ανέδειξαν ότι:

Ο σχεδιασμός μελλοντικής μετακόμισης σχετίζεται με τον χωρικό δεσμό. Ειδικότερα, τα άτομα που δίνουν αρνητική απάντηση στο ερώτημα εάν σχεδιάζουν να μετακομίσουν μέσα την επόμενη δεκαετία παρουσιάζουν και τον μεγαλύτερο μέσο όρο στην κλίμακα του χωρικού δεσμού σε σχέση με εκείνους που δίνουν καταφατική απάντηση ή εκείνους που δίνουν την απάντηση «δεν γνωρίζω». Η διαφοροποίηση ως προς τον χωρικό δεσμό εστιάζεται ακριβώς ανάμεσα στην ομάδα που δίνει θετική απάντηση και σε αυτή που δίνει αρνητική στο συγκεκριμένο ερώτημα. Ακόμα, σε σχέση με τα σχέδια για μελλοντική μετακόμιση, παρατηρήθηκε στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση ως προς τον χωρικό δεσμό, στην υπο-κλίμακα της χωρικής εξάρτησης. Όπως θα περίμενε κανείς, τα άτομα που δίνουν αρνητική απάντηση στο ερώτημα εάν σχεδιάζουν να μετακομίσουν μέσα την επόμενη δεκαετία παρουσιάζουν μεγαλύτερη χωρική εξάρτηση σε σχέση με εκείνους που δίνουν καταφατική απάντηση ή εκείνους που δίνουν την απάντηση «δεν γνωρίζω».

Σε σχέση με το ιστορικό μετακομίσεων κατά την παιδική ηλικία, δεν παρουσιάστηκε στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση ως προς τον χωρικό δεσμό. Αντίθετα, η ανάλυση διακύμανσης έδειξε ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση αναφορικά με τον αριθμό μετακομίσεων κατά τη διάρκεια της ενήλικης ζωής. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι τα άτομα που έχουν μετακομίσει 1-3 φορές στη ζωή τους, παρουσιάζουν το μεγαλύτερο βαθμό χωρικού δεσμού, κυρίως σε σχέση με εκείνους που δεν έχουν κάνει καμία μετακόμιση κατά τη διάρκεια της ενήλικης ζωής τους. Φαίνεται ότι παράμετροι όπως η ηλικία, η διαμονή στο πατρικό σπίτι αλλά και η δυνατότητα επιλογής της κατοικίας, αποτελούν κάποιες από τις μεταβλητές που διαμεσολαβούν τη διαμόρφωση του χωρικού δεσμού σε σχέση με την κινητικότητα.

Αναφορικά με τη διάρκεια διαμονής, οι ένοικοι που διαβιούν στην κατοικία τους από 11 έως 15 έτη είναι εκείνοι που παρουσιάζουν το μεγαλύτερο βαθμό στην συνολική κλίμακα χωρικού δεσμού με την κατοικία τους καθώς και στην υπο-κλίμακα της χωρικής εξάρτησης από τις υπόλοιπες ομάδες. Όπως και στην περίπτωση της διάρκειας διαμονής στη σημερινή κατοικία, οι ένοικοι που διαβιούν στην περιοχή κατοικίας τους από 11 έως 15 έτη είναι εκείνοι πάλι που παρουσιάζουν το μεγαλύτερο βαθμό χωρικής ταυτότητας και χωρικής ταυτότητας από τις υπόλοιπες ομάδες. Από τα παραπάνω διαφαίνεται ότι ως προς τη διάρκεια διαμονής, ο δεσμός με το σπίτι

προσεγγίζει περισσότερο τη διάσταση της χωρικής εξάρτησης σε σχέση με τη χωρική ταυτότητα, η οποία φαίνεται ότι αποτελεί μέρος της ευρύτερης περιοχής κατοίκησης.

Αναφορικά με την προέλευση, τα άτομα που προέρχονται από το εξωτερικό παρουσιάζουν το χαμηλότερο βαθμό χωρικού δεσμού σε σχέση με εκείνους που κατάγονται από την Αθήνα ή την επαρχία. Είναι επίσης εδώ ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι εκείνοι που προέρχονται από την επαρχία, παρουσιάζουν και το μεγαλύτερο βαθμό χωρικού δεσμού (εσωτερική κινητικότητα), κάτι που ίσως να σχετίζεται με την συνειδητή επιλογή για μετακίνηση.

Δ. Πρακτικές κατοίκησης και οικειοποίηση του σπιτιού

Οι πρακτικές κατοίκησης περιλαμβάνουν όλες εκείνες τις καθημερινές δραστηριότητες που καθιστούν το χώρο του σπιτιού έναν οικείο χώρο. Περιλαμβάνουν τόσο καθημερινές δραστηριότητες συντήρησης και φροντίδας του χώρου (παραπέμποντας περισσότερο στον άξονα του λειτουργικού χωρικού δεσμού) όσο και δραστηριότητες διακόσμησης και αισθητικής επένδυσης (παραπέμποντας περισσότερο στον άξονα του συναισθηματικού χωρικού δεσμού). Η καθαριότητα και η φροντίδα του σπιτιού, η διακόσμηση και οι αγορές αντικειμένων αποτελούν τις συχνότερα αναφερόμενες πρακτικές κατοίκησης από το δείγμα. Ειδικότερα:

Η διερεύνηση της σχέσης των χαρακτηριστικών κατοίκησης με τη συχνότητα με την οποία εμπλέκονται οι συμμετέχοντες σε διάφορες δραστηριότητες που συνιστούν πρακτικές κατοίκησης, ανέδειξε ότι:

Οι ιδιοκτήτες φαίνεται να εμπλέκονται περισσότερο σε πρακτικές συντήρησης και διατήρησης της κατοικίας τους (επισκευές, μερεμέτια, φροντίδα φυτών και κήπου), ενώ οι ενοικιαστές σε πρακτικές που αφορούν στην οικειοποίηση του χώρου τους (φροντίδα, καθαριότητα, εσωτερική διακόσμηση), οι οποίες δεν απαιτούν ριζικές παρεμβάσεις. Όσον αφορά δε στους διαμένοντες στο γονικό σπίτι, είναι εκείνοι που παρουσιάζουν τη χαμηλότερη εμπλοκή σε όλες τις περιπτώσεις των καθημερινών πρακτικών, εύρημα που συνδέεται τόσο με τη θέση τους στην οικογένεια καθώς και με τον προσωρινό χαρακτήρα της κατοικίας τους. Δεν παρατηρήθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφοροποιήσεις ως προς τις πρακτικές κατοίκησης σε σχέση με τους διαφορετικούς τύπους ιδιοκτησίας.

Σε σχέση με το φύλο, οι άνδρες και οι γυναίκες φαίνεται ότι απασχολούνται σε διαφορετικού τύπου δραστηριότητες μέσα στο σπίτι τους, καθώς παρατηρείται στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση ανάλογα με το φύλο για τις περισσότερες από τις κατηγορίες των πρακτικών κατοίκησης. Σε αυτό το πλαίσιο, οι γυναίκες αναλαμβάνουν κυρίως την καθαριότητα και τη συνολικότερη φροντίδα του σπιτιού σε σχέση με τους άνδρες με τις γυναίκες να σημειώνουν τον υψηλότερο μέσο όρο έναντι των αντρών (και σε σχέση με δραστηριότητες όπως: η διακόσμηση του εσωτερικού χώρου, η αγορά αντικειμένων για το σπίτι και η φροντίδα των φυτών ή και του κήπου. Αντίστροφα, οι άνδρες φαίνεται να ασχολούνται περισσότερο με τις επισκευές και τα μερεμέτια καθώς και με την κατασκευή αντικειμένων και μικροεπίπλων για το σπίτι τους σε σχέση με τις γυναίκες. Αυτές οι διαφοροποιήσεις στις πρακτικές κατοίκησης αντανακλούν περαιτέρω τους παραδοσιακούς κοινωνικούς ρόλους των φύλων και την στερεοτυπική έμφυλη κατηγοριοποίηση των δραστηριοτήτων αυτών σε «γυναικείες» και «ανδρικές» δουλειές του σπιτιού. Ο ρόλος λοιπόν των γυναικών στην ιδιωτική σφαίρα της κατοικίας φαίνεται να έχει κεντρική σημασία, ενώ αυτός των αντρών έχει μάλλον συμπληρωματικό χαρακτήρα. Παράλληλα, οι γυναίκες φαίνεται ότι αποτελούν και την κύρια καταναλωτική ομάδα του πληθυσμού για αντικείμενα που σχετίζονται με το σπίτι και τη διακόσμηση.

Αναφορικά με την κοινωνική τάξη, τα άτομα που ανήκουν στις χαμηλότερες κοινωνικές κατηγορίες ή εργατική τάξη αναφέρουν λιγότερο πρακτικές διακόσμησης από τα άτομα που ανήκουν στα μικροαστικά ή ανώτερα κοινωνικά στρώματα. Τα άτομα που ανήκουν στην εργατική τάξη αναφέρουν επίσης περισσότερο την ενασχόληση με μικροεπισκευές και μερεμέτια στο σπίτι τους από τα άτομα της μικροαστικής τάξης. Τέλος, τα άτομα που ανήκουν στην εργατική τάξη αναφέρουν περισσότερο την ενασχόληση με την κατασκευή αντικειμένων/μικροεπίπλων από τα άτομα των μεσαίων/ανώτερων στρωμάτων. Παρατηρείται λοιπόν αυτενέργεια για χρηστικούς, πρακτικούς, οικονομικούς, λειτουργικούς λόγους από την εργατική τάξη, σε σχέση με τις πρακτικές κατοίκησης.

Σχετικά με τη διακόσμηση, η πλειοψηφία αναφέρει ότι διακόσμησε το σπίτι του μαζί με τους άλλους ενοίκους και τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας. Η διακόσμηση φαίνεται να είναι γυναικεία υπόθεση. Οι γυναίκες αναφέρουν ότι ασχολήθηκαν

περισσότερο με τη διακόσμηση του σπιτιού τους από τους άντρες, είτε διακοσμώντας το μόνες τους είτε μαζί με τους άλλους διαμένοντες. Αντίστοιχα οι άντρες, αναφέρουν στην πλειοψηφία τους ότι διακόμησαν το σπίτι τους είτε μαζί με τους άλλους, είτε μόνοι τους αλλά και ένα ποσοστό ανέφερε ότι άφησαν να το διακομήσουν άλλοι.

Σχετικά με τη διακόσμηση και την οικογενειακή κατάσταση, σημειώθηκε στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση η οποία εστιάζεται κυρίως ανάμεσα σε αυτούς που διαμένουν μόνοι τους (άγαμοι και διαζευγμένοι/χήροι) και σε εκείνους που μένουν μαζί με άλλους (έγγαμοι, σε συμβίωση, διαμένοντες στο γονικό σπίτι). Οι πρώτοι, διακόμησαν το σπίτι τους μόνοι τους ενώ η δεύτεροι, μαζί με τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειάς τους. Ανάλογα, το μέγεθος του σπιτιού φαίνεται να επηρεάζει τον τρόπο που επενδύει ο ένοικός του αναφορικά με τη διακόσμησή του. Στην κατηγορία του μικρότερου σπιτιού (30-59τμ), η πλειοψηφία των ενοίκων του αναφέρει ότι το διακόμησε μόνος του ενώ στα μεγαλύτερα τετραγωνικά (121 τμ.-) πλειοψηφεί η συνεργασία με τους άλλους ενοίκους ως προς τη διακόσμηση.

Ο τύπος κατοίκησης συνιστά μια ακόμα παράμετρο διαφοροποίησης αναφορικά με τις επιλογές διακόσμησης. Οι ιδιοκτήτες, αναφέρουν ότι διακόμησαν το σπίτι τους μόνοι τους καθώς και οι ενοικιαστές σε αντίστιξη με τους διαμένοντες στο γονικό σπίτι, οι οποίοι στην πλειοψηφία τους διακόμησαν το σπίτι τους μαζί με τους άλλους διαμένοντες. Σημαντικό εδώ εύρημα είναι ότι οι ενοικιαστές αναφέρουν το χαμηλότερο ποσοστό στην επιλογή «δεν ασχολήθηκα ιδιαίτερα» από τους ιδιοκτήτες καθώς και τους διαμένοντες στο γονικό σπίτι, αναδεικνύοντας την διακόσμηση ως έναν τρόπο οικειοποίησης του μη ιδιόκτητου χώρου κατοίκησης.

Αναφορικά με τον τρόπο προέλευσης της επίπλωσης του σπιτιού τους, φαίνεται ότι: Οι άνδρες αγοράζουν πιο εύκολα μεταχειρισμένα έπιπλα από ότι οι γυναίκες, ενώ φτιάχνουν και συναρμολογούν τα έπιπλά τους αγοράζοντάς τα από τα σχετικά καταστήματα «Κάντο μόνος σου». Επιδίδονται επίσης και στο δημιουργικό σχεδιασμό και κατασκευή των επίπλων τους ως χόμπυ. Η αγορά επίπλων από επώνυμους σχεδιαστές είναι εμφανής στη μικροαστική και στη μεσαία ανερχόμενη κατηγορία σε αντίθεση με το ελάχιστο ποσοστό της εργατικής κοινωνικής κατηγορίας. Ακόμα, η αγορά επίπλων από αντικερί αποτελεί μια πρακτική που

αναφέρεται κυρίως από τα άτομα της μεσαίας, ανερχόμενης κατηγορίας ενώ αποτελεί σημαντική ακόμα αναφορά για τους διαμένοντες σε μονοκατοικία, αποτέλεσμα που συνδέεται και με την κοινωνική τάξη των ενοίκων αυτού του τύπου κατοικίας.

Η αγορά επίπλων από μεγάλο κατάστημα βιομηχανοποιημένων επίπλων επιλέγεται περισσότερο από τις ηλικίες σε σχέση με τις μικρότερες ηλικίες 25-35 αλλά και τις μεγαλύτερες ηλικίες 46 και άνω. Η αγορά επίπλων από τεχνίτη αποτελεί μια πρακτική που αναφέρεται συχνότερα από τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας 46 και άνω (69,5%). Ανάλογη εικόνα υπάρχει με την αγορά επίπλων από αντικερί, με τις μεγαλύτερες ηλικίες 46 και άνω. Η αγορά επίπλων από τεχνίτη αποτελεί μια πρακτική που αναφέρεται από τους έγγαμους αλλά και από αυτούς που διαμένουν στο γονικό σπίτι, ενώ η αγορά μεταχειρισμένων επίπλων επιλέγεται κυρίως από τους ανεξάρτητους άγαμους. Ακόμα, η αγορά επίπλων από τεχνίτη αναφέρεται κυρίως από τους ιδιοκτήτες και τους διαμένοντες στο γονικό σπίτι σε αντίστιξη με τους ενοικιαστές. Οι τελευταίοι, είναι και εκείνοι που αναφέρουν κυρίως ότι έχουν πάρει και έπιπλα από το δρόμο.

Τέλος, αναφορικά με το προσωπικό γούστο διακόσμησης, υπάρχει διαφοροποίηση σε σχέση με το φύλο, την ηλικία και την οικογενειακή κατάσταση και με την κοινωνική τάξη. Ειδικότερα: Οι γυναίκες θεωρούν ότι το σπίτι τους είναι διακοσμημένο σύμφωνα με το προσωπικό τους γούστο σε μεγαλύτερο βαθμό από τους άνδρες. Τα άτομα νεαρότερης ηλικίας είναι εκείνα που διαφοροποιούνται σε σχέση με τους μεγαλύτερους, καθώς αναφέρουν μικρότερο επίπεδο ταύτισης με το προσωπικό τους γούστο. Αναφορικά δε με την κοινωνική τάξη, φαίνεται ότι όσο υψηλότερο είναι το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο κάποιου, τόσο καλύτερο έλεγχο ασκεί στην διακόσμηση του σπιτιού του σύμφωνα με το προσωπικό του γούστο.

Κλείνοντας, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι ο χωρικός δεσμός συσχετίζεται τόσο με τις αξιολογικές μεταβλητές του λειτουργικού δεσμού όσο και με το βαθμό ικανοποίησης από τη διακόσμηση σύμφωνα με το προσωπικό γούστο του ενοίκου του. Ειδικότερα, ο χωρικός δεσμός συσχετίζεται θετικά με το βαθμό ικανοποίησης από την κατοικία και την γειτονιά κατοίκησης καθώς και από την ικανοποίηση από τη διακόσμηση του σπιτιού. Σε αυτό το πλαίσιο, διαφαίνεται ότι η ικανοποίηση από την κατοικία καθώς και από το ευρύτερο περιβάλλον της γειτονιάς ή και της πόλης,

συνδέεται με το επίπεδο συναισθηματικής πρόσδεσης του ενοίκου με τον χώρο κατοίκησης, ο οποίος επενδύεται περαιτέρω με πρακτικές διακόσμησης που ενισχύουν τον χωρικό δεσμό με το σπίτι **(Υ6)**. Πρόκειται για μια δυναμική σχέση αλληλεπίδρασης ανάμεσα στα στοιχεία που συγκροτούν τον λειτουργικό και τον συναισθηματικό δεσμό με το σπίτι καθώς και τις πρακτικές οικειοποίησης και διακόσμησής του.

Επίλογος

Τα τελευταία χρόνια το ζήτημα της κατοικίας και του βιωμένου χώρου ευρύτερα, αποτελεί διεπιστημονικό αντικείμενο μελέτης και σημείο συνάντησης για διαφορετικές προσεγγίσεις από τον ευρύτερο χώρο των ανθρωπιστικών και κοινωνικών επιστημών όπως η Ανθρωπογεωγραφία, η Κοινωνική και Περιβαλλοντική Ψυχολογία, η Κοινωνιολογία του χώρου, η Εθνολογία, η Πολεοδομία και η Ανθρωπολογία του Χώρου. Το Σπίτι, έχοντας συναισθηματικές (υποκειμενικές), κοινωνικές (ιδεολογικές) και υλικές (χωρικές) διαστάσεις, αποτελεί ένα σύνθετο αντικείμενο που εξελίσσεται και αντανακλά τις ευρύτερες κοινωνικές αλλαγές μέσα από διαφορετικές ατομικές και συλλογικές πρακτικές που σχετίζονται με αυτό. Οι πολιτισμικοί, κοινωνικοί και ιστορικοί παράγοντες, στο πλαίσιο των οποίων διαμορφώνονται αυτές οι συναισθηματικές σχέσεις ανθρώπου-περιβάλλοντος, αποτελούν άλλωστε σημαντικές παραμέτρους στην νοηματοδότηση του βιωμένου οικείου χώρου. Καθώς διανύουμε μια περίοδο συνολικής κοινωνικής κρίσης, όπου η κατοικία αποτελεί κεντρικό διακύβευμα, είναι σημαντικό να επανεξετάσουμε τις ψυχοκοινωνικές διαστάσεις της κατοικίας κυρίως σε σχέση με τη συμβολική σημασία και τις πολλαπλές ανάγκες που καλύπτει στο σύγχρονο μεταμοντέρνο κόσμο. Η κρίση της κατοικίας κάθε άλλο παρά καινούρια κατάσταση είναι άλλωστε, καθώς συνιστά θεσμό στην καπιταλιστική κοινωνία (Ενγκελς, 1987).

Στην μετανεωτερικότητα, τα αποτελέσματα της κρίσης κατοικίας όπως η επισφαλής στέγαση, οι πρακτικές κατασχέσεων πρώτης κατοικίας, η φτωχοποίηση των νοικοκυριών, η αύξηση των αστέγων και των αστεακών νομάδων, η μετανάστευση και η μαζική μετεγκατάσταση στο εξωτερικό, η ενδοοικογενειακή βία, η απομάγευση του φυσικού περιβάλλοντος με την μετατροπή του σε τουριστικό τοπίο κ.α. συνδέονται με την ανάδυση νέων προβληματικών και αναζητήσεων τόσο στο κοινωνικό όσο και στο ψυχολογικό πεδίο του χώρου της κατοίκησης. Σε αυτό το πλαίσιο, ο χωρικός δεσμός συνιστά μια έννοια χρήσιμη τόσο για την ίδια την διεπιστημονική έρευνα όσο και για τον σχεδιασμό και εφαρμογή ρηξικέλευθων παρεμβάσεων και πολιτικών. Οι νέες αυτές διεπιστημονικές προσεγγίσεις οδηγούν στην ανάπτυξη καινοτόμων κοινωνικών πρακτικών και προτύπων ψυχοκοινωνικής χωρικής παρέμβασης και συνδέονται άμεσα με την ανάδυση σύγχρονων εννοιών

όπως η αειφόρος ανάπτυξη, τα ευέλικτα μοντέλα στέγασης προσαρμοσμένα στις εξατομικευμένες ανάγκες των ενοίκων, ο εναλλακτικός τουρισμός, η οικολογία, τα κοινωνικά κινήματα υπεράσπισης του δικαιώματος στη στέγη, στην επαναδιεκδίκηση του δημόσιου χώρου και στην προστασία του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος.

Οι οικείοι χώροι, ως μέρη σφραγισμένα από προσωπικά βιώματα, είναι ταυτισμένα με έντονα συναισθήματα και μνήμες, συνιστώντας οι ίδιοι δυνατές προσωπικές εικόνες που προσδιορίζουν την ιστορία του καθένα, όπως για παράδειγμα, προσωπικά ορόσημα σαν «το μέρος που γεννήθηκα» ή «εκεί που πρώτη φορά...» (Σταυρίδης, 1990). Παράλληλα αποτελούν το πλαίσιο και των κοινωνικών βιωμάτων και αλληλεπιδράσεων, όπου τα κοινά ορόσημα και οι συλλογικές μνήμες καθορίζουν τον χαρακτήρα, την αρχιτεκτονική μορφή και την ατμόσφαιρά μιας πόλης, γειτονιάς ή κοινότητας. Ανατρέχοντας περαιτέρω στη Θεωρία του Δεσμού, είναι σημαντική η προσέγγιση που προτείνει η Ανθή Δοξιάδη (2013) σύμφωνα με την οποία ο γονιός δύο πράγματα δίνει ουσιαστικά στα παιδιά του: ρίζες και φτερά³³. Ρίζες για να ξέρουν ποιοι είναι και πού βρίσκονται - τη βάση τους δηλαδή - και φτερά για να πετάξουν – προάγοντας την αυτονόμησή τους. Για τους πολίτες μιας χώρας, μιας πόλης ή ακόμα και μιας γειτονιάς, ισχύει κάτι παρόμοιο. Φτερά χωρίς ρίζες σημαίνει στο κοινωνικό επίπεδο: ανεστιότητα, αλλοτρίωση, αποεπένδυση και εγκατάλειψη του χώρου, δυστοπία. Από την άλλη, ρίζες χωρίς φτερά σημαίνει άρνηση αποδοχής του γύρω κόσμου, εσωστρέφεια, αυταρχικότητα και ακαμψία. Ζητούμενο στο χωρικό δεσμό είναι η σύνθεση όπως ακριβώς και στο γονεϊκό δεσμό... Με αυτή την έννοια, καθώς το κατοικείν σε ένα τόπο αποτελεί την θεμελιώδη έκφραση της ίδιας της ανθρώπινης ζωής, ο βιωμένος οικείος χώρος συνιστά ένα σημαντικό πεδίο για την ψυχοκοινωνική διερεύνηση της ανθρώπινης προσωπικής και κοινωνικής εμπειρίας.

³³ Πρόκειται για το σύστημα της πρόσδεσης καθώς και το διερευνητικό σύστημα (exploratory system) αντίστοιχα, ενώ και τα δύο μαζί θα πρέπει να βρίσκονται σε μια ισορροπία. Τα δύο αυτά συστήματα, όπως είδαμε και παραπάνω, παρουσιάζουν μια αναλογία με τις έννοιες του χώρου-ασφάλειας και διαστήματος-ελευθερίας, που προτείνει ο Tuan (1977). Σε αυτό το πλαίσιο, το παιδί θα πρέπει να έχει μια ασφαλή βάση (χώρο) από όπου εξορμά και εξερευνά ελεύθερα τον κόσμο που το περιβάλλει (διάστημα).

Η μελέτη του βιωμένου χώρου αποτελεί σε αυτό το πλαίσιο, ένα δυναμικά αναπτυσσόμενο διεπιστημονικό πεδίο όπου ο τομέας της κοινωνικής περιβαλλοντικής ψυχολογίας μπορεί να συμβάλλει καθοριστικά τόσο θεωρητικά όσο και μεθοδολογικά, στην έρευνα καθώς και στις εφαρμοσμένες παρεμβάσεις και προτεινόμενες προτάσεις (Holmes, 2006; Marris, 2006; Rustin, 2006) για βέλτιστες πολιτικές ενσωμάτωσης, κοινοτικής συνοχής, δημόσιας υγείας και τουριστικής πολιτικής καθώς και ενδυνάμωσης του κοινωνικού χωρικού δεσμού τόσο στο μακροπεπίδεδο της πόλης όσο και στο μεσο και μικρο επίπεδο της γειτονιάς ή του οικήματος.

Σε αυτό το πλαίσιο, πολλά από τα ερωτήματα που ανέκυψαν από την παρούσα εργασία θα μπορούσαν να διερευνηθούν μελλοντικά όπως για παράδειγμα η σχέση του χωρικού δεσμού με τις βασικές ψυχολογικές ανάγκες, η οπτικοποιημένη συμβολική αναπαράσταση του σπιτιού και του οικείου χώρου στον σύγχρονο ελληνικό/παγκόσμιο κινηματογράφο, η σχέση του διαπροσωπικού με τον χωρικό δεσμό, η ανάπτυξη του χωρικού δεσμού και ο κύκλος ζωής της οικογένειας ή ακόμα και η αναζήτηση ποιοτικών χαρακτηριστικών του δεσμού με τον χώρο μέσω αφηγήσεων ζωής και η εμβάθυνση στην έννοια της χωρικής ταυτότητας στην μετανεωτερικότητα, προτείνοντας την υιοθέτηση μιας συστηματικής οικοβιογραφικής προσέγγισης. Το ερευνητικό ενδιαφέρον άλλωστε για τη σχέση με τον οικείο χώρο παραμένει έντονο, καθώς οι άνθρωποι δεν παύουν να διαβιούν σε μια δυναμική σχέση αλληλεπίδρασης με το περιβάλλον τους, όπου οργανώνουν τον χώρο και οργανώνονται από αυτόν, έχοντας ως αφετηρία τον πρωταρχικό χώρο κατοίκησης, το Σπίτι τους.

Βιβλιογραφία

- Αγά, Ε. Κ. (1995). Ανθρωπολογική προσέγγιση του δομημένου χώρου: το παράδειγμα της εισόδου σε μια σύνθεση. *Ανθρωπολογία του χώρου. Πρακτικά από την 1^η Διεθνή Συνάντηση Σύρου*. Αθήνα: Εργαστήριο Πολεοδομικής Σύνθεσης Ε.Μ.Π.
- Allen, J., Barlow, J., Leal, J., Maloutas, T. & Padovani, L. (2004). *Housing and welfare in Southern Europe*, Oxford: Blackwell
- Altman, I. & Low, S.M. (eds.) (1992). *Place Attachment*. New York: Plenum Press.
- Amerigo, M. & Aragonés, J. (1997) . A theoretical and methodological approach to the study of residential satisfaction. *Journal of environmental psychology*, 17, 47-57.
- Araujo, A. (1997). Η διαπλοκή του κοινωνικού και του ψυχικού στη συγκρότηση των ταυτοτήτων μας. Στο, Κ.Ναυρίδη & Ν.Χρηστάκη (Επιμ.), *Ταυτότητες*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Arie, P. & Hava, S. (1999). Exploring the ideal home in psychotherapy: two case studies. *Journal of environmental psychology*, 19, 87-94.
- Bachelard, G. (1982 για την ελληνική έκδοση, πρώτη έκδοση 1957). *Η ποιητική του χώρου*. Αθήνα: Εκδόσεις Χατζηνικολή.
- Bateson (1972). *Steps to an ecology of mind*. London: Jason Aronson Inc.
- Benoit-Guilbot, O., Μαράτου-Αλιμπράντη, Λ., Παπλιάκου, Β., Σορώκος, Ε., Τσανίρα, Ε. & Χατζηγιάννη, Α. (1998). *Διαδικασίες κοινωνικού μετασχηματισμού στον Πειραιά*. Αθήνα: ΕΚΚΕ.
- Βλάχος, Ξ. (1979). Κατοικία και κοινωνικές τάξεις στον ελληνικό αστικό χώρο. Στο, Δ. Φατούρος, Λ. Παπαδόπουλος & Β. Τεντοκάλη (επιμ.), *Μελέτες για την κατοικία στην Ελλάδα*, Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής, 73-131.
- Bonaiuto, M., Aiello, A., Perugini, M., Bonnes, M. & Ergoliani, A.P. (1999). Multidimensional perception of residential environment quality and neighbourhood attachment in the urban environment. *Journal of environmental psychology*, 19, 331-352.
- Bonnes, M., Lee, T. & Bonaiuto, M. (2003). Theory and practice in environmental psychology. In, M. Bonnes, T. Lee & M. Bonaiuto (eds.), *Psychological theories for environmental issues*. Ashgate: Ethnoscapes series, 1- 25.
- Bonnes, M. & Secchiarioli, G. (1995). *Environmental psychology: a psychosocial introduction*. London: Sage publications.
- Βούζα, Α. (1998). *Ψυχαναλυτική αξιολόγηση του δομημένου χώρου: η σημειολογική*

εγγραφή της σύγχρονης κατοικίας στην πόλη της Καρδίτσας. Διδακτορική διατριβή, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών.

- Bourdieu, P. (2002). *Η διάκριση : κοινωνική κριτική της καλαισθητικής κρίσης*. Αθήνα: Πατάκης.
- Bourdieu, P. (2000). *Les structures sociales de l' economie*. Paris: Seuil.
- Bourdieu, P. (1980). *La maison ou le monde renverse' . Les sens pratique*. Paris: Minuit, p.441-446.
- Bowlby, J. (1995). *Δημιουργία και διακοπή των συναισθηματικών δεσμών*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη
- Bowlby, J. (1988). *A secure base*. London: Routledge
- Busch, A. (1999). *Geography of home. Writings on where we live*. New York: Princeton Architectural Press.
- Canter, D. (1999). *Περιβαλλοντική Ψυχολογία*. Π.Κοσμόπουλος (Επιμ.- Μτφ.). Θεσσαλονίκη: University Studio Press
- Carsten, J. & Hugh-Jones, S. (Eds.). (1995). *About the house: Levi-Strauss and beyond*. London: Cambridge University Press.
- Cooper-Marcus, C. (1995). *House as a mirror of self*. Berkeley, California: Conari Press
- Γερμανός, Δ. (2006). Χώρος και διαμόρφωση της συμπεριφοράς στο κοινωνικό περιβάλλον. Στο, Ε. Συγκολλίτου (επιμ.). *Περιβαλλοντική ψυχολογία. Σύγχρονες τάσεις στον ελλαδικό χώρο*. Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός οίκος αδελφών Κυριακίδη.
- Δοξιάδη, Α. (2013). *Ρίζες και φτερά. Γράμματα σε γονείς*. Αθήνα: Ποταμός.
- Δουκέλλης, Π.Ν. (2005). *Το ελληνικό τοπίο-μελέτες ιστορικής γεωγραφίας και πρόσληψης του τόπου*. Αθήνα: Εστία.
- Εμμανουήλ, Δ., Βελίδης, Σ. & Στρουσοπούλου, Ε. (1996). *Η στέγαση των χαμηλών εισοδημάτων στην Ελλάδα*. Αθήνα: ΔΕΠΙΟΣ- Διεύθυνση μελετών και ερευνών.
- Ένγκελς, Φ. (1966/1884). *Η καταγωγή της οικογένειας, της ατομικής ιδιοκτησίας και του κράτους*. Αθήνα: Εκδόσεις Θεμέλιο.
- Ευθυμίου, Κ. & Ευσταθίου, Γ. (2001). Διαταραχές της σεξουαλικής επιθυμίας και θεωρία της προσκόλλησης. Περιοδικό της ελληνικής ανδρολογικής εταιρείας *Ανήρ*, 3 (3), σελ. 111-114.
- Φατούρος, Δ., Παπαδόπουλος, Λ. & Τεντοκάλη, Β. (1974).(επιμ.). *Μελέτες για την κατοικία στην Ελλάδα*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.

- Felonneau, M. (2003). Les representations sociales dans le domaine de l'environnement. In, G. Moser & K. Weiss (eds.), Moser, G. & Weiss, K.(2003). *Espaces de vie. Aspects de la relation home-environnement*, Paris: Armand Colin.
- Fried, M. (2000). Continuities and discontinuities of place. *Journal of environmental psychology*, 20, 193-205.
- Gallagher, W. (2007). *House thinking. A room-by-room look at how we live*. New York: Harper Perennial.
- Goodman, L., Saxe, L., Harvey, M. (1991). Homelessness as psychological trauma. *American Psychologist*, 46, 1219-1225.
- Guiliani, M.V. (1991). Towards an analysis of mental representations of attachment to the home. *Journal of Architectural and Planning Research*, 8, 133-146.
- Guiliani, MV. (2003). Theory of attachment and place attachment. In, M.Bonnes, T. Lee & M. Bonaiuto (Eds.), *Psychological theories for environmental issues*. Ashgate: Ethnoscapas series, 137-170.
- Guiliani, M.V., Ferrara, F. & Barabotti, S. (2003). One attachment or more? In, G.Moser, E. Pol, Y.Bernard, M.Bonnes, J.A. Corraliza & M.V. Guiliani (eds.), *People, places and sustainability*. Seattle: Hogrefe & Huber publishers, 111-122.
- Gunter, B. (2000). *Psychology of the home*. London: Whurr publishers.
- Gympel, J. (2006). *Ιστορία της αρχιτεκτονικής από την αρχαιότητα ως σήμερα*. Αθήνα: Ελευθερουδάκης.
- Harris, P.B., Brown, B.B. & Werner, C.M. (1996). Privacy regulation and place attachment: predicting attachments to a student family housing facility. *Journal of environmental psychology*, 16, 287-301.
- Harvey, D. (2007). *Η κατάσταση της μετανεωτερικότητας*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Hidalgo, M.C. & Hernandez, B. (2001). Place attachment: conceptual and empirical questions. *Journal of environmental psychology*, 21, 273-281.
- Heidegger, M. (2008). «...Ποιητικά κατοικεί ο άνθρωπος...». Αθήνα: Πλέθρον.
- Heidegger, M.(2008). *Κτίζειν, κατοικείν, σκέπτεσθαι*. Αθήνα: Πλέθρον.
- Holmes, J. (2006). Αποτελεί η θεωρία του συναισθηματικού δεσμού μια ασφαλή βάση για την πολιτική; Στο, Στο, S. Kraemer & J. Roberts (eds), *Περί του συναισθηματικού δεσμού. Πολιτικές για μια ασφαλή κοινωνία*. Αθήνα: Πολύτροπον, 97-117.
- Holmes, J. (2009). *Ο John Bowlby και η θεωρία του δεσμού*. Αθήνα: Ελληνικά

Γράμματα.

- Ιωσηφίδης, Θ. (2003). *Ανάλυση ποιοτικών δεδομένων στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Κριτική
- Jaffé, A. (1991). *C.G. Jung: Λόγος και Εικόνα*. Αθήνα: Ιάμβλιχος.
- Jodelet, D. (1984/1995). 'Κοινωνική αναπαράσταση: φαινόμενα, έννοια και θεωρία' στο Σ. Παπαστάμου & Α.Μαντόγλου (επιμ.), *Σύγχρονες έρευνες στην κοινωνική ψυχολογία-Κοινωνικές Αναπαραστάσεις*, Αθήνα: Οδυσσέας, σελ.124-160.
- Jorgensen, B.S. & Stedman, R. (2001). Sense of place as an attitude: lakeshore owners attitudes toward their properties. *Journal of environmental psychology*, 21, 233-248.
- Καλογεράς, Ν. (1979). *Άνθρωπος και κατοικία*. Διδακτορική διατριβή, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών.
- Καραθανάση, Ε. (2000). *Το κατοικείν των τσιγγάνων*. Αθήνα: Gutenberg
- Καραμανώλη, Β., Σακαλάκη, Μ. & Μπεχράκης, Θ. (2006). Αναπαραστάσεις της ερωτικής σχέσης στο ελληνικό λαϊκό παραμύθι, *Ψυχολογία*, 13(1), 78-93.
- Κατερέλος, Γ. (Επιμ.). (1996). *Δυναμική των κοινωνικών αναπαραστάσεων*. Αθήνα: Οδυσσέας.
- Καυταντζόγλου, Ρ. (2001). *Στη σκιά του ιερού βράχου: τόπος και μνήμη στα Αναφιώτικα*. Αθήνα: ΕΚΚΕ – Ελληνικά Γράμματα.
- Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (Κ.Ε.Θ.Ι.) (2001), *Φύλο και χώρος: μελέτη επισκόπησης για το ΚΕΘΙ*. Ομάδα μελέτης: Κράλλη, Ε., Λυκογιάννη, Σ. Σύμβουλος μελέτης: Βαΐου, Ν. www.kethi.gr/greek/meletes/FILO_XOROS.
- Κορδούτης, Π. & Παυλόπουλος, Β. (Επιμ.).(2006). *Πεδία έρευνας στην κοινωνική ψυχολογία*. Αθήνα: Ατραπός
- Κρότι, Ε. & Μάνι, Α. (2003). *Πώς να ερμηνεύσουμε τα παιδικά σχέδια.Η κρυφή γλώσσα των παιδιών*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.
- Κοσμόπουλος, Π. (2000). *Περιβαλλοντική κοινωνική ψυχολογία*. Θεσσαλονίκη:University Studio Press.
- Κουβέλη, Α. (1995). *Στεγαστικές συνθήκες στα μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας: τυπολογία κατοικίας*. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.

- Κουβέλη, Α., Αρμενάκης, Α., Σακελλαρόπουλος, Κ. (1998). *Το στεγαστικό πρόβλημα των σεισμοπλήκτων του Αιγίου*. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών
- Λαγόπουλος, Α. (1995). Πολεοδομία και κοινωνική ανθρωπολογία. *Ανθρωπολογία του χώρου. Πρακτικά από την 1^η Διεθνή Συνάντηση Σύρου*. Αθήνα: Εργαστήριο Πολεοδομικής Σύνθεσης Ε.Μ.Π.
- Lassare, D. (1995). *Psychologie sociale et economie*. Paris: Armand Colin.
- Λέφας, Π. (2008). *Αρχιτεκτονική και κατοίκηση. Από τον Heidegger στον Koolhaas*. Αθήνα: Πλέθρον.
- Lefebvre, H. (2007). (original 1974). *The production of space*. Translated by D. Nicholson – Smith. Oxford: Blackwell publishing.
- Lefebvre, H. (2007). *Δικαίωμα στην πόλη. Χώρος και πολιτική*. Αθήνα: Κουκίδα.
- Low, S.M. & Altman, I. (1992). Place attachment: a conceptual inquiry. In I. Altman & S.M. Low (eds.) *Place Attachment*. New York: Plenum Press, 1-12.
- Λυδάκη, Α. (2001). *Ποιοτικές μέθοδοι της κοινωνικής έρευνας*. Αθήνα: Καστανιώτης
- Lukacs, J. (1970). The bourgeois interior. *American scholar*, 39 (4), 616-630.
- Lupton, D. (1998). *The emotional self: a sociocultural exploration*. London: Sage publications.
- Μακντόναλντ, Φ. (1996). *Κατοικίες και οικογενειακή ζωή*. Αθήνα: Αξιωτέλλης
- Μαντόγλου, Α. & Μελέτη, Κ. (2013). *Επιστημονικός λόγος περί κοινωνικών αναπαραστάσεων και ιδεολογιών*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Manzo, L.C. (2003). Beyond house and haven: toward a revisioning of emotional relationships with places. *Journal of environmental psychology*, 23, 47 – 61.
- Marris, P. (2006). Η διαχείριση της αβεβαιότητας. Στο, Στο, S. Kraemer & J. Roberts (eds), *Περί του συναισθηματικού δεσμού. Πολιτικές για μια ασφαλή κοινωνία*. Αθήνα: Πολύτροπον, 327-356.
- Μαρτινίδης, Π. (1990). *Οι λέξεις στην αρχιτεκτονική και την επιστημονική σκέψη*, Αθήνα: Σμίλη.
- Middleton, H. (2003). *Η κατοικία στην αρχαία Ελλάδα*. Αθήνα: Σαββάλας.
- Mc Dowel, L. (Ed.) (1997). *Undoing place? A geographical reader*. London: Arnold.
- McDowell, L. (1999). *Gender, identity and place. Understanding feminist geographies*. Minneapolis: University of Minnesota press.

- McAndrew, F.T. (1998). The measurement of 'rootedness' and the prediction of attachment to home-towns in college students. *Journal of environmental psychology*, 18, 409-417.
- Moore, J. (2000). Placing home in context. *Journal of environmental psychology*, 20, 207-217.
- Moser, G. & Weiss, K.(2003). *Espaces de vie. Aspects de la relation homme-environment*, Armand Colin.
- Ντάβου, Μ. (2000). *Οι διεργασίες της σκέψης στην εποχή της πληροφορίας: θέματα γνωστικής ψυχολογίας και επικοινωνίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Ντε Μποτόν, Α. (2007). *Η αρχιτεκτονική της ευτυχίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Oatley, K. & Jenkins, J.M. (2004). *Συγκίνηση: Ερμηνείες και κατανόηση*. Επιστημονική επιμέλεια – εισαγωγή Μ. Ντάβου. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση
- Ozaki, R. (2005). *House design as a representation of values and lifestyles: the meaning of use of domestic space*. In, R.G.Mira, D.Uzzel, J.E.Real & J.Romay (eds.). *Housing, space and quality of life*. Ashgate:Ethnoscapes series, 97-111.
- Παπαστάμου, Σ. & Μαντόγλου, Α. (Επιμ.). (1995). *Κοινωνικές αναπαραστάσεις*. Αθήνα: Οδυσσέας.
- Παπαταξιάρχης, Ε. (1992). Εισαγωγή. Από τη σκοπιά του φύλου: Ανθρωπολογικές προσεγγίσεις της σύγχρονης Ελλάδας. Στο, Ε. Παπαταξιάρχης & Θ. Παραδέλλης (Επιμ.) *Ταυτότητες και φύλο στη σύγχρονη Ελλάδα: ανθρωπολογικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη
- Pellegrino, P. (2006). *Το νόημα του χώρου. Η εποχή και ο τόπος*. Αθήνα: Τυπωθήτω-Δαρδανός.
- Προύστ, Μ. (2002). *Αναζητώντας τον χαμένο χρόνο – από τη μεριά του Σουάν*. (Παύλος Ζάννας μτφ). Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας.
- Rollero, C. & De Piccoli, N. (2010). Does place attachment affect social well-being? *Revue européenne de psychologie appliquée*, 60, 233-238.
- Rosenberg, A.A., Solarz, A.L., Bailey, W.A. (1991). Psychology and homelessness. *American psychologist*, 46, 1239-1244.
- Rouquette, M.L., Saoutkina, E., Castro, P., Felonneau, M.L. & Guillout, M. (2005). Social representation theory and environmental studies. In B. Martens & A.G.Keul (eds), *Designing social innovation: planning, building, evaluating*

- (proceedings of the 18th International Association for People-Environment Studies Conference, held in Vienna, Austria, July 2004 (pp.107-115): Hogreve & Huber
- Rustin, M. (2006). Το πλαίσιο του συναισθηματικού δεσμού. Στο, Στο, S. Kraemer & J. Roberts (eds), *Περί του συναισθηματικού δεσμού. Πολιτικές για μια ασφαλή κοινωνία*. Αθήνα: Πολύτροπον, 357-380.
- Rybczynski, W. (1987). *Home: a short history of an idea*. New York: Penguin books.
- Sadalla, E.K., Vershure, B. & Burroughs, J. (1987), «Identity symbolism in housing», *Environment and behaviour*, 19 (5), 569-587.
- Σακαλάκη, Μ. (1984). Κοινωνικές ιεραρχίες και σύστημα αξιών. Αθήνα: Κέδρος.
- Σακαλάκη, Μ. (1996). *Ετερότητες. Αναπαραστάσεις του κοινωνικού δεσμού*. Αθήνα: Εξάντας.
- Σακαλάκη, Μ. (2001). Η ανάλυση περιεχομένου. Στο Σ. Παπαστάμου(Επιμ). *Εισαγωγή στην κοινωνική ψυχολογία. Επιστημολογικοί προβληματισμοί και μεθοδολογικές κατευθύνσεις*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 477-493.
- Sakalaki, M., Bastounis, M. & Ferentinos, S. (2005). Structural and attitudinal approach of social representations of individuality and collectivity in a Greek and a French sample. *Ψυχολογία*, 12(1), 70-84.
- Scannell, L. & Gifford, R. (2010). Defining place attachment: a tripartite organizing framework. *Journal of environmental psychology*, 30, 1-10.
- Seamon (1982). The phenomenological contribution to environmental psychology. *Journal of environmental psychology*, 2, 119-140.
- Seamon (1984). Emotional experience of the environment. *American behavioural scientist*, 27, 757-770.
- Σένετ, Ρ. (1999). *Η τυραννία της οικειότητας. Ο δημόσιος και ο ιδιωτικός χώρος στον δυτικό πολιτισμό*. Αθήνα: Νεφέλη.
- Σιδέρης, Ν. (2006). *Αρχιτεκτονική και ψυχανάλυση: φαντασίωση και κατασκευή*. Αθήνα: FUTURA
- Sixsmith, J. (1986). The meaning of home: an exploratory study of environmental experience. *Journal of environmental psychology*, 6, 281-298.
- Σταυρίδης, Σ. (1990). *Η συμβολική σχέση με το χώρο*. Αθήνα: Κάλβος.
- Στεφάνου, Ι. (1995). Ανθρωπολογία του χώρου και αρχιτεκτονική. *Ανθρωπολογία του*

- Χώρου. Πρακτικά από την 1^η Διεθνή Συνάντηση Σύρου. Αθήνα: Εργαστήριο Πολεοδομικής Σύνθεσης Ε.Μ.Π.
- Συγκολλίτου, Ε. (1997). *Περιβαλλοντική Ψυχολογία*, (β' έκδοση). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Stokols, D., Shumaker, S.A., & Martinez, J. (1983). Residential mobility and personal well-being. *Journal of environmental psychology*, 3, 5-19.
- Sundstrom, E., Bell, P.A., Busby, P. & Asmus, C. (1996). Environmental Psychology 1989-1994. *Annual Reviews Psychology*, 47, 485-512.
- Taylor, S. (2010). *Narratives of identity and place*. London: Routledge.
- Τερκενλή, Θ. (1996). *Το πολιτισμικό τοπίο: γεωγραφικές προσεγγίσεις*. Εκδόσεις Παπαζήση σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο Αιγαίου.
- Τροβά, Β. (επιμ.) (2008). Από ποια πλευρά του τοίχου. Ζητήματα φύλων στο σχεδιασμό του χώρου. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας Διατμηματικό πρόγραμμα σπουδών για θέματα φύλου και ισότητας
- Twigger-Ross, C., Bonaiuto, M. & Breakwell, G. (2003). Identity theories and environmental psychology. In, M. Bonnes, T., Lee, & M. Bonaiuto (Eds.), *Psychological theories for environmental issues*. Ashgate: Ethnoscapes series, 203-233.
- Twigger-Ross, C. & Uzzel, D. (1996). Place as identity process. *Journal of environmental psychology*, 16, 205-220.
- Tuan, Y.F. (1977). *Space and place: the perspective of experience*. University of Minnesota Press.
- Tuan, Y.F. (1980). Rootedness versus sense of place. *Landscape*, 24, 3-8.
- Τζιρτζιλιάκη, Ε. (2009). *Εκ-τοπισμένοι, αστικοί νομάδες στις μητροπόλεις*. Αθήνα: Εκδόσεις νήσος.
- Williams, A. & Crooks, V.A. (2008), «Introduction: space, place and the geographies of women's caregiving work», *Gender, Place and Culture*, 15:3, 243-247.
- Williams, D.R. & Vaske, J.J. (2003). The measurement of place attachment: validity and generalizability of a psychometric approach. *Forrest science*, 49(6), 830-840.
- Χρηστάκης, Ν. (1997), «Ομοιότητα και διαφορά, ομαδικότητα και ατομικότητα: ορισμένα από τα παράδοξα της ταυτότητας». Στο, Κ. Ναυρίδης και Ν. Χρηστάκης (Επιμ.) *Ταυτότητες: Ψυχοκοινωνική συγκρότηση*, Εκδόσεις Καστανιώτης, Αθήνα, 213-219.

Ψύλλα, Μ. (2003), *Η πολιτική ως δράση και λόγος*, Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός, Αθήνα.

Ψύλλα, Μ. (2009). *Δημόσιος χώρος και φύλο*. Αθήνα: Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Πίνακες και Σχήματα

Πίνακας 1: Ψυχοκοινωνικές διαστάσεις του σπιτιού	12
Πίνακας 2: Πλέγμα Χωρικών Πρακτικών	36
Πίνακας 3: Κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος και μεταβλητές κατοίκησης	80
Πίνακας 4 : Κατανομή συχνοτήτων απαντήσεων του συνολικού δείγματος κατά σειρά επιλογής των τριών πρώτων λέξεων για το σπίτι	95
Πίνακας 5: Κοινωνικές αναπαραστάσεις του σπιτιού: Συνολικό δείγμα	96
Πίνακας 6 : Κοινωνικές αναπαραστάσεις κατά φύλο – ΑΝΔΡΕΣ	98
Πίνακας 7: Κοινωνικές αναπαραστάσεις κατά φύλο – ΓΥΝΑΙΚΕΣ	99
Πίνακες 8-9 : Κοινωνικές αναπαραστάσεις κατά καθεστώς κατοίκησης – ΙΔΙΟΚΤΗΤΕΣ/ΕΝΟΙΚΙΑΣΤΕΣ	101
Πίνακας 10: Κοινωνικές αναπαραστάσεις κατά καθεστώς κατοίκησης – ΔΙΑΜΟΝΗ ΜΕ ΓΟΝΕΙΣ	102
Πίνακας 11 : Κοινωνικές αναπαραστάσεις κατά κοινωνική τάξη – ΕΡΓΑΤΙΚΗ/ΚΑΤΩΤΕΡΗ	103
Πίνακας 12 : Κοινωνικές αναπαραστάσεις κατά κοινωνική τάξη – ΜΙΚΡΟΑΣΤΙΚΗ	104
Πίνακας 13 : Κοινωνικές αναπαραστάσεις κατά κοινωνική τάξη – ΜΕΣΑΙΑ/ΑΝΕΡΧΟΜΕΝΗ	104
Πίνακας 14: Κατανομή στοιχείων των διαφημίσεων (εικόνα και λόγος) κατά άξονα ανάλυσης της έννοιας «σπίτι»	110
Πίνακας 15: Συσχετίσεις ανάμεσα στις μεταβλητές υποκειμενικής αξιολόγησης της κατοικίας	113
Πίνακας 16 : Αξιολογήσεις της σημερινής κατοικίας ανά καθεστώς κατοίκησης	114
Πίνακας 17: Αξιολογήσεις της σημερινής κατοικίας ανά τύπο ιδιοκτησίας	115
Πίνακας 18: Αξιολογήσεις της σημερινής κατοικίας ανά ηλικιακή κατηγορία	117
Πίνακας 19: Αξιολογήσεις της κατοικίας ανά οικογενειακή κατάσταση	118
Πίνακας 20: Αξιολογήσεις της κατοικίας ανά κοινωνική τάξη	119
Πίνακας 21: Αξιολογήσεις της κατοικίας ανά τύπο κατοικίας	120
Πίνακας 22: Αξιολογήσεις της κατοικίας κατά μέγεθος	121
Πίνακας 23: Αξιολογήσεις της κατοικίας σε σχέση με τον δείκτη πυκνοκατοίκησης	122
Πίνακας 24: Αξιολογήσεις της κατοικίας σε σχέση με την περιοχή κατοικίας	123
Πίνακας 25: Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα για το σύνολο του δείγματος	125
Πίνακας 26: Λόγοι επιλογής της σημερινής κατοικίας	131
Πίνακας 27: Λόγοι εγκατάστασης στην περιοχή κατοικίας	132
Πίνακας 28: Λόγοι επιλογής της σημερινής κατοικίας κατά κοινωνική τάξη	135
Πίνακας 29: Παράγοντες του χωρικού δεσμού	137
Πίνακας 30: Κλίμακα χωρικού δεσμού (συνολικά αλλά και κατά υπό κλίμακα) ανά καθεστώς κατοίκησης	139
Πίνακας 31: Κλίμακα χωρικού δεσμού ανά φύλο	140
Πίνακας 32: Κλίμακα χωρικού δεσμού κατά ηλικιακή κατηγορία	141
Πίνακας 33: Κλίμακα χωρικού δεσμού κατά οικογενειακή κατάσταση	142
Πίνακας 34: Κλίμακα χωρικού δεσμού κατά περιοχή διαμονής	143
Πίνακας 35: Κλίμακα χωρικού δεσμού κατά δείκτη πυκνοκατοίκησης	144
Πίνακας 36: Κλίμακα χωρικού δεσμού κατά τύπο κατοικίας	145
Πίνακας 37: Κλίμακα χωρικού δεσμού και σχέδια μετακόμισης στη 10ετία	146
Πίνακας 38: : Υπο-κλίμακα χωρικής εξάρτησης και σχέδια μετακόμισης στη 10ετία	146

Πίνακας 39: Κλίμακα χωρικού δεσμού και αριθμός μετακομίσεων ως ενήλικες	147
Πίνακας 40: Κλίμακα χωρικού δεσμού και διάρκεια διαμονής στην κατοικία	148
Πίνακας 41: Κλίμακα χωρικού δεσμού και διάρκεια διαμονής στη γειτονιά	149
Πίνακας 42: Κλίμακα χωρικού δεσμού και περιοχή προέλευσης	150
Πίνακας 43: Συχνότητα ενασχόλησης με καθημερινές πρακτικές	151
Πίνακας 44: Διακόσμηση σπιτιού σύμφωνα με το προσωπικό γούστο ανά φύλο	157
Πίνακας 45: Διακόσμηση σπιτιού σύμφωνα με το προσωπικό γούστο ανά ηλικία	158
Πίνακας 46: Διακόσμηση σπιτιού σύμφωνα με το προσωπικό γούστο ανά κ.τάξη	158
Πίνακας 47: Συσχετίσεις ανάμεσα στις μεταβλητές αξιολόγησης και χωρικού δεσμού με το σπίτι	159
Πίνακας 48: Οι απαντήσεις στο ερώτημα «τι είναι σπίτι»	161

Σχήμα 1: Η εξέλιξη του πύργου του Μπόλινγκεν του Κ. Γιουνγκ	44
Σχήμα 2 : Σχεδιάγραμμα των μεταβλητών του χωρικού δεσμού με το σπίτι..	75
Σχήμα 3: Περιοχές της Αττικής κατά ζώνη κατοίκησης	78
Σχήμα 4: Σχεδιάγραμμα συνεμφάνισεων στοιχείων της κοινωνικής αναπαράστασης του Σπιτιού	97
Σχήμα 5: Οι δύο παράγοντες του χωρικού δεσμού	137